

પ્રસ્તાવના

આપકો મુખ્યત્વે કરીને બાવીશ અલક્ષ્યના લગ્ય પ્રાણિઓના હિતને માટે બાવીશ અલક્ષ્ય, અનાયરણીય વસ્તુઓ વગેરે સંબંધી કિંચિત્ અધિકાર દર્શાવ્યો છે. તે વાંચી, વિચારી તદનુસાર વર્તન રાખવા તેઓ યથાશક્તિ ઉજમાલ થશે, તે સ્વપરને અતિ હિતકારી થશે કેટલાક ગંધુઓ બાવીશ અલક્ષ્ય ત્યાગ, અગર બીજા નિયમો લે છે, પરંતુ તેનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજ્યા વગર પાછળથી વ્રતમાં સ્ખલના પડે છે, જેથી પ્રથમથી જ તેનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ સમજાવવાને માટે આ પ્રયાસ કર્યો છે. જેમાંની ઘેણીખરી બાળતોનો ખુણસો વિદ્વાન મુનિમહારાજનો તથા ઉપયોગવંત શ્રાવકો વગેરેને પૂછી લખ્યો છે. કેટલીક બાળતોમાં મતભેદ હોવાથી મધ્યસ્થપણું રાખવું ઉચિત જાણી યથાયોગ્ય લખ્યું છે; છતાં પણ શંકા જેવી બાળતોમાં વિશેષ જ્ઞાની પાસેથી નિર્ણય કરી લેવો. આ ગ્રંથમાં મતિમંદતાથી જે કાંઈ શ્રીવીતરાગની આજ્ઞા વિરુદ્ધ લખાયું હોય, તે સંબંધી શ્રીમંથ સમક્ષ મિથ્યાદુષ્ટ તદઉ છે. તથા દષ્ટિદોષથી જે કાંઈ કાનો માત્રા અનુસ્વાર તથા હસ્ત દીર્ઘની ભુલ રહી ગઈ હોય, તેને માટે સુર વાચકજનને તે સુધારી વાંચવા સવિનય પ્રાર્થના કરું છું.

આ પુસ્તક અથથી ઇતિ સુધી વાંચવા જરૂર પાપ કરવો, તથા જે રસોઈનું કામ કરતા હોય તેને ઉપયોગ પૂરક સમજાવી તે મુજબ વર્તવા શીખામણ આપવી. તથા આ પુસ્તક વાંચી સમજી યથાશક્તિ નિયમ લેવા અવશ્ય ઉદ્યમ કરવો. અને

જેઓ વિરતિવંત છે, તેઓએ અવશ્ય બીજા અન્ય મુગ્ધ-સંસાર જાળમાં ફસાએલા પ્રાણિઓને વિરતિફળી, મુખડી ચખાડવી. આ પુસ્તક તેમજ બીજા જ્ઞાનના દરેક પુસ્તકની આશાતના કરવી નહિ. “આગમની આશાતના નવિ કરીએ” એ પૂનર્નુ રહસ્ય વારંવાર મનન કરી જ્ઞાનની આશાતનાથી ભય પામી જેમ જાને તેમ જ્ઞાનનું અતિ આદર-વિનય પૂર્વક બહુમાન કરવું. જ્ઞાન-પુસ્તક પાસે રાખી આહાર-નિહાર કરવો નહિ. અશુદ્ધ હાથે કે લઘુનીતિ કર્યા પછી હસ્ત સ્વચ્છ કર્યા વગર જ્ઞાનને અડવું નહિ. જ્ઞાન પાસે છતાં સુવું નહિ. થુંકવાળી આંગળી લગાડવી નહિ. પગ ઉપર પગ ચડાવી બેસવું નહિ. જ્ઞાન તરફ પીઠ કે પગ રાખવો નહિ. જ્ઞાન જમીન ઉપર નીચે ન મૂકવું. અશુદ્ધ જગ્યાએ કે અકાળે લણવું નહિ. પગ ઉપર કે ચરવલા ઉપર રાખીને લણવું નહિ. કારણ કે નાભિ નીચેના ભાગ અશુદ્ધ છે, અને ચરવલા તો પુંજવાનું સાધન છે. તેથી સાપડા ઉપર મૂકી મુખ આગળ મુહપત્તિ કે વસ્ત્ર રાખીને વાંચવું. “મુહપત્તિનો પ્રચાર ઘણો મંદ થતો જાય છે, જેથી જ્ઞાનને ધ્યાસ, થુંક વગેરે લાગવાથી બહુ આશાતના થાય છે તેથી અવશ્ય મુહપત્તિનો ઉપયોગ ચૂકવો નહિ.” વળી શ્રીગૌતમ સ્વામીએ વીરપ્રભુને પૂછ્યું જે “ઈદ્ર સાવધ લાખા બોલે? કે નિરવધ?” ત્યારે ભગવંતે ઉત્તર આપ્યો કે “મુખ આગળ વસ્ત્ર પ્રમુખ રાખી બોલતાં નિરવધ લાખા બોલે, અન્યથા તે સાવધ જાણવી.” જેથી આપ્રવચન માતાના રક્ષક મુનિમહારાજાઓને પણ અમે પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે પ્રમાદ ત્યજી મુહપત્તિ કે જે નામની થઈ ગઈ છે, તેનો સદુપયોગ કરવા કાળજી રાખવામાં આવે, તો પાસે રહેનારા શ્રાવક શ્રાવિકા વર્ગ પણ તેનો

સદુપયોગ કરતા ગીએ ગ્તે ચાલતાં પણ જ્ઞાન નાસિ ઉપર
અને મસ્તક નીચે (છાતી મરચુ) ગળવું જેમ-ગાન, શેઠ
પ્રમુખ આવતા ઉભા થઈ તેમનું બહુમાન કરીએ છીએ, તેમ
જ્ઞાનનું બહુમાન, વદન, પૂજન કરવું જો જ્ઞાનાવગ્ણીય કર્મ-
શીલ ક્ષય કરવા હોય, તો જ્ઞાનની આશાતના કોઈ પણ પ્રકારે
ન થાય, તેવો શુદ્ધ ઉપયોગ રાખો જેથી લોકલોકપ્રકાશક
ઉત્તમ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય મુરેષુ કિંબહુના?

લી૦ ગ્રંથકર્તા.

૬ દ્વી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

આ આવૃત્તિમા ક્યાક ક્યાક ભાષા સુધાગ્વામાં આવી છે.
કોઈ કોઈ ઠેકાણેથી ખાસ જિન જરૂરી ભાગ કાઢી નાંખેલ છે,
તેમજ કોઈ કોઈ ઠેકાણે મ્થળો બદલી વિષયો વ્યવસ્થિત
ગોઠવવામા આવ્યા છે અમોએ હાલમાં જે કાંઈ ઉમેરો કર્યો
છે, તે ઘણે ભાગે [] આવા કૌસમાં બતાવેલ છે

મૂળ લેખકે વાચકોને ઠામ ઠામ ભક્ષ્યાભક્ષ્યનો વિવેક
જાત્ર રાખવા હાર્દિક ઉપદેશ આપી ખૂબ ઉત્સાહિત કરવા
પ્રયાસ કર્યો છે સ્વયંત્યાગી પુરુષોના ઉપદેશની અસર સારી
થાય છે, એમ ધારી અમોએ તે ભાગો જેમના તેમ કાયમ
રાખ્યા છે આહારમીમાંસાનો નવો નિબંધ ઉમેર્યો છે
તે કદાચ આજના વળતમા રસપ્રદ થઈ પડશે છેલ્લે શ્રીમદ્
શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી મહારાજ શ્રીમદ્ યશોવિજયજી
મહારાજની રચેલી ચાર આજાર અને આશુહારીની
સંજ્ઞાય ઉપયોગી ધારીને ખાસ વધારવામાં આવી છે

આ પુસ્તકની હિન્દી આવૃત્તિ પણ અમારા તરફથી છપાય છે.

પાંચમી આવૃત્તિની કિંમત ૦-૩-૦ હુતી પરંતુ તેમાં શેઠ કીકાલાલ ત્રેમચંદ તરફથી રૂા. ૨૦૦)ની મદદ મળેલી હુતી, અને આ આવૃત્તિમાં તેવી મદદ મળી નથી. તેમજ ઠાગળો વિગેરેના લાવોમાં ઘણો જ વધારો હોવાથી કિંમત ૦-૫-૦ રાખવી પડી છે. જીવનમાં ખાસ ઉપયોગી મહત્વના વિષયોથી ભરપૂર આ પુસ્તકનો લાભ દરેક સાધર્મિક બંધુઓ ઉઠાવશેજ. અવચનસારોદ્ધાર-શ્રાદ્ધવિધિ-શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણ સૂત્ર વૃત્તિ તથા પૂર્વાચાર્ય લગવંતો વિરચિત અન્ય ગ્રંથોના પ્રમાણે તથા વિશેષ વિચારની આ ગ્રંથમાં જરૂર છતાં વિસ્તારભયથી આપી શક્યા નથી. પૂજ્ય સુનિ મહારાજાઓ આમાં રહેલી ત્રુટિઓ તરફ લક્ષ દોરવવા કૃપા કરશે, તે નવી આવૃત્તિમાં સારી અનુકૂળતા થશે. એવી આશા સાથે વિરતીએ છીએ

મહેસાણા : ૨૩-૧-૪૧

લી૦ પ્રસિદ્ધકર્તા

આહાર મીમાંસા

ધર્મો મંગલમુક્તિર્ન

અહિંસા સંજમો તવો ।

દેવા વિ તં નમંસંતિ

જન્મ મરણો મયા ધર્મો ॥ ૧ ॥

શ્રી દશવૈદિક સૂત્ર ૧-૧

“ધર્મઃ મોહમા મોહુ મગ્ગ છે. અહિંસા સયમઃ અને તપઃ ધર્મ છે. જેનું મન હર્મ્યેશાં ધર્મમાં હોય છે, તેને દેવો પણ નમસ્કાર કરે છે. ૧-૧”

“જૈન મુનિ મહાત્માઓ—

- (૧) પોતાના જીવનની ખાસમાં ખાસ જરૂરીઆતની કોઈપણ ચીજ માટે પોતાને હાથે સાક્ષાત્ કોઈપણ પ્રકારની હિંસા કરતા જ નથી.
- (૨) પ્રાણી તરીકેના જીવનની ગમનાગમનાદિ અનિવાર્ય જરૂરીઆતોને પ્રસંગે અને જીવનના ઉત્કૃષ્ટ વિકાસ માટેના ધાર્મિક આચારોદિ પ્રયત્નોના કાર્યક્રમ પ્રસંગે પણ લેશ માત્ર જીવહિંસા ન થવા પામે, તેને માટે સંપૂર્ણ કાળજી ધરાવે છે.
- (૩) તેવે પ્રસંગે ભૂલ ન થઈ ગેસે, માટે અહિંસાના સૂક્ષ્મ તત્ત્વોનું, સૂક્ષ્મ નિયમોનું, અને યોગ્ય તાલિમનું જ્ઞાન મેળવવા પૂરતી કોશીય પ્રયત્નથી જ કરે છે.
- (૪) પ્રાણી તરીકેના પોતાના જીવનનિર્વાહ માટે અને પોતાનો આત્મવિકાસ કરવા માટે કદાચ પરંપરાએ પણ હિંસા થવાના પ્રસંગો બનવાનો સંભવ લાગે, ત્યારે પણ જેમ બને તેમ ઓછામાં ઓછી હિંસા થાય, અને વધુમાં વધુ અહિંસા જળવાય, તેમાટે સંપૂર્ણ કાળજી,

તેનું સૂક્ષ્મ વિવેકજ્ઞાન, તથા ખારીક અને કડક નિય-
માનું પાલન ધરાવે છે.

- (૫) એટલે, જેમ અને તેમ જીવનને વધુને વધુ અહિંસામય
બનાવવા, રાખવા, જેમ અને તેમ વધુને વધુ સંયમી
એટલે ઓછામાં ઓછી જરૂઆતવાળું બનાવવા અને
રાખવા, અને વધુમાં વધુ તપોમય એટલે ઇશદાપૂર્વક
સાચી સમજ પૂર્વક-કષ્ટ ઉઠાવી લેવાની વૃત્તિવાળું
બનાવવા અને રાખવા પ્રયાસો કરે છે. એટલે કે-પોતાની
અહિંસક વૃત્તિને સંયમ અને તપની મદદથી વધુમાં
વધુ અમલી બનાવે છે.

જગતમાં, આ અહિંસાનો ઉંચામાં ઉંચો આદર્શ છે.
અને જૈન મુનિઓ પોતાના જીવનમાં તે જીવી બતાવી
તેનો પ્રત્યક્ષ દાખલો જગતને પૂરો પાડે છે. "ધન્ય મુનિરાજ !

"શ્રાવકોના આહાર વિગેરેની વ્યવસ્થા પણ-જૈન મુનિ
જીવનના આદર્શને સામે રાખીને જ ઉપદેશવામાં આવી હોય,
એ સ્વાભાવિક છે. એટલે કે-શ્રાવકોના આહારના ભક્ષ્યાભક્ષ્ય
વિવેકમાં ટૂંપણ અહિંસા-સંયમ અને તપ એ ત્રણ તત્ત્વો
મુખ્ય હોય, એ સ્વાભાવિક છે.

આહાર: એ જીવન નિર્વાહનું મુખ્ય અંગ છે. તેમાં
"અહિંસા, સંયમ અને તપનો આશ્રય લેવાથી નિર્વાહને
અંત જીવનના હરેક તરેહના વિકાસને બાંધ આવે." એમ
માનવાને કારણ નથી. પરંતુ બહુ સૂક્ષ્મ વિચાર કરવાથી-
"નિર્વાહ અને જીવન વિકાસને સારો વેગ મળે છે." એમ માન-
વાને કારણ મળે છે.

"અહિંસા, સંયમ અને તપ વગરના પ્રાણીઓનો
નિર્વાહ અને વિકાસ સારો થાય છે." એમ કહી શકાય તેમ
છે જ નહીં.

અહિં વિકાસની વ્યાખ્યાનું લક્ષ્ય-માનસિક કે આંતરિક વિકાસ છે. શરીરે ગમે તેવો મજબૂત માણસ બીકણુ હોય, તો તે વિકાસ ગણાય જ નહીં. નિર્ભય માણસ ખુની, હરામખોર, બદમાશ હોય, તો તે પણ વિકાસ ગણાયજ નહીં. જીવનની દરેક શાખાઓ ઉપર પોતાનો આંતરિક વિકાસ જોડેલા કાષ્ટ ધરાવી શકે છે, તેટલી જ જીવન નૌકા વ્યવસ્થિત ચાલે છે. તે આંતરિક વિકાસને-અહિંસા, સંયમ અને તપ સાધી આપી શકે છે.”

જીવનમાં અહિંસાનું સ્થાન:

ફૂરમાં ફૂર પ્રાણીઓ પણ-પોતાના કુટુંબ કે પોતાની જાત તરફ ફૂરતા દાખવતા નથી. પરંતુ કુટુંબ પ્રત્યે વાત્સલ્ય અને સહૃદય પ્રાણીઓ તરફ બંધુભાવ ધરાવે છે. આ ગુણને લીધે દરેક પ્રાણી પોતાના સંતાનોનું પાલન કરે છે, અને પોતાની જાતના બીજા પ્રાણીઓ સાથે ટોળામાં રહી શકે છે. એટલાજ માટે કુટુંબવ્યવસ્થા-જ્ઞાતિ-સમાજ-રાજ્ય-ધર્મ વિગેરે પ્રકારની વ્યવસ્થાઓથી ગુંથાયેલી પવિત્ર આર્યસંસ્કૃતિ માનવજાતે ઉત્પન્ન કરી છે, અને તેની મદદથી વધુમાં વધુ અહિંસક રહેવા માનવજાતે પ્રયાસ કર્યો છે.

આગળ વધીને બીજાના લલ્લા માટે પણ પ્રયાસ કરતા અથવા તે ખાતર જાતે કદ વેડી લેતા પ્રાણીઓના દાખલા પણ મળી આવે છે. એટલે, પ્રાણીમાત્રમાં સ્વાભાવિક રીતે જ ઝોઝી-વત્તી અહિંસાની માત્રા હોય જ છે.

માનવજાત માત્રમાં અહિંસકવૃત્તિના તત્ત્વો કંઈક વધુ હોય છે, જંગલીમાં જંગલી મનુષ્યાદારી માનવમાં પણ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે ઝોઝી-વત્તે અંશે વાત્સલ્ય વૃત્તિ અને બંધુભાવ હોય છે, કે જે તેને થોડા પણ અહિંસક રાખે છે.

તેથી આગળ વધીને-મુખ્ય શિવાયના પ્રાણીના માંસનો આહાર કરનારા, તેથી આગળ વધીને માંસાહાર સાથે અન્ન, વનસ્પતિઓ, અને ઘી-દૂધ વિગેરેને સ્થાન આપી અલ્પમાંસાહાર કરનારા, તેથી આગળ વધીને-માંસાહાર વિના જ માત્ર અન્ન, વનસ્પતિઓ અને ઘી-દૂધ-દહીં-વિગેરેનો આહાર કરનારા, તેથી પણ આગળ વધીને વનસ્પતિ મુદ્દાં-કોઈ પણ સજીવ પદાર્થને તથા પોતાને હાથે નિર્જીવ કરેલા કોઈ પણ અચિત્ત પદાર્થનેય પોતાના આહારમાંથી બાદ કરનારા, અને તેથી આગળ વધીને-પોતાને માટે બીજા કોઈએ પણ નિર્જીવ કરેલા ખોરાકને પોતાના ખોરાકમાંથી બાદ કરીને જીવનનો નિર્વાહ ચલાવનારા માનવો આ જગત ઉપર વિદ્યમાન છે.

તેથી, જૈનમુનિઓનું જીવન અકુદરતી કે કૃત્રિમ નથી. પરંતુ પ્રાણીમાત્રમાં રહેલી અહિંસા-સંયમ અને તપોભય વૃત્તિના વધારેમાં વધારે વિકાસના જીવંતદૃષ્ટાન્ત રૂપે જગતમાં મુખ્ય અને પ્રથમ સ્થાને છે.

અને તે દૃષ્ટાન્તમાં આવકોનું ઊંચું સ્થાન છે. પરંતુ જૈન મુનિજીવન જીવતાં માનવો શિવાયના શુદ્ધસ્થજીવન જીવતા માનવોમાં તે આવકોનું પહેલું અને મુખ્ય સ્થાન છે.

ઉત્તમ નૈતિક જીવનની જરૂરીઆત દુન્યવી લાયક જીવન પૂરતીજ મર્યાદિત છે. માટે તેનો સ્વાર્થમાંજ સમાવેશ થાય છે. નિઃસ્વાર્થ પરોપકારી જીવન આધ્યાત્મિક જીવનનો પાયો હોવાથી નિઃસ્વાર્થી જીવનનું અસ્તિત્વ અને જરૂરીઆત સાબિત થાય છે. અને તેનું જીવન જીવનારા માનવો જગતમાં અસ્તિત્વ ધરાવેજ છે. એ મોઢામાં મોટું આધ્યાસન છે. ત્યારે દુન્યવી જીવનની અને નીતિની વધુ પડતી જાહેરાત કરી આધ્યાત્મિક જીવનથી જગતને વચ્ચિત રાખવામાં જગતના પ્રાણીઓ-માનવાદિક પ્રાણીઓ-નો દ્રોહ કરવા બરાબર છે.

જેન મુનિઓ જેમ બને તેમ દિંસા વિના જ જીવન નિર્વાહ કરે છે, પરંતુ દરેક વખતે દિંસા વિના જીવનનો નિર્વાહ બનવો કઠીન પડે છે, તેથી તેઓ જરૂરીઆત જ ઝોઝી ધરાવીને ઝોઝામાં ઝોઝા સાધનોથી વગર દિંસાએ જેટલું પ્રાપ્ત થાય તેટલાથી નિર્વાહ કરે છે. તે ઉપરાંત, કાર્ષ વખતે દિંસા વિના લેશમાત્ર પણ જરૂરી-આતની ચીજ પ્રાપ્ત થાય તેમ ન હોય, તો તે વિના ચલાવી લેવાની ટેવ કેળવવા સદા તપોમય જીવન કેળવે છે. જરૂરીઆતના સ્વેચ્છા-પૂર્વકના ત્યાગથી જેટલી મુશ્કેલીઓ આવી પડે, જેટલું સહન કરવું પડે, તે હસતે ચહેરે, અને આનંદ સાથે મનન કરે છે, તે તપ છે.

એ ટેવ કેળવવા માટે વિવિધ પ્રકારના તપો-અનુશાનો કરીને છુટે છુટે વખતે મન વચન અને શરીરને તાલીમ આપ્યે જ રાખે છે. જેનું પરિણામ હમ્મેશાં જોવામાં નથી આવતું, પરંતુ ન્યારે કોઈ વખતે કટોકટીનો પ્રમંથ આવી લાગે, લેશમાત્ર પણ જરૂરીઆતની ચીજ પ્રાપ્ત થઈ શકે તેમ ન હોય, ન્યારે પણ તે મદાનુભાવો લેશમાત્ર મનમાં દુઃખ ધર્પા વગર પોતાનું જીવન અને કાર્ય આગળ ધપાવી શકે છે.

એ સ્થિતિમાં બીજો માણસ હેરાન હેરાન થઈ જાય, ગભરાઈ જાય, કંઈક કંઈક જાતના વગખાં મારવા માંડે, કંઈક જાતની ઉચક્ત પાચક કરવા માંડે, પરંતુ ખરી મુશ્કેલીને પ્રમંથેય એવો ગભરાટ ન છુટે, માટે વખતો વખત અને વિવિધ પ્રકારના તપો-અનુશાનો કરીને તપસ્વિના- ઇચ્છાપૂર્વક કશું સહન કરવાની ટેવ-કેળવણી જોઈએ. વિવિધ મતો, અભિપ્રાયો, ત્યાગો, પ્રતિજ્ઞાઓ, એ વિગેરેથી મંયમ કેળવવો જોઈએ. તો જ જીવનમાં જેમ બને તેમ વધુ ને વધુ અદિસક રહેવાનું બની શકે.

અક્ષયત ,કેટલાક પ્રમંથ આત્માઓ તાલીમ લીધા વિના પણ સમૂર્ણ અદિસકપણે રહેવાના માણા આપે છે. પરંતુ દરેક આત્માઓ તેવા નથી હોતા. એટલે તાલીમ લેવી, એ સર્વ સામાન્ય ઉપાય તરીકે પ્રગતિ

વાચ્છુકોને માટે આવશ્યક છે તેથી જ, કેટલાક શુદ્ધિમાનો કે વીરપુરુષોને નિશાળના શિક્ષણની કે લશ્કરી ક્ષાયતની આવશ્યકતા નથી હોતી પરંતુ એવી વિરલ વ્યક્તિ કોઈક પ્રેક્ષા અને કવચિત્ જ પાડે છે માટે તેની વ્યક્તિઓ શિવાયની વ્યક્તિઓની પ્રગતિ માટે તાલીમના વર્ગો, ગજની ક્ષાયત વિગેરે જરૂરના ગણાય છે તે જ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટ અર્હિસક રહેનાની ઇચ્છાવાળાઓ સયમ કેળવવા વ્રત, નિયમ, પચ્ચક્ષુખાણુ, પ્રતિષ્ઠા, અભિગ્રહ વિગેરે આગ્રહ-પૂર્વક, વખતો વખત, પૂરતી કાળજી, દક્ષતા અને પૂરતી સૂક્ષ્મતાથી સેવના બોધએ તેમજ તપ શક્તિ કેળવવા બચ્ચપણથી જ હજારો પ્રમગ્ના વિવિધ તપોઅનુષ્ઠાનોમાથી શક્તિ પ્રમાણે પમાર થવા કોઈને કોઈ તપોઅનુષ્ઠાનોનું વખતો વખત આચરણુ કરી હમને ચહેરે કષ્ટ સહન કરવાની તાલિમ મેળવવી બોધએ

માટે જૈન મુનિજીવન એ ત્રણ તત્ત્વથી વણાયેલું છે, અને જગત્તમા એ ખાસ તેની ત્રિગિષ્ટતા છે બીજા ૨ નવો ન છુટકે, સકામણુમા આવે, ત્યારે કષ્ટ વેડે છે પરંતુ રાતા, ગણગણતા વેડે છે ત્યારે જૈનમુનિ સમજપૂર્વક વેડે છે

જૈનમુનિ કોઈપણ-જીવની હિંસાથી દૂર રહે છે —

- ૧ તે વિદ્વાદ કરે છે સૂર્યના તાપથી કે અતિ વપરાશથી અચિત્ત-નિર્જીવ થયેલી ભૂમિ ઉપર
- ૨ તે સુવે, મેમે, અને ઉલા ગહે છે, તે પણ અચિત્ત-ભૂમિ ઉપર
- ૩ અચિત્ત ભૂમિ ઉપર પણ જો કોઈ હરતા ફરતા જીવજાતુ આવી જાય, તો પોતાની પામેના [ઝીણામા ઝીણા જીવને પણ જરાયે પીડા ન કરે તેના કામળ] ઉનના—[રેશમમા જીવ અન્વાર્ધ જાય સુતગઉમા ચોગી ગહે ઉનમા ચોગી રહે નહીં, તેમજ જાતુને હરકત ન થાય અને દૂર થઈ જાય, તેવા] રજોહરણથી દૂર કરીને જ તે ભૂમિનો ઉપયોગ કરે છે

૪. કોઈપણ કામમાં જરૂર પડે, તો માગી, ગળ, નિગેરે અચિત્તજ વસ્તુનો, અને તે પણ ખીજા પામેથી માગીને ઉપયોગ કરી શકે છે

૪ પાણી ગળા નિનાતું વાપરતા જ નથી એટલે પાણીમાં કોઈ પણ પોગ વિગેરે આવી જવાનો સંભવ નહોતજ તેમાં પણ જૈન શાસ્ત્ર દૃષ્ટિથી ગળેનું એક પણ પોગ નિનાતું પાણી પણ સચેતન પ્રાણી છે તેનો પણ ઉપયોગ જૈન મુનિ ગ્રંથોમાં જ નથી તે જો કોઈએ અચેતન-રેનું લેય, તોજ તેમાંથી પોતાના ઉપયોગ પૂરતું લઈને ઉપયોગ કરે છે અચેતન પાણી ન મળે ત્યાં મુવી ચનાવી લે છે પોતાની સામે જોઈતી લરેલા નદી, તળાવ, સમુદ્ર, કૂવા, નગ નિગેરેમાંથી એક ઈંદુ પણ પાણી લેશે નહિ એટલુંજ નહીં પણ તેને અંગે પણ નહીં તથા તેમાં કે તેથી ન્હારો નરો અ-ચેતન પાણીથી પણ ગરીબ ઉપગ્રા મમત્વનો પણ અભાન બતાવના મ્હી ન્હાગે નહીં, માત્ર અશુભિ તત્ત્વની આવશ્યક શુદ્ધિ જરૂરપૂરતા અચેતન જગથી જ કરી લેશે

જૈન મુનિ, કોઈપણ જીવજીવુને અડી જવાય, તો તે વિષે પણ બહુ અભાજ ગળે છે પરંતુ પ્રાણીમાંની આ જાતિને ન અડવામાં પ્રહાર્યની રક્ષા તો મળેજ છે તે શિવાયના પ્રાણી-ઓને, ‘તેને દુ ખ ન થાય,’ તેથી તેનો જેમ અને તેમ અપર્શ કરે નહીં એકેન્દ્રિય જીવો તો બારી-હોવાથી તેને સહજમાં પીડા થવાનો મંજાવ હોવાથી તેને અડકતાજ નથી તેનો સંઘર્ષ થાય તો પણ પ્રાપ્તિ કરી લે છે તો પછી પોતાની જરૂરીઆત માટે તેના ઉપર કાષ્ઠપણુ દ્વિસંસ્કાર કરવાની તો વાત જ શી ?

સચેતન પાણીને અડે નહીં, અડીને તે લે નહીં, તેને વાપરે નહીં અચેતન કરવા જાતે પ્રયાસ કરે નહીં, કોઈને એ પ્રયાસ કરવાનું કહે નહીં કોઈ કરતો હોય, તો તેને તેમ કરતો જોઈ ઠીક માને નહીં તેમજ ખીજો કોઈ અચેતન કરતો હોય, તે પણ

જો જૈન મુનિને “ પોતાને માટે કરે છે ” એમ લાગે, તો તેનો—
તે અચેતન પદાર્થનો—પણ ઉપયોગ કરી શકે નહીં માન પ્રાપ્ત માણુએ
પોતાના ઉપયોગ માટે અચેતન કરેલું હોય, તેમાથી પોતાના
જરૂર પૂરતું—સામા માણુસને અડચણ ન પડે તેટલું જ લાઇને
નિર્માણ કરી લે આટલી પગકાઠાએ જૈન મુનિની અહિંસા પહો-
ચેલી હોય છે એજ પ્રમાણે પાણીની જેમ માની વિગેરે પાર્થિવ
એકેન્દ્રિયાદિક પદાર્થો માટે પણ સમજવું

દરેક અચેતન પદાર્થો કે જેની જીવનમા અનિવાર્ય જરૂર હોય,
તે પણ કેવળ ઉપદેશ પ્રમાણે “અચેતન કેમ ચાલે છે ?” તે એક જગ
તની હકીકત રૂપે વસ્તુસ્થિતિ સમજાવે છે પરંતુ તે ચીજની જરૂરી
આત વખતે કોઈપણ વસ્તુને અચેતન કરવાની રીત બતાવે નહીં

વાયુ જૈન મુનિ પાનનો ઉપયોગ ન કરે ફૂક મારે નહીં
પખો નાખે નહીં હાથ કે કપડું હલાવીને પખો નાખે નહીં, કોઈ
પામે નખાવે નહીં નાખનારને ફીક મારે નહીં વ્યાભાવિક પાન
વાતો હોય, તેની અસર થતી હોય, તે ચાપ, પરંતુ તેને જરાપણ
ધ્રુષ્ટિ નહીં ખોલે, તે પણ વાયુજીવોની હિંસા ન ચાપ તેની જાળ
વણીથી તેનો સ્પર્શ નિવારવાનું અશક્ય છે કેમકે—પવન સર્વત્ર ભર્યો
હોય છે એને તેનાથી બહાર જતુએ અશક્ય છે તેથી તેમા ગહેલું
તો પડે છે પરંતુ જતું આવતું, કામ જ કરતું, ખોલતું, ખાતું, પીતું
વિગેરે એટલી યતના—જાગવણી—થી કરે છે કે વાયુક્રયના જતુઓને
લેશ માત્ર હુમ્મત ન થાય જાણે કે—‘પવન છે જ નહીં’ “પોતાને
પવનનો સ્પર્શ થતોજ નથી” એવી રીતે તેની સાથે વર્તે છે મનથી
“તેની લેશ માત્ર હિંમત ન થાય—તે જીવોની જે રક્ષા થાય,” તેવું
ધ્રુષ્ટિ છે કપડાની ઝાપટ ન મારે, દોડાદોડી ન કરે, વિગેરે અનેક
રીતે એ જીવોની રક્ષા માટે સાવચેત રહે છે

અગ્નિકાય અગ્નિનો સ્પર્શ કરતાજ નથી સગાવતા નથી સ-

જગાવડાવતા નથી. સજગાવતાને સારો માનતા નથી. દાદમાં તાપતા નથી. દીવો કરતા નથી. દીવાનો પ્રકાશ પોતાને અડે, તે પણ ઈચ્છતા નથીજ. પ્રકાશ સાથે ફેલાતા અગ્નિના જંતુઓની પણ હિંસાથી બચવા “પોતાના શરીર ઉપર પ્રકાશ ન પડે,” તેની પૂરેપૂરી સાવચેતી રાખે છે. તો પછી પોતે-જાતે, અગ્નિ કે દીવો સજગાવવો કે તે ઉપર રસોઈ પકાવવી વિગેરેની તો વાત જ શી ?

એજ પ્રમાણે-ખાધા વિના નથી ચાલતુ, ત્યારેજ ખાવાની ઈચ્છા અને પ્રયત્ન કરે છે. પરંતુ તે પણ નફન અચેતન, બીજા માટે થયેલ હોય, તેમાંથી પોતા પૂરતો થોડો થોડો ભાગ લઈને નિર્વાહ કરી લે છે. ગમે તેવી ભયંકર ભૂખ લાગી હોય, તો પણ કોઈપણ સચેતન ચીજને તે અડકતાયે નથી. કોઈને અડકવાનું કહેતા નથી. અડકતાને ઠીક માનતા નથી. પોતાને માટે લેતા નથી. કોઈ પાસે મંગાવતા નથી. ભૂખથી બેદાલ બનેલા જૈનમુનિ કેરી વિગેરે ફોલાથી લચી પડતા બગીચા પાસેથી પસાર થતા હોય ત્યારે પણ માલીકની રમ્મ છતાં પોતાને હાથે તેમાંની એક પણ ચીજ લેશે નહીં. લેવાની ઈચ્છા કરશે નહીં. આપશે તો પણ સચેતન સ્થિતિમાં લેશે નહીં.

માત્ર કોઈ બીજા માણસે પોતાના ખોરાક માટેજ જે કંઈ વસ્તુને અચેતન બનાવી હશે, તેમાંથી તેને હરકત ન આવે તેવી રીતે પોતાના ઉપયોગ પૂરતી થોડી થોડી લઈને પોતાનો નિર્વાહ ચલાવી લેશે. અનાજ રંધાઈને અચેતન થયા વિનાના, કાચા અનાજ લઈને તે ખાઈ શકતા નથી. આ કારણે જ કોઈપણ લીલી વનસ્પતિને કે તેના કોઈપણ ભાગને અડકી શકતા નથી. તેનું એકજ કારણ છે, કે તે જીવોને સ્પર્શથી પણ કિલ્લામણ થવાનો સંભવ માનીને તેના સ્પર્શથી પણ દૂર રહે છે, તો પછી તેનું છેદન-બેદન કરવાની, સમારવા-સુધારવાની તો વાત જ શી ? સંધવાની, શેકવાની,

આફવાની, પલાળવાની, સુકવવાની, તળવાની તો વાતજ શી ? તેમાંનું કાંઈપણ તે કરતાજ નથી.

ઉપયોગમાં આવી શકે તેવી ઘણી અચેતન વસ્તુઓનો પણ ઇરાદા-પૂર્વક અભિગ્રહ કરી ત્યાગ કરે છે. આદાર અને બીજી અનિવાર્ય ઉપ-યોગની-જરૂરીઆતોની વસ્તુઓ શિવાયની મોજ-શોખ કે સુખ-સગવડની ચીજોનો તો તેમને ત્યાગ જ હોય છે.

આટલી હદ સુધી જીવનમાં અહિંસાની ગુચણી જૈન મુનિ શિવાય બીજામાં શક્ય કે સંભવિત જ નથી. આવી અહિંસામાં પક્ષો-ટાતા જૈન મુનિ જ અહિંસાના સુક્ષ્મ રહસ્યો સમજી શકે, વિચારી શકે, અને અનુભવી શકે. તે સમજવાની, વિચારવાની, કે અનુભવવાની બી-જાની તાકાત પણ શી ? બાળક જૈન મુનિ પણ જેટલા અનુભવી હોય, તેટલા બીજા મોટા મહાત્મા ગણાતા માણસ પણ અનુભવી ન હોઈ શકે, નાનો તોયે રાધનો દાણો. બીજાથી “સુઠને ગાંઠીયે ગાંઠી બનવાની” ઇચ્છા માત્રથી ગાંઠી બની શકાય નહીં.

અહીં પ્રશ્ન એ થાય છે કે-શું બધા જૈન મુનિઓ આ પ્રમાણે પાણતા હશે ? પાણી શકતા હશે ?

હા, દરેક આત્માર્થી જૈન મુનિ, જૈન મુનિ જીવનની તાલિમ લેતા જૈન મુનિ, એ પ્રમાણે ઘણું ખર્ચ પાણતા હોય છે, અને એ પ્રમાણે પાણવા વધુ પ્રયાસ કરતા જ હોય છે. તેમાં પોત પોતાની વ્યક્તિગત નિર્જાળતા, તથા પૂર્વાપરના મંત્રોએ પ્રમાણે સ્ખલના જરૂર પામતા હોય છે, પરંતુ આચાર, ક્રિયાઓ અને અનુષ્ઠાનોની એવી ફૂલ ગુચણી ગોઠવવામાં આવી હોય છે, કે સાવચેત રહેવાનું બન્યા કરે છે. છતાં જૂલ યાય તો ફરીથીયે સાવચેત થવાનું બન્યા કરે છે. પશ્ચાત્તાપ કરવાનું બને છે, ફરીથી તેમ ન થાય, તે માટે જાગ્રત્ રહે-વાનું થયા કરે છે. તેમ છતાં કોઈ પ્રમાદ-અહુલજીવને દોષો લાગે.

જગ્યાવગવતા નથી સગ્યાવતાને સારે
 નથી દીવો ફગતા નથી દીવાનો પ્રકાશ
 નથીજ પ્રકાશ સાથે દેલાતા અગ્નિના જગુ
 “પોતાના શરીર ઉપર પ્રકાશ ન પડે,” તે ।
 છે તો પછી પોતે-જાતે, અગ્નિ કે દીવો સ
 રસોઈ પકાવરી વિગેરેની તો વાત જ શી ?

એજ પ્રમાણે-ખાધા વિના નથી ચાલતુ, ત્યારે
 અને પ્રવર્તન કરે છે પરંતુ તે પણ તદ્દન અચેતન, ^૭
 હોય, તેમાંથી પોતા પૂરતો થોડો થોડો ભાગ લઈને ।
 છે ગમે તેની બનજી જૂખ લાગી હોય, તો પણ કોઈપણ
 ચીજને તે અડકતાયે નથી કાઢીને અડકરાતુ ઢોલતા નથી
 ઠીક માનના નથી પોતાને માટે લેતા નથી કોઈ પાત્રે
 નથી જૂખથી બેહાલ મનેલા જૈનમુનિ ફેરી વિગેરે ફોધાથી લચી
 જગીચા પાસેથી પસાર થતા હોય ત્યારે પણ માલીકની રમ્મ ^૮
 પોતાને હાથે તેમાંની એક પણ ચીજ લેશે નહીં લેવાની ઈચ્છા કર
 નહીં આપશે તો પણ સચેતન સ્થિતિમાં લેશે નહીં

માન કોઈ બીજા માણસે પોતાના જોગક માટેજ જે વસ્તુને
 અચેતન બનાવી દેશે, તેમાંથી તેને હરકત ન આવે તેની રીતે
 પોતાના ઉપરોગ પૂરતી થોડી થોડી લઈને પોતાનો નિર્વાહ ચલાવી
 લેશે અનાજ ગ્રાહીને અચેતન ચણા પિનાના, કાચા અનાજ
 લઈને તે ખાઈ શકતા નથી આ કાગળે જ કોઈપણ લીલી
 વનસ્પતિને કે તેના કોઈપણ ભાગને અડકી શમ્મા નથી તેનું એકજ
 કારણ છે, કે તે જીવોને સ્પર્શથી પણ કિનામણ થવાનો મલક
 માનીને તેના સ્પર્શથી પણ દૂર રહે છે, તો પછી તેનું હેદન-બેદન
 કરવાની, સમાવના-સુધારવાની તો વાત જ શી ? સઘવાની, શેકવાની,

જરૂર છે ? ડાળાઓમાં ક્યાં જાંબુ છે ? નાની નાની ડાળાઓમાં છે, તે ઠાપીએ એટલે બસ.

૪. ચોથે કહ્યું, “અરે ચાંડાલાઈ ! લુમખા લુમખા વેડીને નીચે પાડીશું, તોયે આપણું કામ થશે.”

૫. પાંચમો કહે—“અરે ! લલા માણસ ! તારી પણ અક્કલ બહેર મારી ગઈ લાગે છે. ઉપર જેમીને એક એક જાંબુ તોડીને ખાવા હોય તેટલા જ ખાઈ લઈએ, આપણી ભૂખ ભાંગશે. નકામા જાંબુ તોડી ઢગલો શા માટે કરવો ?”

૬. છઠ્ઠે કહ્યું—“બ્હાલા બધુઓ ! આ નીચે પડ્યા છે ને ! તેમાંથી ગમે તેટલા ખાશો તોયે ખૂટે તેમ નથી. તો શા માટે હાથે કરીને જાંબુ તોડવા ઝાડ ઉપર ચડવું !”

આ દર્શાવે જગતના ગ્રાણીઓની મનોદશાનો ટુંકામાં ચિતાર આપવા માટે ઘણું જ આગેહુબ છે. આવા દર્શાવના ચિત્રો આપણે ધણીવાર જોતા હોઈએ છીએ, પરંતુ ગુન ગમ વિના તેના પરમ રહસ્ય, સચોટ ઉપદેશકત્વ અને વૈજ્ઞાનિક પૃથક્કરણ તરફ આપણું લક્ષ્ય જતું જ નથી.

(આ દર્શાવ ઉપરથી, સમજાશે કે શુદ્ધલેશ્યાની મનોભાવનાવાળા જીવો મુનિ જીવનની ચર્ચા પાળી શકે છે, તેને તે જીવન પ્રિય લાગે છે, તેનાથી તે જીવન સદૃશ રીતે જ જીવી શકાય છે. એ કુદરતનો કાયદો છે. કૂર, ભયંકર, જંગલી જીવોની મનોદશા કૃષ્ણલેશ્યાની મનોભાવનાવાળા હોય છે.

બાકીના વચલા વર્ગના જીવો અનેક પ્રકારની વચલી મનોદશાવાળા હોય છે.

જગતના તમામ જીવોની મનોદશાના ઉપર પ્રમાણે ૭ પ્રકાર પાડવામાં આવ્યા છે. તે પણ સ્થૂળ પ્રકારો છે. એક એક પ્રકારમાં પણ અસંખ્ય પ્રકાર પડી જાય છે.)

જગતની આ પ્રમાણે પરિસ્થિતિ હોવાથી શુદ્ધલેશ્યાવંત જીવો જગતમાં ઘણા થોડા હોય છે. છતાં પણ તેવા જીવો હોય છે ખરા. અને તેને માટે જૈન મુનિ જીવન છે. તેથી તેને માટે શું અશક્ય છે ? શું અવ્યવહારું ? શું ન પણ તેવું હોય ? કાઈ સમજાવશો ?

કૃષ્ણલેશ્યાવંતમાં પણ ઘણી તરતમતાઓ હોય છે. તેમાંના પણ જેટલા શુદ્ધ તરફના પ્રકારમાં હોય, તેટલાઓ તેટલા ઓછા ઓછા કૃષ્ણ ગણાય.

આ હિસાબે-લાખો કૂંર સિંહો કે ઉત્તર ધ્રુવમાંના માંસાહારી મનુષ્યો કે-જેને બીજો ખોરાક મળતો નથી. તેમાં પણ ઘણી તરતમતાઓ રહેવાની જ. તે લોકોમાં પણ કેટલાક અતિ દૂર હશે. તો કેટલાક તેના કરતાં ઘણા અડપ દૂર હશે. બન્નેય પ્રકારનો માંસાહારી છતાં મનની દૂરતામાં જેટલી તરતમતાએ ઓછા હશે, તેટલા તેને અહિંસક માનવાને હરકત નથી.

આથી જૈન અહિંસાની સર્વને લાગુ પડે તેવી વ્યાપક અને સ્પષ્ટ વ્યાખ્યાની ભૂમિકા સુધી આપણે આવી પહોંચીએ છીએ:-

“પોતાના જીવન વ્યવહારમાં પ્રાણી જેટલો જેટલો કૃષ્ણ લેશ્યા તરફ ઢળતો હોય, તેટલો તેટલો તેને હિંસક ગણવો, અને જેટલો જેટલો શુદ્ધ લેશ્યા તરફ ઢળતો હોય, તેટલો તેટલો તેને અહિંસક ગણવો.”

કહો, અહિંસાની આ વ્યાખ્યામાં શી ભૂલ છે ? ભૂલ બતાવો. જગતમાં, પોતાની મેળે કાંઈ પણ જાતની હિંસા ન કરીને, ન કરાવીને, કરનારને સારો માન્યા વિના સર્વથા અહિંસક રહી શકનારો આદર્શ વર્ગ વિદ્યમાન છે. એ જ જગતનો પરમ આદર્શ માનવ વર્ગ છે.

આખું જ જગત તદ્દન એવું હોવું અંભવિત નથી. એટલે બીજા પાંચ પ્રકારની લેશ્યાવાળા જીવોના વ્યવહારો બંધ થઈ જવાની ભીતિ નકામી છે, એ પાંચ પ્રકારના જીવોનું અસ્તિત્વ છે, અસ્તિત્વ રહેવાનું જ છે, માટે એ પાંચ પ્રકારને લગતા વ્યવહારો છે, અને રહેવાના છે. માટે

ઉત્તમવર્ગનો નિર્વાહ એ પાંચ પ્રકારના જીવો કરી જ શકે. એ જીવો જ ન હોય, તો એ વ્યવહારો પણ ન હોય, એટલે “લોકવ્યવહાર ચાલે, ન ચાલે”ની ચિંતાજ નકામી છે.

હવે કદાચ, કુદરતમાં એવીજ ઘટના બની જાય, કે-દરેક જીવો ઉચ્ચ પ્રકારની શુદ્ધ લેસ્થાવાળાજ આખા જગતમાં હોય, ખીજા કાંઈ હોયજ નહીં. તોપણ તે દરેકમાં અણગણ કરી નિર્વાણ પામવાની તાકાત પણ કુદરતી જ હોય, એટલે તેઓને કશી અડચણ ન આવે. અથવા તેઓની શુદ્ધ લેસ્થા જળવાય તેવા અચેતન સાધનો તેમને કાંઈને કાંઈ રીતે કુદરતી જ પૂરા પડી જાય. કેમકે-જ્યારે કુદરતની ઇચ્છા જ શુદ્ધ લેસ્થાવાળાઓનેજ જગતમાં રાખવાની હોય છે, તો તેને લાયક સામગ્રી પૂરી પાડીનેજ કુદરત પોતાનો એ ઉદ્દેશ સિદ્ધ કરી શકે. નહીંતર કુદરતનો ઉદ્દેશ સિદ્ધ થાય નહીં. એટલે પણ મધ્ય શુદ્ધ લેસ્થાવાળાજ હોય, એમ બને નહીં. માટે આવા પ્રશ્નો નકામી છે. સાચા અહિંસાભાવ તરફ અનાદર શુદ્ધિ-બાળશુદ્ધિ-માંથી જ-મેલા હોય છે.

આદર્શ આહારવ્યવસ્થા.

અહિંસા સંજ્ઞા-અને તથા, એ ત્રણ દૃષ્ટિથી ઉત્કૃષ્ટ શુદ્ધ લેસ્થાવાળા જીવોની અહિંસા-સંજ્ઞા અને તપના આદર્શ સામે રાખીને બધી જૈન આહાર વ્યવસ્થા બાંધવામાં આવી છે. અને-

જુદા જુદા દ્રવ્ય: ક્ષેત્ર: કાળ: લાવ:ના મંજેગો, બાળ: યુવ: વૃદ્ધ: પાત્રો, ઇલેસ્થાના વિભાગથી વહેંચાયેલા પાત્રો, ચડતો (ઉત્સર્પિણી): પડતો (અવસર્પિણી): કાળ, ઉત્સર્ગ: અપવાદ: વિગેરે વિભાગોને ઉદ્દેશને જૈનશાસ્ત્રોમાં વિસ્તારપૂર્વક-અદ્ભુત આહાર મીમાંસા ચર્ચવામાં આવી છે.

કેમકે-આહાર એ શરીરની સર્વ જીવન પ્રવૃત્તિઓનું-જીવન ક્રિયાઓનું-કેન્દ્ર છે. એટલાજ માટે આહાર ઉપર તેના પ્રત્યાખ્યાનો વિગેરેથી ખાસ ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે. અને દરેક અનુષ્ઠાનમાં ચાર પ્રકારના આહારના પ્રત્યાખ્યાનો અવશ્ય કરવાના હોય છે.

આજે એના તપસી જૈન મુનિ મહાત્માઓ વિદ્યમાન છે, કે-
જેઓ વર્ષનો મોટો ભાગ ઉપવાસમાં જ ગાળે છે એટલે કે-વર્ષમાં
જેમનો કે ભાગ તો તપમાં જ જતો હેય છે એટલે કે-છઠ્ઠું (જે ઉપવાસ)
કે, અઠ્ઠમ (ત્રણ ઉપવાસ) વખતોવખત કરતા હોય છે અને એ છઠ્ઠું
કે, અઠ્ઠમને પાંચે આયખીલ [દુધ, દહીં, ઘી, તેલ, છાશ, મસાલા,
ગોળ, ખાડ, સાકર, શાક, ફળ વિગેરેમાની ટાઇપણ ચીજ વિના
માત્ર અન્ન, મીઠું, મરી, મુક અને પાણી એટલી ચીજો જ જેમાં
વપરાય છે] કરનારા હોય છે અથવા એકસણ કે બે આસણ
કરનાર પણ હોય છે પરંતુ એમણાં યા બેઆસણમાં દુધ, દહીં, ઘી,
તેલ, ગોળ, સાકર અને મીઠાઈ વિગેરેમાંથી એકથી માંડીને પાંચ છ
સુધીનો ત્યાગ રાખનારા આજે પણ છે આની ત્યાગવૃત્તિ ઉપરાંત
ઉત્તમ પ્રજાગની ઉપશાંતિ, ધીરજ, સ્વાધ્યાય તત્પરતા, ધર્માચારના
અનુક્રમેમાં ઉજ્જમાળતા વિગેરેમાં પણ એવાજ તત્પર જોવામાં
આવે છે

આ જગતમાં-જૈન મુનિઓના સતત અર્હિસાના ઉપદેશથી જેમ
બને તેમ વૈરભાવ ઓગળા રહ્યા છે અને ખીજા દેશોની અપેક્ષાએ
સતોષવૃત્તિનું સામ્રાજ્ય ભાગતની પ્રજામાં જે જોવામાં આવે છે,
તેનું કારણ પણ તેજ છે—અયમનો ઉપદેશ અને તેનું પ્રત્યક્ષ
આચરણ સ્વાશ્રયવૃત્તિ પ્રજામાં જોવામાં આવે છે, તે પણ તપના
ઉપદેશનું અને આચરણનું પરિણામ છે

આજે જગતમાં વૈરાનુમધ ઉપર અકુશ, અસતોષના જ્વાળા-
મુખીના મૂળ ઉપર મુદ્રા, અને પારકી મહેનત મજુરી ઉપર નભાની
વૃત્તિનો જે કંઈ અભાવ જોટલા ટપ જોવામાં આવે છે, તેનું મારણ આ
જાતના આદર્શ મહાત્માઓની વાણી અને વર્તનને આભારી છે

આજનું યુરોપ એ આદર્શની ઉપેક્ષા કરીને જગત ઉપર હિંસા,
અસયમ અને અશ્વાસનનું સામ્રાજ્ય વધારી પોતાનો દુન્નવી સ્વાર્થ

સાધી ગહેલ છે અને પોતાની મદદે આધુનિક વિજ્ઞાનની મદદ લઈ રહેલ છે. પરંતુ એ કેટલાક સંદેહો પૂરતો ક્ષણિક અને વિશ્વને હાનિ-નશ્ક પ્રસંગ છે જગત્ આજે તેની પાછળ ઘેલુ બનેલું છે. જૈન મુનિઓ જગત્ની આ ઘેનગ કચ્છાલાલે નિદાણી રહેલ છે જૈન મુનિઓનો આદર્શ સમગ્રતા હતા, તેમા જગત્નું એકદં હિત હોવાનું જાણવા હતા, મ્યાર્થા-ધર્મતાથી જ ઈગદાપૂર્વક યુરોપના અગ્ર-ણીઓ એ ગમે જઈ ગયા છે, અને જગત્ને ખેંચી ગયા છે એટલે જનપદે કરીને હાથમા દીવો નષ્ટ કુવામા પડનાર દોગવાઈ ગયેલા યુરોપી માટે ઉપદેશ અસરકારક થાય તેમ ન હોવાથી જૈનમુનિ મહાત્માઓની કાર્ષકઉપેક્ષા ભાવના પણ છે. કેટલીક વખત દોકડ લાગ્યા વિના સાચા અને હિતગ્રી ઉપદેશની અમર થતી નથી એટલું જ નહીં, પરંતુ તે ઉપદેશ કરનારની વાતો વિપરીતપણે પણ પરિણમે છે એવા સમયમા ખામોશી, એજ કાલા હિતસ્વીઓ માટે માર્ગ હોય છે

આજના વિજ્ઞાનના ગમે તેના ચમત્કારથી જગત્ અજાત હોય, પરંતુ સાચા જૈનમુનિના માનસ ઉપર તેની લેશમાત્ર અસર થતી નથી તેના ખેત્રણુ કારણો છે-૧ આધુનિક વિજ્ઞાનની જગત્ને જરૂર ન હતા માત્ર રનાર્થ ખાતર જ યુરોપના અગ્રેસરો પરાણે દુનિયા ઉપર દોકડી બેમારી ગયા છે ૨ જૈનશાસ્ત્રો અને ભારતીય બીજા સાહિત્યમા જગત્માના સાચા વિજ્ઞાન વિશે તેઓને ધણુ જાણનાનું મળે છે એટલું જ નહીં પરંતુ વિજ્ઞાનનો તત્ત્વજ્ઞાન સાથેનો સબધ અને તત્ત્વજ્ઞાનમા ભાસતા વિષયના પદાર્થોનો જીવનમા હેયોપાદેય તરીકેનો ઉપયોગ કેટલો કેમ અને કયા સુધી સક્ય, આદ્યણીય, કે ઉપયોગી છે તે વિશે પણ સમજાગ જાણી ચૂક્યા હોય છે ૩ ત્યારે આધુનિક વિજ્ઞાનો હજી અપૂર્ણ છે-અખતગરૂપ છે-પાસેગમા પટેલી પૂણી સ્વરૂપ છે એટલે તેઓનું તત્ત્વજ્ઞાન તો હજી તદ્દન ઉચ્છ્રીત અન્યથામા જ છે. અને જીવનમા તેના ઉપયોગ વિશેનો પ્રશ્ન તો હજી હાથ જ

ધરાયો નથી આવી અસ્તવ્યસ્ત વસ્તુ તરફ દુર્લ્ભસ્ય રાખવું, એજ માર્ગ રહે છે ન્યારે મિત્તાનની શોધો સંપૂર્ણ થાય, તત્ત્વજ્ઞાન વ્યવસ્થિત થાય, અને તદ્દનુભારી જીવન સાથેના કર્તવ્યકર્તવ્યના નિર્ણયો નક્કી થાય, ત્યાર-પછી જ જીવનના માટે પણ તે હાથ ધરી શકાય, ત્યાં સુધી માન બાળ-એકા માની તેની ઉપેક્ષા કરવા શિવાય વિજ્ઞાને ખીજો માર્ગ ગહેતો નથી ન્યારે તે કાંઈક યોગ્ય પૂર્ણતાની કોટિ ઉપર આવશે, તો જ જૈનમુનિઓ તેની સામુ પશુ જોશે અને તે પશુ, જગત્તુ તેથી નિસ્વાર્થ હિત જણાશે, તો જ તેના તરફ નિગાહે ય કરશે નહોતો તેની ઉપેક્ષા જ કરશે અથવા કે આખર તેને એક પક્ષમા મત તરીકે સમાર્પ ગહેવું પડશે પરંતુ જગત્તના કલ્યાણના રાજમાર્ગમા તેને સ્થાન મળી શકશે નહીં ગજમાર્ગતો શ્રી વીતગમ દેવ પ્રણીત ગ્લનત્રયાત્મક માર્ગે જ જગત્તમા અખડ, અવિચળ અને સદા દીપ્તિવત ગદ્દા જ કરશે

સાગશ કે—આજની વૈજ્ઞાનિક શોધોથી જગ પશુ ન અજાતા સાચા જૈનમુનિઓ તેનાથી અવિપ્ત જ ગહે, એટલું જ નહીં, પરંતુ તેના તરફ ઉપેક્ષા ભાવનાથી જીવે, તે પશુ એટલું જ સગત, યોગ્ય અને હિતાવહ કે કેમકે—ન્યામુધી દરેક શોધો સંપૂર્ણ ન થાય, જનસમાજને એકાત હિતાવહ છે, એમ સાબિત ન થાય, ત્યાંસુધી તેના તરફ ખ્યાલ આપવો, તેમા લવચાવું, કે તેમા મનોવૃત્તિની વ્યામૃદ્ધતા થનાદેની, એ કદી રીતે વ્યાજખી છે ? એટલે કે—અહિંસા મંયમ અને તપની પ્રધાનતા ખ્યાલમા રાખીને ગોકેવેલી માનવઆહાર વ્યવસ્થા જગત્તમા પ્રિકાળમા યે આદર્શ આહાર વ્યવસ્થા છે

આહારનું જીવનમાં સ્થાન

આહાર ઉપર કાણુ, આહારમા વ્યવસ્થા, આહારમા સૌન્દર્ય, આહારમા મંતોષવૃત્તિ, આહારમા અહિંસમ્તા, મંયમ, તપ, આહારથી સત્કાર શુદ્ધિ વિગેરે જેટલા પ્રમાણુ હોય, તેટલા પ્રમાણુમા—મનુષ્યના મન ઉપર કાણુ, જીવનમા વ્યવસ્થા, જીવનમા સૌન્દર્ય, મંતોષવૃત્તિ, અહિંસકતા, મંયમ, તપ, સત્કાર—સન્માનશુદ્ધિ, હોના સંલક્ષિત છે

માટે આહાર એ જીવનનું કેન્દ્ર છે. આહાર ઉપરથી પ્રાણીના જીવનની ખાસીયતો મુજબ, સ્વભાવ વિગેરેની પણ પરીક્ષા કરી શકાય છે.

૧ આહારનો ઉદ્દેશ	૮ ભોજન વિધિ
૨ અહિંસક આહાર	૯ આરોગ્ય
૩ અહિંસક આહાર	૧૦ ધ્યેય
૪ અહિંસક પાક	૧૧ ધાર્મિક આચાર
૫ અહિંસક પાક	૧૨ દીર્ઘાયુષિતા.
૬ પૂર્વ ક્રિયા	૧૩ ભક્ષ્યાભક્ષ્યવિવેકના મિદ્ધાંતો
૭ ઉત્તર ક્રિયા	૧૪ રોગના કામ ક્રોધાદિક કારણો
તથા વીટામીન્સ	અયોગ્ય ખોરાક
હોટેલો,	અયોગ્ય પાક
ખર્ચાળ પદ્ધતિ	બચપણથી આરોગ્ય ઉપર આધાર
વિગેરે વિષે કેટલોક વ્યવહાર વિચારણા સમગ્રપણે કે જુદી જુદી કરીશું	

આહારનો ઉદ્દેશ.

(આધ્યાત્મિક લાભમાં બોલીએ, તો—મનુષ્ય જીવન આત્મવિકાસનું કેન્દ્ર છે. અથવા આત્મવિકાસની એક જાતની અગત્યની ભૂમિકા રૂપ છે. એટલે મનુષ્ય જીવનનો અંતિમ ઉદ્દેશ આત્મવિકાસની પ્રગતિમાં વૃદ્ધિ કરવાનો હોય તે માટે જન્મથી માંડીને મરણ પર્વન્ત મનુષ્યે તેવી રીતે વર્તવું જોઈએ કે—તે પોતાને મળેલું કુદરતી આયુષ્ય મંપૂર્ણ ભોગની શકે આયુષ્યમાં વૃદ્ધિ તો થતી નથી, પરંતુ લેશમાત્ર પણ હાસ ન થાય, તેને માટે સંપૂર્ણ સાવચેત રહેવું જોઈએ કેમકે—માનવજીવનના આયુષ્યની ક્ષણેકણ આત્મવિકાસનો સગીન સચય કરવા માટેની ઉપયોગીતા ઉપયોગી ક્ષણ છે. એટલે આયુષ્યનો એક ક્ષણ પણ જોખમો ભોગવવા પડે, એવી સ્થિતિ કાર્ષણ સમજી માણસ ઈચ્છે નહીં)

કેાઈ દરિદ્રીને ગરમ દિવસ રાતની ૬૦ ઘડીમાં જેટલું પોતાના ભાંગામાંથી લેવાય તેટલું લેવાની છુટ આપે, તો દરિદ્રીને લેવામાં જરાપણ

પ્રમાદ કરે, તો તે મૂર્ખ ગણાય. ઠરેલો વખત આવી પહોંચતા જ દરેક પળે જોટલું વધારે લેવાય તેટલું લેવા જ માંડે છે. અને વખત પૂરો થતાં સુધીમાં પણ છેલ્લામાં છેલ્લી યજનો ઉપયોગ કરી લે છે. વખત ખતાવનારા યંત્રમાં જો કાંઈ બગાડો હોય, અને ઠરેલો વખત “કાંઈક મોડો થાય તો ઘણું સારું” તેમ તે ઇચ્છતો હોય છે, પરંતુ જો ઠરેલો વખત બેલો આવી પહોંચે તો વખત ખતાવનારા યંત્રની ખોડખાંપણનો દોષ કાઢીને પોતાને પૂરા ખરા વખત સુધી ધન લેવા દેવાની માંગણી કરે.

તેજ પ્રમાણે જ્ઞાનવજીવનની ક્ષણેક્ષણ મંસ્કર સિંચન માટે ઉપયોગી હોવાથી સમણ માણસ “તેની એક ક્ષણ પણ ઓછી ભોગવવી પડે તો સારું” એમ ઇચ્છતો જ નથી. માટે દરેક મનુષ્યની ફરજ છે કે-પોતાને (કર્મના અગમ્ય નિયમો અનુસાર) મળેલું આયુષ્ય એક ક્ષણ પણ ઓચ્છો થવા દીધા વિના પૂરેપૂરું ભોગવવું જોઈએ.

આયુષ્ય ભોગવવાનો આધાર શરીર ટકાવી રાખવા ઉપર છે. આયુષ્ય બાકી હોવા છતાં શરીર ટકી શકે નહીં, તો આયુષ્ય સંપૂર્ણ ભોગવી શકાતું નથી. અને શરીર ટકાવી રાખવાનો મુખ્ય આધાર યોગ્ય આહાર ઉપર છે.

ઉત્પત્તિથી માંડીને શરીરની સંપૂર્ણ વૃદ્ધિનો આધારપણુ આહાર ઉપરજ છે.

અર્થાત્ શરીરની ધારણા-ટકાવ, અને વૃદ્ધિ: એ બન્નેયનો મુખ્ય આધાર આહાર ઉપર છે.

આહાર વિના શરીર ટકતુંયે નથી. શરીરના ટકાવ અને વૃદ્ધિને પણ મર્યાદાએ હોય છે, કે-દરેકને મળેલું આયુષ્ય સંપૂર્ણ ભોગવી શકાય તેવી રીતે શરીરનો ટકાવ થવો જોઈએ, અને વૃદ્ધિ પણ તેવી થવી જોઈએ.

આહાર ઉપરાંત, જીવનમાં શાંતિ, નીતિમયતા, પ્રામાણિકતા, યોગ્ય આરામ, યોગ્ય પરિશ્રમ, યોગ્ય નિદ્રા, ધ્વજ્યર્વ, નિયમિતતા, યોગ્ય સહવાસ, દેશ સમાજ તથા કુટુંબની યોગ્ય પરિરિચિતિ, યોગ્ય તાલીમ, આધ્યાત્મિકતા વિગેરે તત્ત્વો પણ શરીરના ટકાવના અને વૃદ્ધિના ખાસ મહત્ત્વના સહકારી સાધનો છે.

જેમ અયોગ્યાદિ આહાર શરીરના ટકાવ અને વૃદ્ધિમાં વિધ્ન કરનાર છે, તેજ પ્રમાણે નીતિરહિત જીવન, અપ્રામાણિક જીવન, અયોગ્ય આરામ, અયોગ્ય પરિશ્રમ, અનાધ્યાત્મિકતા વિગેરે પણ શરીરના ટકાવ અને વૃદ્ધિમાં વિધ્ન કરનાર છે, રોગોત્પાદક છે, રોગોને વધારનાર અને ટકાવનાર છે. શરીરની વ્યવસ્થા અને ટકાવનો આધાર આહાર ઉપર છે. અને એજ આહાર લેવાનો ઉદ્દેશ છે.

જૈનગૃહસ્થોની આહારવ્યવસ્થા

જિંઆ પ્રકારના અહિંસા-સંયમ અને તપનું આચરણ કરવું, એ મુનિધર્મ છે. અને તે પ્રમાણે આચરણ કરવાની સંપૂર્ણ ઇચ્છા અને ભાવના રાખવા છતાં માનસિક અને આધ્યાત્મિક અસ્પૃશ્યતાથી ઉત્પન્ન થયેલી દુર્બળતાને લીધે જે જીવ સર્વ સંગ ત્યાગી અણગાર મુનિ ધર્મનું આચરણ કરી શકતો નથી. તે ગૃહસ્થ=અગારસ્થપરમા રહેલો કહેવાય છે. ઘરમાં રહેવાથી તેને જે કામ કરવા પડે છે. એક તો પોતાના ધરસંસારને લગતું કાર્ય અને બીજું અહિંસા-સંજન્ય અને તપને લગતું કાર્ય. ઘરને લગતા કાર્યો કરવાના હોવાથી તે ગૃહસ્થ ગણાય છે. અને—“સંપૂર્ણ અહિંસા સંયમ અને તપ એ પ્રગતિનો અમોઘમાર્ગ છે. તેના મૂળ ઉપદેશોએ જ સર્વોત્કૃષ્ટ હિતસ્વી પુરુષો છે. તે પ્રમાણે આજે પણ આચરણ કરનારા શ્રેષ્ઠ મહાત્માઓ છે.” એ પ્રમાણે શ્રદ્ધા રાખતા હોવાથી શ્રદ્ધ કહેવાય છે. અહિંસા સંજન્ય અને તપને લગતો ઉપદેશ સાંભળતા હોવાથી તેઓ આવકો કહેવાય છે. તથા ઉપદેશનારા સર્વ સંગત્યાગી મહાત્માઓની તેઓ સેવા કરે છે. માટે અમણોપાસક કહેવાય છે. અને યથાશક્તિ અહિંસા સંયમ

અને તપનુ સમ્પદ્ત્વ મૂળ બાગ પ્રતાદિ મારફત યથાશક્તિ આચરણુ કરે છે, માટે દેશ-વિરત-કૃતિ ઋષિ કહેવાય છે

અદ્ધાથી માડીને દેશવિરતિ સુધીના-ગૃહગ્થો અગાગમા-વગમા ગ્થેવા-ની ફરજ-પોતાના જીવનની જરૂરીઆતની ચીજોનુ ઉપાર્જન કરવાની અને પોતાને માટેના ધનતા ઉપયોગમા આવે, તે રીતે બનાવો લેવાનો કે લેવગવનાની છે

વાગ્સાથી મળેલી વસ્તુઓ તો વાગ્સામા જ આપની જોઈએ, દરેકની તે પ્રમાણે આપવાની ફરજ છે. પરંતુ ૨૫૫ ઉપાર્જિત દ્રવ્ય વસ્તુઓ કે મિ કતોનો ઉપયોગ-એ રીતે કરવાનો તેમને હક્ક હોય છે અહિંસા સન્નમ અને તપ ને બાધક ન થાય, પરંતુ સાધક થાય, તેવી રીતે પોતાના અને પોતાના આશ્રયે રહેલાના ઉપયોગમા કંઈકસર સાથે વપગશ કરવાનો છે અને શેષનો ઉપયોગ-અહિંસા સન્નમ અને તપના પોષક, રક્ષક, વર્ધક, પ્રચારક, પાગનાર શોભાકષ પરંપરાએ તેની વૃદ્ધિના કાર્યો હોય, તે વિગેરેમા ઉપયોગ કરવાનો છે

શ્રાદ્ધથી માડીને દેશવિગતિ સુધીના ધરમા રહેલા પાત્રોની ઉપાર્જન પદ્ધતિ પણ અહિંસા-સન્નમ અને તપના તરવોને લક્ષ્યમા રાખીને હોય છે, અને તેનીજ હોની જોઈએ

દેશવિગતના-ભોજન, ભોગ, ઉપભોગ, અને ઉપાર્જન વિગેના અહિંસા, સન્નમ, અને તપની મર્યાદા વદિતા સૂત્રની નીચેની ગાથા ઓમા-મંક્ષેપમા બાધી આપેલ હોય તેમ જોઈ શકાય છે —

મજ્જમિમ્મ અ મ મમિમ્મ અ પુપ્પે ક્કલે અ ગ વ મલ્લે અ ।

ઉપભોગ-પરિભોગે ળીયમિમ્મ ગુણુબ્બએ નિ દે ૨૦

સચિત્તે પડિબદ્ધે અપોલ્લ-દુપોલિઅ અ આહારે ।

તુચ્છોસહિ-લક્ખણુયા પડિક્કમે દસિઅ સન્ન ૨૧

ધગાલો-વણુ-સાડી-લાડી-શાડી-મુવજ્જએ કમ્મ ।

વાણિજ્જ એવ દત્ત-લક્ખ-રસ-કેસ-વિસ-વિસય ૨૨

એવં યુ જત-પિલ્લણુ-દમ્ભં નિલ્લંછણું ચ દવ-દાણું ।
 સર-દહુ-તલાય-સોસં અસર્ગ-પોસં ચ વનિજનન ૨૩
 સત્યગિ-મુસલ-જતગ-તણુ-દે મંત-મૂલ-લેસનજે ।
 દિન્ને દવાવિએ વા પડિકમે દેસિઅં સન્વ ૨૪

ભાવાર્થ:—ભોગ અને ઉપભોગમાં—દારુ-માંસ, ફૂલ-ફળ, ગંધ-
 માળાઓના ઉપભોગની નિંદા કરું છું. [એટલે કે—તેનું વ્રત રાખું છું] ૨૦
 તે વ્રત લેવા છતાં—વાપરવા યોગ્ય ચીજોમાં પણ સચિત્ત અને સચિત્તથી
 મિશ્ર, અપકવ: તથા દુષ્પકવ: પદાર્થ, તથા તુચ્છ ઔષધિ—વનસ્પતિ ખવાઈ
 ગયાં હોય, તો તેનું પ્રતિક્રમણુ કરું છું. એટલે—તે ભૂલ ક્ષુદ્ર કરી તે
 દુષ્ટત્વ મિથ્યા થાય અને ફરીથી ન થાય એમ ધન્યું છું. ૨૧

ગૃહસ્થે પોતાની આજીવિકા સ્વતંત્ર બળથી ઉપાર્જન કરી
 નિર્વાહ ચલાવવો જોઈએ પરંતુ, તેટલા ઉપરથી—મારે ગમે તેવા ધંધા
 કરી મારા આત્માને અપવિત્ર કરવાની જરૂર નથી. માટે—

કાલસાને લગતો, જંગલોને લગતો, ગાડાં વિગેરે સાધનો
 ખનાવવા—વેચવાને લગતો વાહન ભાડાને લગતો, સુરંગો વિગેરે
 ફાડાવવાને લગતો ધંધો કરીશ નહીં.

એજ પ્રમાણે—સંઘા ચલાવવાનો ધંધો. ખસી કરવા કરાવવાનો
 ધંધો, દાવ લગાડવાને લગતો ધંધો. સરોવર-કુડા-તળાવો સુકાવવાને
 લગતો ધંધો. અસતીઓ અયોગ્ય માનવો કે તેવા પશુઓને પાળી
 પળાવી પૈસા કમાવવાને લગતો ધંધો કરીશ નહીં.

હથીયારો વાપરીને કે વેચીને ચલાવાતા ધંધો, અગ્નિ સળગા-
 વીને કે સળગાવડાવીને ચલાવાતા ધંધો, મૂરાગ વિગેરે ઉપકરણો
 તૈયાર કરી કરાવી વેચવાનો ધંધો, ગાડાં ઘંટી વિગેરે યંત્રો તૈયાર કરી
 કરાવી વેચવાનો ધંધો, ઘાસ-લાકડાને દઈ કે લઈને ચલાવાતા ધંધો,
 તથા મંત્ર-મૂળીયાં ઔસડીયાં વાપરીને કમાવાને લગતા ધંધો કરીશ નહીં.

છતાં—તેમાંનું કાંઈપણુ કરવું પડ્યું હોય તો તે, દુષ્ટત્વની અસર
 મારા આત્મામાંથી દૂર થાઓ.

આ ભાવાર્થ છે. ગાથામાં દરેક હકીકત બહુજ દુઃકામાં આપવા

માટે દરેક શબ્દો ઉપલક્ષણ રૂપ છે દાખલા તરીકે—મનિગિમ અઠ
એ ગાથામા આવેલા મઘ—માંસ એ શબ્દો ચાગ મહા વિગર્હના ત્યાગની
સૂચના માટે છે કુંડ—ફંડ બાવીશ અલક્ષ્ય અને બત્રીશ અનત
કાય તથા સચિત્તા ત્યાગની સૂચના માટે છે ગન્ધ—માલ્ય વપરા-
શમા આવતી બીજીની ખાસ જરૂરીઆત વિનાની—માત્ર શોખથી
વાપરાવાની—ચીજોનો ત્યાગ સૂચવવા માટે છે x સચિત્ત પડિખદ્દે
ગાથામા ભોગ ઉપભોગ માટે છુટી રાખેલી ચીજોના વપરાશમા પણ થતા
રખલનોની અતિચારો સૂચના છે ઈંગાલી વણસાડીથી ત્રણ ગાથાઓ
પોતાની જરૂરીઆતો મેળવવા કેના ધધા કરી ધન ઉપાર્જન કરવું ?
તેની સૂચના છે એટલે કે—અગારક વિગેરે અને તેની જાતના
ધંધા કરવા જ નહીં તે શિવાયના ધધાઓમાથી પણ ઉત્તમ ધધા-
ઓજ પસંદ કરવા

એક દિગ્બર જૈન ભાષાએ જૈન શાસ્ત્ર ગ્રંથોના પૂગવા આપીને
એમ સાબિત કરવા પ્રયત્ન કર્યો હતો કે—શ્રાવકોને લીલોતરીનો ત્યાગ
કરવાનું શ્રાવકના ટાંપણનું મનમા આવતું નથી અને તેને માટે જૈન
શાસ્ત્રોના પૂગવા આપીને સાબિત કરવા પ્રયાસ કરવામા આવ્યાનું

x કેટલાક આધુનિક લેખકો—ઉપર જણાવેલી પ્રાચીન ગાથા
ઓની રચનાના સદર્શને સમજ્યા વિના વીશમી ગાથાનો એવો
અર્થ કરે છે, કે—“ અગાઉના જૈનોમા મઘ—માંસનો પ્રચાર ન હોય,
તો તેના અતિચારોની આલોચનાનો મહત્વ કેની રીતે હોઈ શકે ? ”
પરંતુ ખરી રીતે એ વીશમી ગાથા અતિચારની આલોચના વિષેની
નથી પરંતુ મતનું સ્વરૂપ બતાવનારી છે એજ પ્રમાણે ૯ મી, ૧૧
મી, ૧૩ મી, ૧૫ મી, ૧૭ મી, અને ૧૯ મીમા મતોના સ્વરૂપ અને
અતિચારો સાથેજ છે તે પ્રમાણે ૨૦ મી ગાથા ભોજોપભોગના મતનું
સ્વરૂપ બતાવે છે જેથી તેમા મઘાદિકનો ત્યાગ કરવાની સૂચના છે.
પરંતુ તે અતિચારો નથી

જાણ્યું હતું. પરંતુ વિશેષ ખુબી તો એ હતી કે-આપણા જૈન શ્વે. પત્રમાં તેનું સમર્થન કરવામાં આવ્યું હતું.

પરંતુ, સચિત્ત પ્રતિબદ્ધ-એટલે કે-સચિત્ત અને અચિત્ત ખોરાકની નીચે કે ઉપર સચિત્ત વસ્તુ મુકાર્થ હોય, અને તેનો મુંબંધ થયો હોય, અને તેની વસ્તુ ભોજોપભોગના પ્રત્યક્ષી આવકના ખાવામાં આવે, તો પણ અતિચાર ગણાયો છે. તો પછી સચિત્ત વસ્તુનો ઉપયોગ કરવાની વાત વિશે તો પૂછવું જ શુ? સારાંશ કે-પોતાનો અભિપ્રાય એ જુદો વસ્તુ છે, અને શાઓના પૂરાવાથી સાબિત કરવું, એ જુદો વસ્તુ છે.

એટલે પ્રત્યક્ષી આવક ન હોય, છતાં તેના જીવનનો આદર્શ તો પ્રત્યક્ષી આવક થવાનો હોવાથી, તેની પણ જીવનચર્યાઓ ઝોઝથી સામાન્ય રીતે જેમ બને તેમ પ્રત્યક્ષી જેવી હોય, એ સ્વાભાવિક છે. અને તેથી મોટા ભાગના જૈન કુટુંબોના ખાનપાનની યોજના ચાતુ કૃતિ રૂપે પણ પ્રત્યક્ષી કુટુંબો જેવી હોય, એ સ્વાભાવિક છે. એટલે પ્રત્યક્ષી જાણ્યા આવતા ધરના રીવાજ રૂપે અથવા ધર્મિક કુટુંબોના સહવાસથી કે મુનિ મહારાજઓના ઉપદેશથી પડેલા રીવાજ રૂપે ધણા ધરમાં અલક્ષ્ય અનંતકાયના ત્યાગો, અને અલક્ષ્ય ન થાય તેવી સાવચેતીઓ રાખીને બનાવવામાં આવતી બનાવટો બનાવવાના રીવાજો જેવામાં આવે છે. તે બરાબર છે.+

અચિત્તનો ભાગ કેવળ અહિંસા દૃષ્ટિથી છે. કેટલાક પદાર્થો

+ જેઓના ધરમાં અલક્ષ્ય અનંતકાય અને સચિત્તથી બચવાનું રૂઢિ રૂપે પગાય છે. તેઓને આ પુસ્તક વિશેષ સમજ આપશે: જેઓના ધરમાં બરાબર પાલન થતું ચાલ્યું આવતું નહીં હોય, તેઓને પાલન કરવા મદદગાર થશે. અને જેઓના ધરમાંથી પૂર્વા-પરથી રીવાજ રૂપે પાલન ચાલ્યું આવતું હશે, છતાં હાલના વાતા-વરણની અસરને કીધે કેબા કેબીથી તુટતું હશે, ત્યાં પાલનનો ટકાવ થઈ શકશે. અને વધુ દૃઢ બનશે. એવી આશા રાખવામાં આવે છે.

અચિત્ત છતાં તેને અલક્ષ્યમાં ગણાવ્યા છે. તે, પ્રથમ વધારે કે બિન જરૂરી હિંસાં ચલાવે મંલવ હોવાથી, અથવા શોષ કે આરોગ્યને હાની સમજીને, અહિંસા અને સંયમ એ બન્નેય દષ્ટિથી ગણાવ્યા છે. ત્યારે કેટલાક પદાર્થો અને તેના પ્રકારો શરીરનો ટકાવ કે આરોગ્ય દષ્ટિથી તદ્દન બિન જરૂરી હોવા છતાં તેવ પડ્યા પછી તેવા પદાર્થો છુટી શકતા નથી. પરંતુ મન ઉપર કાણુ રાખીને તેવા પદાર્થો વાપરવાની તેવ જ ન પડવા દેવાથી કાંઈ વખતે જીવનમાં દુઃખ ન લાગે, કેમકે-દરેક વખતે દરેક પદાર્થો મળીજ શકે તેવું કાંઈ કહી શકાતું નથી. તેવ પડ્યા પછી તેવા પદાર્થો ન મળે ત્યારે માણસને દુઃખ થાય છે. માટે તેવી તેવજ ન પડવા દેવી, એ વધારે સારું છે. તેથી તેવી કેટલીક ચીજો તપદષ્ટિની પ્રધાનતાએ પણ અલક્ષ્ય ગણાવી તેનો ત્યાગ રાખવાની સૂચના કરી છે.

ત્યારે કેટલીક ચીજો સમ્યગ્ દર્શનની વિરોધિ હોવાથી તેનો ત્યાગ સૂચવ્યો હોય છે. ત્યારે કેટલીક ચીજો માર્ગાનુસારી પણાથી વિરુદ્ધ હોવાથી પણ તેનો ત્યાગ કરવાની ભલામણ અને યોજના જોન ખાનપાન વ્યવહારમાં ગોઠવી છે.

૧ કાખતા તરીકે-અપકવ આહાર: દુષ્પકવાહાર: વિમેરેને અતિચાર તરીકે ગણાવ્યા છે.

जीर्णं भोजनम्, अजीर्णं अभोजनम् ॥

એ નિયમો માર્ગાનુસરિતાના ગુણમાં ગણાવેલ છે. છતાં એ નિયમનું પાલન માત્ર સમક્ષિત પામેલ ન હોય, અને માત્ર માર્ગાનુસારી જ હોય, તેનેજ પાળવાનો છે, એમ નથી. કેમકે-તે નિયમ માર્ગાનુસારીએ પાળવાનો છે, તેજ પ્રમાણે-સમ્યગ્દર્શની શ્રાદ્ધ, યમણોપાસક, દેશવિરત, અને સર્વવિરત, એ સર્વને પાળવાનો છે.+

+ વિશેષ ખુબી તો એ છે કે-માર્ગાનુસારી ગુણના ૩૫ બેલમાં માર્ગાનુસારિ, સમ્યક્ત્વવંત-શ્રાદ્ધ, શ્રાવક, યમણોપાસક, દેશવિરત અને સર્વવિરતને લાયકના ઉપયોગી ધર્મોની પણ આડકતરી ચુંચણી કરી લેવામાં આવેલી સૂક્ષ્મવિચારણાથી જોવામાં આવે છે.

એટલે મુનિ મહાત્માઓને પણ અશ્વર્થથી તે બચવાનું હોય છે.

૨. દાખલા તરીકે-દોટેલોના ખોરાક લેવા સામે અવ્યવસ્થા અથવા અસ્વચ્છતા વિગેરે દોષો બતાવવામાં આવે છે.

પરંતુ કોઈ દોટેલો એવી મુંદર હોય, કે-તેમાં એવા કાર્મપણ હોય ન હોય, અને દરેક પ્રકારે અનુકૂળ સામગ્રીથી ભરપૂર તે દોટેલ હોય, દરેક પ્રકારની સ્વચ્છતા, નિર્ધારિતતા, યતના, લક્ષ્યાલક્ષ્યના વિવેક યુક્ત દરેક બનાવટો થતી હોય, છતાં એવીયે દોટેલમાં ખોરાક લેવા જવું, એ માર્ગાનુસારિપણથી વિરુદ્ધ હોવાથી આર્ય સંસ્કૃતિના રક્ષણની દૃષ્ટિથી ત્યાગ્ય હોવું જોઈએ. કેમકે-દોટેલો ધરના ચૂલા અને તેની સાથે સંબંધ ધરાવતા અનેક સ્વાધિન, સ્વતંત્ર અને સ્વાશ્રિત બાબતોનો આગોઆપ નાશ કરે છે. એટલું જ નહીં, પરંતુ તેની સાથે દેશી ચીજોનો વપરાશ બધ કરે છે, દેશી બનાવટ પદ્ધતિ વગેરેને ઉત્તેજન ન મળતાં, ધીમે ધીમે વિદેશી પદ્ધતિ, વિદેશી બનાવટ અને વિદેશી માલની વપરાશને ટેકા મળે છે. માટે ગમે તેવી ઉત્તમ અને આપણી હિંદુઓની સંપૂર્ણ સગવડ જળવતી દોટેલો હોય, તથા તેના તરફ ધીમે ધીમે ધસડી જતી વીણીઓ, ભોજનાલયો. રીકેશમેન્ટ્સો અને એવી બીજી હુમ્મેશની સામુદાયિક ભોજનસંસ્થાઓ વિગેરે આર્ય સંસ્કૃતિથી ધીમે ધીમે પ્રગળે દૂર લઈ જનાર હોવાથી માર્ગાનુસારી નથી, પરંતુ ઉ-માર્ગાનુસારિ છે. માટે તેનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. તે જ પ્રમાણે-ખાટલીમાં સોડા, ઘેર બનાવેલ બિસ્કેટ, ઘેર બનાવેલ આઈસ-ક્રીમ છે. ટેબલ ઉપર જમવું, ઉડીને હાથ ધોવા વિગેરે પણ ત્યાગ્ય બને છે.

જૈનમુનિના પરમ અર્હિસક, પરમ મંયમી અને પરમ તપસ્વી જીવનને ધ્યાનમાં રાખીને ગોડવવામાં આવેલી આહારવ્યવસ્થાનો આદર્શ સામે રાખીને દેશવિરતિ, શ્રમણોપાસકત્વ, આવકત્વ, શ્રાદ્ધત્વ, સમ્યક્ત્વ-વંતપણું, અને માર્ગાનુસરિતા તથા ઉત્તમ લોકવ્યવહાર આદિ અવ્યવસ્થા વિગેરે તત્ત્વોને ધ્યાનમાં રાખીને ગૃહસ્થો માટે આહાર વ્યવસ્થા ગોડવવામાં આવી છે. તે જ ગતિમાં યોગ્ય અને પૂર્વાપરની દરેક બાબતોનો સંપૂર્ણ વિચાર કરીને ગોડવાયેલી છે. આવી આહાર વ્યવસ્થા કોઈ પણ સ્થળે મળશે નહિ.

આરોગ્યમાં આહારનું સ્થાન

આરોગ્યમાં અહિસા: સંયમ: અને તપ:ની
સંપૂર્ણ આવશ્યકતા.

દુનિયાના તમામ વૈવકશાઓમાં અતિમ પ્રમાણુજૂત—ચરક-
સહિતામાં—

૧ “પૃથ્વી, પાણી, તેજ, વાયુ, આકાશ અને મનની અનુકૂળતા
એ આરોગ્ય માટે થાય છે, અને તેની પ્રતિકૂળતા અનારોગ્ય
માટે થાય છે.”

અથવા

“વાત-પિત્ત-કફ તથા ધાતુઓ, ઉપધાતુઓ અને મળોની
સમાનતા આરોગ્ય, અને તેની વિષમતા અનારોગ્ય ” જણાવેલ છે.

૪ “શરીરના બંધારણમાં આહારની મુખ્ય મહત્ત્વ છે : જોકે આ-
રોગ્યક્રમી મહેલને ટકાવી રાખવાને માટે—આહાર, નિદ્રા અને
અભ્યસન એ ત્રણ આધારજૂત સ્તંભો છે.

૫ તે ત્રણેયમાં પણ આહારની મુખ્યતા છે : કેમકે—નિદ્રા અને
અભ્યસનનો આધાર પણ યોગ્ય આહાર ઉપર જ છે.”

૬ “યોગ્ય આહારથી શરીરને પોષણ મળે છે. રોગો હોય તે પણ
શમી જાય છે : નવા રોગો ઉત્પન્ન થતા નથી, અને આરોગ્ય
પોષાય છે. ઔષધોપચારની જરૂર પડતી નથી. ગમે તેવા મહા-
રોગો પણ કાષ્ઠપણુ ઔષધ વિના યોગ્ય આહાર—વિહારથી મટાડી
શકાય છે.” તેવા ઘણા પ્રયોગો તે ગ્રંથકારે બતાવ્યા છે.

૭ “યોગ્ય આહાર છતાં જીવનચર્યા બરાબર ન હોય, સ્વાસ્થ્યના—
આરોગ્યવાન રહેવાના—નિયમોનું બરાબર પાલન કરવામાં ન આવે, તો
પણ રોગો થાય છે.”

૮ “સ્વસ્થ અને આરોગ્યવાન રહેવાના નિયમો અનેક પ્રકારના

છે : પરંતુ તેના મૂળમાં-દયા, સત્યનું પાલન, કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, ભય વિગેરે કાષાયિક ભાવોનો અભાવ ખાસ કારણમૂલ છે.”

૯ “દેવ ગુરુની સેવા, સંત સેવા, પરોપકાર, ખાનદાની, ઉદારતા, વિશાળ મન, મનની શાંતિ, દયા, દાન વિગેરે આરોગ્યના સાધનો છે.”

૧૦ તાવના નિદાનમાં-“કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, ભય, રાગ, દ્વેષ તાવના ખાસ અને મુખ્ય કારણ ” ગણાવ્યા છે. “તે દોષોમાંથી પ્રજાપરાધ થાય છે. અને પ્રજાપરાધ સર્વ રોગોનું મૂળ કારણ બને છે.” પ્રજાપરાધ-એટલે જાણતાં અથવા અજ્ઞસમજ્યા કરેલી ભૂલો, શુભનમાં નાની મોટી કાંઈ પણ અવ્યવસ્થા પ્રજાપરાધ ગણાય છે.

“ રોગો શાન્ત કરવાના ઔષધો ત્રણ પ્રકારના છે:-

૧૧ દૈવ વ્યપાત્રય, ઔષધાદિ યુક્તિવ્યપાત્રય, અને મનવ્યપાત્રય.” એ ત્રણ પ્રકારના ઔષધોમાં પણ મનવ્યપાત્રય વધારે બળવાન છે.

ગમે તેવા રોગીને આશ્વાસન આપવાથી, કે-માખાપની સતત સારવાર અને હાજરીથી, આશ્વાસન મળવાથી, જેના ઉપર વિશ્વાસ હોય, તેવા વૈદ્ય, ડૉક્ટરની હાજરી થવાથી, તેનો રોગ અને તેનું દુઃખ અદ્ય જાણાય છે. એ સાર્વત્રિક પ્રત્યક્ષ અનુભવ છે. આશ્વાસન એ મનોવ્યપાત્રય ઔષધમાં સમાય છે. તેથી જ રીતે આધ્યાત્મિક બળમાંથી જન્મતા અનુદાનોરૂપ ઔષધો પણ મનોવ્યપાત્રય ઔષધમાં સમાય છે. અને તે સર્વ કરતાં બળવત્તર હોય છે.

“પૂર્વ ભવના કર્મ ભોગવવા પડે, તેમાં શી નવાઈ? હસતાં બોગવવા પડે છે, અને રોતાં બોગવવા પડે છે, તો પછી, રોતાં શા માટે ભોગવવા ?” “આત્મા નિત્ય શાશ્વત છે-તેને વળી રોગ શો ? અને શોક શો ? એ તો આ ક્ષણભંગુરદેહની એટાઓ છે. અવિનાશી આત્માને તેની કાંઈપણ અસર થવાની નથી. મનમાં અશાંતિ રાખવાથી નવા કર્મ બંધાય છે, તો શા માટે હાથવોય અને રડારોળ કરવી ? બસ. એતન ! પૂર્વના કર્મો શાંતિથી વેડી લે.” આ અને આવી વિચારણાઓ આ-

આત્મિક ઔષધ હોય છે જેનો સમાવેશ એ ત્રયકારે મનોવ્યપાશ્રય ઔષધોના કુર્ચો જણાય છે આધ્યાત્મિક ઔષધના વ્યવહાર સાધનો અર્હિસા, સંયમ અને તપ છે રોગ શાત ચિત્તે સહન કરવો, એ પણ એક જાતનો તપ છે તેથી રોગના તત્ત્વો નાશ પામી જાય છે, અને નવા રોગ થતા નથી કર્મોની પેઠે તેનું ઝેર નિર્જરી જાય છે આ અનુભવમા ઉપરના વાક્યોથી વૈદ્યકશાસ્ત્ર પણ પોતાનો સૂર ખરાબર પૂરાવે છે-

૧૨ વૈદ્યકશાસ્ત્રમા વિશેષ કહે છે કે-“આહારવિહારની વિષમતાથી તો રોગ ઉત્પન્ન થાય છે તેને સમાવવા માટે રોગ આહારવિહારનું સેવન કરવું જોઈએ એમ કરીને થયેલા રોગને એમને એમ મગી જવા દેવો જોઈએ તેને બદલે ઔષધોપચાર કરીને જેટલો બહેલો મગડવા પ્રતિષ્ઠિ કરીએ, તેટલો તે રોગ બહેલો મટે છે પરંતુ એ પ્રસાસ નવા રોગના બીજ અસ્ય મૂકે છે” તેમા પણ માત્રાઓ, ઇન્દ્રિયનો, વિગેરે વિષયો કશી અને ઉત્તર ઔષધો રોગને તત્કાલ મગડવામા અસાધરણ મદદ કરે છે એટલે કે-રોગને મગડતા નથી, પરંતુ એક રોગને શરીરમા બેઠેથી નામે છે, અને નવી શક્તિ ટુરત ભરી દે છે પરંતુ તે શક્તિ ઓસરતા બેઠેલાયેલા રોગો જીદાજીદા રોગરૂપે કે એક સામગ્ર મોટા રોગરૂપે ફાઈને ફાઈ વખતે બહાર આવે જ છે પરંતુ નવા રોગો ન થાય, તેને માટે કાળજી રાખી યુક્ત આહારવિહારની યોજના કરવામા આવે, અને જીના રોગ સહન કરવામા આવે, તો આપોઆપ વિપાક ફળ-અસર-મતાનીને રોગ મગી જાય છે અને નવા રોગ થતા નથી

પરંતુ, આ રીત સામાન્ય જનમમાજની સમજમા તો નથી, પરંતુ તેની સમજમા પણ એમએમ ઉતરતી નથી કાંઈ તેમને સમ જાવતુયે નથી તેમજ આ વાત ઉપર શ્રદ્ધા મેસતીને નથી યુક્ત આહાર વિહારનું જ્ઞાન ન હોવાથી લોકો જાતે ઉપાય લઈ શકતા નથી [વળી આજકાલના વૈદ્ય, ડૉક્ટરો પોતાના મોટા ખર્ચને પહોંચીરવાના માટે ઔષધોપચારની વિપુલતા ઉપર તેઓના ધધાના વકરાના ક્ષેત્ર ગોઠવા-

ચેલા છે. એટલે તેઓ યોગ્ય માવજતની તો વાત જ કરતા નથી. મેં ભારમાં રાખીને માત્ર કહે છે કે—“દવા લો, મટી જશે.” એટલું જ કહીને મુંગે મોઢે દવાઓ લખી આપે છે. અને ખીલ ઉપર ખીલ ચડાવે જાય છે. વળી રીઝી આપનાર પરદેશી કેળવણીકારોનો પણ તેમાં યુરોપના કારખાનાઓની દવાઓના વકરના ક્ષેત્ર ઉઘાડવાનો સ્વાર્થ જોવામાં આવે છે. દર વર્ષે ખાનગી કે ધર્માદાને નામે આશ્રતાં અને ચલાવવામાં આવતાં લાખો દવાખાનાઓ મારફત લાખો રૂપિયાની દવાઓના વકર ચાલુ છે. એટલે એક ડોક્ટર તે ધધામાં હોંશીયાર હોય કે ન હોય, પરંતુ એક ડોક્ટર થાય એટલે દર વર્ષે જો પાંચ હજારની દવા અપાવનાર એક એજન્ટની સહાયતા થઈ સમજતી જ જોઈએ. પછી તેને સારો પગાર અપાવી પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં હરકત ગણાય જ નહીં. કેમકે—એ સારો પગાર એજન્સીનો બદલો છે. દેશી રાજ્યોના તથા સરકારી દવાખાનાઓ, ખાનગી સંખાવતી દવાખાનાઓ, અને ખાનગી પ્રેક્ટીશનરોના દવાખાનાઓ મારફત કરોડો રૂપિયાનો પ્રવાહ બહાર પરદેશ ચાલ્યો જાય છે :

ખરીદીતે સામાન્યદૃષ્ટિથી જોતાં માણસને ધન મળે એટલે લોહી વધે છે. કોઈ માણસ ગમગીનીમાં હોય, અને તેને કહો કે—“લોટરીમાં તમારા નંબર ઉપર રૂપિયા એક લાખનું ઈનામ જાહેર થયું છે, કે અમુક વેપારમાં તમને આટલો નફો મળવાનું નક્કી થયું છે, કે તમારા પગારમાં આ મહિનેથી રૂ. ૫૦૦નો વધારો થયો છે, કે તુરત તેના શરીરમાં લોહી ફરવા લાગશે અને અંગે અંગમાં તાજગી જણાશે. [પૈસાદારો હોય, તે પ્રાયઃ નવા મેળવવાની મુંજવણમાં રોગી બની જાય છે.]

અને ઉલટરીતે, પૈસા જાય, કે લેણીયાત આવી મેણાંટાંણા સંભળાવે, દંડ થાય કે ચોરી થાય, કાંઈ મોટી રકમ ખોવાઈ જાય, ત્યારે કેટલો જીવળજે છે? તે વખતે માણસ સુકાય છે. કેટલીક વખત એવે પ્રસંગે અકાળે વૃદ્ધાવસ્થાએ આવી જાય છે. અને કોઈ વખત માણસ આપઘાત

કરે છે, રૂવે છે, શોક કરે છે, દીન તથા ગરીબો બની જાય છે. મનની તેવી અવસ્થા પણ પાડીથી અનેક રોગોનું કારણ બને છે.

આ રિયલિટીમાં-પૈસા-બેપૈસાની દવાથી જે દેશમાં રોગો મટતા હતા, તે જ દેશમાં રોજના ચાર છ આના ચાર્જ તો ચાલુ જ હોય છે, સ્પેશ્યલ ચાર્જ લુદા, એક્સરેના ફોટા અને લોહી, પેશાબ, ગળા વિગેરેની તપાસણીના ચાર્જ લુદા, સલાહના લુદા, ઈન્જેક્શનના લુદા, ઝોફ-સીજન આપવાના લુદા, આવા આવા ડૉક્ટરને દાન-દક્ષિણાના અવનવા પ્રકારે મારફત ધનનો એટલો બધો પ્રવાહ વહે છે, કે-એટલું ધન જવાથી જ અદ્ય રોગી માણસ વધુ રોગી થઈ જાય. ધર્માદા દવાખાનાઓને પણ પરદેશી કારખાનાવાળા સસ્તી કિંમતે દવાઓ આપતા નથી. તેમના તો સૌને માટે એક જ ભાવ હોય છે. ખરી રીતે ધર્માદા તો નામ માત્ર હોય છે. શરૂઆતમાં તે મારફત વકરના લેવો ઉચાડવામાં આવ્યા હતા. અને ધર્માદા દવાખાનામાં પણ ગરીબો ઉપર તો ધ્યાન એવું નામનું જ અપાય છે. બાકી તો મોહું જોઈને દીકું થાય છે. સપ્ત અને કાંઈક ખર્ચો શકે તેવાઓને લુદા તારવી લેવામાં આવે છે. તેમને સ્પેશ્યલ દવાઓ પોતાની તરફથી અપાઈને બીલો શરૂ થાય છે. ધર્માદા દવાખાના ન હોય, તો દરદીની મોટી સંખ્યા ચિકિત્સકની વીઝીટ લેવા શી રીતે આવે? અને તેમાંથી ખર્ચ કરી શકે તેવી સારી સંખ્યા શોધી કાઢવાનું શી રીતે બની શકે? તેવા વર્ગ વિના સ્પેશ્યલ દવાઓ ખપી શકે નહોં. માટે શરૂઆતમાં સખાવતી દવાખાના શરૂ કરવામાં આવ્યા હતા, તે પરાપકર ભુદ્ધિથી નહોં, પરંતુ ધધાની ખુશીની દૃષ્ટિથી શરૂ કરવામાં આવેલા હતા, એમ જણાય છે.

આ રીતે પ્રજા ઉપર અબજોનો ખર્ચો અને હેલ્થ ઓશીસો નલાવવા છતાં પ્રજાનું આરોગ્ય બગડતું જાય છે. કેટલાક દયાળુ ડૉક્ટરો તો તેવી પણ દર્દીને સલાહ આપે છે કે-“જીવતો નર ભદ્રા પામે, જીવશે તો ફરી લક્ષ્મી મેળવી શકશે. માટે દરદાગીના વેચીને પણ દવા

કરાવે અને અમારા બિલો ભરે. " દેખીતી રીતે વાત સીધી છે. પરંતુ તેનું મુખ્ય તાત્પર્ય પોતાના બીલો ચૂકવવામાં ખામી ન લાવવાના ઉપદેશરૂપ છે. કેટલાક સારા માણસોએ હોય છે, પરંતુ તેનો ઉપયોગ તેવાઓની પ્રતિષ્ઠા ઉપર ખીજાઓને તડકા પડવામાં થાય છે. જનસમાજ ઉપર વરુની માફક તુટી પડનાગઓ એ પ્રતિષ્ઠિત ડૉક્ટરોની પ્રતિષ્ઠાનો ઉપયોગ કરીને સારી રીતે રળી ખાય છે. એટલે એ પ્રતિષ્ઠિતો પણ હુટમાં ઉપયોગ કરવા માટે માન જાહેરાત તરીકેનું અંગ બની રહે છે. તેવર્ગ પ્રજાના ખાનપાનના નિયમો તથા રહેણીના નિયમોમાં પરિવર્તન કરાવી રહ્યો છે, અભક્ષ્યોતગ્ની સગ ઉડાડવામાં, સતતનિયમન વિગેરેના પ્રચારમાં ઉપયોગી થઈ રહ્યો છે. પ્રજા ધણે આડે રસ્તે દોરવાઈ ગઈ છે, અને તેનું આરોગ્ય જોખમમાં મૂકાઈ ગયું છે.

આ સ્થિતિમાં આજના વૈદ્ય-ડૉક્ટરો શી રીતે આરોગ્ય અને યોગ્ય ખાનપાનનો ઉપદેશ આપે ? એવી નવરાશ જ તે બિચારાઓને ક્યાં છે ? કેટલાક તો માખાપના હજારો બગાડીને ડીઝી ધારી થયા હોય છે. તે સ્થિતિમાં કુટુંબો સુદાં બૂખ્યા વરુની માફક ધન ભેગું કરાવવાની લાલસાથી યેનકેન પ્રકારે દર્દીઓ ઉપર તુટી પડવાની જરૂરી-આતની તરફેણમાં હોય છે. તેમ છતાં ધન થાય, તો ખર્ચાળ જીવન વધુને વધુ તેઓને ધનાર્જીજી માટે લલચાવે છે. એટલે સારા હોંશીયાર ડૉક્ટર થાય, કે તે સારા ધનવાન થાય, તો પણ જનસમાજને તેનો લાભ ન જ મળે, તે નજ મળ. એ સ્વાભાવિક છે. પરંતુ ઉલ્ટો ત્રાસ વધે છે. સારાંશ કે-આરોગ્યશાસ્ત્ર કે જે જનસમાજના કલ્યાણ માટે કિપત્ર થયું છે, તે આજે પરિણામે આ રીતે સૂક્ષ્મદષ્ટિથી જોતાં આપ સમાન ચર્ષ પડવા સંભવિત થયું છે.

મુશ્કેલી, મેડીયમી, અમુશ્કેલી વિગેરે જેવાં ખાલુસોનાં નાનાં ગોળેને મોટું અવરૂપ અપાય છે, તેમ તેમ સામાન્ય પ્રજા પણ એવા ચાળા પીએ છે. અને દવાઓના વકરાના દ્વાર ખુલતા જાય છે આજે-“તબિયત

નરમ છે, દવા ચાલે છે” એમ કહેવામાં કેમ જાણ્યે જનસમાજ વડાઈ માનતો થયો હોય, એ જાતનો એક-શોખ પણ જામતો જાય છે. અથવા તેમાં પોરસ ચડતો હોય, તેવો લાસ થાય છે, એ એક જાતની ફેશન થઈ પડી જાય છે. પ્રજાનું આવા પ્રકારનું માનસ યુક્તિપૂર્વક ધકલું, એ પણ એક જાતના આ જમાનાના ધંધાની કુનેહ છે. તેમાં બીજું કંઈ પણ તત્ત્વ જોવામાં આવતું નથી. જે શહેરમાં બેચાર વૈદ્ય ડૉક્ટરોનું માંડમાંડ પોષણ થતું હતું, તેજ શહેરમાં આજે સેંકડોની સંખ્યામાં વૈદ્ય ડૉક્ટરોનો ધંધો મળેથી ચાલે છે. તે જેમ કદાચ આનંદનો વિષય હશે, તેજ પ્રમાણે એટલા ચિકિત્સકોને રાટલા અને એશઆરામ મળી શકે છે, તેવા રોગો અને તેટલા રોગીઓની સંખ્યાનું અસ્તિત્વ હોવું, એ પ્રજાનું અને દેશનું કમલાગ્ય અને દુઃખનો વિષય કેમ ન ગણાય ? સારાંશકે-એક નવા ડૉક્ટર થાય, તેની ખુશાલીના મેળાવડામાં જઈને દર્દીની તાળીઓ પાડવી જોઈએ ? કે-પોક મૂકીને રાત્રું જોઈએ ? બેમાંથી શું કરવું બાજબી છે ? શું કરવું સત્યની વધુ નજીક છે ? તે આજે વિચારકોની સામે એક કાયડા રૂપ પ્રશ્ન છે.

અમારી સમજ પ્રમાણે પોક મૂકીને રાત્રું જોઈએ, કેમકે-એક દેશીભાઈને ડૉક્ટર તરીકેનો પણ આવક વાળો ધંધો મળે છે, - પરંતુ દર વર્ષે હજારોરૂપિયા પરદેશ ધકેલાય છે: અને બીજાઓ ઉપરાંત આ એક ડૉક્ટરનું સારી રીતે પોષણ થાય, તેટલા દર્દી દેશમાં હોવાનું કે વધવાનું ગર્ભિત રીતે આપણે ધ્યાનમાં ન જોઈએ. અને બરાબર છે કે-આજની આરોગ્ય નાશક રહેણીકહેણી, ગરીબી, ચિંતા, અનારોગ્યકર ખાનપાન, અયોગ્ય જીવન ચર્ચા, શહેરી જીવન, અવગેરે રસ્તે દોરવનારા મોજશોખના સાધનો, ધનનો હાસ, વિગેરે કારણો રોજ રોજ દેશમાં અને પ્રજામાં વધે જ જાય છે. એ ગણતરીથી જ નવા ડૉક્ટરોની જરૂર પડે છે. અને તે ઉપર જણાવેલા પ્રજાના જીવનમાં પડતા કાયમી અને કાલિદ્ર ધા ઉપર કૃત્રિમ પાટાપિંડી કરવાની એજા કરે છે, તેમતેમ દુઃખી પ્રજાના દુઃખમાં વધારો થયે જાય છે, અને રોગ વધતા જાય

છે. આ ભીંતરની સ્થિતિની તુલના કરવામાં આવે, તો એક નવા ડૉક્ટરની ખુશાલીની સલા ન ભરતા દીવળીરીની જ સલા લોકો ભરે, પરંતુ છેલ્લા દશકાઓમાં કેટલીક એવીયે કુરદિઓ નવી આવેલી છે, તેમાંની આપણુ એક છે કાંઈને આ વાતનો વિચાર પણ આવતો નથી. ગાડરીયા પ્રવાહમાં સૌ તણાયે જાય છે. કેળવાયેલા ગણુતા ખાસ.]

એજ વૈદક ગ્રંથમાં પ્રશ્ન કરવામાં આવ્યો છે કે—“માણુસો યુક્ત આહારવિહાર રાખે છતાં પણ કેટલાક એવી રોગો પ્રજનના મોટા ભાગને નુકશાન કરે છે, તેનું કેમ ?”

ત્યારે ત્યાં જવાબ આપવામાં આવ્યો છે કે—“તેમ છતાં કેટલાક સામુદયિક એવા પાપો અને બૂલો થાય છે કે, તેના સરવાળા રૂપ ભયંકર રોગો ફેલાય છે. છતાં જેઓ ધાર્મિક અને યુક્ત આહાર વિહાર રાખનારાઓ હોય છે, તેમને તેની અસર થતી નથી. તેવાઓ ખચી જાય છે. નહીંતર તો તમામનો નાશ થઈ જવો જોઈએ. પરંતુ તમામ માણુસો નાશ પામતા નથી, પરંતુ કેટલાકનો જ નાશ થાય છે. કારણ કે—જનસમાજનું પાપ એટલું હોય છે.”

આજના ભયંકર રોગો—પ્લેગ, મેનીનજાઇટીસ, ઈન્ફ્લુએન્ઝા વિગેરે આજના નવા પાપના પરિણામરૂપ જણાય છે. લાખો ડૉક્ટરોનું આજે આ દેશમાં પોષણ યથ શકે, તેટલી રોગીઓની સંખ્યા એ પણ એવા જ કાર્ષ પાપનો પૂરાવો જણાય છે.

વૈદકશાસ્ત્ર પણ ધર્મશાસ્ત્રનું તાબેદાર શાસ્ત્ર છે. કેમકે—ધર્મશાસ્ત્ર પ્રજાનું સાર્વત્રિક રક્ષક શાસ્ત્ર છે. ધર્મશાસ્ત્રની આજ્ઞા બહાર વર્તનારા પ્રાણીઓનાયે દુઃખો ટાળવા માટે ધર્મશાસ્ત્રોએજ કરણીથી આવા વૈદકાદિ શાસ્ત્રોને પણ પ્રમાણુ ગણીને આલવા દીધા છે. એટલે વૈદકશાસ્ત્રને પણ ધર્મશાસ્ત્રની મર્યાદામાં અને આજ્ઞામાં જ રહેવું પડે છે. તેથી ધર્મશાસ્ત્ર જેમ આર્નાસિક—આધ્યાત્મિક રોગો મટાડનાર છે, તેજ આજના વૈદકશાસ્ત્રના પણ પ્રજાજ ઔષધો તો તે જ છે. તેની અજ-

માથેશ ન કરી શકનાર માટે ખીજા નંબરના ઉપચારો બતાવવા પડે છે. એટલે વૈદ્યકશાસ્ત્રનું પણ ખ્યેય તો અહિંસા, સંયમ અને તપ હોય છે. તે વૈદ્યક શાસ્ત્ર—“ધર્મઃ અર્થઃ ક્રમઃ અને એ સર્વના ખ્યેયરૂપ મોક્ષના મૂળ તરીકે ઉત્તમ આરોગ્યને ગણાવે છે.” જેથી કરીને—વૈદ્યક શાસ્ત્ર પણ મોક્ષ માર્ગથી વિરોધિ હોય તેવા આરોગ્યના ઉપાયો ગણાવી શકે જ નહીં ? કેમકે—તેનું પણ લક્ષ્ય પરંપરાએ મોક્ષ જ હોય છે.

અહીં કેટલાક પ્રશ્ન કરે છે કે—“વૈદ્યકમાં હિંસાજન્ય ધણુ ઔષધો બતાવ્યા છે, તેમાં અહિંસાને સ્થાન છે, એમ કહી જ કેમ શકાય ?”

તેનો જવાબ—ચરકના ટીકાકાર ચક્રદત્તે આપેલો છે. તેનો ભાવ આપણે વિચારી લઈ. તે લખે છે કે—“ઋષિનો અભિપ્રાય માંસાહાર અને હિંસામાં નથી. પરંતુ જે પ્રજાઓ માંસાહારી છે, અને કાપમ માંસાહારનું સેવન કરે છે. ખીજા પદાર્થોના જોષએ તેવો પરિચય નથી. તેઓ પણ માંદ પડે, તેમને પણ ઋષિએ ઔષધ તો બતાવવું જ પડે. એટલે તેઓએ માટે તેવા ઔષધો બતાવેલા છે. તેના પાપના ભાગી રોગીઓજ થાય છે. ઋષિ નહીં.” અને ખીજું—“જે વિષયનું શાસ્ત્ર રચવામાં આવે, તેની દૃષ્ટિથી તેની મર્યાદામાં આવતા પદાર્થોના ગુણ દોષનો વિચાર કરવાનું અંચકારને અનિવાર્ય થઈ પડે છે :” [જેમ યોગ શાસ્ત્રકારને પરકાય પ્રવેશ, પ્રાણાયામ વિગેરેનો વિચાર આપવો પડે છે. સાહિત્ય શાસ્ત્રકારને શૃંગારરસનું વર્ણન કરવું પડે છે. તેમ “વૈદ્યક અંચકારને એવા પ્રયોગો વિષયાશુન્ધાર્થે આપવા પડે છે. પરંતુ તેમાંથી સાર ભાગ જ લેવો જોઈએ. અસાર ભાગ છોડવો જોઈએ.” કહ્યું છે કે—“મારે શાસ્ત્ર રચના ખાતર દરેક વિષયોનું વર્ણન કરવું પડે છે. તેટલા ઉપરથી અયોગ્ય પ્રયોગો કાઢીને કરવાના નથી. જેમ વૈદ્યક શાસ્ત્રમાં કુતરાના માંસના ગુણદોષનું વિવેચન કરવામાં આવ્યું હોય, તેટલા ઉપરથી તે લક્ષ્ય ઠરતું નથી. ”] સારાંશકે—“અહિંસા, સત્ય, વિગેરે પ્રમુખવનના

અને આરોગ્યના રાજ માર્ગો છે. તે વાત ઋષિને સમ્મત છે. 'પ્રભાતે પોતાનું જીવન રાજમાર્ગે ચલાવવું જોઈએ. અને તેવો રાજમાર્ગ ધર્મશાસ્ત્ર અને મોક્ષશાસ્ત્ર બતાવે છે. તેથી વિચલિત ન થવું જોઈએ.'"

આવા વિધાનો એક રીતે કંઈક ઠીક છે માનીએ, પરંતુ જૈન પૂર્વેર્માં-ચિકિત્સાપ્રાભુતનો ભાગ અવશ્ય હોતો જ. તેમાં સ્વરૂપ વર્ણન તરીકે દરેક વસ્તુનું વર્ણન અવશ્ય હોય જ. પરંતુ તેમાંનો કેટલો ભાગ જનસમાજમાં બહાર મૂકવો અને કેટલો ભાગ ગુરુ ગમમાં રાખવો ? આ પૃથક્કરણ એક ગીતાર્થ જૈનાચાર્ય કરે, તેના કરતાં એક વૈદિક ઋષિ કંઈક જુદી રીતે કરે. x

અહિંસા, સંયમ અને તપ આરોગ્યના મૂળ કારણો હતાં-અને તે ધર્મશાસ્ત્ર તથા વૈદ્યકશાસ્ત્ર એ બન્નેને માન્ય હતાં, તેના ઉપર જેટલા જોરથી એક જૈનાચાર્ય ભાર આપે, તેટલા જોરથી કદાચ એક વૈદિકાનુયાયિ ઋષિ-વૈદ્ય ન આપે, એ સ્વાભાવિક છે. કેમકે-બન્નેનું અનુભવ અને મનોદશામાં ફેરફાર હોય છે.

જૈનમુનિ અહિંસા, સંયમ અને તપ ઉપર જેટલો ભાર આપે, તેના તરફો જેટલા જોરથી બહાર લાવે, તેટલો કદાચ વૈદિક લેખક ભાર ન આપે અને તેટલા તરફો બહાર ન લાવે, એ સ્વાભાવિક છે.

તેમ છતાં ચરક સંસ્કારિત અગ્નિવેશ સહિતામાં અત્રિના પુત્ર પુર્નવમુખે પોતે વૈદિક દર્શનના અનુયાયિ છતાં પોતાના વૈદ્યકમાં જરૂરી ભાર મૂક્યો છે, અને સ્પષ્ટીકરણ પણ ઠીક કર્યું છે.

આ આખા પ્રકરણનો સાર એક જ છે કે-આરોગ્ય દૃષ્ટિથી યોગ્ય આધારને મહત્ત્વનું સ્થાન છે. અને તેની યોગ્યતાનો પણ આધાર

x સાંભળવા પ્રમાણે એક દિગ્ગમ્બર જૈનાચાર્ય ચરકસંહિતાની નુવર્ણનો-વૈદ્યક ઋષિ એવો લખ્યો છે, કે જેમાં-અહિં, અહિંસા, અહિં, અને માખણ એ મહા વિચલ્યોનો વપરાશ ન આવે, તેવા સર્વશોભના આગાદ નામગરો બતાવ્યા છે.

અહિંસા, સંયમ અને તપ ઉપર જ છે. એમ વૈદ્યશાસ્ત્ર અને તેના પ્રણેતાઓના અભિપ્રાયથી સાબિત કરવામાં આવેલ છે.

આ સ્થળે ચરકમાર્થી કેટલાક ઉપયોગી અવતરણો ભાષાંતર સાથે આપવામાં આવે છે:—

ધર્માર્થ—કામ—મોક્ષાણામારોગ્યં મૂલમૂતમમ્ ।

રોગાસ્તત્યાપહર્તારઃ શ્રેયસો જીવિતસ્ય ચ ॥ ચ. ૧-૧-૧૫-૧૬

પ્રાદુર્ભૂતો મનુષ્યાણામન્તરાયો મહાનયમ્ । ચ. ૧-૧-૧૬

અર્થ:—ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષનું મૂળ ઉત્તમ આરોગ્ય છે. રોગો, આયુષ્ય, શાંતિ અને જીવનનો નાશ કરનારા છે. મનુષ્યોના જીવનમાં આ મોટામાં મોટું વિદ્ય છે.

માત્રાવદ્વયશનમશિતમનુપહત્ય પ્રકૃતિં ચલ્વર્ણી । સુરવાયુષા યોજયત્યુપ-
યોક્તારમવસ્યમિતિ ॥ ચ. ૧-૫-૯

અર્થ:—માત્રા-યોગ્ય માપ પ્રમાણે ખોરાક લેવામાં આવતો હોય, તો પ્રકૃતિને બગાડ્યા વિના ઉપયોગ કરનારને તે બળ, કાંતિ, સુખ અને આયુષ્ય આપે છે.

તમુવાચ ભગવાનાત્રેય.—હિતાહારોપયોગ એક એવ પુરુષવૃદ્ધિકરો ભવતિ,
અહિતારોપયોગઃ પુનર્વ્યાધિનિમિત્ત, ઇતિ ॥ ચ૦ ૧-૨૫-૩૧ ॥

અર્થ:—ભગવાન આત્રેયે તેને કહ્યું:—હિતકારક આહારનો ઉપયોગ એજ એક પુરુષની વૃદ્ધિ કરનારો થાય છે, અહિતકારકનો ઉપયોગ જ વ્યાધિઓનું કારણ થાય છે.

તમુવાચ ભગવાનાત્રેયઃ—યદાહાર—જાતમગ્નિવેશ ! સમાંશ્વેવ શરીર-
ધાતૂન્ પ્રકૃતૌ સ્થાપયતિ, વિપમૌશ્વ સમીકરોત્તીત્યેતદ્દિતં વિદ્ધિ । વિપરીતં
ત્વહિતમિતિ । ઇત્યેતદ્દિતાહિત—લક્ષણમનપવાદં ભવતિ ॥ ૧-૨૫-૩૩ ।

અર્થ:—ભગવાન આત્રેયે તેને કહ્યું—અગ્નિવેશ ! જે આહાર શરીરની સમઘાતુઓને પ્રકૃતિમાં સ્થિર કરે અને વિષમ ઘાતુઓને પણ સમ કરે, તેને જ હિતકારક આહાર જાણવો. અને તેથી વિપરીત હોય, તે અહિતકારક જાણવો. એજ હિતાહિત આહારનું ખરૂં લક્ષણ સમજવું (અર્થાત્-રોગો ઉત્પન્ન કરવાની કે થયેલાને મટાડવાની અને ન થવા દેવાની શક્તિ અહિતકારક કે હિતકારક આહારમાં છે. એમ ૨૫૫ થાય છે.)

દૃષ્ટ-વર્ણ-ગન્ધ-રસ-સ્પર્શ વિધિવિહિતમન્ન-પાનં પ્રાણિનાં પ્રાણિ-
સંજ્ઞકાનાં પ્રાણમાચક્ષતે કુશલાઃ, પ્રત્યક્ષફલદર્શનાત્, સદિન્ધના હ્યન્તરગ્નેઃ
સ્થિતિઃ । તત્ સત્ત્વમૂર્જયતિ, તચ્છરીર-ઘાતુ-અ્યૂહ-ચલ-વર્ણેન્દ્રિય-પ્ર-
સાદકરં યથોક્તમુપસેવ્યમાનમ્, વિપરીતમહિતાય સંપદતે ॥

ચ૦ ૧-૨૭-૩ ॥

અર્થ:—ડાહ્યા પુરુષો-“ ઈષ્ટ રંગ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શવાળા અને વિધિપૂર્વક તૈયાર કરેલા અન્નપાનને પ્રાણુવાળા પ્રાણીઓના પ્રાણુ તરીકે છે ” એમ કહે છે. તેનો ક્યારેય પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવે છે. જકરાગ્નિની વ્યવસ્થા (યોગ્ય અન્ન-પાન) રૂપ તે બળતણને આભારી છે, તે મનને હિતસાહિત કરે છે. કહેલા વિધિ પ્રમાણે તેનું સેવન કરવામાં આવે, તો તે શરીરની [સાત] ઘાતુઓને સમૂહ વધારનાર, બલ, રંગ, ઇન્દ્રિયોને પ્રસન્ન કરનાર થાય છે. અને વિપરીત રીતે સેવાય, તો નુકસાન કરે છે.

ન રાગાન્નાપ્યવિજાનાદાહારાનુપયે જયેત્ ।

પરોક્ષ્ય હિતમશ્વીયાદેહો હ્યાહાર-સંભવઃ ॥ ચ૦ ૧-૨૯-૪૧ ॥

અર્થ:—આહારનો ઉપયોગ આસક્તિથી કે અજાણપણે ન કરવો જોઈએ. બરાબર સમજીને હિતકારક ખોરાક લેવા જોઈએ, કેમકે શરીર આહારમાંથી જ બંધાય છે.

“ત્રય ઉપસ્તમ્ભાઃ” ઇત્યાહારઃ સ્વપ્નો બ્રહ્મચર્યમિતિ ।

અભિભિર્યુત્કિયુકૈરુપસ્તમ્બમુપસ્તમ્ભૈઃ શરીરં બલવર્ણોપચયોપેતમનુવર્તેતે
યાવદાયુઃ સંસ્કારાત્ સંસ્કારમહિતમનુપસેવમાનસ્ય ય ઇહૈવોપદેશ્યતે ॥

૧-૧૧-૩૫॥

અર્થઃ—શરીરરૂપી મહેલને ત્રણ ટેકા છે. આહાર, નિદ્રા અને
બ્રહ્મચર્ય. યુક્તિયુક્ત ગોઠવેલા એ ત્રણ થાલલાઓ ઉપર ટેકેલું અને
બળ-ક્રાંતિ-વર્ણના વધારાથી પુષ્ટ થએલું શરીર આયુષ્ય પૂર્વે ભોગવાય
લાં સુધી ટકી રહે છે. અહિત સેવનારના કારણે આગળ બતાવીયું.
હિતાશી સ્યાન્મિતાશી સ્યાત્કાલ-ભોજો જિતેન્દ્રિયઃ ।

પશ્યન્રોગાન્ બહૂન્ કષ્ટાન્ બુદ્ધિમાન્ વિપમાશનાત્ ॥ ચ૦ ૧-૬-૧૨ ॥

અર્થઃ—વિપમાશન એટલે અયોગ્ય રીતે ખોરાક લેવાથી કષ્ટ
આપતા ધંધા રોગો થતા બોધને બુદ્ધિમાન્ પુરુષે હિતકારક જ
ખાણું બોધ્યે, માપસરજ ખાણું બોધ્યે, બરાબર વખતસરજ
ખાણું બોધ્યે. અને ઇન્દ્રિયો ઉપર વિજય મેળવવો બોધ્યે. [અર્થાત્
અકરાંતીયા ન થવું બોધ્યે.]

एषां विशेषाः शुभाऽशुभ-फलाः परस्परोपकारका भवन्ति, तान्
बुभुत्सेत । बुद्ध्वा च हितेऽसुरेव स्यात्, न च मोहात् प्रमादाद्वा प्रियमहित-
मसुखोदकमुपसेव्यमाहार-जातमन्यद्वा किञ्चित् ॥ च० १-११-३३ ॥

અર્થઃ—શુભાશુભ ફલ આપનારી ખાનપાનની વિશેષતાઓ
પરસ્પર ઉપકાર કેવી રીતે કરે છે ? તે બધું પ્રથમ જાણવું બોધ્યે,
અને જાણ્યા પછી ફાયદાકારક વસ્તુનો સંગ્રહ કરવાની ઇચ્છા કરવી
બોધ્યે, મોહથી કે પ્રમાદથી મીઠું પણ અહિતકારક, અને પરિણામે
સુખનો નાશ કરનારા ખાનપાન કે ક્ષાર પણ વસ્તુનો ઉપયોગ ન
કરવો બોધ્યે.

ઉચ્ચં સ્થિત્યં માત્રાવજ્ઞોર્ણે વીર્યાવિરુદ્ધમિદે દેશે, દૃષ્ટસર્વોપકરણં
નાતિદ્રુતં નાતિવિલમ્બિતમજ્જ્વળત્ત્વં હસંસ્તન્મના મુક્તીતાત્માનમભિસમોદ્ય
સમ્યક્ ॥ ચ૦ ૩-૧-૩૫ ॥

અર્થ:—ઉનું, સિન્ધ, માપસર, પોતાની શક્તિને માફક,
પ્રથમનું પચ્યા પછી, ઈષ્ટ દેશમાં, ઇષ્ટ સર્વ ઉપકરણપૂર્વક, બહુ
ઉતાવળથી નહિ, બહુ ધીમેથી પણ નહિ, બોલ્યા વિના-મૌન રહીને,
હસ્યા વિના, તે કામમાં બરાબર મન પરાવીને, પોતાની જાતને સારી
રીતે સંભાળીને જમવું. [તન્મના એટલે આશક્તિથી નહોં, પરંતુ
તે કામમાં બરાબર મન પરાવીને બોજનનું તે કામ સંભાળપૂર્વક કરવું.]

માત્રાવદશ્ચીયાત્; માત્રાવદ્ધિ મુક્તં વાત-પીત્ત-કફાનપીડયદાયુરેવ
વિવર્ધયતિ કેવલમ્, સુખં ગુદમનુપર્યેતિ, ન ચોષ્માણમુપહન્તિ, અવ્યથં ચ
પરિપાકમેતિ, તસ્માન્માત્રાવદશ્ચીયાત્ ॥ ચ૦ ૩-૧-૩૩ ॥

અર્થ:—માત્રાસર-માપસર જ ખાનપાન લેવું, માપસર ખાવાથી
વાયુ-પિત્ત-કફની પીડા જગાજા વિના આયુષ્ય વધારે છે. ઝાડો સહેલા-
ઈથી અને સાફ આવે છે. જઠરાગ્નિ મંદ પડતી નથી, અને ક્ષી
પીડા વિના બધુંય પચે છે. કાર્ષ રીતે અપચોયે થતો નથી. માટે
માપસર જ ખોરાક લેવો.

નાતિવિલમ્બિતમશ્ચીયાત્, અતિવિલમ્બિતં હિ મુક્ત્યાનો ન તૃપ્તિમધિ-
ગચ્છતિ, बहुमुक्ते, शीतीभवत्याहार-जातिम्, विषमं च पच्यते; तस्मान्नाति-
लम्बितमश्लीयात् ॥ ચ૦ ૩-૧-૪૩ ॥

અર્થ:—બહુ ધીમે ધીમે ન ખાવું બોધ્યે, બહુ ધીમે ખાવાથી
સંતોષ થતો નથી અને ઘણું ખવાઈ જાય છે. તેમજ આહાર ઠંડો
થાય છે, અને ખોટી રીતે પચે છે. માટે બહુ ધીમે ધીમે ખાવાની
ટેવ ન રાખવી. [બહુ ઉતાવળથી ખાવાથી-સીધે રસ્તે ખોરાક જતો
નથી. પીડા કરે છે, છાતીમાં ડુમ્મો ભરાય, વાળ વિગેરે ખોરાકમાં
બેગા ખવાઈ જાય, સ્વાદની બબર ન પડે. માટે જલદી ન ખાવું.]

અજલ્પન્નહસન્ તન્મનામુજ્ઞીત । જલ્પતો હસતોઽન્યમનસો વા
મુજ્ઞાનસ્ય ત એવ હિ દોષા મવન્તિ, ય એવાતિદ્રુતમશ્વતઃ; તસ્માદજલ્પન્ન-
હસન્સ્તન્મનામુજ્ઞીત ॥ ચ૦ ૩-૧-૪૪ ॥

અર્થ—જોલ્યા અને હસ્યા વિના તથા ખાવા તરફ ખ્યાલ
રાખીને જમવું બેઝંખી. જોલવાથી, હસવાથી કે ખીજી તરફ ધ્યાન
રાખી ખાવાથી પણ અતિ ઉતાવળથી ખાનારને જે દોષ લાગે છે,
તે જ દોષ લાગે છે, માટે જોલ્યા, અને હસ્યા વિના તથા તેના તરફ
ધ્યાન દઇને ખાવું.

[ખીજી તરફ ધ્યાન રાખવાથી ચોમાસા વિગેરેમાં માખી પડે,
કાંઈ ખીજી પડે તે ખવાઈ જાય, તેા વખત વિગેરે અનર્થ થાય જ.]

આત્માનમભિસમોક્ત્ય મુજ્ઞીત સમ્યક્ । “इदं मपोपशेत्ते, इदं नोपशेत्ते,”
इत्येवं विदितं ह्यस्यात्मनः आत्मसात्म्यं भवति, तस्मादात्मानमभिसमीक्ष्य
मुज्झीत सम्यगिति ॥ ૩-૧-૪૫ ॥

અર્થ—પોતાની જાતને સારી રીતે વિચાર કરીને જમવું.
“ આ મને માફક આવશે, આ મને માફક આવશે નહીં.” એમ
વિચારવાથી જ પોતાને “ શું સાત્મ્ય છે ? ” તે સમજી શકાય છે.
માટે પોતાની જાતને ઓળખીને ખાવું. [લોભુપતા વિના સાત્મ્ય
આધાર કરવો, તે શુભ માર્ગાનુસારીપણાના ઉપ શુભમાં ગણાવેલ છે.]

તત્ર માત્રાત્વં પૂર્વમુદિષ્ટમ્—કુદ્યંશવિમાગેન તદમૂયો વિસ્તરેણાનુ-
વ્યાહ્યાસ્યામઃ । તથથા—કુષ્ઠેરપ્રપીડનમ્, આહરેણ હૃદયસ્યાનવરોધઃ,
પાર્શ્વયોરવિપાટનમ્, અનતિગારવમુદરસ્ય, પ્રીણનમિન્દ્રિયાણામ્, ક્ષુત્પિપા-
સોપરમઃ, સ્થાનાઽસન-શયન-ગમ્નોચ્છ્વાસપ્રશ્વાસ-હાસ્ય-સંકથાસુ
સુખાઽનુવૃત્તિઃ સાયં પ્રાતશ્ચ સુષ્ણેન પરિણમનન્, બલ્લવર્ણોપચયકરત્વં ચ ।
इति मात्रावतो लक्षणमाहारस्य भवति ॥ ચ૦ ૩-૨-૬ ॥

અર્થ:—તેમાં “ માપસર ખાધું એટલે શું ! ” તે જો કે પહેલાં સમજાવ્યું છે. છતાં જઠરના લાગોને ધ્યાનમાં લઈને વિસ્તારથી કહીએ છીએ, તે આ રીતે—આહારથી પેટ ખેંચાવું ન જોઈએ. ખોરાકના કે વાયુના દખાલુથી છાતી ભોંસાવી ન જોઈએ. પડખાં ફાટવા ન જોઈએ—તેમાં સલુકા ન આવવા જોઈએ, પેટ ભારે ન થવું જોઈએ. ધન્દ્રિયોને આનંદ થવો જોઈએ, ભૂખ અને તરસ મટવા જોઈએ, ઉંઝા રહેવામાં, ખેસવામાં, સુવામાં, ડુંચાલવામાં, શ્વાસ લેવા મૂકવામાં, વાતચીત કરવામાં સુખ અને અનુકૂળતા રહેવી જોઈએ, સાંજે અને સવારે સુખે ઝાડો સાફ આવી જવો જોઈએ. બળ અને ક્રાંતિમાં વધારો થવો જોઈએ. એ માપસર ખાધેલા આહારના લક્ષણો છે.

અમાત્રાવત્ત્વં પુનર્દિ—વિધમાચક્ષતે—હીનમધિકં ચ । તત્ર હીનમાત્ર-
માહારાર્શિઃ બલદર્ણોપચયક્ષયકરમતૃતિકરમુદાવર્તકરમનાયુષ્યમવૃધ્યમનૌ-
જસ્યં ગરીર—મનોબુદ્ધીન્દ્રિયોપઘાતકરં સારવિધમનમલક્ષ્યાવહમશીતેશ્ચ
વાતવિકારાણામાયતનમાચક્ષતે । અતિમાત્રં પુનઃ સર્વ—દોષ—પ્રકૌપણમિ-
ચ્છન્તિ કુશલાઃ ॥ ચ૦ ૧-૨-૭ ॥

અર્થ:—માપવિનાનું ખેરીતે કહેવાય છે:—ઓમ્હું, અથવા વધારે—

હીનમાપથી ખોરાક લેવાય તો બળ, ક્રાંતિ અને શરીરના ઉપચય (વૃદ્ધિ) નો ક્ષય થાય છે. સંતોષ થતો નથી. ઉદાવર્ત જાતના રોગો કરે છે. આયુષ્યને હાનિ પહોંચાડે છે. નિર્બળ, નિસ્તેજ બનાવનાર થાય છે. શરીર, મન, શુદ્ધિ ધન્દ્રિયોને ઉપઘાત કરે છે. તરવોમાં અસારતા કરે છે, અલક્ષ્મીકર થાય છે. ઝેંશીપ્રકારના વાયુના વિકારોનું ધર બને છે.

અત્તિનાત્રાધી આહાર કર્યાથી “ સર્વ દોષોનો પ્રકોપ કરનાર થાય છે ” એમ કુશળ લોકો માને છે.

ન ચ खलु केवलमतिमात्रमेवाहारराशिमामप्रदोषकरमिच्छन्ति, अपि तु खलु गुरु-रूक्ष-गीन-शुष्क-द्विष्ट-विष्टग्नि-विदाह्यशुचि-विरु-
द्धानामकाले चान्नपानानामुपसेवनम्, काम-क्रोध-लोभ-मोहेर्ष्या-ह्री-
शोक-मानद्वेग-भयोपतप्त-मनसा वा यदन-पानमुपयुज्यते, तदप्याममेव
प्रदूषयति ॥ च० १-२-८ ॥

અર્થ:—તે કુશળ પુરુષો “વધારે માપથી લેવાતા ખોરાકને જ
ફક્ત આમનો પ્રકોપ કરનાર માને છે, એમ નથી. પરંતુ ભારે, લુપ્ત,
ઠંડું, સૂકું, અશુભાવતું, વિસ્તબ્ધ થયેલું, વિદાહિ થયેલું, અપવિત્ર અને
અકાળે તથા વિરૂદ્ધ ખાનપાનનું સેવન કરવાથી અથવા કામ, ક્રોધ, મોહ,
ઈર્ષ્યા, શરમ, શોક, અભિમાન, હિંદ્રેગ, લય અને સતાપવાળા મનથી
જે ખાનપાન લેવામાં આવે, તે સર્વ પશુ આમને ખરાબ કરી મૂકે છે”
એમ કહે છે [સર્વ દોષને પ્રકોપાવી શરીરને રોગનું ધર બનાવે છે.]

मात्रयाऽप्यभ्यस्यतं पच्यं चान्नं न जीर्यति ।

चिन्त-शोक-मय-क्रोध-दुःख-शय्या-प्रजागैरैः ॥ च० १-२-९ ॥

ચિન્તા, શોક, લય, ક્રોધ, દુઃખ વધુ હૃદય અને ઉત્તમગરા
સાથે માપસર અને પચ્ય ખોરાક લીધો હોય, તો પશુ તે પચી
શકતો નથી.

[આરોગ્ય દૃષ્ટિથી પશુ કષાયનો જય, અને તે જય કરવામાં
મદદગાર આધ્યાત્મિક ગુણો-ક્ષમા માર્દવ નિર્લોભતા વિગેરે કેટલા
જરૂરી છે ? તે આ અને નીચેના અવતરણોથી ખરાબર સમજાશે.]

वायुपित्तं कफश्चैकः शरीरो दोषसंग्रहः ।

मानस. पुनरुद्दिष्टो रजश्च तम एव च ॥ १-१-५७ ॥

અર્થ:—વાત, પિત્ત, કફ એ શરીરના દોષોનો સમૂહ છે, અને
રાજસ તામસ સ્વભાવ એ મનના રોગો છે.

પ્રદાન્યત્યોપધૈઃ પૂર્વે દૈવયુક્તિચ્ચપાશ્રયૈઃ

માનસો જ્ઞાન-વિજ્ઞાન-ધૈર્ય-સ્મૃતિ-સમાધિમિઃ ॥ ચ૦ ૧-૧-૫૮ ॥

અર્થઃ—દેવ અને યુક્તિને લગતા ઔપધોથી શારીરિકરોગ મટે છે. અને જ્ઞાન, વિજ્ઞાન, ધૈર્ય, સ્મૃતિ, અને સમાધિ વડે મનના રોગ મટે છે.

વૃત્યુપાયાન્નિપેવેત ચે સ્યુર્ધર્માવિરોધિનઃ ।

શમમપ્યયનં ચૈવ સુખમેવં સમસ્નુતે ॥ ચ૦ ૧-૫-૧૦૪ ॥

અર્થઃ—ધર્મથી વિરૂદ્ધ ન હોય તેવા ધર્મોના સાધનો મેળવવા જોઈએ, તેમ કરવાથી શાંતિ શાસ્ત્રાભ્યાસ અને સુખ મળે છે.

इमास्तु धारयेद्देगान् हितार्थां प्रेत्य चेह च ।

साहसानामशस्तानां मनोवाक्य-कर्मणाम् ॥ ૧-૭-૨૬ ચ૦ ॥

લોભ-શોક-ભય-ક્રોધ-માન-વેગાન્ વિધારયેત્ ।

नैर्लज्जयेर्ष्यातिरागाणामभिव्यायाश्च बुद्धिमान् ॥ ચ૦ ૧-૭-૨૬ ॥

પરુપત્યાતિમાત્રસ્ય સૂચકત્યાનૃતસ્ય ચ ।

वाक्यस्याकालयुक्तस्य धारयेद्देगमुत्थितम् ॥ ૧-૭-૨૮ ચ૦ ॥

દેહ-પ્રવૃત્તિયાં કાચિદ્વિચતે પર-પીઢ્યા ।

स्त्री-भोग-स्तेय-हिंसाया तस्या वेगान्विधारयेत् ॥ ચ૦ ૧-૭-૨૯ ॥

અર્થઃ—આ લોક અને પરલોકમાં હિતના અભિલાષી બુદ્ધિ-માનોએ નીચે જણાવેલા વેગોને રોકવા જોઈએ—મન, વચન, કાયાની અયોગ્ય અને સાહસ ભરેલી પ્રવૃત્તિઓ, લોભ, શોક, ભય, ક્રોધ, અભિમાન, નિર્લજ્જતા, ઈર્ષ્યા અતિરાગ, બીજને હેરાન કરવાની બુદ્ધિ, મનના એ વેગ રોકવા. કડવા વેણુ, ચાડી, જુઠાણું, પ્રસંગ વિના ખોલવું, એ વચનના વેગ રોકવા. બીજને પીડા કરે તેવી

શરીરની ઠાઈ પણ પ્રવૃત્તિ, સ્ત્રીભોગ, ચોરી, હોંસા વિગેરે શરીરના વેગો રોકવા.

ઈર્ષ્યા-શોક-મય-ક્રોધ-માન-દ્વેષાદયઃ ચે ।

મનોવિકારાસ્તેऽપ્યુક્તાઃ સર્વે-પ્રજ્ઞાપરાધજાઃ ॥ ચ૦ ૧-૭-૫૩ ॥

અર્થઃ—ઈર્ષ્યા, શોક, ભય, ક્રોધ, માન, અને દ્વેષ વિગેરે જે જે મનના વિકારો કહ્યા છે, તે દરેક પ્રજ્ઞાપરાધથી ઉત્પન્ન થાય છે. [પ્રજ્ઞાપરાધ એટલે જાણુતાં અજાણુતાં પણ યોગ્ય જીવનમાં કરવામાં આવેલી ભૂલો.]

ત્યાગઃ પ્રજ્ઞાપરાધાનામિન્દ્રિયોપશમઃ સ્મૃતિઃ ।

દેશકાલાત્મવિજ્ઞાનં સદ્વિત્તસ્યાનુવર્તનમ્ ॥

આગન્તૂનામનુષ્યત્તવેપ માર્ગો નિર્દર્શિતઃ ।

પ્રાજ્ઞઃ પ્રાગેવ તત્કુર્યાદ્વિતં વિચાચદાત્મનઃ ॥ ચ૦ ૧-૭-૫૩-૫૪ ॥

અર્થઃ—પ્રજ્ઞાપરાધોના ત્યાગ, ઈન્દ્રિય અર્થપટપણું, સંસારની અસારતાનું સ્મરણ, દેશ, કાળ અને પોતાની જાતની સ્થિતિનો ખ્યાલ, સદાચાર પાળવો, એટલા ઉત્તમ થતા નવા રોગોને ઉત્પન્ન ન થવા દેવાના ઉપાયો છે. તે માટે કાલા માણસોએ પહેલેથીજ પોતાનું હિત વિચારીને તેવા ઉપાયો સેવવા જોઈએ.

આત્મોપદેશઃ પ્રજ્ઞાનં-પ્રતિપત્તિશ્ચ કારણમ્ ।

વિકારાણામનુષ્યતાવૃત્ત્યન્નાનાં ચ શાન્તયે ॥ ચ૦ ૧-૭-૫૫ ॥

અર્થઃ—નિઃસ્વાર્થો હિતસ્વીઓની શીખામણુ માનવી, સાચી સમજણુ અને યોગ્ય આચરણુ, એ ત્રણ રોગની ઉત્પત્તિ થવાજ દેતા નથી. અથવા રોગ ઉત્પન્ન થયા હોય, તો તેની શાંતિ માટે પણ એ જ ઉપાયો છે.

પાંચ-વૃત્ત-ત્રયઃસત્ત્વાઃ સૂચકાઃ કલહપ્રિયાઃ ।

મર્મોપહાસિનો લુચ્ચાઃ પર-વૃદ્ધિ-દ્વિપઃ શત્રઃ ॥ ચ૦ ૧-૭-૫૬ ॥

પરોપેવાદે-સ્તયેધંપણં રિપુ-સેવિનઃ ।

નિર્ઘૃણાસ્યક્ત-ધર્માણઃ પરિવર્ત્યા નરાધમાઃ ॥ ચ૦ ૧-૭-૫૭ ॥

અર્થ :—પાપી આચરણુઃ શબ્દઃ અને મનઃરાજા, ચાડીયા, લડ-
છખોર, માર્મિક મરદારો કંરનારા, લોખી, પારકાની ચડતીની અદેખાર્ઠ
કરવાવાળા, લુચ્ચા, પારકી નિંદામાં મરશુક, ચપળ, શત્રુમૂતને સેવનારા,
નિર્દય, અધર્મી, એવા નરાધમ લોકોનો દૂરથી ત્યાગ કરવો. [કેમકે
તેવા લોકો સીધી યા આડકતરી રીતે રાગના કારણમૂત બને છે.]

બુદ્ધિ-વિદ્યા-વયઃ-શીલ-ધૈર્ય-સ્મૃતિ-સમાધિભિઃ ।

વૃદ્ધોપસેવિનો વૃદ્ધાઃ સ્વભાવ-જ્ઞા ગત-જ્યથાઃ ॥ ચ૦ ૧-૭-૫૮ ॥

સુ-મુત્તાઃ સર્વ-મૂતાનાં પ્રશાન્તાઃ શંસિત-ત્રતાઃ ।

સેવ્યાઃ સન્માર્ગ-વત્કારઃ પુણ્ય-શ્રવણ-દર્શનાઃ ॥ ચ૦ ૧-૭-૫૯ ॥

અર્થ :—બુદ્ધિ, વિદ્યા, ઉંમર, આચાર, ધીરજ, સ્મૃતિ અને
સમાધિ એટલે શાંતિ વડે, પોતાથી મોટાઓની સેવા કરતા હોય,
સ્વભાવના જાણકાર હોય, માનસિક પીડા વગરના, સ્થિર મનવાળા,
સર્વને મોઢું જોવું ગમે તેવા, શાંત, વખાણવાલાયક વ્રતવાળા, સન્માર્ગનો
ઉપદેશ દેનારા, જેના નામનું શ્રવણ અને પ્રત્યક્ષ દર્શન પવિત્ર હોય, તેવા
વૃદ્ધ સત્પુરુષોની સેવા કરવી.

દેવ-ગો-ત્રાક્ષણ-ગુરુ-વૃદ્ધ-સિદ્ધા-ડડચાર્યાનર્ચયેત્ । યુગ્માત્રદગ્ધિચરેત્,
મહ્નલાચારશીલ, સર્વપ્રાણિપુ વન્ધુમૂતઃ સ્યાત્, ક્રુદ્ધાન્નામનુનેતા, મીતા-
નામાજ્ઞાસયિતા, દીનાનામન્યુપપત્તા, સત્યસન્ધઃ, સામપ્રધાનઃ, પરપરુપ-
વચનસહિષ્ણુઃ, અમર્યપ્તઃ પ્રશમગુણદર્શી, રાગદ્વેષહેતૂનાં હન્તા ચ ॥

॥ ચ૦ ૧-૮-૧૮ ॥

અર્થ :—દેવ, ગાય, બ્રાહ્મણ, ગુરુ, વૃદ્ધો, સિદ્ધો અને આચાર્યોનો
સત્કાર કરવો, ધૈર્યવાળા પ્રમાણુ દષ્ટિરાખીને ચાલવું, મંગળમૂત

આચાર અને શીલવાળા થવું, સર્વ પ્રાણીઓના બંધુ થવું, ક્રોધીઓને સમજાવીને શાંત પાડનાર, ખીકણોને આશ્વાસન આપનાર, દીનોને ઉદ્ધાર કરનાર, સત્ય પ્રતિષ્ઠાવાળા, શાંતિને ખાસચાહનાર, ખીજાના આકરા વચન ગળી જનાર, ક્રોધને દાબી દેનાર, શાંતિના ગુણની ઈચ્છારાખનાર, અને રાગદ્વેષના કારણોને દૂર કરનાર થવું જોઈએ.

નાનૃતં, મૃયાત્ નાન્યસ્વમાદદીત, નાન્યસ્ત્રિયમ મિલપેનાન્યશ્રિયમ્, ન વૈરં રોચયેત્, ન કુર્યાત્પાપમ્, ન પાપેऽપિ પાપી સ્યાત્, નાન્યદોષાન્ મૃયાત્, નાત્યરહસ્યમાગમયેત્ નાધાર્મિકૈર્ન નરેન્દ્રદ્વિષ્ટૈઃ સહાસીત, નોન્મતૈર્ન પતિતૈર્ન ભ્રૂણહન્તૃભિર્ન ક્ષુદ્રૈર્ન દુષ્ટૈઃ, ન દુષ્ટયાનાન્યારોહેત, નોચ્ચૈર્હસેત્, ન ચૈત્ય-ધ્વજ-ગુરુપૂજ્યાશસ્ત્રચ્છાયામાક્રમેત્, નાનાર્યમાગ્રયેત્ ॥

॥ ચ૦ ૧-૮-૧૯ ॥

અર્થ:—જીહું ન બોલવું, ખીજાનું ધન ન લેવું, પરત્વીની ઈચ્છાએ ન કરવી, પારકા ધનની ઈચ્છાએ ન કરવી, વૈરભાવ ટકાવનાની ઈચ્છા ન રાખવી પાપ ન કરવું, પાપી તરફ પણ પાપી ન થવું, ખીજાના દોષ ન બોલવા, ખીજાની ગુપ્ત વાત ન પ્રકાશવી, અધર્મી સાથે, બાળહત્યા કરનારા હલકા અને કુષ્ટો સાથે ય ન બેસવું જોઈએ. જોખમી વાહન ઉપર ન બેસવું, ઉંચેથી હસવું નહીં, ચૈત્ય, ધ્વજ, ગુરુ, પૂજ્ય અને ખરાબ વસ્તુની છાયા ઓળંગવી નહીં. અનાર્યનો આરાશ લેવો નહીં.

• મહાચર્યજ્ઞાનદાનમૈત્રીઋણ્યહર્ષોપેક્ષાપ્રશમપરથ સ્યાદિતિ ॥

॥ ચ૦ ૧-૮-૨૯ ॥

અર્થ:—(આરોગ્યના ઈચ્છનારે) અહમ્યર્થ, જ્ઞાન, દાન, મૈત્રી, દયા, હર્ષ, ઉપેક્ષા (મોહું મન) અને શાંતિમાં તત્પર રહેવું જોઈએ.

x મૈત્રી સર્વભૂતેષ્વાત્મનીવાપ્રતિફૂલ પ્રગતિઃ !..... રમત એ પ્રાણિનાં હિંસાપૂર્વકમાંસમક્ષણે પ્રાપ્તેઽયમાયુર્વેદોપદેશ માંસસ્ય કચિદ્રોગે કસ્યચિદ્વિતત્ત્વં

કચિચ્છાદિત્વમુપદિશતિ, ન તુ માંસમક્ષણં હિંસાં વા વિદધોતિ; નહ્યયં મદિ-
 રયા અપિ સ્વસ્થવૃત્તે રોગિવૃત્તે વા હિતત્વમુપદિશન્ મદિરપાનં પ્રત્યુપદેદા.
 ભવતિ । યદિ હિંસોપાર્જિતમાસપ્રયોગં વિના પુરુષો ન જીવતિ, અતો હિંસાં
 કરોતિ, તદા “સર્વગ્રાત્માન ગોપાયીત ॥” इति वेदवचनविहितत्वात्તાयाविधार्हिंसा
 ન પ્રત્યવાયહેતુઃ, જીવનોપાયાન્તરસમભવે તુ પુટ્ટ્યાદિ પ્રયોજના હિંસા પ્રત્યવાય-
 હેતુરેવ ॥ (સ. અ. ૧) હત્યુસ્તેઃ ॥ ૧-૮-૨૧ ॥

અર્થઃ—જેમ પોતે પોતાનું અહિત ન કરે, તે પ્રમાણે બીજાનું
 અહિત કરવાની છુદ્ધિ ન થવી તે મૈત્રી...આસક્તિથી જેઓ હિંસા
 પૂર્વક માંસ બક્ષણુ કરતા હોય, તેમને માટે આયુર્વેદનો ઉપદેશકા-
 ડાર્ઠ કાર્ઠ રોગમાં માંસ માફક અને પ્રતિક્ષણ સમજાવે છે. પરંતુ
 તેથી તે માંસ ખાવાનો ઉપદેશ આપતા નથી. તેમજ હિંસાનો પણ
 ઉપદેશ આપતા નથી. એ પ્રમાણે સ્વસ્થવૃત્તતમાં મદિરાનું હિતકારિત્વ
 અને અહિતકારિત્વનો ઉપદેશ આપવાથી મદિરાપાનનો ઉપદેશ આપે
 છે, એમ કહેવાશે નહીં.

જો માણસ માંસ પ્રયોગ વિના છુદ્ધી શકેજ નહિ, અને તેને
 હિંસા કરવી પડે, તો તે હિંસા દોષનું કારણ નથી. પરંતુ જીવવાના
 બીજા ઉપાયો હોવા છતાં હિંસા કરે, તો હિંસાનો દોષ લાગે છે. ”

અર્થાત—ભારતીય આયુર્વેદ પણ શરીર ખાતર પણ હિંસા ન
 કરવાનો ઉદ્દેશ ધરાવે છે. આયુર્વેદનો આશ્રય લઈને માંસ બક્ષણુનો
 ઉપદેશ આપનારા આજકાલના કેટલાક લોકોની વાતો કેટલી ભુકી છે ?
 આદર્શ રિયલિ તો એ છે, કે-પ્રાણને ભોગે પણ હિંસાદિક ન કરવા
 જોઈએ.

દોષાઃ પુનઃપ્રયોગ વાતપિત્તશ્લેષ્માણઃ । તે પ્રકૃતિમૂતાઃ શરીરોપકા-
 રકા ભવન્તિ, વિકૃતિમાપન્નાસ્તુ સ્વલ્પ નાનાવિધૈર્વિકારૈઃ શરીરમુપતાપ્યન્તિ.

॥ ચ૦ ૧-૨-૫ ॥

અર્થ:—વાત, પિત્ત અને કફ એ ત્રણ દોષો છે. તે બે પ્રકૃતિ રૂપ હોય તો શરીર ઉપર ઉપકાર કરે છે. અને બે વિકારી થઈ જાય, તો અનેક પ્રકારના વિકારો વડે શરીરને હેરાન કરે છે.

વેગ-ધારણોદીરણ-વિષમ-સ્વલન-પતનાઽક્તી-ઽપ્ર-ણિધાનાઽક્ત-પ્રદૂષણ-પ્રહારમર્દન-પ્રાણોપરોષ-સંવલેશનાદિ: શારીરો મિથ્યાયોગ: । સૂચકા-ઽનુતા-ઽકાલકલહા-ઽપ્રિયા-ઽવદ્ધા-ઽનુપચાર-પરુષ-વચનાદિર્વાહ્ મિથ્યાયોગ: । મય-શોક-ક્રોધ-લોભ-મોહ-માનેષ્યાં-મિથ્યાદર્શનાદિર્માનસો મિથ્યાયોગ: ॥

॥ ચ૦ ૧-૧૧-૩૯ ॥

અર્થ:—મૂત્રાદિના વેગો રોકવા, ઉદિરવા-ઉશ્કેરવા, વિષમ રીતે ઉભા રહેવું, વિષમ રીતે ખેસવું, પડવું મેલવું, શરીરની અસાચવણ, શરીરને દૂષિત કરવું, પ્રહાર, મર્દન, પ્રાણો રૂંધવા, મંકસેશ કરવો-શાંકડમાં રહેવું, વિગેરે શારીરિક મિથ્યા યોગ્ય કહેવાય છે. ચાડી, જુક, અકાળે કળયો, અપ્રિય, અસંબદ્ધ, અવિવેકવાળું અને કંકોર ખોલવું, તે વાણીનો મિથ્યા યોગ છે.

ભય, શોક, ક્રોધ, લોભ, મોહ, માન, ઈર્ષ્યા, મિથ્યાદર્શન-મિથ્યાત્વ વિગેરે માનસિક મિથ્યા યોગ છે.

ત્રિ-વિધમૌષધમિતિ-દૈવ-વ્યપાશ્રયં, યુક્તિ-વ્યપાશ્રયં, સત્વાવજયશ્ચ । તત્ર દૈવ-વ્યપાશ્રયમ્-મન્ત્રૌષધિ-મણિ-મન્ત્રલ-અનુપહાર-હોમ-નિયમ-પ્રાયશ્ચિત્તોપવાસસ્વસ્ત્યયન-પ્રણિપાત-ગમનાદિ । યુક્તિવ્યપાશ્રયમ્-પુનરાહારૌષધ-દ્રવ્યાણાં યોજના । સત્વાવજય: પુન:—અહિતેમ્યોઽર્થેમ્યો મનોનિગ્રહ: ॥

॥ ચ૦ ૧-૧૧-૫૪ ॥

અર્થ:—ત્રણ પ્રકારનું ઔષધ છે. દૈવવ્યપાશ્રય, યુક્તિવ્યપાશ્રય અને મનોનિગ્રહ. તેમાં દૈવવ્યપાશ્રયમાં, મન્ત્ર, ઔષધિ, મણિ, માંગ-લિક્કાર્યો વિગેરે, નિયમ, પ્રાર્થાથિત, ઉપવાસ, સ્વસ્ત્યયન, પ્રણિપાત,

પ્રણામ, સામે જવું. વિગેરે, મુક્તિવ્યપાત્રયમાં—આહાર, અને ઔષધ દ્રવ્યોની યોજના. અને સત્વાગ્નયમાં—અહિતકારક પદાર્થોથી મન ઉપર કાણુ રાખવો. અર્થાત્ માનસિક સંયમ.

સ્વધાતુવૈષમ્યનિમિત્તજા યે વિકારસંઘા બહવઃ ગરોરે ।

ન તે પૃથક્ પિત્તકફાનિલેમ્બઃ આગન્તવસ્ત્વેવ તતો વિશિષ્ટાઃ ॥

॥ ચ૦ ૧-૧૯-૬ ॥

અર્થ :—જહારથી આવી પડેલા રોગો શિવાયના દરેક રોગો પોતાના શરીરની ધાતુઓમાં વિષમતા થવાથીજ આવે છે, અને તે વાત, પિત્ત, કફથી જુદા પડતા નથી. અર્થાત્ તે ત્રણમયજ હોય છે.

તત્ર પ્રથમત ઇવ તાવદાઘાઘોલ્લોભામિદ્રોહ-ક્રોપ-પ્રમવાનષ્ટી વ્યાધિન્નિ-
દાનપૂર્વેણ ક્રમેણ વ્યાહ્યાસ્યામઃ ॥ ૨-૧-૧૫ ચ૦ ॥

અર્થ :—તેમાં પહેલાં તો લોભ, દ્રોહ, ક્રોધથી ઉત્પન્ન થયેલા આઠવ્યાધિઓનું પ્રથમ નિદાન આપવા સાથે વ્યાખ્યાન કરીશું [અર્થાત્ લોભાદિક-માનસિક વિકૃતિઓ રોગોનું કારણુ અને છે. માટે તેના ઉપાય તરીકે અધ્યાત્મ શાસ્ત્ર સર્વ રોગો મટાડવામાં અસાધારણુ મદદ કરી શકે છે.]

તમુવાચ મગવાનાત્રેયઃ—સર્વેપામપ્યગ્નિવેશ ! વાસ્વાદીનાં ચદ્વૈગુણ્યમુત્પચતે,
તસ્ય મૂલમધર્મઃ, તન્મૂલં વાડસત્કર્મ પૂર્વકૃતમ્, તયોર્યોનિઃ પ્રજાપરાધ એવ ।
તદ્વથા—ચદાવૈ દેશનગરનિગમજનપદપ્રધાના ધર્મમુલ્કમ્યાધર્મેગ પ્રજાં
વર્તયન્તિ, તદાશ્રિતોપાશ્રિતાઃ પૌરજનપદા વ્યવહારોપજીવિનશ્ચ તમધર્મ-
મભિવર્ધયન્તિ, તતઃ સોડધર્મઃ પ્રસમં ધર્મમન્તર્ધત્તે । તતસ્તેડન્તર્હિતધર્માણો
દેવતાભિરપિ ત્યગ્યન્તે; તેપાં તથાડન્તર્હિતધર્માણામધર્મપ્રધાનાનામપક્રાન્ત-
દેવતાનામૃત્તવો વ્યાપદ્યન્તે । તેન નાપો યથાકાલે દેવો વર્ષતિ, વિકૃતં વા
વર્ષતિ । યાતા ન સમ્યગભિવાન્તિ । ક્ષિતિ વ્યાપચતે । સલ્લિલાન્યુપશુપ્યન્તિ ।

ઓપધયઃસ્વભાવં પરિહાયાપચન્તે વિકૃતિમ્ । તત્ત ઉદ્ધ્વંસન્તે જનપદાઃ
સ્પૃદ્યામ્યવહાર્યદોષાત્ ॥ ચ૦ ૩-૩-૨૪ ॥

તથા-શસ્ત્રપ્રભવસ્યાપિ જનપદોદ્ધ્વંસસ્યાધર્મ એવ હેતુર્ભવતિ । યેઽતિ-
પ્રવૃદ્ધ-લોભ-ક્રોધ-મોહ-માનાસ્તે દુર્બલનવમત્યાત્મસ્વજનપરોપઘાતાય શક્તે
પરસ્પરમભિક્રામન્તિ, પરાન્ વાઽભિક્રામન્તિ પરૈર્વાઽભિ ક્રામ્યન્તે ॥

॥ ચ૦ ૩-૩-૨૫ ॥

તથાઽભિશાપપ્રભવસ્યાપ્યધર્મ એવ હેતુર્ભવતિ । યે લુપ્તધર્માણો
ધર્માદપેતાસ્તે ગુરુવૃદ્ધસિદ્ધર્ષિપૂજ્યાનવમત્યાહિતાન્યાચરન્તિ, તતસ્તાઃ
મ્રજા ગુર્વાદિભિરમિશ્રતા મસ્મતામુપયાન્તિ ॥ ચ૦ ૩-૩-૨૬ ॥

અર્થઃ—તેને ભગવાન આત્રેયે કહ્યું—અગ્નિવેશ ! હવે વિગેરે ખ-
રાખ થાય છે, તેનું પણ મૂળ તો અધર્મજ છે. તેનું જે મૂળ તો પૂર્વના
પાપો હોય છે. તેનું પણ ખરૂં મૂળતો પ્રજાપરાધ—અજ્ઞાન હોય છે. તે
આ રીતે—ન્યારે દેશ, શહેર, પ્રાંત, અને તાલુકાના મુખ્યપુરુષો અધ-
ર્મને આગળ કરીને અધર્મે પ્રભવે વર્તાવે છે, ત્યારે તેના આશ્રીત અને
તેની બાલુના પૌરવાસી અને જનપદવાસી લોકોને વ્યવહારથી આશ્રવિકા
ચલાવે છે, તેથી અધર્મ વધે છે. તે વખતે અધર્મ બગાડકારે ધર્મને
એક વખત દબાવી દે છે, અને ન્યારે ધર્મજ્યોત્ષ્ણ જાય, ત્યારે શુભદેવો
પણ ધર્મોજ્યોને છોડીને ચાલ્યા જાય છે. અધર્મ ફેલાય છે, એટલે
ઝડપ ખમડે છે, ઘરસાદ યોગ્ય વખતે આવતો નથી, અથવા વિકારી
પાણી વરસે છે; હવે પણ ખરાબ ચાલે છે, જમીન પણ ખમડે છે,
સારાં પાણી સૂકાઈ જાય છે, વનસ્પતિ પોતાના ગુણ સ્વભાવ છોડીને
બગડી જાય છે. તેથી સ્પર્શ કરવા લાયક અને ખાનપાનને લાયક
ચીજોમાં બગાડો થવાથી જનપદોનો ઉદ્ધ્વંસ થાય છે.

તથા લડાઈ વિગેરેથી જનપદનો ધ્વંસ થાય છે, તેનું પણ કારણ અધર્મજ હોય છે. કેમ કે—ધણો લોભ, ક્રોધ, મોહ, અભિમાન, વધી જાય છે, ત્યારે નિર્જાનોની પરવા કર્યા વિનાજ પોતાનો, સ્વજનોનો અને બીજાનો ધ્વંસ કરવા શસ્ત્રોથી પરસ્પર લડાઈ માટે છે, અથવા બીજા ઉપર હુમલો લઈ જાય છે, અથવા બીજાનો હુમલો પોતાની ઉપર થાય છે.

તથા શાપ એટલે દુઃખી હૃદયની આંતરડી કળકળાવવાથી પણ દેશોનો નાશ થાય છે, તેનુપે કારણ અધર્મજ હોય છે—અધર્મી અને ધર્મ વગરના લોકો—ગુરુ, વૃદ્ધો, સિદ્ધો અને ઋષિયોનું અપમાન કરે છે, નિમર્યાદ થઈને અહિંસાનું આચરણ કરે છે, તેથી તે ગુર્વાદિકના શાપથી શાપિત થાયેલા લોકો લસ્મીશૂત થઈ જાય છે વિગેરે.

[દેશ, સમાજ તથા પ્રજાના ઉદારનો, અને સામાજિક, શારીરિક, આર્થિક વિગેરે ઉન્નતિનો ખરો આધાર ધર્મ ઉપર જ છે. એમ વૈદ્યકશાસ્ત્ર પણ પોકારીને કહે છે. ત્યારે આજે લોકો દેશ ખાતર ધર્મને તિલાંજલિ આપવાનું કહે છે. તે અનર્થ વાક્ય છે. અધ્યાય શાસ્ત્ર ધર્મનો પાયો છે. તેજ સમજાવવા વૈદ્યકના પ્રમાણભૂત મૂળ ગ્રંથના અવતરણે આપવામાં આવ્યા છે.]

આહાર વિષે આજની સ્થિતિ

આજના યુરોપનો આદર્શ માંસાહાર તરફ વધુ કેન્દ્રિત થતો જણાય છે. અમને તો તેમની આજની જીવલ્યાની એકતરફી વાતો પણ માત્ર જગતમાં માંસાહારના ખોરાકનો વધારો કરવા માટે જ જણાય છે.

આજનો યંત્રવાદ, તેની પાછળ લાગેલી વ્યાપારી યુદ્ધિ, તેની પાછળ લાગેલો રાષ્ટ્રવાદ, તેની પાછળ લાગેલી સીવી લાઈઝેશનની સંસ્કૃતિને વધારવાની તમજા અને તે ખાતર આખી દુનિયાને યુનિયન જોડના વાવટા નીચે લાવવાની સર્વ ગોરીપ્રજ્ઞઓની ગડમથલ, વિગેરે જોતાં એમ કહી શકાય છે.

તેઓ પ્રાણીઓના શરીરની અનેક વસ્તુઓમાંથી અનેક ચીજો કાઢે છે અને વેચે છે. માંસ જેવી ગંદી ચીજોને આધુનિક વિજ્ઞાનની મદદથી સ્વાદિષ્ટ અને આકર્ષક બનાવવા અનેક પ્રયાસો કરી રહેલ છે.

ડૉક્ટરો વિગેરે મારફત અમાંસાહારી પ્રજાઓમાં પણ દવાને નામે, પૌષ્ટિક ખોરાકને નામે, આર્યશાસ્ત્રોમાંની ઔષધ માટેની કેટલીક છુટોના વાક્યોનો દુરુપયોગ કરીને ઈડાના રસો, માંસના સુપોનો છુપો પ્રચાર શરૂ થયો છે.

જ્યારે યાંત્રિક વાહનો અને યાંત્રિક ખેતી થાય ત્યારે વાહનના પશુઓ તથા ખેતીમાં ઉપયોગી પશુઓ ફાજલ પડે. તેમજ દુધ આપનારા શિવાયના નરપશુઓનો જન્મ તો ચાલુ જ રહે. તેનો વાહન કે ખેતીમાં ઉપયોગ થતો જાય, તો પછી વ્યાપારની દૃષ્ટિથી તેનો શા માટે ઉપયોગ ન કરવો ? આ દૃષ્ટિથી તેવા પશુઓની કતલ માટે મોટા યાંત્રિક કતલખાનાઓની જરૂરીયાત વિચારાઈ રહી છે. પરંતુ કતલખાનાઓ શરૂ થવા છતાં, અમાંસાહારી પ્રજાની અસરને લીધે માંસાહારનું સંકુચિતક્ષેત્ર વધારી તેના વકરાનું ક્ષેત્ર વધારવું જોઈએ. આ ધ્યેયને ખ્યાનમાં લઈ ડૉ. મુંજે જેવાની આધુનિક દેશનેતામાં ગણના કરવામાં આવી છે. અને તેમની મારફત “માંસાહાર હિંદુઓને જરૂરી છે. વૈદિક શાસ્ત્રના પૂરાવાથી તે જરૂરી હોવાનું સાબિત કરીઆપવાની મારી તૈયારી છે. જૈનોએ અહિંસાનો અને વૈષ્ણવોએ પ્રેમભક્તિનો ઉપદેશ આપી પ્રજાને નરમ બનાવી છે. વિગેરે ” તેવું સાહિત્ય બહાર આપી રહ્યું છે. ગુજરાત જેવા સુસ્ત વનસ્પત્યાહારી દેશની મુખ્ય રાજ્યધાનીના શહેર વડોદરામાં દિવાન સાહેબ જેવા જવાબદાર અધિકારીના પ્રમુખપણામાં એ વિષયનું ભાષણ કરવાની પણ તક તેઓ લઈ શક્યા હતા. એટલે-એક તરફ આવું પ્રચાર કાર્ય ચાલુ છે.

ખીજી તરફ, ઉચ્છરતી પ્રજાને સાળા, કાલેજો અને પ્રચારક સાધનોદ્વારા સમજાવવામાં આવે છે કે-“પ્રજાનું આરોગ્ય બગડતું જાય

છે. આરોગ્યનો મુખ્ય આધાર પોષક ખોરાક ઉપર છે. પોષક ખોરાકનો મુખ્ય આધાર વીટામીનવાળા ખોરાકો ઉપર છે. વીટામીનની પૈશ્વિક શોધો અને તેના ગુણધર્મ તથા લાભાલાભ સમજાવનારાં સાહિત્ય પ્રસિદ્ધ કરી ફેલાવવામાં આવે છે. માટે તેનો લાભ લઈ દરેક પોતાનું આરોગ્ય વિકસાવવું જોઈએ. સ્લાઈડો દ્વારા પ્રત્યક્ષ સમજાવવામાં આવે છે.

આ વીટામીનની વિચાર પદ્ધતિ આપણી આર્યોની ભક્ષ્યાભક્ષ્ય વ્યવસ્થા ઉપર કુહાડો મારનારી છે. વીટામીનનું વિજ્ઞાન સમજાવવા માત્રથી જ અટકવાના નથી પરંતુ પ્રજાના આરોગ્યની જાણે કે ધણી જ ચિંતા હોય, એવી રીતે તેને માટે વ્યાવહારિક યોજનાઓ પણ યોજવા માંડી છે. અને તે લોકલખાડ, આશ્વપંચાયતો જેવી ઉપર ઉપરથી લોક-ભક્ષ્યાણની જણાતી સંસ્થાઓ મારફત-હજી દરજીયાત રૂપે નહીં-પરંતુ લગભગ દરજીયાત જેવા સ્વરૂપમાં-“કઈ ચીજમાં કઈ જાતનું વીટામીન છે?” જેને જે જાતના વીટામીનવાળા ખોરાકના પદાર્થોની જરૂર હોય, તે સમજાવવા, તેના લીટો વાળા બોર્ડો તૈયાર કરવામાં આવ્યા છે, અને તે ઘેર ઘેર રાખવા માટે એ સંસ્થાઓ તરફથી પ્રજાને હાલમાં ભલામણ થાય છે. પછી દરજીયાત થવાનું સંભવિત છે જ.

ચિત્ચરતા યુવકોને આપણા ભક્ષ્યાભક્ષ્યનું જ્ઞાન ન હોય, અને વિજ્ઞાનના નામ નીચે આવી વસ્તુ તેમની સામે મૂકવામાં આવે, તથા હાલમાં ખરાબ થતા આરોગ્યને સારા કરવાની લાલચમાં દરકોઈ દોરવાઈ જાય, એટલે રહેજે વીટામીનવાળા પદાર્થોનો ખોરાક લેવા લલચાય, અને અહિંસા સંજ્ઞા તથા તપની દૃષ્ટિથી રચાયેલા ભક્ષ્યાભક્ષ્યના વિવેક-વાળા સદા આદર્શ ખોરાકને બદલે વીટામીનની દૃષ્ટિથી રચાયેલા ભક્ષ્યાભક્ષ્ય તરફ રહેજે હવે પછીની પ્રજા દોરવાઈ જાય. એમ એક વખત એક તરફી પવન વાયા પછી તેને અટકાવી શકાતો નથી.

જે કે વીટામીનના કેટલાક બોર્ડોમાં હજી માંસનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો જણાતો નથી. કેમકે-ગુજરાતમાં જો પહેલેથી એ ધરતુનું નામ આવે તો એ પ્રચાર તરફ પ્રજા પ્રયત્નથી જ ઘૂણાની નજરે જોતી થઈ

નવ, એટલે દાલ તો એવી વસ્તુઓ બાતલ રાખેલી છે. પરંતુ અવિધ્યમાં ધીમે ધીમે કાષ્ટ સંશોધકની નવી શોધને નામે-માંસ, માંછલી, ઈંડા, મંદ, વિગેરે ચીજો સહજ રીતે જ દાખલ કરાતી રોકી શકાશે જ નહીં. એક વખત વીટામીનની લાલચ તરફ પ્રગ્નનું મન દોરવાયા પછી તેમાં પાછળથી જોઈએ તે ઘુસાડી શકાશે. પ્રચારકો પ્રથમ તો પ્રગ્નને રુચતી વાતો આગળ કરી પ્રગ્નનો વિશ્વાસ મેળવી, પછી ધીમે ધીમે ઘુસાડી પોતાનું ધાર્યું પરિણામ લાવી શકે, તેવી તેઓમાં શક્તિ હોય છે.

આજે પીપરમીટની ગોળીઓ મારફત ઉછરતી પ્રગ્નમાં ફેટલીયે જાતની ચોકલેટો અને ખીરકીટો તથા માંસાહારી ચોકલેટો વિગેરેનો મોટા પ્રમાણમાં પ્રચાર થઈ ગયો છે. અને જાણે ધરગથ્ય ચીજ હોય ની ? તેવી ધર્ષ પડતી જાય છે. પતાસા, પેંડાને બદલે જાહેરમાં જોવાવાની ચીજ થતી જાય છે. નિશાળે જતા છોકરા પહેલાં તો બચપણમાં ખરીદ થતા થાય છે. પછી મોટા થયા પછી, ચોકલેટો, ખીરકુટો, વિગેરેની શહેરોમાં કમ સર ખરીદી શકે થાય છે. તેને માટે તૈયાર જ છે.

આમ છતાં આપણા પૂર્વ પુરુષોએ આપણી રાજની ખોરાકની ચીજો એવી સરસ ગોઠવી છે, કે તેમાંથી રહેજે વીટામીન કે સાત્ત્વિક પોષક તત્ત્વો મળ્યા કરે છે, અને આપણી આહારવિધિ તથા આપણો ભક્ષ્યાભક્ષ્ય વિવેક જળવાય છે. પરંતુ તેના ઉપર એવી ખુબીથી ધણુના માર પગા કરે છે, કે તે વ્યવસ્થાનો ભાંગીને ભૂકો જ થતો જાય છે.

પ્રથમ આપણામાં પોતપોતાને વતન પોકેલા અન્ન, ઘી, દૂધ, શાક, ગોળ, વિગેરેનો વપરાશ હતો, સાકસુરી, સાચવણ, રક્ષા વિગેરે પણ અપૂર્વ રહેતા હતા. પહેલેથી જ ખોરાકની શુદ્ધિ કેવી ખુબીથી જવજાતી હતી ? તે વિચારવા જેવું છે. અનાજમાં જીવજંતુ ન પડે તેવી સાવચેતી, હાથે સાક કરવું, હાથે દળવું, હાથે બનાવટ કરવી, નિરાંતે હેઠા જીવે રસોઈ કરવી. છાણાં, લાકડાંના યોગ્ય તાપે માટીના વાસણોમાં પકાવવી. ઉની ઉની પીરસવી. મા કે પત્ની કે બેનના ગ્રેમાળ હાથે પીરસાવાનું, નિરાંતે જમવાનું, વિવિધ વાનીઓ સાથે, વખતો વખત જુદું જુદું, ઝડપ ઝડપ

વાર ભુદ્ધિ, દરેક ચીજ તાજ અને ચોખ્ખી, નિશ્ચિતતા, જાતમહેનત, ખોરાકનું પ્રમાણ પણ સારા પ્રમાણમાં શરીરમાં જાય, વૃદ્ધિ કર અને સ્વિકર. તૃપ્તિકર ખોરાક પ્રવેશતાં જ સર્વ અવયવો તૃપ્ત થઈ સંતોષાતા હતા. સુંદર પાકપદ્ધતિથી વીટામીનને જરા પણ ધક્કો લાગતો નહોતો.

તેને બદલે વતન છોડીને શહેરના નરકવાસમાં વાસ, વીંછી હોટેલના હલકા અને કોલસાના આકરા તાપથી તવામાં કે ધાતુના વાસણમાં રાંધેલું ખાવાનું, દૂધ ખરાબ, અનાજ હલકાં, સંચાના દળેલા આટા, પડતર આટા, ગટરોના શાકભાજી, ફળો, વેજોટેબલ ઘી, સપ્રેટના દૂધ, ટાઈમ-એટાઈમ ખાવું, તિરસ્કાર અને વ્યાપારી ભુદ્ધિથી પીરસવું, મરી ગયેલી સ્વાદ ગ્રંથીઓને મચાલા અને લોંબુ વગેરે ખટાશોથી ઉશ્કેરવી, અથવા ખોરાકના ઝેરની શરીરમાં ધીમે ધીમે વ્યાપેલી ગરમીને ખરફ, આઈસ્ક્રીમ, ખરફની જાણવિગેરેથી દારવી, ન્યાં ન્યાં સરકારી ગામો છે, ત્યાંથી વેજોટેબલ ઘીનો ફેલાવો ચવાથી પ્રતિબંધવાળા સ્થળોમાંયે સાઈ ઘી લગભગ મળવું મુશ્કેલ બનતું જાય છે. એટલે ઉત્તમ ખોરાક ખાનારી આ પ્રજાનો ખોરાક કૃત્રિમ અને લયંકર બનતો જાય છે. અથવા બની જાય, તેવા સન્નેગો ગોઠવાતા જાય છે. એક તરફ આ સ્થિતિ ઉત્પન્ન થયા પછી દેશી ખોરાક અને પદ્ધતિની નિંદા શરૂ થઈ ચૂકી છે. “લોકો પેટમાં કચરો ભરે છે. ઉપવાસ કરે છે, ખાવામાં ભાન રાખતા નથી. વીટામીન બાળી નાંખે છે. પોતપોતાની પ્રકૃતિ વિરુદ્ધના વિટામીન લે છે. આરોગ્ય બગડતું જાય છે. વ્યાયામ-શાળાઓ સ્થાપતા નથી. લોકોની અજ્ઞાનતાથી તોળા. સ્થિતિચુસ્તો દેરાને શ્રાપ રૂપ છે.”

આ સ્થિતિમાં ઊછરતી પ્રજા સામે શાળા, કોલેજો અને લાઈબ્રેરીઓ વગેરે આધુનિક મંસ્કૃતિના પ્રચારક સાધનો દ્વારા પદ્ધતિસર અને વૈજ્ઞાનિક રીતે વીટામીનના સિદ્ધાંતોના લાભો મૂકવામાં આવે, એટલે રહેજે તેનો પ્રચાર વધતો જાય. અને વીટામીનના પ્રચારનું કેન્દ્ર-લક્ષ્ય માંસાહાર તરફ ધીમે ધીમે પેઢી-દર પેઢી ઉત્તરોત્તર વધુ

ને વધુ આકર્ષાતું જાય છે. ખાણાંઓની દુકાનો, હોટેલો, ડોક્ટરોની બધા-
મણુ મારફત તેવી ચીજોનો સરતો વ્યાપાર વર્ષો જતાં કેટલો બધો વ્યાપક
ચઈ જાય ? તેની કલ્પના કરતાં જ બધી વસ્તુસ્થિતિ બરાબર સમજાશે.
અને એવી વીટામીન વાળી વસ્તુઓ ઘેર બનાવવાને આવડે નહિ.
માત્ર બજારમાંથી ખરીદીને જ તેનો ઉપયોગ કરવાનો રહેશે. સારાંશ
કે—તેત્રીશ કરોડની પ્રજામાંથી જેટલો ભાગ વીટામીન તરફ લક્ષ્યતા
જાય, તેટલો ભાગ બજારમાંથી જ તેવી ચીજ ખરીદવાનો. એમ આડકતરી
રીતે ખોરાકની ચીજોના વેપારનું પરદેશીઓ માટે બજાર પણ શહેરો અને
ગામડાઓમાં ખનતું જાય. નહીંતર હિંદમાં તો કોઈ દૂધ, ઘી વેચતું જ
નહી. કોઈ રાંધેલું અનાજ વેચે નહી. મીઠાઈવાળા પણ જીજ જ હતા.
આજે તો બધુંયે વેચાય છે. છાશ વેચાય છે, પાપડ વેચાય છે,
અથાણું વેચાય છે, રાંધેલા શાકના ડબ્બા વેચાય છે. દૂધ વિગેરે
વેચવામાં નામોશી ગણાતી હતી. સૌ પોતાની ચીજોનો ખોરાકમાં જ
ઉપયોગ કરતા હતા, અથવા ભેટ કરતા હતા. પરંતુ વેચતા નહીં.

આ પ્રમાણે ભવિષ્યમાં પરદેશીઓને માટે એક સ્વતંત્ર વેપારનું
બજાર ઉઘડે છે. જે મારફત દરવર્ષે અબજોનો વેપાર ચાલવાનો
સંભવ સ્પષ્ટ જ દેખાય છે. અને એ રીતે ભક્ષ્યાભક્ષ્યનો સાચો
વિવેક ચૂકવાથી પ્રજાનું નશીબ ભયંકર ગુલામી રૂપી ભાવિક્ષણ સામે
જોડાયેલું નથી જણાતું ?

સારાંશ કે—વીટામીનના વૈજ્ઞાનિક વિચારને લગતો પ્રચાર, જેનોએ
સૂક્ષ્મવિચાર પૂર્વક ઉત્પન્ન કરેલા ભક્ષ્યાભક્ષ્ય વિવેક ઉપર સીધી
કરવત છે. માટે સાચા જોનોએ એ વાત કાને પણ ધરવી ન જોઈએ,
અને પૂર્વગી આહારની ચીજો અને તેની ચોગ્ય પાક વિધિને વળગી
રહીને, ખોરાક આરોગ્યકર તેમજ સાસ્ત્રિક વિચાર પોષક કેમ રહે ? તેને
માટે ખાસ પ્રયાસ કરવો જોઈએ. તેથી કષ્ટ પડશે, પરંતુ ગુલામીની
જાંજીરો દૂર રહેશે. પાસે આવવા હિંમત કરી શકશે નહીં.

અભારી:

પૂર્વના મહાનૃતીર્થકર ભગવતો મહાપુરુષો અને આચાર્યોના આત્મપ્રકાશવાળા પ્રયાસોથી ભારતવર્ષમાં રાજ્યો અને પ્રજાજનો સમગ્રપણે અમુક દિવસે અદ્વિસા પાળતા આવ્યા છે. મુસલમાની રાજ્યોમાં હંધક શિથિલતા થયેલી હતી, તે આચાર્ય વિજયહીરસૂરિજી મહારાજાએ અકબર બાદશાહ મારફત દૂર કરાવરાવી હતી. અને તેથી જોટલી અદ્વિસા અને તેને લગતા રીવાજો ચાલુ હતા, તે દરેકનો દેશી અને બીલીય રાજ્યમાં હાલના કાયદાઓનો અમલ કરતાં પહેલાં સંમત કરી લઈ, દરેક સ્થાનિક પ્રજાના વક્ષણ પ્રમાણે ચાલુ રહેવા હઈ કાયદાનું સ્વરૂપ આપી દેવામાં આવેલું છે.

પરંતુ, તેથી સાંસાહારીઓના ધર્મમાં કાયદાથી કબજ થતી હોવાનું બાનું કાઢીને હાલમાં તેમાં દીલાસ લાવવાના પ્રયાસો થઈ રહ્યા છે. પરંતુ ખરી રીતે કોઈના ધર્મમાં કબજ રૂપે એ કાયદા નથી. તેમજ ધાર્મિક માન્યતા પણ નથી. પરંતુ પરાંપકરણતિવાળા આ દેશના સ્વાભાવિક સાંસ્કારિક માનસમાંથી સ્વૈચ્છિક આ વસ્તુ જન્મેલ છે. પરંતુ આ દેશને પ્રથમ મુસલમાનો શિવાયના મૂળ વતનીઓનો ગણવામાં આવેલો હતો, તેને બદલે હવે મુસલમાનોને અને બહારથી આવેલા બીજા ગોરા પ્રજાજનો વિગેરેને આ દેશના ગણાવી અને ભવિષ્યમાં તે ગોરા પ્રજાજનોનો વતની દેશ હોય, તેવી રીતે તેઓને માટે સ્વરાજ્ય ધડવા માટે આવા દરેક રીવાજોમાં દીલાસ આણવાની શરૂઆતના ભણકારા વાગી રહ્યા છે. પ્રજામાં રીવાજરૂપે જે વસ્તુ હતી, તેને કાયદાનું સ્વરૂપ આપવાથી તે રાજ્ય સત્તાની વસ્તુ બની ગઈ છે. અને હવે પ્રજાના બીજા ભાગને સંતોષવાના બદલા નીચે રાજ્યસત્તા તેમાં ફેરફાર કરી શકવાને હક્કદાર હોવાનું જણાવી ફેરફાર માટે લોકમત કેળવણી રહેલ છે.

રાજ્યોમાં ૧૭મા ૧૮મા સૈકામાં એટલી બધી ઉચ્ચપાયેલ થઈ છે, કે કોઈ રાજ્ય આવા કાયદા કરવા બેઠુંજ નહોતું. ગાયકવાડ, હોલકર, સીધીયા, કાડીયાવાડના રાજ્યો કે બીજા રજાઓમાં દરેક ઠેકાણે આગળ પડતી વ્યક્તિઓ રાજ્ય મેળવવા અને લડાયક પ્રવૃત્તિઓમાં જ પડેલ હતા.

તે પહેલાં મુસલમાનો હતા. તેમનું તો આવું વલણ નહોતું. તેમના પહેલાંના કેટલાક રીવાજો તેઓએ લોપેલા, ટકાવેલા, અને લોપેલામાંના પાછા તાગ્ન કરી આપેલા હતા. એ પ્રમાણે લગભગ હતું. એટલે કે અમારીના જે રીવાજો ચાલતા આવ્યા છે, તે આ દેશની ધર્મ-પ્રધાન અને સંસ્કારી પ્રજાના પ્રયાસથી પૂર્વ કાળથી તીર્થંકરો, આચાર્યો વિગેરેની અસરથી ચાલ્યા આવતા હતા. સર્વ પ્રજાના સર્વ હિતોમાં નિઃસ્વાર્થપણે મહાજનન અગ્રેસર રહ્યું છે. એટલે તેમની દોરવણી પ્રમાણે દયાના આ કામોમાં બીજા લોકો પણ ઐચ્છિક રીતે સમ્મત થયેલા હતા. આ ધાર્મિક પ્રજા કરતાં લાગણી અને પરોપકારનો પ્રજા ખાસ છે. પરોપકારમાં કોઈને વિરોધ કરવાનું કારણ નહીં. હિંદુઓની ધાર્મિક માન્યતાઓમાં જોનો આડે આવ્યા નથી. પરંતુ ઉપદેશ અને પ્રચારથી યજ્ઞો યોગ્ય થતા ગયા હતા.

મારવાડ, મેવાડ, માળવા વગેરે પ્રદેશોમાં મુસલમાની રાજ્યો વખતે પણ જે હિંદુ રાજાઓ બળમાં રહેલા હતા, તથા પ્રજાજનો પણ ઘણા જ બળમાં રહેલા હતા. તથા પોતાના ધર્મ અને પ્રજાકીય મંસ્કૃતિ ટકાવી શકે તેવા પ્રજાના અગ્રેસરો-ખાસ કરીને મહાજનના અગ્રણીઓ તે ટકાવવા અસાધારણ પ્રયાસો તથા જોખમો ખેડતા ગયા છે. તેઓએ જો એ પ્રયાસો ન કર્યા હોત, તો આજે હિંદુ પ્રજાનું જે કાંઈ અસ્તિત્વ ટકી રહ્યું છે, તેનું કયું સ્વરૂપ હોત ? તે કહેવું મુશ્કેલ છે. આ હેતુથી ગુજરાત મેવાડ મારવાડ અને માળવા પ્રદેશોમાં જીવદયાના રીવાજ બહુ જ મજબૂત રીતે ટકી રહેવા પામ્યા છે. તેમાં ગામડાં પાડવા, દેશનેતાઓ મારફત હિંદુ યુવકોના માનસમાં સર્વધર્મ સમાનતાની ભાવના દલીલો દ્વારા ગર્ભિત રીતે તૈયારી કરવાની પ્રવૃત્તિ ચાલી છે.

મુસલમાનો આ દેશની ભૂજ વતની નથી, એટલે હિંદુઓના

કોઈપણ રીવાજથી તેઓના ઇંદની કુરખાની વિગેરેમાં દરકત આવે, તે હિંદુઓએ કરેલી ડબલજ ન ગણાય. કેમકે આ દેશમાં હિંદુઓની સ્વાભાવિક પ્રવૃત્તિને સ્થાન રહેવું, એજ ન્યાયસર છે. આજે મુસલમાનો અને ખ્રીસ્તીઓની માન્યતાઓમાં આડે આવનાર હોય, તે હિંદુઓના રીવાજ ડબલ રૂપ ગણવામાં આવે છે. તે અન્યાય છે. તેઓના દેશમાં હિંદુઓ ડબલ કરવા જાય તો તે અન્યાય સર છે. નહીંતર નહીંજ.

તેના લાલ મુસલમાનોને મળે કે ન મળે, પરંતુ લવિધ્યમાં ‘આ દેશમાં વસવા આવનારા ગોરા પ્રજાજનોને તો અવશ્ય મળવાનો જ’ એમ ધણી રીતે સમજાય છે. કેટલાક દેશી રાજ્યોમાં ગૌવધ ન કરવાનું ટકી રહેલ છે. ત્યારે નેતાઓજ એવું બોલે છે કે-“હિંદુઓ મુસલમાનોને ગાયો મારવામાં સમ્મત તો થઈ શકે નહીં. પરંતુ વિરોધ ન કરે, તેટલું કરી શકાય. અને મસીદ આગળ વાળાં વગાડવાની બાબતમાં બદાખત કરી શકે.” આ શબ્દો શું સૂચવે છે ? “હિંદુઓએ મસીદ આગળ વાળાં વગાડવા નહીં અને મુસલમાનોએ હિંસાની બાબતમાં મહાજનનું મન દુઃખવતું નહીં.” આ જાતની મહાજનની સંધિ, આધુનિક કેળવણી લીધેલા-સમાનતાના વાતાવરણમાં ઘેરાયેલા કેટલાક હિંદુઓ, મુસલમાનો અને તેવી ધૂન વાળા આર્યસમાજીયો મારફત તોડાવી: નગરશેઠ વિગેરે મહાજનના આગેવાનોને બાબુએ રાખી, કેટલાક પ્રજાજનોની પીસ કમીટી અને મ્યુનિસિપલ મારફત અને કેટલાક ધારાસભા મારફત ઉપર પ્રભાણેની સંધિ રાજ્યના કાયદાની થઈ ગયા પછી હિંદુ-મુસલમાન ક્રોધ તે કેરવી શકશે નહીં. આર્યસમાજીયો સ્વનંત્રતાને નામે વાળાં વગાડે, સમાનતાવાળા સંધિ દરવા બહાર પડી ગોવધ સામેનો વિરોધ નજળા પાડે. એટલે એક પગથિયું ઉતરવું પડે. તેના કરતાં છે, તે સંધિ ટકાવી રાખવી વ્યાજબી છતાં આર્યસમાજીયો તે તોડે છે. અને ઉપર પ્રભાણેનું અનિષ્ટ પરિણામ ઉપજાવે છે. ત્યાં સ્વાતંત્ર્ય ક્યાં જાય છે ? પરંતુ એ તેઓનું પ્રજા અને દેશના સંજોગોનું અજ્ઞાન સૂચવે છે.

ખીજી તરફ કેટલાક હિંદુઓ બલિદાનમાં હિંસા કરે છે, ધર્મને નામે થતી એ હિંસા રાજ્યો કાયદા કરીને અટકાવે છે, અને એ રીતે તેઓની ધાર્મિક માન્યતાઓમાં હસ્તપ્રક્ષેપ કરે છે. અને દેશનેતાઓ તેમાં સાથ આપે છે, એટલે યુવકો પણ સાથ આપે છે. ધર્મને નામે થતી હિંસા કાયદાથી બંધ થયા પછી એ માંસાહારી લોકો માટે મ્યુનિસિપલ પ્રજનના ટેકાથી-ખાનગીને બદલે-ગ્રનહેર કતલખાના અને માંસ વેચનારી દુકાનો ચલાવતી થઈ રહી છે. પ્રજનના પ્રથમના અગ્રેસરોએ પ્રજનના લલા ખાતર જ આજ સુધી ઉપેક્ષિત કરેલી એ મ્યુ. વિગેરે સંસ્થાઓમાં કેટલાક અદીર્ઘદષ્ટિ જૈન અને જૈનેતર હિંદુઓ આજે પડાપડી કરી રહ્યા છે. અને આડકતરે ગ્રનહેર કતલખાના માંસાહારની દુકાનોને ટેકા આપી રહેલ છે.

ખીજી તરફ—માંકડ, ચાંચડ, મચ્છર વિગેરે ઝીણા જંતુઓને મારી નાંખવાનું, સાપ, વૉછી, વિગેરે ઝેરી જંતુઓને મારી નાંખવાનું, મગર વિગેરે જળ જંતુઓને મારી નાંખવાનું, શહેરમાં નકામાં પડેલ, કુતરા વિગેરેને મારી નાંખવાનું, ખેતીના પાકને હરકત કરતા વાંદરા, હરણ, રોજ, ઉંદર, કતરા, તીડ, વિગેરેને મારી નાંખવાનું સૂચન તો અહિંસક ગણાતા દેશનેતાઓ પણ કરતા રહે છે.

માછલીઓને આર્થિક દૃષ્ટિથી દેશનું ધન ગણીને તેની મુક્તવણીનો વેપાર કરવાનું આધુનિક અર્થશાસ્ત્ર લાગેલા દેશી અમલદારો અને માત્ર આર્થિક વિચારણા કરના નેતાઓ પણ રાજ્યોને ગર્ભિત કે રીધી સમ્મતિ આપી રહ્યા છે.

કતલખાનાઓમાંથી પશુઓના લુદા લુદા અવવેદોમાંથી કઈ કઈ ચીજો જનાવીને કેવી રીતે વેપાર ચાલી શકે અને કમાણી વધે તેવું પુસ્તક જૈન કુળમાં જન્મેલા અમલદારને હાથે લખાયેલું વાંચી ખેદનો પાર રહ્યો નહોતો. અમેરિકા વિગેરે દેશોમાં તો એમ ચાલે છે. ઘણી જ નિષ્કુર વૃત્તિ થાય ત્યારે આવું પુસ્તક લખી શકાય. શિક્ષણનો આ પ્રભાવ છે.

રેલ્વે, મોટરો, એરોપ્લેન, સાઈકલ વિગેરે યાંત્રિક વાહનોની વધતી જતી વપરાશથી હાથી, ઘોડા, ઉંટ, ગધેડા, પોઠીયા, વિગેરે

નકામા પડતા જાય છે તેમ તેમ તેને માટે મતવખાનાનો ગતો ખુલ્લો થતો જાય છે

યાત્રિક પેની થતા બગદો વિગેરે જેનીમા ઉપયોગી પશુઓની પણ એ દશા નજીક આવતી જાય છે કે નામનો મુખનેચર વિગેરે ગયો ધોવાના પ્લુગરીશગના ઇન્જિનનો બનાવવા માટે પણ બગદોનો ઉપયોગ થાય છે લગભગ વાર્ષિક ૩૦ થી ૪૦ હજારની મખ્યાનો

જળ જલુઓ અને જગલી પ્રાણીઓ શિકારના ગોખીનો માટે શિકારના લક્ષ્ય બનતા જાય છે અને શિકારના ક્ષેત્ર વિસ્તરતા જાય છે હવે માત્ર ગ્લા દુધાગા દોરો તેની પણ દશા સારી નથી જણાતી કેમકે-પગેશ માસ માટે ફેટલો ભાગ ચડતો હોય ખગમ ઓલાદને, નમગાને, અને ગખડતાને મારી નાખવાની વિચારણાઓ ફેનાઇ મટેલી છે જોકે ગચનાતમ શખ્દોમા દુધાગા પશુઓની ઓલાદ મુધાગવાની વાત આગળ આવે છે, પગલુ તેનો આડમ્તરો અર્થ એ કે-સારી ઓલાદને વધારની એટલે નખળી ગોનાદને ઓચ્છા મરી નાખના માટે તેનો વશ વેલો ન ચાલે તેની રીતે નરમાદને અનમ ગખવા, અથવા નાશ કરવો વિગેરે યોજનાઓ પ્રચારમા આવતી જાય છે

હાલમા જ સાલગવા પ્રમાણે મહુમાં એક ડેરી પતી છે તેમા જોટલા વાઝડા વાઝડી જન્મે તે જો સારી ઓલાદના પાકે તેમ હોય તો છવવા દે છે, નહીંતર નીજે દિવસે કુતરાને નાખીને મારી નાખે છે કેટલાક ઘવાળુઓ બચાવવા માગણી કરે છે તો નંગ દીઠ એક રૂપિયો માગે છે લેનારાગોને પૈમા આપવા અને ઉઠગનો બોલો ઉપાડવો તે ગરીબ ગામડાઓવાળા મહાજનો થી રીતે કરી શકે ? જે ફરજ રાજ્યની અને સમગ્ર પ્રજાની કે તે ફરજ જીવન્યા પ્રેમીઓ ઉપર નાખવાથી તેઓ એકને હાથે કેટલેક પહોચી શકે ? આખરે શકે અને હિસાને પૂગતી છૂટ મળે

પ્રજામા છેલ્લા પચ્ચાસ વર્ષમા ખરામ ઘી, દુધનો ખૂબ ફેલાવો થયો છે જો કાયદાની સારી દેખરેખ હોય રાજ્ય સરકાર વ્યવસ્થિત પ્રજાના હિતનુ માગ કરતી હોય તો જે દેશમા ઘી, દુધ માટે કદી ખોટ નહોતી, અને કદી ફર્પાદનુ કારણ નહોતુ, તે દેશમા આવા

બગડેલા ઘી, દૂધ ખાવાનો વખત કેમ આવ્યો ? શો સુધારો થયો ? તે કહેવું મુશ્કેલ છે. પરંતુ તેનું ખરું કારણ ચોકખા ઘી, દૂધ પૂરાં પાડનારી સીંધી યા આડકતરી પરદેશી મૂડીઓથી ઉભી થતી ડેરીઓને વકરાના ક્ષેત્ર ઉત્પન્ન કરી આપવા માટે આમ જાહેરના ઘી, દૂધ બગાડવાની તક ઉભી કેમ ન કરવામાં આવી હોય ? આ પણ સમજવા જેવો પ્રશ્ન છે.

ગરીબ લોકોના પણ જીવન ખર્ચાળ થવા છે, સંતાનો ફરજિયાત લાલુવા જાય, તે ધંધામાં મદદ કરી શકે નહીં, ગરીબી, કાયદા, સારા સાધનોનો દિવસે દિવસે અભાવ, વિગેરે વધતા જતા મુશ્કેલી ભર્યા સંજોગોમાં આજીવિકા ચલાવવા ગરીબ લોકો પોતાના માલમાં દગો કરતા થઈ ગયા. અને વેળાંબલ ધીનો પ્રચાર કરીને ઘી તો બગડી ગયું છે. આ સ્થિતિ દેશનાં મૂળ ધંધાદારીઓની થતાં ડેરીઓના ઘી, દૂધ ચોકખાં મળે, અને સારે ભાવે સારા માણસો લેતા થતા જાય, તેમ તેમ તેના વેપારનો વિકાસ થતો જાય.

આજકાલ પ્રજાને ઘી, દૂધ ચોકખા મળવા માટે રાજ્યો અને પ્રજાજનોના આગેવાનો પ્રયાસ કરતા દેખાય છે. પરંતુ ઘેર ઘેર ગાય ભેંસ બંધાય, અને તેને માટે મ્યુઝીંગ માર્કેટ મફત બાંધવાની સગવડ મળે, તથા સરતા ધાસની સગવડ મળે, તો જ આ ઉદ્દેશ યાવ તેમ છે, પરંતુ તે ગોડવલુ યાવ તેમ નથી. પ્રથમ ઘેરઘેર ગાય, ભેંસ રાખવાથી અનાયાસે પ્રજાના પેટમાં ઘી, દૂધના ધોધ રેડાતા હતા. તે સ્થિતિ આવે તેમ નથી. જો કે ઘેર ઠોર બાંધવાની જ વાતો જાહેરમાં સૌ કરવાના. પરંતુ ઘેર બાંધવાની અનુકૂળતાના માર્ગો બંધ થઈ ચૂક્યા છે, કાંઈને સગવડ હશે તો તે બધ થવાની અણી ઉપર છે. આ સ્થિતિમાં તે શક્ય નથી. એટલે સહજ રીતેજ કદાચ પ્રજા ઉપર દયા આવવાથી કરણામય ભાષામાં અપાતા લાલણો ડેરીઓના વકરાને ઉતેજવાના કામમાં જ પરિણમવાના છે. જાહેરાતની જો પણ એક ખુબી છે. દુધાળાના, પ્રદર્શનો આપવાના ધનાયો. નામદાર વૉલસર્ટાય સાહેબ જેવા મોટામાં મોટા અમલદારને હાથે આખલાઓની પ્રસિદ્ધિ. મોટે રથાતેથી પ્રસિદ્ધિ થતાં રાજ્યમહારાજાઓ અને રોક શાહુકારો વિગેરેનું ધ્યાન તે તરફ ખરાબર જાય છે. દુધાળાઓની લાવ લઈ

જાવ માટે રેલ્વેના સરતા દર વિગેરે સર્વ ડેરી કંપનીઓના વિકાસ માટેની જાહેરાતો જ છે

કેટલાક લેખકો લખી પણ ચૂક્યા છે, કે “હિંદમા માણુમોને ખાવા મળતું નથી તેવા સમયમા નમ્રગા પશુઓ પાછળ હિંદીઓ માસિક ૩ ૩) પણ ખર્ચે છે તેને બદલે પણ ખાનાગ સાડા પણ આપે તેવા ઉત્પાદક પશુઓ કેમ ન જીવાડવા ? અને બોજા રૂપ થતા નુબજાતો નાશ કેમ ન કરવો ? પરંતુ હિંદુઓની ધાર્મિક માન્યતાઓ તેઓને પણ જીવાડવાની છે, તે અમે તેમની આડે આવતા નથી પરંતુ દેશનો આર્થિક દૃષ્ટિથી તે શી રીતે વ્યાજબી છે ?” આવી આવી ફલીલી બોળા મુવકો વિગેરેના મનમા ઝડ ઉતરી જાય છે, અને તેનો થોડાક પણ પ્રચાર કરવા માટે છે અને ધીમે ધીમે પ્રચાર વધે છે પરિણામે મહુ જેવી રિથિતિમા કેટલાક વિરોધ કરવાને બદલે તેથી હિંસા સામે મૌન ગ્રહેતા થાય છે

અને ધાર્મિક માન્યતાઓની પરદેશીઓ માગૂત કે-આ દેશના તેઓના અનુયાયિઓ માગૂત દીક્ર અને દેશના આર્થિક પ્રશ્નની વાત, કોઈ ગમે તે રીતે મરે, એટલે આજના નેતાઓ અને મુવકો આગળ પાછાગનો વિચાર કરવાના જ નહીં તુરંત જ પ્રચારમા હાથમા ઉપાડીને ઓલાદ સુધાગણાને ટેકા આપે છે અરે ! મુમર્તની જીવંત મડળી અને વૈધ્યલોના ગૌરક્ષ મડળો વગર વિચાર્યે ઓલાદ સુધાગણાની વાત ઉપાડી લે છે અને ક્યાગુઓના તથા દેશના ખગ હિતના ચાલ્યા આવતા કામમા વિપ્ન જૂત પોતે થાય છે તેની તેને ખબર પણ નથી ગ્રહેતી બસ આ રીતે અતરંગ મડાઈ જાય એટલે ધીમે ધીમે મનદાઓ થતા જાય મુમર્ત રિગેરેની મ્યુનિસિપલ કમિટી દોરેને કતલખાને મોક્ષવાનો કરાવ મરી ચકેલ કે બીજી મ્યુનિસિપલ કમિટી અમુક અમુક મોટા તહેવારના પર્વદિની દિવસોમા કતલખાના બધ ગામી પ્રથમ પ્રબળો ચાહ મેળવવાની ગોઠવણ કરી ગઈ છે પછી મ્યુનિસિપલ કમિટી જાહેર કતલખાના સલાવવાની વેતરણમા પ્રવશતી જાય છે પ્રમુખો અને ચેરમેનોને માન અપાય છે પરંતુ ગળના દિવસો સિવાય કતલ કરવાની જાહેરની છુટ અહિંસક લોકો

પાસેથી પણ લઇ લે છે, એ વાત કોઇના ધ્યાનમાં રહેતી નથી ભવિષ્યમાં ખરું સ્વરૂપ સમજાશે.

જે માનવોના ભલા માટે-નાના જતુઓને, જંગલના પશુઓને, ગામના નકામા પશુઓને, વાહનના પશુઓને ખેતીમાં નુકશાન કરતા જતુઓને, અને પશુઓને, મારી નાખવાની જરૂરીઆત આ જમાનો કઠારી ગ્રહેલ છે તે જમાનાની ફક્ત બનાવની માનવોની દયા વિશેનો પણ થોડો વિચાર કરી લઇએ —

‘જૈનો નાના જતુઓને બચાવે છે મોટા પ્રાણીઓને રેસી નાખે છે’ [મોટાને રેસાવામાં લેણુદારો પાસે કડક ઉધરાણી કરે છે દેવાદાર બનાવે છે વિગેરે ખીજી કાર્મ મળે તેમ નથી] એટલે કે— “જૈનોને માનવ દયા નથી” ખરેખર માનવ દયા ન હોવી અને કીણા જતુઓને બચાવવા તનતોડ મહેનત કરવી, એ વાત સાબળતા જ જૈનોની મૂર્ખતા લાગે તેમ છે જે વાસ્તવિક નથી પરંતુ આ દેશમાં જૈનોની આગેવાની આવા કાયદાઓ કરવામાં આડે ન આવે, તે તેનો હેતુ અનુમાની શકાય છે

આમ ખોળી ગેતે માનવદયાને આગળ કરીને ખીજા પ્રજાજનોની સહાનુભૂતિ મેળવાય છે જૈનોની દયાને ધૂણારૂપક કરી શકાય છે, તેના ફળ રૂપે મનુષ્યોના હિત ખાતર નાના અને નકામા થતા પશુઓ અને જતુઓને મારી નાખવાના કાયદા આ દેશમાં કરી શકાય છે તેની આડે જૈનો આવે, તો તેનાજ ખીજા દેશનાધર્મે જ ઉપગતી દલીલો આગળ કરીને તેમની આડે આવે એમ મતભેદમાં કાયદાને તો પસાર થતા વાગ લાગે જ નહીં કેમકે-ધારાસભા વિગેરેમાં એના જ વિચારનાઓને પ્રથમ દેશનેતા બનાવરાની પ્રજાના કેન્દ્રલોક લાગતો વિશ્વાસ ધરાવવાની ખેસાડયા હોય છે

માનવોમાં પણ બેકારી વધતી જાય છે, રોગો વધતા જાય છે દેશમાં ધન વધતું જાય છે ધધા વધતા જાય છે ઉત્પાદક શક્તિ વધતી જાય છે, લોકો નનતોડ મહેનત મજૂરી ટાઇમસર અને ખેતી ખેતીને શક્તિ ઉપગત દોડતા દોડતા કરી રહ્યા છે છતાં લોકોમાં બેકારી વધતી જાય છે અનાથ, રોગી, ગરીબ, નિરાશ્રિત, નિરુદ્યમી, નબળા, પોચા, ટુકા,

પાતળા, અશક્ત, ગાડા, ઘણું ભણેના છતાં સાચી દમીડતથી અજ્ઞાત, વિગેરેના વર્ગોને વર્ગો વધતા જાય છે, કાગલુ એક જ છે કે-આ દેશના વણા ખગા ધધાના મુખ્ય મથકો પગ્ગેશી લોખિના હાથમા છે, જે નથી, તે જતા જાય છે તેથી મૂડી ધધા અને ધન દેખાય છે, તે સરળા પ્રાય પગ્ગેશી જ છે

તેને મુગ્ધક્ષિત ગમવાના મયદા છે તે મૂડીના નવા દરેડોના ઉત્પાદનમા રોકાયેલા દેશી લોખિને પગાર કે કમીશન રૂપે લાખોના આગ ભાગ મળે છે તેથી કેટલાક મીલમાનેકા-અમનદારો, વળીલ ડોક્ટરો, વેપારીઓ વિગેરે ધનવાન દેખાય છે પરંતુ તેનું ધન પર પગએ પગ-દેશીઓનું ધન છે

દેશનું મૂળ ધન બહુ જ થોડાના હાથમા જમીન, અને ખીન્તુ ધન છે અને તે દિવસે દિવસે ઘટતું જાય છે

મૂળ ધનનો માણસ દીઠ ૧ રૂપિયો આવતો હોય, તો પણ સારો પરંતુ કંજનના ધનના ૧૦ રૂપિયા પણ આખરે ખોટા ગણાવા જોઈએ આ દેશ ઉપર અમજોનું કરજ છે, તે પણ આપણા અવત નતા ભોગનવા ઈચ્છતા આપણા સત્તાનોની કેટલી હદ સુધીની ગુલામી ઉત્પન્ન કરશે ? તે માપ કાઢવું ધણું મુશ્કેલ છે આજે સરેરાશ મૂળ આવક ધનતી જાય છે અને બહારના પૈસાના ધધામા રાખાયેલાઓની આવક વધતી દેખાય છે કેટલાક લોકો ઉપગ્રથી સુખી દેખાય છે, પરંતુ તે ક્ષણિક મમજનું તેનો અર્થ એ થાય છે, કે ઉડાણમા દીનાળાની ગિચતિ વધતી જાય છે

આમ દેશમા ધન હોય છતાં ગેશદિવસે દિવસે આગળ વધતો હોય, છતાં તે પાગકુ ધન નવા ઉત્પાદન માટે રોકાયેલ હોવાથી અહીંની પ્રજાનો ખોટો ભાગ ગરીબ બને છે, એ સ્વાભાવિક જ છે

યાનિક ખેતી થતા-હાલની ખેડુકામો અને ડેરીઓ થતા હા નના પશુપાલક કામોમા પણ ખેડારી ફેલાવાની જ વેપાર તો જઈ ચૂક્યો છે, જોડેલે વેપારી વર્ગના લોકો પણ ધધાને ફાફે ચડવાના જોડે સખાવતી ખાતાઓ આ અતરના ધા જણાવા દેતા નથી અને ધા ઉડેને ઉડે ઉતરતા જાય છે આ રીતે ધણા માનવોની દયામણી રિચતિ થવાના

મળેગો પ્રગતિમા આવતા ગયા છે તેવા સંજોગોમા—માનવી દયાની વાતો કરવી, માનવોને બચાવનારને ચાદ, તથા ધનામો આપના જીવદયા મડળી જેની મંસ્થાને અમેરિકા જેના દૂરના પ્રદેશમાંથી નામદાર વૉલ્સ-રૉય સાહેબ જેવા સમર્થ અમલદારો માગફત સારી રકમ મળે આ બધી વસ્તુ જનસમાજની સામે જીવદયાની લાગણીનો પડદો કેટલો સરસ રાખી શકે છે ? તેની કલ્પના કરી જોના જેવી છે.

અને ખીજી તરફથી ધધાઓ તુટવાથી લોકો—ગાળકો રખડતા મૂકે, ન્યાય નીતિ ન સાચી શકે, ધધામા પ્રપચ કરે, ગાંડા થાય, ગુન્હેગાર થાય, રોગી થાય, આપઘાત કરે, વિગેરે પ્રમગો અને તે સહજ જ છે તે બનતી વખતે માનવોને બચાવનાના ધનામોની યોજના, હોસ પીતાલો, મેડલાઉસ, અનાથાશ્રમો વિગેરેનો જાહેર પ્રજામા પ્રચાર થાય, જાહેર પ્રજા તેવા ખાતાઓ ઠાકે, તેને પ્રતિષ્ઠા અપાય, તેમા માન ચાદ અપાય, અને સૌ રાજી રહે છે પરંતુ આલ કાન્યા પછી ધીગકુ કેટલુંક લાગે ? ૨૦-૨૫ વર્ષમા એમ જેટલા બચે તેટલા બચે બાકીના ધણાઓનુ જેમ થવુ હોય, તેમ થાય એટલે માનવીની દયા પાછળ પણ માનવોની દયા કેટલી જળવાય છે ? તે વિચારવા જેવુ છે

આ તરફ સ્વચ્છતા, શોભા, ક્રાંતિ, વિગેરેને નામે દેશ ખીલતો જાય, તેમા સરાકત માણસો પ્રવેશતા જાય, મૂળ સમગ્ર નબળા પડતા જાય, નમણા નારા પામતા જાય, એવો કમ સો વર્ષ ચાલે, તો ધણા કાળા લોકો અનોપ થતા જતા જાય, અને ગોરાઓ પ્રચાર પામતા જાય અને તેથી આ દેશ સુસરકારી અને સમૃદ્ધ તથા સ્વર્ગ સમો બનતો જાય એ રનાલાવિક છે આનુ નામ આજનો દેશોદય અને સંસ્થાનિક [ગોરી પ્રજાઓના વસનાટના સ્થાનમા] સ્વરાજન

આજની માનવ દયાની પાછળ પાંચાણમે માત્ર ગોગ માનવોની જ દયા હોય, તો પણ આપણને વિચારવુ પડે તેમ છે એટલે કે—આજના જમાનામા અર્ધિસાની મૂળ વ્યાખ્યા ફેરવીને જુદી જાતની દયાની વાતો, એનીમલ હોસ્પીતાલો વિગેરે યોજનાઓ, ધર્મને નામે થતો હિંસાની બંધી, જીવ દયાદિન વિગેરે પ્રવૃત્તિઓ ચાલી રહેલ છે, તેની પાછળ પણ કંઈ જાતની દયા છે ? તેનો ચિતાર ઉપર બતાવવામા

આવેલો છે. માટે આજે માનવ દયા પણ ઔદ્યોગિક છે, અને તેનો પ્રચાર માનવ શિક્ષણનાંઓની દયાને મિત્ર જરૂરી ઠગવવા માટે છે.

દેશનેતાઓના અહિંસાના ઉપદેશમાં પણ ઉપર જણાવેલી અહિંસા જ સદૃશ રૂપ છે.

ત્યારે ખરી અહિંસા જગતમા કોનોજ જાળવી શકેલ છે, અને તેની અસરથી જ કાંઈ અસર બીજાઓ ઉપર અગ્રેખરી થઈ છે, તેટલી જ ખરી અહિંસા જગતમા છે તે અહિંસા હાલની અહિંસાના પ્રચારને દરેક ઠેકાણે નડે તેમ છે, એટલે તેને આડે ન આવવા દેવા, દેશનેતાઓ અને યુવકોને અને તેમની મન્યાઓને વચ્ચે જોડવવામા આવેલ જણાય છે.

આ રીતે એક વખત તો આ દેશ ન માત્ર પડે તેવી રીતે ભયકર હિંમનો અખાડો બની જવાની તૈયારી કરી ગયો છે તેને કેમ અટકાવી શકાય ? એ મહત્વનો પ્રશ્ન વિશ્વના હિંતચિંતક મહાત્માઓ માટે થતો જાય છે. નવી ખાદી વિગેરે અહિંસાના પ્રતિક ગણાય છે, પરંતુ તે આધુનિક અહિંસાના પ્રતિક છે, નહીં કે ખરી અહિંસાના પ્રતિક છે. કેમકે—આ દેશમા વિધાયતી કાપડ આવ્યા પહેલા જે અધ્યાનિક કાપડ વપરાતુ હતુ તે શુદ્ધ સ્વદેશી કાપડ [ખાદી] હતી તેને બદલે—વિધાયતી એટલે કે—યાત્રિક કાપડ વપરાયુ તેમાં ચમ્પી વપરાતી હતી, તે હિંસા હતી. તે ઉપરાત—યાત્રિક હોવા તરીકેની તેમા સૌથી મોટી હિંસા હતી પરંતુ કેટલાકના મત વિચાર પ્રમાણે યત્રવા જગતની માનવજાતને પગિણામે ભયકર નુકશાન કરનાર છે, તેથી તે યત્રો જ્યારે હિંદની જાતી ઉપર આવીને બેઠા ત્યારે સ્વદેશીને નામે લોકોને કેળવી, યાત્રિક બનાવડોના “ મેઈડ ઇન ઈન્ડીયા ”ના માર્કવાળા માલના વસ્ત્રાનુ ક્ષેત્ર વધારવા માટે આખી સ્વદેશી હિલચાલ પ્રથમ શરૂ થયેલી ચાલતી હતી. અને તેને વધુ વેગ આપવા માટે તથા સ્વદેશીના પ્રચારકોનો પ્રજાને વિશ્વાસ પડે તેવા યુનિફોર્મ માટે હાલની નવી ખાદીનો પ્રચાર ચવાની જરૂર હતી.

કેમકે—વિધાયતી કાપડના પ્રચાર પહેલાનું કાપડ ઉત્પન્ન કરીને જ હિંદમા આખી પ્રજા તે પહેરી શકે તેવા કાંઈ પણ મંજૂરો આજે નથી. એટલે હાલની નવી ખાદી સ્વદેશી હિલચાલને વેગ આપવા

પૂતી જ ઉભી થઈ હતી અને તેમાં જ પરિણમી છે લોકોનો તાત્કાલીન વિશ્વાસ મેળવવા માટે તેની વધુમાં વધુ સ્તુતિ કરવી જોઈએ માટે તેની સાથે શુદ્ધ સ્વદેશીનું નામ જોડવામાં આવ્યું હતું જાહેરાતમાં હમ્મેશ એમ જ કરવું પડે

લોકોમાં અત્યારે વપરાશ ઠેરલા ૨૫ વર્ષમાં પણ માનિષ કાપડનો એકદમ વર્ષો છે ત્યાં એવું સમાધાન કરવામાં આવે છે—

દેશમાં, દેશના માલિકો, દેશની મજૂરી, અને તાતા વિગેરેના કારખાના મીલનો સામાન બનાવી આપવા માટે, તેમ તેમ દેશી સત્યા, દેશી વ્યવસ્થા અને દેશમાં વપરાશ એમ થયેલી મિત હિંદોગતી ખીલનથી પણ સ્વદેશીને ટેકો મળે છે અને લવિષ્યમાં લાલ થવાનો છે

પરંતુ પહેલી જૂલ તો છે કે—તેમાં આડખતરો યાત્રિ બનાવતો રશીકો અને નવી ખાદી માગતો તેના માલનો પ્રયાગ ગોઠવાયેલો છે તે જ મહાહિંસક તરવો છે તેની સાથે દેશી મુડી અને દેશી માલિકી માનવામાં આવે છે, તે પણ જૂન છે મુડી તો પગદેશી છે તેનજ માલિકીએ પણ ધીમે ધીમે પગદેશીઓની આડખતરી વધતી જાય છે, તે હવે ખુદી રીતે દેખાતી જશે ગામડામાં એક વેપારી લાખના સના લાખ પ્રમાણ માટે મુડી રોકે—અને તે નાણા ખેડુતો પાસે દેખાત છે, ત્યારે આપણે તેની મુડી માનીએ છીએ

તેમ આજના આપણા ધનિકો પાસેની મુડી પગદેશીઓની છે ખગ મુગ ધનિકો ગરીબ થઈ ગયા છે, અને તેઓની મુડી તો ગ્યાર નીચે ખેંચાઈ રહી છે માટે દેશી મીનોમાં કાઈપણ દેશી નથી એ ઉડા અખ્યાસથી કોઈપણને કમલ મગ્નુ પડશે આમ સ્વદેશીને નામે હાલની ખાદી શુદ્ધ સ્વદેશી રાખતો સ્વાગ પહેરીને યાત્રિ રોજનાઓને જ વેગ આપે છે તેથી યાત્રિનિમિત્ત સાથે જો માનની હિંસા સકળાયેલી છે તો નવી ખાદી સાથે પણ લાયકર હિંસા સકળાયેલી છે એ સ્પષ્ટ થયા વિના રહેશે નહીં સારાશ કે—આજની ગાંધીય દિનચાલમાં અહિંસા રાખના છુટથી પ્રયોગ શિવાય કયાવ પણ સાચી અહિંસાનું નામ નિશાન જડતું નથી જડે તેમ નથી

માટે આ જમાનો હિંસામય જણાય છે. તેમાં અહિંસાના કામે અને નામે પણ હિંસા જ પોષાય છે. સાચી અહિંસા આધુનિક જડવાદની સંસ્કૃતિની ખીલવટમાં આડે ન આવે માટે જ તેની વચ્ચે બનાવટી હિંસા ઝોડવવામાં આવી જણાય છે. અને યુરોપીય વિચારના પાંદ્ય પુસ્તકો અને પ્રોફેસરોના હાથ નીચે ફેળવાયેલા કામચલાઉ નેતાઓ દેશ અને પ્રગતી સ્થિતિના અને લાલાલાલના વિચાર વિના તેના પ્રચારમાં ઉપયોગી થઈ રહ્યા જણાય છે. આટલો સારાંશ તરી આવે છે.

ફક્ત પરમાત્મા મહાવીર દેવ વિગેરે તીર્થંકરોના તપોબળની જેટલી અસર હોય અને તેને લીધે જેટલી થોડીધણી સાચી અહિંસા ટપી હોય, અને પોષાતી હોય, તેટલી જ અહિંસા જગતમાં સાચી અહિંસા છે.

આથી આજના ખાનપાન અને રહેણીકરણી સીધી યા આક્રમક-તરી રીતે કેટલા હિંસા પ્રધાન બન્યા છે ? અને બનતા જાય છે ? તેના ચિતાર આ સંક્ષિપ્ત સૂચનોથી વાચકોને આવ્યા વિના રહેશે નહીં. માટે—

પરમાત્મા મહાવીર દેવ જ આ લય'કર જમાનામાંયે શરણુભૂત છે, ખીળ કાઢતો એ વિશ્વાસ રાખવા જેવું લાગતું નથી. આજના બળો અને પ્રગતિ સાચું રક્ષણ આપી શકશે કે કેમ ? અથવા કેટલું રક્ષણ આપી શકશે ? એ એક મહાન પ્રશ્ન છે. માટે કાર્થ પણ જાતની ઉત્પલ્પાત્યકમાં પડતું એ પરિણામે નુકસાનની બાજુ છે.

પરમપૂજ્ય મુનિમહારાજઓને વિજ્ઞપ્તિ.

આહાર, નિદ્રા અને ધ્રુવચર્યા એ ત્રણેય શરીરના ઉપધટ'ભરપ છે. એ ત્રણેયના મૂળમાં અહિંસા, સંજ્મ અને તપ જેટલા હોય, તેટલી આહારમાં આદર્શ સ્થિતિ હોય જ.

હાલના જનસમાજમાં જેમ રોગોની વૃદ્ધિ કેટલાક દશકાથી વધતી જોવામાં આવે છે, તેની કાંઈક અસર ત્યાગી વર્ગમાં પણ થતી હોવાનું જણાઈ આવે છે.

મુનિ મહારાજઓને વિહાર, ક્રિયા—અનુદાનો તથા ખીજ ધણી નાથથી પ્રવૃત્તિ હોવાથી વ્યાયામ પૂરતો મળી રહે છે.

ધ્વજચર્યની સગવડ બાબતમાં પણ કાંઈ કહેવાનું કાગળુ ગેરેતુ નથી
આરામ-નિદ્રા પણ જોઈએ તેટલી મળી રહેવાને કાંઈ પણ
હરકત હોય એમ જણાતું નથી

આહારપ્રાપ્તિની બાબતમાં કશી ક્યારેનું કાગળુ જણાતું
નથી અને સાથે કાંઈને કાંઈ તપશ્ચર્યા પણ અવસ્ય હોય છે, એટલે
રોગાદિકનો કાંઈ રીતે સંભવ જણાતો નથી

છતાં કેટલાકે બાગ અને યુવાન મુનિ મહારાજાઓનેય કાંઈને કાંઈ
ક્યારે હોય છે તેમજ પ્રૌઢ ઉમ્મરનાઓની પણ ક્યારે હોય છે વૃદ્ધોને
માટે તો કદાચ વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે રોગો પ્રગટ થવાના અનિવાર્ય
સંજોગો ગણાય

મારી અપ મતિ અનુસાર-આહારની વિષમતા હાલના
સમયમાં ખાસ રોગાવધાનું કાગળુ સમજાય છે આહારની
વિષમતાથી દરેક પ્રકારની અવ્યવસ્થા ઉત્પન્ન થાય જ, એ સ્વાભાવિક
છે આરામ, નિદ્રા, સ્વાસ્થ્ય, શાંતિ, વિગેરેમાં ખલેલ પડે, તેથી
ધ્વજચર્યથી મળતા ફાયદા માટે ગમે તેટલી મૃદુતા હોવા છતાં પણ અનેક
સહજ દોષો અને મુશ્કેલીઓ ઉભી થઈ જાય, એ સ્વાભાવિક છે,

જન સમાજ જેમ ખાનપાનની બાબતમાં ઘણા ખેદરકાબ બન્યો
છે અનેક ચીજો, અનેક વાનીઓ, અરોગ્ય પાક, હલકા પ્રકારના
ખાદ્ય પદાર્થો ખાવા, ખોળી દનાઓ પીવી, વિષમ જીવન જીવવું વિગેરે
જેમ તેના રોગના કાગળુબૂત બન્યા છે, તેની કાંઈક અસર ત્યાગી જીવન
ઉપર પણ થઈ છે એટલે આ જમાનાની બધીઓએ પોતાની જવાબાબદો
વડે દૂર દૂર સુરક્ષિત ગૃહેલા લાગી વર્ગને પણ દઝાડવા માગ્યા છે કાંઈ
કાંઈને પૂર્વાવ ધ્યાન-ગૃહસ્થાવસ્થામાં થયેલા રોગો સાથે આવેલા હોય
કે કાંઈના ગૃહસ્થાવસ્થામાં શરીર સારા હોય, છતાં લાગી અવસ્થામાં
રોગાક્રાન્ત થયેલા જોવામાં આવે છે

સવારે ચા પ્રથમ વિષમતાનું કારણ છે તેની સાથે ખાખરા
વિગેરે ખાદ્ય પદાર્થો જો લેવાય, તો તે બીજું કારણ બને છે ત્રીજું
કારણ-તે બરાબર પાચન થયા પહેલાં બપોરની ગોઝરી લેવાય, તેબને

છે. અને ચોથું કાગળ મપોગની ગોચરી સાજો પાચન થયા પહેલાં સાજની ગોચરી લેનાય તેમા પલુ રોટલી, ભાખરી, પાપડ, પૂરી, મીઠાઈ, વિગેરે આટાની ખનાવટો હોય તો, વળી વિરમતામા કાષ્ઠક ઓર વધારે કરે અને મીઠાઈ હોય, કે ખીજો દિવસે તપશ્વર્સા વિગેરે કુવાનો પ્રસંગ હોય, તો ખાસ કરીને ભારે યોગદ સાજો હોવાનો સમય વિશેષ છે એ રીતે ઉપગ ઉપરી દિવસોને દિવસો સુધી અધ્યશન થવાથી એક જાતના છુપા ઝેરનો સમઢ થયા જ કરે છે અને તે શરીરને પ્રથમ તો શ્યામ હોય કે લાલ હોય, તેમાંથી ઘોણુ અથવા પીણુ ખનાવે છે અને સાથે સજ્જડ તપશ્વર્સા હોય, તો તપશ્વર્સાનો ગુણુ શરીરના દોષોને બાળી નાખવાનો છે પરંતુ અમુક પ્રમાણમા એકઠા થયેલા દોષો બને છે, તે સાથે ઝેરી મજ આતરડાઓમા સુકાય છે, અને ચોટે છે વળી પાગણુમા એજ રીતે આહાગની વિરમતા શરૂ થાય છે, જેથી પ્રાય તપસ્વીનુ શરીર ખીલવુ જોઈએ, તેને બદલે સુખય છે, શોષાય છે. અને ખીજી કેલીક વિરમતાઓ ઉત્પન્ન થાય છે એ વિરમતા પાળથી આખ મસા, દાત, જીર્ણતાવ વિગેરે જુદા જુદા રોગો રૂપે ધીમે ધીમે દેખાય છે એના રોગો એમએક ઉત્પન્ન થતા નથી, પરંતુ ધીમે ધીમેજ બગમા આવ્યા હોય છે કુદગતી રીતે શરીર ધણુ અન્યાયો મહન કરે કે જ્યારે તેનાથી સહન ન થઈ શકે તેટલા નધી જાય છે ત્યારે જ તેને ચ્યાપિ અને મોટા રોગ રૂપે બહાર આવના દેના પડે છે

તપસ્વી ન હોય, તો પલુ વચ્ચે વચ્ચે આવતી તપશ્વર્સાઓ કાષ્ઠક દોષોનો નાશ રે છે પરંતુ પછીના પાગણુ અને તેની ચે પછીના ખોરાખના નિસોમા કેલીક વિરમતાઓના બીજ નખાય છે આથી શરીર પીળા, શીકા, શરીરમા ગરમી, આખે ચક્ષમા, મસા, કનજીવાત, દાતમા લોહી-પર, શરીરે કમતગ, કેડ અને પીડના દુખાવા, માથાનો દુખાવો, પેચાનમા મગતગ, શરીર બડા-સ્થૂલ થઈ જવા, પેટ મોટું થઈ જવું, હાથ પગના તળીયા કમના, નાકમાંથી લોહીનુ પડવું, વિશેષમા સાધ્વીજ મહારાજઓને પ્રદગદિકની અસર, આ બધા આહારની વિરમતાના અચૂક પરિણામો છે

અગાઉના પૂર્વાચાર્યોને સહજ રીતે જ આરોગ્ય શાસ્ત્રનું સૂક્ષ્મ જ્ઞાન હતું, એમ જાણી શકાય છે. સેકડોની સખ્યામાં શિષ્યાદિક પગિવાર હોય, તે દરેકને માટે વખતો વખત દવા-ઔષધ કરાવવાનું શક્ય બને નહીં.

રોજ રોજના દરેકના ચહેરા અને આંખો ઉપરથી જ તેમની આહાર પર્ણિતિનું અચૂક અનુમાન કરી લઈને “કાને માટે કંઈ જાતનો આહાર કેટલી માત્રામાં દિતાવલું છે ?” તે બગમર સમજી લઈને જ સ્વાભાવિક રીતે જ આહારની જોડે ચણી ડરી આપે આહારની જોડે ચણી ખુદ ગીતાર્થ ગુરુઓને કરવાના આ અને બીજા અનેક કારણો હતા.

અને ઉત્તમ આરોગ્ય ઘડાયું હોય, તેને માટે તો ઓરડો, વધતો, ભારે, હલકો, ગમે તેવો ખોરાક હોય, તોપણ દર્શી હરકત આવે જ નહીં.

તપશ્ચર્યાઓ પણ શરીરની ક્ષોદક્ષમ શક્તિ, એકદર આહાર-પર્ણિતિ મનોનગ વગેરેને અનુરૂપ વિવિધ અને ગુરુ આદ્યા અનુસાર હોય, એટલે પછી પૂછવું જ શું ? પારણા-અતર વારણા વિષે પણ એ પ્રમાણે જ સૂક્ષ્માવનોકનથી આદ્યાઓ અપાતી હોય, એટલે પછી ત્યાં પણ વિષમતા થવાનો પ્રભવ ન આવે.

મુનિઓ આ બધું કદાચ ન જાણતા હોય, પરંતુ રાત્રી ગુરુઓ અને વડિયોના લક્ષ્ય બહાર તેમના કાર્ધપણ હોતું જ નહીં.

ભોજન—આહાર લેવો. એ સર્વ પ્રાણીમાત્રની સામાન્ય જરૂરી-આત છે. તે બાબતમાં મુનિમહાગજઓએ પણ માર્ગાનુસાગિગુણનું અનુશરણ કરવાનું શાસ્ત્રાદ્યા સિદ્ધ જ છે “છર્ણ ભોજનમ્” આ માર્ગાનુસાગિપણનો ગુણ મુનિમહારાજઓએ પણ પાળવાનો જ છે.

ભણનાગ અને અબ્બાસી મુનિઓને—સવારમાં માત્ર એમ્લુ દૂધ જ માફ્સગ [મેશનું હોય તો અર્ધો શેરથી પોણો શેરજ અને ગાયનું હોય તો પોણો શેરથી એક શેરજ] આપનામાં આવે પારણ વિગેરે હોય, તો પણ કદાચ થોડું વધારે દૂધ કે તદ્દન હલકો થોડો ખોરાક લેવામાં આવે, તો કદાચ હરકત નહીં.

એ યાદ રાખવું કે-નાની મોટી કાઈ પણ તપશ્ચર્યા પછી તદ્દનુસાર જઠરાગ્નિ મંદ થાય છે; એટલે તેને હલકા અને પ્રવાહી પદાર્થો આપીને ધીમે ધીમે ઉશ્કેર્યા બાદ જ, મળની વ્યવસ્થા થયા બાદ, નક્કર-કટુણુ અને કાંઈક ભારે પદાર્થ ક્રમે જ લેવાવા નોંધએ. હોજરી ખાલી હોય, ત્યારે ગમે તે ભરવામાં આવે, તે વખતે તે ભરાય, તથા ખાલી હોજરી ઇચ્છાપૂર્વક કંઈક ગંધરે પણ ખરી. પરંતુ પાચન કાળે નબળી હોજરીને હરકત કરતા ચર્મ પડે છે, માટે તપશ્ચર્યા પછી તો હોજરી અને જઠરાગ્નિને ધીરે ધીરે ઉશ્કેરવી નોંધએ.

સવારના દુધપાન બાદ બપોરે ૧૦૧ થી ૧૧૧ સુધીમાં સારી રીતે, પેટ ન ખેંચાય તેવી રીતે, હોજરી રીતસર ભરાય તેવી રીતે, પોતાને સાત્ત્વ આહાર કરવો નોંધએ. સાંજે આહાર ન લેવો. હોય, તો બપોરે બારે એકે લેવામાં વાંધો નથી.

આ ગોચરીમાંજ ખરી ખુબી છે. જેઓને રોટલી વિગેરે સારી રીતે પાચન ચર્મ પરણત-ચર્મ શક્તા હોય, તેને ભાત વિગેરે પદાર્થો આપવાની જરૂર નહીં.

શાક, રોટલી, રોટલો, દાળ કે ચોડી મીઠાઈ હોય તોયે વાંધો નહીં.

પરંતુ જેમની જઠરાગ્નિ તેથી ન હોય, તેમને સાથે અહ્ય-માત્રામાં દાળ ભાત દેવા ઠીક છે.

તેથી મંદ જઠરાગ્નિ હોય તેને વધારે પ્રમાણમાં દાળ ભાત અને આહારને અંતે થોડું દૂધ આપવામાં આવે તો પણ સારાં.

સાંજે આટાની બનાવટ વિનાના આહાર લેવા નોંધએ. મુશ્કેલી અહીં એ છે કે-ઘણીવખત મધ્યાહ્નનો આહાર પૂરો પાચન નથી થયો હોતો, તે પહેલાં તેની ઉપર સાંજનો આહાર પડે છે. અને તે ઘણીવખત ધીમે ધીમે રોગનું કારણ બને છે. એટલે સાંજનો આહાર પોતપોતાની શારીરિક પરિસ્થિતિ અને પાચન શક્તિ ઉપર ખ્યાલ રાખીને લેવો નોંધએ: આ ખાસ મહત્ત્વની સૂચના છે.

પરંતુ ખરી ખુબી એ છે કે-મુનિગોને ગોચરી કાઈ

વખત જેમ ઘણી જ અનુકૂળ મળી જાય છે, તેમજ કોઈ વખત ઘણી જ પ્રતિકૂળ પણ મળી જવાનો સંભવ છે કોઈ વાર બહેલી મળી જાય, તો કોઈ વખત મોડી મળી જાય આ સ્થિતિમા મુનિ-મહારાજનો માટે આહારનું કોઈ પણ એક ધોરણ કરાવી શકાય તેમ છે જ નહીં, તેનું કેમ ?

જે આહાર મળે તેને પણ માપ, યોગ્ય વખત, તથા યોગ્ય મળેલા અનુપાત વિગેરેથી પોતાને સાત્ત્વ્ય ખતાવી શકાય છે એ પણ મુનિ જીવનને આ એક જરૂરી કળા છે

તથા જૈન આહાર વિચાર માટે દશવૈકાલિક સૂત્ર અને તેની ટી-કાઓ, પ્રવચન સારોદ્ધાર, લઘુ પ્રવચન સારોદ્ધાર, 'મર્મસંગ્રહ', પીઠ વિશુદ્ધિ, પિંડ નિર્ધુક્તિ તથા બૃહત્કંઠ્ય વિગેરે અનેક ગ્રંથોમા સર્વદ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ અને ભાવની દૃષ્ટિથી, તેમજ બાળ વૃદ્ધ યુવા તેમજ સાધુ સાધ્વી શ્રાવક શ્રાવિકા ની તથા રોગી નિરોગી ની દૃષ્ટિથી અદ્ભુત વિનિયતો ભર્યા છે [શ્રાવક-શ્રાવિકાઓને ઉપયોગી કેટલીક પ્રસિદ્ધ વસ્તુઓ વિષે વિવેચન આ અલક્ષ્ય અનંતકાય વિચારમાં આપનામા આવેલ છે તે માન દિગ્દર્શન માત્ર જ છે] વિશેષ જિજ્ઞાસુઓએ વ્યવચિત જૈન આહાર વિચારણા અને તેની સાથે જોડાયેલા અહિંસા મહત્ત્વ અને તપના આદર્શની કૃષ્ણ શુભણી જાણની હોય, તેઓએ ઉપરના ગ્રંથોનો શુરુ નિશ્ચયી રીતસર અભ્યાસ કરવો જોઈએ 'આ પુસ્તકમા આપનામા આવેલી હકીકત જ જૈન શાસ્ત્રોમા છે" એમ સમજવાનું નથી આમા આવેલી વસ્તુઓ તો માત્ર દિગ્દર્શન રૂપે જ છે આહાર ઉપર જીવનનો અને ચારિત્રનો આધાર હોવાથી જૈન શાસ્ત્રોમા તે વિષે અદ્ભુત વિચાર કરવામા આવેલા છે તે શુરુગમથી સમજી તથા શુરુ નિશ્ચયી લિન લિનદ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ અને ભાવને આશ્રયી ને ઉત્સર્ગ-અપવાદની મીતાર્થ નિર્ણીત શક્તિની મદદથી ગમે તેની મુશ્કેલીના માર્ગો કાઢી શકાય છે ખોરાકને યોગ્ય આહારનો યોગ્ય પાક

કુલાક વેડિ હાવમા કાચા ફળો, કાચા અન્ન, કાચા દ્રવ્યો, મેવા વિગેરે ખાવાને ગ્રસ્તે ચડતા જાય છે, પરંતુ તે અયોગ્ય છે સાત્ત્વિક ખાન-

જોતી સામાન્ય જઠરાગ્નિ તેવા ખોરાક પચાવવાને માટે તૈયાર નથી હોતી. તેમજ અમુક પ્રમાણમાં હોજરી ભરવા નહીં તેટલો સાત્ત્વ્યખોરાક ન લેવામાં આવે, તો સંતોષ રહેતો નથી. ખોરાકની બાબતમાં અસંતુષ્ટ મન લોહી વધારવામાં મદદ ન કરતાં ઘટાડવામાં સહાયક થાય છે. કાચા ખોરાકથી હોજરી ભરવા બંધ, તો તેટલો તે પચી શકે નહીં. અને તેથી મોટા મરડા વિગેરે થવાના ઘણા દાખલા મળે છે. કેટલીક લડાયક અને અનાર્થ પ્રજ્ઞાઓ કદાચ આવા ખોરાક પચાવી શકતી હોય, તેનું અનુકરણ કરવાથી આપણને તો ભયંકર નુકશાન થાય તેમ છે. માટે રાંધેલો કે અમુક રીતે નરમ કરેલો ખોરાક જો હાલના જનસમાજ માટે ખોરાકનું ઘણું ઉપયોગી સર્વસામાન્ય કુદરતી ધોરણ છે. કોઈક અપવાદના દાખલાથી સર્વ સામાન્ય ધોરણ તોડી નખાય.

પ્રભુ ઋષભદેવ ભગવાનને તે માટે જ રાંધવાની કળા બતાવવી પડી છે.

રાંધેલો ખોરાક—અચિત ખોરાક તરીકે મુનિઓને અને વ્રતધારીઓને ઉપયોગી થઈ શકે છે.

આહારની સાત્ત્વિકતા

કેવો આહાર પૂર્વના ગેગા મટાડવા સાથે નવા આરોગ્યની બક્ષીસ આપી શકે છે ? તે વિચારવાનું રહે છે.

દીર્ઘાશુધી જીવન દક્ષવાને માટે શરીરનો મજબૂત બાંધો પણ એક આવશ્યક અંગ છે. અને શરીરનો મજબૂત બાંધો તેજ ગણાય, કે જેના આંતરડા કઠણ અને નક્કર ખોરાક પચાવી શકે.

કેટલાક આ નક્કર અને કઠણ ખોરાકમાં કાચા પાકા માંસ અને કાચા પાકા ફળો, કાચા-પલાળેલા અનાજ વિગેરેને સ્થાન આપી બેડા હોય છે.

ધારો કે—કદાચ એવા ખોરાક પણ કોઈની જઠરાગ્નિ પચાવી શકે. પરંતુ રોગોના કારણોના મૂળ તરીકે પ્રત્યાપરાધ—શુદ્ધિની ભૂલને ખાસ ગણાવેલ છે. એટલે મજબૂત શરીર છતાં પ્રત્યા-શુદ્ધિના અભા-

વમા માનવ પોતાના જીવનને વ્યવસ્થિત બનાવી શકતો નથી એટલે માત્ર શરીર મજબૂત હોવા છતાં જીવિની જૂલને લીધે, તે એવી અનેક જૂલો કરે છે કે-જેથી તેના આયુષ્યને ફટકા પડે છે વૈગનુર્મધ, તામસ પ્રકૃતિ, શિકારી જીવન, ગોચ્ય રિવેજનો અભાવ, ઉપશાંતિ અને માનસિક સ્વાસ્થ્યનો અભાવ, એ વિગેરે કાગળે લખાઈ, મારામારી, ભય કર નોખમ વિગેરે કારણે તેના આયુષ્યને અણધારી રીતે ફટકા પડ્યા વિના ગ્રહેતા નથી ત્યારે પ્રજ્ઞાશીલ સાત્ત્વિક માનવો નમ્રતા દેખાય, પરંતુ એ બધાથી બચી જઈ પૂરું આયુષ્ય ભોગવવાની તક મેળવી શકે છે

માટે પ્રજ્ઞાનર્ધક-માનસિક સ્વાસ્થ્ય અર્પણ કરના સાથે જે નક્કર જોગક પચાની શકાય, તે સામાન્ય રીતે ઉત્તમ જોરાક ગણાય

સાત્ત્વિક ભાવના પોષ્યની દૃષ્ટિથી જોરાકના નીચે પ્રમાણે ભાગ પાડી શકાય છે

ઉત્તમ, મધ્યમ અને અવમ આહાર.

૧. દૂધ અને તેમાં ખાસ કરીને ગારના દૂરનો અને ફળોના રસોનો ઉત્તમ જોરાકમાં સમાવેશ કરી શકાય છે
૨. ઘી, અનાજ, કરોળ, મેના વિગેરેનો મધ્યમ જોગકમાં સમાવેશ કરી શકાય છે
૩. તીવ્ર-તેલ, મશાના, ખગરા વિગેરેનો અધમ જોગકમાં સમાવેશ કરી શકાય છે
૪. માસ, ઈંડા, મઘ વિગેરેનો સમાવેશ અધમાધમ જોગકમાં થાય છે અથવા તેવા દુગ્ધજનીય પદાર્થોને જોરાક કરનામાં માનવી જોગક શબ્દનું અપમાન નથી જણાતું ?

ગાયના દૂધમાં જે- જાતની સાત્ત્વિકતા વધારે છે, તેનું ડાગણુ

૧. ગાય કેરવેડ અંગે અમજદાર અને જીવિશાળી પ્રાણી છે
૨. તેના અને મનુષ્યના મગજના જ્ઞાનતત્ત્વો અને લોહીના ગ્રંથો લગભગ કંઈક સરખા છે
૩. ગાય ચચક અને તરવ પ્રાણી છે તેની મૂર્તિ અને ચચકતા ખૂબ વધારે છે તે પીનાગને મળે છે

- ૪ ગાયનુ દૂધ ઠંડુ અને પાતળુ હોય છે
- ૫ પાતળુ હોવાથી એમ્લમ શરીરની તમામ ધાતુઓમા, શરીરના તમામ બારીખમા મારીકે તરવેમા ફરી વળી શકે છે
- ૬ ઠંડુ હોવાથી મગજને પગમ શાંતિ આપે છે નિદ્રા કમી કરી માફક સર-આન-નિદ્રા જ આવવા દે છે લોહી વિગેરે નવા ઉત્પન્ન કરી આનંદ આપે છે
- ૭ ઠંડુ હોવાથી શુદ્ધ સાસ્ત્રિક અને આધ્યાત્મિક શાંત વિચારો કાઢવામા સારી મદદ કરે છે સૂક્ષ્મમા સૂક્ષ્મ વિચાર અને મગજના બીજા કામ કરતી વખતે લાખા વખત સુધી મગજને થાક લાગતો નથી
- ૮ આયુષ્ય દીર્ઘ થાય છે બળ અને ઝતિની વૃદ્ધિમા સર્વોપગિ કામ કરે છે
- ૯ પાચેય ઈંદ્રિયોની માફક શક્તિ વધારે છે બ્રહ્મચર્યના પાલનમા અન્ય મદદ કરે છે ચોગીઓ માટે પણ આ ખોરા-વધારેમા વધારે ઉપયોગી અને બધમેસતો છે માફકસરનો ચોખ્ખો ખોરાક લેતી જીવાન અને ચપળ ગાયનુ પાતળુ પણ મસદાગ જીવત દૂધ જગત ઉપરનુ સર્વોપગિ અમૃત છે ચોખ્ખો વિધિસર જો ગાયનુ દૂધ લાખો વખત લેનામા આવે, તો પુરુષનુ બળ બળદની માફક અતુલ વધી જાય છે તેથી પ્રાચીન ઉપમાઓમા મહા પુરુષોને વૃષભની ઉપમા આપવામા આવેલી છે

ગાયના દૂધના વિવિધ પ્રયોગોથી સર્વ રોગો મગડી શકાય છે પરંતુ એટલા મોટા પ્રમાણમા ગાયનુ દૂધ પ્રત્યેક વ્યક્તિ માટે મગવુ અમંભવિત છે તેમજ દરેકને તેટલા પ્રમાણમા કાયમ ફોનાના રમો મળી શકે, એ પણ સભવિત નથી એમ્લે—

અનાજ સર્વ સામાન્ય ખોરાક તરીકે ઉત્તમ છે તેમા પણ ઘઉંની સર્વોત્તમતા જળમહે છે ઘઉંમા સાસ્ત્રિક તરવો વધારે પ્રમાણમા છે તેમજ નક્કર ખોરાક તરીકે પણ તે ઠીક છે ચોખ્ખો

જઠગમિવાદો વ્યક્તિ તેમથી દૂધના ચે ઠીક તરવો મેળવી શકે છે
 ધર્મ રીતસર પાચન થાય તો જોવો તે સર્વોત્તમ ખોરાક છે,
 તેવો જ, રીતસર જોને પાચન ન થતો હોય, તેમને માટે આજકાલ
 અનેક રોગોનું મૂળ પણ તેજ જોવામા આવે છે [પાછળ ૬૧મા
 પેઝ ઉપગતો છે લો પેરેઆફ જુઓ]

આહાર પરિણતિ

આહારની લક્ષ્યાલક્ષ્યતાનો આધાર જેમ અહિંસા મયમ અને
 તપની દષ્ટિ ઉપર છે તેમ આહારની આરોગ્યતા-અનારોગ્યતાનો
 આધાર આહારની પરિણતિ ઉપર છે

આહારમાથી ગ્સ બને અને અને મગ લાગ જુદો પડે, એટલાથી જ
 “ આહાર પચ્યો ” ગણાતો નથી

પરંતુ આજના આહારમાથી ગ્સ બને, ગ્સમાથી લોહી, લોહી-
 માથી માંસ, માંસમાથી મેદ, મેદમાથી હાડ, હાડમાથી મજ્જા
 (મગજ), અને મજ્જામાથી શુક્ર અને શુક્રમાથી ૪૦ મા દિવસ સુધીમા
 ઓગળસૂ બને, ત્યારે આજનો આહાર ખરાબ પચ્યો ગણાય છે

જોટલો અને જે જાતનો ખોરાક લેવામા આ ચો હોય, તેમાથી
 ઉપર જણાવેલ આડેજ જાતની ધાતુઓ બગાડ તૈયાર થાય, તેની રીતે
 પહેલેથી જ પાચન ધર્મ ગ્સ બનવો જોઈએ અને મગ પણ ખરાબ
 જુદો પડી તૈયાર ધર્મ ચોગ્ય વખતે બહાર પડવો જોઈએ તેમજ
 વચ્ચે પણ કાર્બિલ્ડ વિદ્ય ન આવવું જોઈએ તોજ ઓગળસૂ સુધી
 રીતસર પરિણતિ થાય છે.

તથા દરરોજની આહાર પરિણતિ-અને મજાશુદ્ધિ બરબર ચાલુ
 હોય, તો દરેક ધાતુઓની પચનક્રિયા ખરાબ ચાલુ છે, એમ
 માનવાને હરકત નથી.

પરમ ઉત્તમ આરોગ્યવાળા શરીર સિવાય આવી ઉત્તમ પરિણતિ
 થાય નહીં આજકાલની પરિણતિ દોષવાળા થાય છે ઉત્તમ આરોગ્ય

વાળાના મળ ઉપરથી તેની આર્ય ધાતુઓમા કેવી રીતે યોગ્ય અને મંપૂર્ણ પર્ણિતિ થશે ? અથવા થઈ છે ? અથવા થાય છે ? તે ચોક્કસ કહી શકાય છે કેમકે—ઉત્તમ આરોગ્યવાળાના મળ અને રસ પહેનેથી જ ઉત્તમ પ્રારે જુદા પડે છે અને ઉત્તરોત્તર દરેક ધાતુ-ઓની પર્ણિતિ પણ અનન્ય થતી જાય છે.

પરંતુ જેની એવી પર્ણિતિ ખામી વાળી હોય છે, તેની પહેનેથી જુદા પડે પણ ખામી નાળી હોય છે એજે મળ પર્ણિતિ પણ ખામી વાળી જ હોય છે મળનો પર્ણિતિ અર્થમ્ય પ્રારંભ થાય છે તેની પરીક્ષા ઉપરથી અને રોગોની અચૂક પરીક્ષા કરી શકાય છે.

આહારમાથી રસ જગમગ ન બને, મળ જગમગ ન બને, તો વિારી રસને લીધે અમુક રોગો થાય છે તેજ પ્રમાણે વિમરી મળને લીધે પણ અમુક રોગો થાય છે એ જ પ્રમાણે રસમાથી જગમગ હોઈ ન બને, પરંતુ લોહીમાથી જગમગ માત્ર ન બને તો પણ વિારી લોહીને લીધે રોગો થાય છે એજ પ્રમાણે વિારી માત્ર, વિારી મેઠ, વિારી હાડ, વિમરી મળ વિારી શુક્ર અને વિમરી ઓજસને લીધે પણ પણ જુદા જુદા રોગો થાય છે.

જેમ વિમરી રસાદિને લીધે રોગો થાય છે તે જ પ્રમાણે વધારે પડતા કે ગોનાઈ જેવા રસાદિને લીધે પણ જુદા જુદા રોગો થાય છે માટે અનિમરી અને સમપ્રમાણમા દરેક ધાતુઓ હોવા જોઈએ.

વૈદ શાસ્ત્રમા દરેક ધાતુના વિકાસ, શોષ અને વૃદ્ધિને લીધે થતા રોગો જુદા જુદા ગણાયા છે.

જેવી રીતે આઠ ધાતુઓની યથારોગ્ય પર્ણિતિને અભાવે જુદા જુદા રોગો થાય છે, તેવી જ રીતે સ્નાયુઓ, નસો, જીવંત જીવંત અન્યથો, ધરિયો, વાળ, આગડી, પિત્ત, કૃ વિગેરે જેમાથી બને છે, તે દરેકમા વિકાસ, ઓજસ કે વૃદ્ધિ હોય, તો પણ તે દરેકને લક્ષતા દોષોને લીધે જુદા જુદા અનેક રોગો થાય છે.

વાત, પિત્ત અને કફની વિષમતાને લીધે જુદા જુદા રોગો થાય છે અથવા ઉપર પ્રમાણે જુદા જુદા રોગોના કાગળો મળવાથી વાત, પિત્ત કફ વિગેરે પણ વિષમ બને છે સમ રહેતા નથી

“ધાતુઓ ઉપધાતુઓ, મળો, વાત, પિત્ત, કફ વિગેરેની બરાબર સમતા તે આરોગ્ય અને વિષમતા તે રોગો”

ઉત્તમ આરોગ્ય કરતા ખામીવાળા આરોગ્યવાળાને દરેક પ્રકારની વિષમતાઓને લીધે રોગોની શરૂઆત થઈ જાય છે પરંતુ તે તે રોગો એકદમ બહાર દેખાતા નથી રમ કે મગ દોષના તાત્કાલીક રોગો તુરંત દેખાય છે દાખલા તરીકે—આખ લાલ થઈને ઉઠે છે રૂ દોષને લીધે ચીપડા વળે છે મેદ દોષને લઈ ખીલ થાય છે આખો જેમથી બને છે, તે તેજસ્વી રસોની સાથે ક્ષારો ઘસડાઈ આવે છે, તે એકા ઘણ મોતીયો બાળે છે અમુક પ્રાણુ ઝેરી પાણી કામરા ઉત્પન્ન કરી અથ બનાવે છે શુક્ર દોષથી આખનું તેજ કમી થાય છે પિત્ત—ગરમીને લીધે આખોમા બગતગ ગહે છે આજ પ્રમાણે શરીરના ફાઈ પણ ભાગનો એક રોગ એક જાતનો નથી હોતો તેના ૧૦૦૦ જુદા જુદા હોય છે અને મળડાના ઉપાયો પણ જુદા જુદા હોય છે

જે દોષથી, જે ધાતુઓ બગડવાથી, જે રોગ થયો હોય તે દોષ દૂર કરવાથી, તે ધાતુઓ વિગેરે સુધારવાથી તે તે રોગ મટે છે, ખીજી રીતે મટે નહીં, ખીજી રીતે મટાડવામા આવે, તો યદાય મટે, પરંતુ ખીજા ફાઈ રોગનું મૂળ નાખીને જ મટે

સાગર કે—આહારની બગાડ પશ્ચિત્તિ એ આરોગ્યનો મોટામા મોટો આધાર સ્તંભ છે માટે દરેક પોતાને માટે એકસ નક્કી કરી લેવું જોઈએ કે “મને કેવો આહાર પરિણત થાય છે ? ક્યારે ક્યારે લીધેનો પરિણત થાય છે ? ગઈ કાલનો આહાર આજે બગાડ પશ્ચિત્ત થયા હોય છે કે નહીં ? બગાડ પશ્ચિત્ત થયા છતાં વચ્ચે કંઈ જાતની અડચણ ઉભી થાય, તો ખોળી રીતે પશ્ચિત્તિ

થવા લાગે છે ?” વિગેરે, પોતેપોતાને માટે સમજી નાખવું જોઈએ. અને તે પ્રમાણે વર્તવાથી ઘણા રોગોમાંથી, ઘણા ખર્ચમાંથી, ઘણી મુશ્કેલીઓમાંથી અવશ્ય ગચ્છી જવાય છે.

અને એ નક્કી કરવાનો આધાર: રોગની મળ પરિણતિ, મૂત્ર પરિણતિ, શરીરની સ્ફૂર્તિ, મનની પ્રસન્નતા, સવારમાં યુંકનું પાતળાપણું અને નિર્મળપણું, આંખોની ચમક, હાથ પગના તળીયાં અને તેના ઉપરના લાગતી નિર્મળતા-નિર્લેપતા, શરીર ઉપર તરી આવતી દોહીની સ્વચ્છતા, આંખોની આભુબાજી સોજા ન હોવા, વિગેરે ઉપર છે.

યોગ્ય આહાર પરિણતિવાળાને નિદ્રાબરાબર આરોગ્યના નિયમસર હોય છે. બૂખ તરબરાબર હોય છે. મળમૂત્રના વેગ બરાબર હોય છે. યોગ્ય આહાર પરિણતિ: થયેલા ભયંકર રોગોને મટાડી દે છે. એટલું જ નહીં પરંતુ નવા રોગોને ઉત્પન્ન થવા દેતી નથી માણસે શું ખાવું? અને શું ન ખાવું! તે ગૌણ પ્રશ્નો છે. પરંતુ જેને જેની પરિણતિ બરાબર થાય, તે, તેવ્યક્તિમાટેનો યોગ્ય આહાર ગણાય. ગરમ, ઠંડા, ભારે, હલકાનો વિચાર ગૌણ છે.

બરાબર પરિણત થાય, તે ગરમ પણ નહીં, ને ઠંડું પણ નહીં, ભારે પણ નહીં, ને હલકું પણ નહીં. પછીતો દૂધ પણ બરાબર પરિણત ન થાય, તેને માટે તે ભારે અને ગરમ પડે છે. મીઠાઈ પરિણત થાય, તે તેને માટે ભારે પણ નથી અને ઠંડી કે ગરમ પણ નથી. ગરમ ગરમ પદાર્થો પણ જેને યોગ્ય રીતે પરિણત થાય તેને માટે તે ઠંડા છે. અને ઠંડામાં ઠંડા પદાર્થો જેને યોગ્ય રીતે પરિણત ન થાય, તેને માટે તે ગરમાગરમ છે.

ઉત્તમ બ્રહ્મચર્યનો આધાર પણ આહારની યોગ્ય પરિણતિ ઉપર છે:—

યોગ્ય આહાર પરિણતિના બળથી દરેક ધાતુઓની સાથે શુદ્ધ-વીર્ય ધાતુ પણ બરાબર બનતી હોય છે. તેમાં ખાટા અને ગરમ પદાર્થોના

ગરમ રસોનું મિશ્રણ ન હોય, શુદ્ધ શુદ્ધ ધાતુ હોય, પૂરતા પ્રમાણમાં હોય, પૂરતી રીતે સૌમ્ય હોય, તે અહ્યર્થ ઉત્તમ રીતે પાળી શકાય છે. મનની પ્રસન્નતા રહે છે, મન નિર્વિકારી રહે છે, વિષયવાસનાના સંકલ્પ-વિકલ્પ આવતા નથી. તેવી જાતના સ્વપ્ન આવતા નથી. સ્વપ્ન દોષ વિગેરે દોષો ઉત્પન્ન થતા નથી. વિર્યવિકારના રોગો ઉત્પન્ન થતા નથી. સાથે બીજી કાર્મ પણુ ધાતુને લગતા પણુ રોગો ઉત્પન્ન થતા નથી. શરીર તેજસ્વી અને સ્ફૂર્તિવાળું રહે છે.

જેમ, રસમાંથી અનુક્રમે દરેક ધાતુઓ બને છે, તે ઉપરથી એમ કહી શકાય કે, “રસ ધાતુમાં દરેક ધાતુઓના તત્ત્વો છે.” તેજ રીતે દરેક ધાતુઓમાં દરેક ધાતુઓના તત્ત્વો હોય છે. તેજ પ્રમાણે-શુદ્ધ ધાતુ પણુ વીર્વાશયમાં એકત્ર થવા ઉપરાંતનો શરીરના તમામ ભાગમાં વ્યાપક થાય છે. અને તેથી કરીને તે તે અવયવોની યે મજબૂતી રહે છે. સાતેય ધાતુઓમાં વેગ અને અચળતા રહે છે. એ રીતે શુદ્ધ ધાતુ શરીરમાં વ્યાપક થવાથી જનનેન્દ્રિયો અને તેની આલુબાલુનો પ્રદેશ અને એકંદર આખું શરીર, અંદર ખરી ગરમી હોવા સાથે, બરફ જેવું ઠંડુ રહે છે. અને શુદ્ધ ધાતુની અધિકતાને લીધે જેમ જનન અવયવોમાં એક જાતની સ્થામતા હોય છે, તેજ પ્રમાણે શરીરમાં પણ એક જાતની સ્થામ છટા-કાન્તિ વ્યાપક થાય છે.

વિષમ આહાર પરિણતિ હજારો દર્દો ઉત્પન્ન કરે છે. આ માટેજ અહ્યર્થની નવવાડમાં યોગ્ય આહાર ઉપર ખાસ ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે. અથવા અહ્યર્થવ્રતની પાંચ ભાવનાઓમાં પણ યોગ્ય આહાર ઉપર ખાસ ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે. એ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા જેવી બીના છે.

આ ઉપરથી પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજઓએ પૂજ્ય ગુરુવર્યોએ અને પૂજ્ય પ્રવર્તિની કે ગુરુશ્રીજી મહારાજઓએ, તેઓના શિષ્યો અને શિષ્યાઓના જીવનમાં કેટલો પ્રવેશ કરવો જોઈએ ? કેટલો ખ્યાલ રાખવાનો હોય ? તે બરાબર સમજાશે. પૂર્વના મહાત્માઓ કેટલો

ખ્યાલ રાખતા હતા ? તેની પણ કંપના આસરે આ બધો ખ્યાલ
 ગેરી ખુમીથી ગખવાનો હોય છે, કે શિષ્યોને આ વાતની ખબર
 પડી જ ન જોઇએ કે ગુરુ મહારાજ અમારી આ બાબત ધ્યાનમાં
 રાખે કે ? કેમકે—કેવીકે બાબતો ચર્ચવા જેવી નથી હોતી, કટલીક
 શબ્દોમાં ઉતારના જેવી નથી હોતી કેવીકે માન વડિનોએ જ
 સમજના જેવી હોય કે એમને એ મધી સર્વ બાબતોની સમજ ઉપરથી
 શિષ્યાદિ તે આહાર, નિઝર તપશ્ચારા વિગેરેને માટેના આદેશો આપવાના
 હોય કે અને રિ મોગે નાના જ માટે આજ્ઞામ્નિ ગેરુ પડે કે
 દરેકના કામોમાં જાણનાની ધન્યા ગખવી જ ન જોઇએ અને દરેકના
 કામોમાં દરેક જખતે અને કામો જણાવી શકતા નથી માટે આજ્ઞામ્નિ
 તતા એજ શિષ્યવર્ગના અતિમ તર્વ્ય-ધર્મ-ઉપાય ગહે કે જણાવના
 જેના કામોમાં માટે પણ તે વખતે અમરશ કે પોરશ સમય ન હોય,
 તો જણાવી શકાય નહીં અને શિષ્ય હોય કે—“કામો જાણ્યા
 વિના ! આપની આજ્ઞા પાળના ધન્યજીતો નથી તો તેથી શિષ્યતુ
 અહિત જ થાય તેમજ તો વડિનોની આજ્ઞાને માન આપીને તે
 વખતે શિષ્યપાનનની દૃષ્ટિથી પણ નિ સંકાયપણે આજ્ઞાને અમરમાં
 મૂકી જ જોઇએ આજ્ઞાજુતો ધમ્મો આ વામની માર્યમ્તા આથી
 બગાડ સમજારો

શિષ્યાદિની આહાર પગિણિતિ ઉપર ગુ-ચાંદિકે, જાત્રોની આહાર
 પગિણિતિ ઉપર નિરીક્ષકોએ, પુત્રપુત્ર્યાદિની આહાર પગિણિતિ
 ઉપર મામાપોએ કે વલિલોગે, અને વડુઓની આહાર પગિણિતિ ઉપર
 સાસુઓએ પૂરતો ખ્યાલ ગખવાનો હોય છે

જો જનસમાજ આહાર પગિણિતિનું સામાન્ય રાસ અથવા તેના
 ચોડા નિયમો અને તેનું યથારમિત પાનન શીખી જાય, તો ઘણા
 વૈદ્ય ડોક્ટરોને તે ધવો ડોલોજ પડે પરંતુ પ્રજના અનારોગ સાથે
 વિવિધ રીતે તેની સખ્યા વધતી જાય છે

ગૃહસ્થ અવસ્થામાં રહેલા સસારીઓ માટે પણ યોગ્ય આહાર પરિણતિ ધ્વજ્યર્ પાલનમાં ધણી જ મદદ કરે છે જે પ્રજ્ઞ આહારપરિણતિ અરામર શીખી જાય, તો આજે જે ચાકુતીઓ, તિલા, અને કામોત્તેજક દ્રવ્યો વેચનારની મોટી મોની ગ્વત્ર દુકાનોનો ગફડો ફાટ્યો છે, સનાહ આપનારા વર્તમાન પત્રો અને પુસ્તકોનો રાફડો ફાટ્યો છે, તે બિચારાઓને આપોઆપ ખીજ જ ધધાઓની મોઢમાં પડવું પડે તેમ છે બાગ લમ વૃદ્ધ લમ પુનર્વિનાહ છુગાડેડા વિગેરે બનાવની પ્રશ્નોના આપોઆપ નિઝાલ થઈ જાય, અને મધી મારા-મારી આપોઆપ સમી જાય તેમ છે

યોગ્ય આહાર પરિણતિ સર્વ રોગોને નાબુદ કરે છે, હિતમ આરોગ્ય વધારે છે, એટલું જ નહીં પરંતુ જીવનને રચાયે બનાવે છે તેને દવાખાવાના ગ્રંથો મોઢવા જવું પડતું નથી મનને આનંદ આપનારા સાધનોના હકારા વસાવવા પડતા નથી અદ્યતી જ તાજગી આનંદ, પ્રમોદ, ગાતિ, મૂરે છે આધ્યત્મીય, તુલસી ખાના પડતા નથી અદ્યતી જ હૃદય ઉલ્લાસ છે

મન પ્રમત્ત ગહે છે તેવું મન સેના અને ભક્તિને વાયવ થાય છે વિનય-નમ્રતા માટે સહજ બને છે, સતત મર્ષ, ઉદ્ધમ, અને પરિશ્રમ માટે ક્ષમ બને છે હિતમ વિચારો અને સાસ્ત્રમનન માટે તાબુ ને તાબુ ગહે છે, કુવિચારો, કુચક્ષી, વિચાર-ગાજસ-તામસ લાવો દૂર ને દૂર ગહે છે સુરચિ સદા જાગ્રત્ રહે છે, કુરચિમર નિન્દ્ય પદાર્થો, વાર્તા, વિચારો તરફ સહજ રીતે કટાણો જાગે છે

ભારતીય આર્ય પ્રજાજીવનમાં આના હિતમ તત્ત્વો વણવા માટે પૂર્વના મહાન પુરોહિતો ધણા ઉપાયો અજમાવ્યા છે તેને લીધે ધણા તત્ત્વો અનાયાસે વણાઈ ગયા છે જે કે આજની યુરોપની સમૃદ્ધિ, શિક્ષણ, અને લલચામણા કૃત્રિમ સાધનો, તે તત્ત્વોના જાણે અજાણે પાયા ખોદી રહેલ છે, તેનો ખ્યાલ ન તો પ્રજાને છે, ન તો આજની બનાવની

દેશનેતાઓને છે બ્રૂખ્યા વરુઓની માફક અનેક અર્થો પ્રજાઓ આ પવિત્ર પ્રજા ઉપર તુટી પડેલ છે, પૂર્વની વ્યવસ્થાને ઊંચલિત્ર કરવાને અનેક પ્રયાસો ચાલી રહેલ છે, તો પણ નિગ્રાહાગ છતાં આ પ્રજા ટકી ગઈ છે તેમા માત્ર કોઈ પણ ખાસ કાગણુ હોય, તો તે એ છે કે—તેના પૂર્વ પુરુષોએ તેના જીવનમા અનેક સુતરો વણી દીધા છે તે છે તેને ઉખેડી ફેંચી દેવાને ખીજી પ્રજાઓના અનેકવિધ પ્રયત્નો છતાં, લાખો કરોડો માણસો રાડવા છતાં અને અમ્જોનો ખર્ચ થતાં છતાં, તથા કરોડો યુક્તિપ્રયુક્તિઓ અને વૈજ્ઞાનિક સાધનો અજમાવવા છતાં, હજુ માન તેની કાકરી ખેંચી શકાય છે એટલા બધા સગીન જીવનની એ મહાત્માઓએ આપણને બક્ષિસ આપેલી છે

જૈનોનું જગતમા શુદ્ધ લોગી છે, આર્યમસ્મૃતિના મુખ્ય મત્યાલક અને વ્યવસ્થાપકો છે આર્યપ્રજાના અગ્રસરો છે માટે તેમની સાત્ત્વમ્તા ટકાવી ગાખવાના ઉદ્દેશથી આહાર અને તેના બારીક ગદસ્યોને લગતું ગક્ષિત વિવેચન આ આહારમીમાંસામાં જવામા આવેલું છે તેમા શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ, અને સાધર્મિકાના હિતથી વિરુદ્ધ જે કાંઈ લખાયું હોય, તે બદલ મિત્રાભિદુક્કડ દઇએ છીએ

પરમાત્મા જિનેશ્વરદેવોએ ફરમાવેલી આજ્ઞાઓને જેમ અને તેમ સારી રીતે પૂરતી વફારીપૂર્વક વગમી રહી, સ્વાત્મકવ્યાણની અભિમુખ થઇ ક્રમે ક્રમે અણાહારી પદની પ્રાપ્તિ થાઓ । એમ ઇચ્છી વિરમુ છુ

—મ બે પા

વિષયાનુક્રમણિકા

વિષય	પાનું	પ્રકરણ ૨ નું	
મંગલાચરણ	૧	અલિત રસનું સ્પષ્ટીકરણ	૫૨
ઉદ્દેશ ગ્રન્થ	૩	૧ આટો	૫૩
બાવીસ અલક્ષ્યો	૪	૨ જલેખી	૫૮
બાર પ્રકરણનો સારાંશ		૩ હલવો	૫૯
પ્રકરણ ૧ હું		૪ અમૃતી	૬૦
બાવીસ અલક્ષ્યો ઉપર ટૂંક		૫ માવો	૬૦
વિવેચન પંચોદુષ્યર	૫	૬ મુરખ્યા	૬૨
૫ પંચોદુષ્યર		૭ સંભારા	૬૩
૪ મહા વિગ્રહ્યા	૬	૮ દુધપાક	૬૪
ઉપમહાર	૧૭	૯ ફેરી	
૧૦ બરફ	૧૭	૧૦ પાપડ	૬૬
૧૧ વિષ	૨૧	૧૧ ચટણી	૬૬
૧૨ કરા	૨૫	૧૨ સંભાર્યા	૬૬
૧૩ ભૂમિકામ	૨૫	૧૩ પફવાળ	૬૬
સમિત કાચું મીઠું		(મીઠાઈનો કાળ)	
૧૪ રાત્રિભોજન	૨૯	૧૪ ચવાણું	૬૮
૧૫ બહુ ખીજ	૩૭	૧૫ ચૂરમાના લાકુ	૬૯
૧૬ મેઘાણુ (અથાણાં)	૩૮	૧૬ રસોઈ	૭૦
૧૭ ઘોલવડાં (દિલ્લ)	૪૨	૧૭ ખીરજ	૭૯
૧૮ વેગલુ	૪૮	૧૮ દહીં	૭૨
૧૯ અખખ્યાં ફળ	૪૯	૧૯ દૂધ	૭૨
૨૦ છુચ્છફળ	૪૯	૨૦ ઘી	૭૯
૨૧ અલિત રસ	૫૦	૨૧ જળા	૮૧

૨૨ ખાટા દોષ્ટા	૮૧	૩ ખોટા-કુંગી	૯૧
૨૩ ઘોસરડા	૮૩	૪ મેથી	૯૨
૨૪ ખાખગ	૮૩	૫ બાનીશ અભક્ષ્યના ત્યાગ	
૨૫ પાપડના બુઆ	૮૩	વિષે ઉપમહાગ	૯૨
૨૬ ભુગલી ગખ	૮૩	અકરણુ ૪ થું, ૫ મું, ૬ કું.	
૨૭ રાયતુ	૮૪	બાત્રીગ અભક્ષ્ય ગિયાયની	
૨૮ શેકેલુ ધાન્ય	૮૪	અભક્ષ્ય વસ્તુઓ વિષે	૯૬
૨૯ હુલીયા	૮૪	૧ કાગણુ શુ ૧૫ થી કાર-	
		તક શુ. ૧૫ મુની અભક્ષ્ય	
અકરણુ ૩ જી.		ગણાતી ચીજો	૯૭
૨૨-૩૨ અનન્તકાય	૮૫	૧ થી ૪૮	
૧૮ કિસનય-પત્ર	૮૭	૨ આઠા નક્ષત્રથી ત્યાગ	
૧૯ ખિગ્સુઆક	૮૪	ધોગ્ય	૯૮
૨૫ મૂગા	૮૮	ફરી ગયલુ	
૨૬ ભૂમિક્ષોડા	૮૯	૩ અગાડ શુ. ૧૫ થી	
૨૭ વત્યુનાનો ભાજી	૮૮	કારતક શુદ્ધ ૧૫ મુની	
૨૮ વિરકાજ	૮૮	અભક્ષ્ય	૯૮
૨૯ પ'તકાની ભાજી	૮૯	૧ થી ૧૬	
૩૦ મુઅગવ'લી	૮૯	૪ હુએગ ત્યાગ કરવા	
૩૧ કામગ આમલી	૮૯	ધોગ્ય	૯૮
૩૨-૩૩ આતુક	૮૯	૧ થી ૫૮	
અનન્તકાય ઓગખવાની		૫ બાહુ આરભાત્રી ન	
નિશાનીઓ	૯૦	વાપરવા લાયક	૯૯
અનન્તકાયને લગતી કેટલીક		૧ થી ૧૬	
મૃચનાઓ	૯૦	૬ લોક વિરુદ્ધ તથા જૈન	
૧ દૂધ	૯૦	દર્ગાન વિરુદ્ધ અભક્ષ્ય	
૨ લીયુ આદુ	૯૧		

વસ્તુઓ ૯૯

૧ થી ૧૨

૮ ત્રસ જીવની બહુ હિંસા

થવાને કારણે તજવા

ચોખ્ખ ૧૦૦

૧ થી ૩

દરેકની વિગત ૧૦૦

૧ ખજુર ૧૦૦

૨ ખારેક ૧૦૦

૩ થી ૧૦ કાજુથી જરદાળુ ૧૦૦

૧૩ થી ૧૭ તેલ તેલ વિગેરે ૧૦૧

૧૮ થી ૪૦ ભાજી-પત્ર શાક ૧૦૧

૩૧ નાગરવેલના પાન ૧૦૧

૩૫ મીઠો લીંબડો ૧૦૨

પાકી કેરી અને રાયણ ૧૬૨

૧ સુકવણી ૧૦૩

૨ ટોપરાં ૧૦૫

૩ થી ૧૨ પોંક વિગેરે ૧૦૫

૪ હમ્મેશ ત્યાગચોખ્ખ કમ્પુ-

૧ ભાડ્યુ ૧૦૫

૨ ઉધિયું ૧૦૫

૩ પરદેશી મેદો ૧૦૬

૪ ગળ્યાં કાજુ ૧૦૭

૫ વિલાયતી ડબ્બામાં પેક

દૂધ ૧૦૭

૬ ૬ થી ૨૧ સોડા વિગેરે ૧૦૮

૨૨ થી ૩૫ ખીડી વિગેરે ૧૦૮

૩૬ સ્તંભક દવાઓ વિગેરે ૧૦૯

૩૭ વિલાયતી દવાઓ ૧૧૦

૪૦ ગોળ ૧૧૦

૪૧ પરદેશી ખાંડ ૧૧૧

૪૨ કેસર ૧૧૧

૪૩ આખું કઠોળ ૧૧૨

૪૪ થી ૪૯ ખિસ્કુટ ૧૧૨

૫૦ દુધ પાઉડર ૧૧૩

૫૪ હોટેલો ૧૧૫

૫૫-૫૬ વિવિધ પાટીઓ ૧૧૭

૫૮ પાણી ૧૧૮

૧ સેરડી ૧૨૧

૨ થી ૨૦ સીતાફળ વિગેરે ૧૨૧

શીંગોડા ૧૨૨

વાલોળ ૧૨૨

પંડોરા "

ફણસ "

બૂર કાજુ "

કાજુ "

કડવું વુબકુ "

પાકાં કંટોલાં "

કરેલાં ૧૨૩

ટીડારા "

ટમેટાં "

કોકોડા "

૧-૨ ખીલાં-ખીલી ૧૨૪

૩ સરગવાની રીંગ	૧૨૪
૪ કોમીજ	૧૨૪
૧ થી ૪ ભીંડા, કટોલા, તુરીયાં, કારેલાં	૧૨૫
પ્રકરણ ૭ મું	
વાપરવા યોગ્ય શાકો ફળો વિષે	૧૨૬
પ્રકરણ ૮ મું	
સચિત્ત ત્યાગી, દ્વાદશ વ્રતધારી, ચૌદ નિયમ ધારનાર માટે સચિત્ત અચિત્તની સમજ	૧૩૦
પ્રકરણ ૯ મું	
આવકના ઘરમાં પાળવા યોગ્ય નિયમો	૧૪૦
૧ દશ ચક્રવા	૧૪૦
૨ સાત ગળણા	૧૪૧
૩ વાસણ કેવા વાપરવાં ?	૧૪૨

પ્રકરણ ૧૦ મું	
શ્રાવિકા બહેનોને મૂચનાઓ	૧૪૭

પ્રકરણ ૧૧ મું	
સમુચ્છિન્ન પગ-ચેન્દ્રિય જીવો- ની દયા વિષે	૧૫૮

પ્રકરણ ૧૨ મું	
પરમાર્હત શ્રી કુમારપાળ મહારાજના ખારેય વ્રતોની સંક્ષિપ્ત નોંધ	૧૬૬
શ્રી લાલસચ્ચિદ્રિત અભક્ષ્ય અનંતકાયની સજ્જાય	૧૭૪
શ્રી સચિત્ત અચિત્ત વિચાર સજ્જાય	૧૭૬
શ્રીમદ્ ઉપધ્યાયજી મહારાજ શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ વિરચિત અણાહારની સજ્જાય	૧૭૮

॥ श्री-वीतराग-परमात्मने नमः ॥

अभक्ष्य-अनन्तकाय-विचार

भंगलायरणुः विषयः संश्लेषः अधिकारीः प्रयोजनः विगोचरः

अति दुष्कर तपः अने राग द्वेषनो क्षयः करी, मोक्षनी
विशाल समृद्धि प्राप्त करवामां निकटोपकारी वर्तमान शासनना
नायक-श्रमणु लगवंत श्री महावीर विनेश्वर प्रभुने अभे
नमस्कार करीये छीये.

आठ महनो जय करवा साथे छदियेनुं इमन करनारः
अने उत्तम धर्म अने शुद्ध ध्यान धरवामां सदा तत्परः
मुनि पुंगवोः श्री गणधर लगवंतोः तथा धुरधर पूवाचार्योः
अभारुं भंगण करै ।

औद पूर्वधर श्रीलक्ष्मणाहुस्वामीः श्रीस्थूललक्ष्म-
स्वामीः दशपूर्वी श्री वज्रस्वामी तथा श्री देवर्षिगण्डि-
क्षमाश्रमणुलः आदि निर्गुण श्रमणु लगवंतोनु अभोने
शरणु होले !

श्री भृगावतीः अने अहंनभाळाः प्रमुण साध्वीलना
उत्तम आश्रितः शिष्यः तथा विनयादिकः गुणानु अभने अह-
निश अनुमोदन हो !

श्री आणुदंलः श्री कामदेवणः श्री पुण्ड्रियाणः
अने श्री लरणः प्रमुण आवडना उत्तम दादश मतोः ज्ञानः

દર્શન: ચારિત્ર: એ ત્રણ રત્નોની આરાધકતા તથા ૬૯ સમ્યક્ત્વાદિ ઉત્તમ ગુણો:નું અમે શીઘ્ર અનુકરણ કરતા થઈએ !

શ્રી મુલસા: અને રેવતી: પ્રમુખ શિયળવતી શ્રાવિકાઓના ૬૯ સમ્યક્ત્વાદિ સુચરિત્રોનું સ્મરણ: અનુકરણ: અમને સદા પ્રાપ્ત થાઓ !

શ્રી જૈનશાસનની અધિષ્ઠાયિકા શ્રી શ્રુતદેવી સકલ સિદ્ધિ આપે !

શ્રી મહાવીર ભગવંતના શાસનની રક્ષા કરવાવાળા માતંગ યજ્ઞ: અને સિદ્ધાયિકા દેવી:ની સ્તુતિ હું વિઘ્નશાંતિ માટે કરું છું.

શ્રી જૈનધર્મની સેવા કરવામાં તત્પર બીજા સમ્યગ્દષ્ટિદેવોનું સ્મરણ કરી, શ્રી સૂત્ર-સિદ્ધાંતમાંથી ઉદ્ધરી જિનાશાનુસાર ત્યાગ કરવાની ઈચ્છાવાળા અને ધર્મના ખપી જીવોને ભક્ષ્યા-ભક્ષ્યનો વિવેક સમજાવવા અભક્ષ્ય-અનંતકાય-વિચાર નામના ગ્રંથનો પ્રારંભ કરું છું.

ઉત્સર્ગ માર્ગે: શ્રાવકને પ્રામુક-અચિત્ત નિર્દોષ આહાર લેવાનું કહેલ છે, અને શક્તિ જો ન હોય, તો અપવાદ માર્ગે: શ્રાવક સચિત્ત ત્યાગી હોવા જ જોઈએ. તે પણ ન બની શકે, તો બાવીશ અભક્ષ્ય: અને બત્રીશ અનંતકાય: વિગેરેના ત્યાગી તો જરૂર હોવા જોઈએ.

” [શ્રાવકના ધાર્મિક જીવનમાં પણ—અહિંસા: તપ: અને

*મૂળ ગ્રંથમાં અથવા નીચેની ટીપ્પણીઓમાં જ્યાં [] આવા કૌંસ વચ્ચે લખાણ આવે, તે આ આવૃત્તિમાં અમે એ હાલમાં કંદેલો વધારે સમજવાનો છે.

સંયમઃ પ્રધાનપણે હોવા જ જોઈએ, એટલે આહારમાં પણ એ ત્રણ તત્ત્વો ખાસ હોવા જ જોઈએ. એ ત્રણ તત્ત્વો જૈન આહાર વિધિ અને લક્ષ્યાલક્ષ્ય વિચારની કસોટી રૂપ છે. “ જૈન ખાન-પાનની વિધિમાં આરોગ્યઃ રુચ્યુત્પાદકત્વઃ વિગેરે તત્ત્વોને સ્થાન નથી” એમ કોઈએ માનવાનું નથી. પરંતુ ઉપર જણાવેલા ત્રણ તત્ત્વો મુખ્ય હોય છે. વાચક મહાશયો તે હકીકત આ પુસ્તક-માં કંઈક વિસ્તારથી જાણી શકશે.]

ઉદ્દેશ ગ્રન્થઃ

બાવીશ અલક્ષ્યો

પંચુંચરિ ચ્ચ વિગઈ હિમ-વિસ-કરગે અ સન્વ-મદી અ ।
રાઈ-મોવળગં ચિવ વહુ-ચીઅ-અણંત-સંધાણા ॥ ૧ ॥

ઘોલવહા વાયંગળ અમુણિઅ-નામાઈ પુષ્પ-ફલાઈ ।
તુચ્છ-ફલં ચલિઅ-રસં વજ્જે વજ્જાણિ વાવીસં ॥ ૨ ॥

પાંચ પ્રકારના ઉંખર ફળઃ ચાર મહા વિગ-ધ્યોઃ હિમઃ વિષઃ કરાઃ સર્વ પ્રકારની માટીઃ રાત્રિભોજનઃ બહુબીજઃ અનંતકાયઃ સંધાન-બોળ અથાણું વિગેરેઃ ઘોલવહાઃ વેંગણુઃ અબણુયા કુલ અને ફળઃ તુચ્છ ફળઃ અને ચલિત રસઃ એ ૨૨, બાવીશ વર્જવા યોગ્ય અલક્ષ્યોને વર્જવા જોઈએઃ ૧-૨ ;

બાવીસ અભક્ષ્યો

પાંચ ઉંબર

૧. વડના ટેટા
૨. પારસ પીંપળા તથા
પીંપળાની ટેટીઓ
૩. પલ્લ (પીંપળા) ની
ટેટીઓ.
૪. ઉંબરા (ગુલર) ની
ટેટીઓ
૫. કચુંબર (કાળા ઉંબરા)
ની ટેટીઓ

ચાર મહાવિગાધઓ

૬. મધ
૭. મદિરા
૮. માંસ

૯. માખણ

૧૦. હિમ (બરફ)
૧૧. વિષ (ઝેર)
૧૨. કરા
૧૩. સર્વ પ્રકારની માટી
૧૪. રાત્રિ ભોજન
૧૫. બહુ બીજ
૧૬. અનંતકાય
૧૭. બોળઅથાણું
૧૮. ઘોલવડાં
૧૯. વેંગણ
૨૦. અજાણ્યા ફળ-ફૂલ
૨૧. તુરછ ફેલ
૨૨. ચલિત રસ

ઉપર પ્રમાણે બે મૂળ ગાથાઓ ઉપર આળા અન્થની રચના કરવામાં આવેલી છે. તેથી ઉદ્દેશ અન્થ જણાવી તે દરેકનું વિવેચન કરવામાં આવશે.

૧ લા પ્રકરણમાં બાવીસ અભક્ષ્યો ઉપર ટુંકમાં વિવેચન.

૨ ના પ્રકરણમાં-૩૨ અનંતકાય.

૩ ના પ્રકરણમાં-ચલિત રસ.

૪ થા પ્રકરણમાં-ભક્ષ્યાભક્ષ્યનો કાળ.

૫ મા પ્રકરણમાં—અતિહિંસાને કારણે વળ્ય પદાર્થો.
૬ ઠા પ્રકરણમાં— ઉનાળામાં અને ચોમાસામાં
તથા આર્દ્રાથી અને ચોમાસીથી વળ્ય પદાર્થો.

૭ મા પ્રકરણમાં—ચાલુ વપરાશમાં આવતી વન-
સ્પતિઓ અને તે વિષે રાખવો જોઈતો વિવેક.

૮ મા પ્રકરણમાં—વ્રતધારીઓને કેટલીક અગત્યની
સૂચનાઓ.

૯ મા પ્રકરણમાં—ગ્રાવકેના ઘરમાં તથા વર્તનમાં
પાળવા જોઈતાં કેટલાક નિયમો.

૧૦ મા પ્રકરણમાં—ગ્રાવિકાઓને અગત્યની
સૂચનાઓ.

૧૧ મા પ્રકરણમાં—સમુર્ધિમ મનુષ્યની દયા
પાળવા વિષે.

૧૨ મા પ્રકરણમાં—કુમારપાળ મહારાજના બાર
વ્રતો.

પ્રકરણ ૧ જી

બાવીશ અભક્ષ્યો ઉપર ટુંક વિવેચન

પ. ૫૩-ચોદુબ્ધર

૧ વકના ટેકાઓ

૨ પારસ પીંપળા અને પીંપળાની ટેકાઓ

૩ પ્લક્ષ જાતના પીંપળાની ”

૪ ઉંબરો[ગુલર]ની પીપુ [ટેકાઓ]

૫ કચુંબર (કાલુંબર)ના ફળો

એ પાંચેય વૃક્ષના ફળમાં ઘણા સૂક્ષ્મ ત્રસ હોયો ઉડતા
 જોવામાં આવતા હોય છે, જેની ગણતરી થઈ શકતી નથી. માટે
 [તેમ જ, તેમાં હજુ બીજ પણ ઘણા હોય છે] તે
 સઘળા અલક્ષ્ય છે. તેથી તેનો ત્યાગ કરવો. દુષ્કાળ વિગેરે
 પ્રસંગે કદાચ અન્ન ન મળે, તો પણ વિવેકી પુરુષો એ
 ખાય જ નહિ. [‘બીજના ઘણા વનસ્પતિ હોયોની: અને તેમાં
 પડેલા બીજ ત્રસ હોયોની: એમ બે પ્રકારના હોયોની
 વિરાધના થાય. પીંપરની ટેટીઓ પણ આ પ્રકારની સમજવી.]

૪. મહાવિગઘઓ.

૬ મધ

૭ મદિરા

૮ માંસ

૯ માખણ

એ ચારેય વસ્તુઓના રંગના જેવા રંગના અસંખ્ય હોયો
 તેમાં નિરંતર ઉપજે છે, માટે અલક્ષ્ય છે. તથા તે ચાર
 મહાવિગઘઓ અતિ વિકાર કરનારી છે. [એટલે માનસિક
 અને શારીરિક દોષો પણ ઉત્પન્ન કરનારી છે.] તેનું વિશેષ
 વર્ણન યોગશાસ્ત્રઃ જૈનતાત્ત્વાદર્શઃ વગેરે ઘણા ગ્રંથોમાં
 ખતાવ્યું છે, જેથી અત્રે સંક્ષેપમાં જ કહીએ છીએ:—

૬ મધ

વાઘરી લોકો વિગેરે મધના પુડા લાવે છે, ત્યારે પ્રથમ
 તેઓ તે જગ્યાએ ધુમાડો કરી મધમાખીઓને અત્યંત ત્રાસ
 ઉપજાવી તેના રહેઠાણરૂપ એ પુડામાંથી બહાર કાઢે છે. તેમાં ઉડ-

૧ ફળમાં જેટલાં બીજ તેટલા વનસ્પતિફળના હોયો જાણવા.
 ૧ બધાની માત્ર અદ્ય સ્વાદ ખાતર દિસા કરવી સુક્ત ગણાય ?

વાને અશક્ત તેનાં નાનાં અનેક બચ્ચાંઓ હોવાથી, તે સર્વ પોતાના પ્રિય પ્રાણોથી મુક્ત થાય છે. એક માણસે ઘણા વર્ષો સુધી અત્યંત પરિશ્રમથી સંગ્રહિતું ધન એક જ રાત્રિમાં ચોરો આવીને ચોરી જાય છે, ત્યારે તેને, તથા તેના કુટુંબીઓને કેટલું દુઃખ થાય છે? તે જ પ્રમાણે આ અનેક જીવોએ ઘણા વખતના કરેલા પરિશ્રમથી પોતાના નિર્વાહ માટે તૈયાર કરેલું મધ [મધપોતું-વિગ્રામ સ્થળ-ગૃહ] વાઘરી વગેરે અનાય સ્વભાવના લોકો અત્યંત કષ્ટ આપીને લૂંટી જાય, ત્યારે તેઓને કેટલું દુઃખ થતું હશે? અને તેવા હિંસક લોકોને આપણે ઉત્તેજન આપીએ, તે કેટલું બધું ત્રાસજનક?

વળી મધમાં નિરંતર અસંખ્ય જીવો ઉપજે છે, તેથી તેનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો યુક્ત છે.

૧૨૪ લોહપતાથી કોઈ માણસો મધ ખાય, એ વાત તો દૂર રહી, પણ ઔપધ માટે મધ ખાય, તો પણ તે નરકનું કારણ છે. જેમ જીવવા માટે કોઈ ભૂલથી કાલકૂટ વિપની કણી માત્ર ખાઈ જાય, તો જરૂર તે મરી જ જાય. તેમ મધ ખાવાથી નરક ગતિ પ્રાપ્ત થાય જ. તેથી અન્યોના પુરાણ વગેરે શાસ્ત્રોમાં પણ સર્વથા તેનો ત્યાગ કરવાનું કહ્યું છે. આત્માર્થી શૂરા જીવો ખીજત જીવોને સ્વ સમાન ગણી,

૧ કુંતા, લમરી અને માખી : જેમ ત્રણેયે બનાવેલું ત્રણ પ્રકારનું મધ શ્રીલાખ્યકારે વર્ણવ્યું છે. દરેક મધ તે તે જીવ-જાતની લાજ છે. બરાબર નિરીક્ષણ કરીએ, તો વિદ્યાર્દિ દુર્ગંધનીય વસ્તુમાંથી પણ તે ચૂસવામાં આવે છે. તેથી તે એકદુ કરેલું એકદુ છે, તે બહે. મીઠું લાગે, છતાં પણ પાપ બીરુઓએ ચાખવા જેવું પણ

આવી અલક્ષ્ય ચીજોનો સર્વથા ત્યાગ કરે છે, અને મહારોગ આવે, કે પ્રાણાન્ત કળે આવે, તો પણ તેનો સ્પર્શ પણ કરતા નથી. તેઓને સહસ્ર વાર ધન્ય છે ! માટે હે જાંધુઓ ! પ્રમાદ ત્યજ આ ચીજ પરિહરવા શૂરવીર થાઓ.

[હાલમાં ખેરાક તરીકે મોટા પ્રમાણમાં મધનો ઉપયોગ કરાવવા રાજ્યો તરફથી મોટા ખર્ચે મધપુડા ઉચ્છેરવામાં આવે છે. પરંતુ મધનો યે અતિયોગ ઉલ્લુ આરોગ્યને બગાડશે, એમ અમારો મક્કમ મત છે. આરોગ્યના નિયમોનો વિચાર કરતાં કોઈપણ એકજ રસપ્રધાન ચીજ સર્વનેઃ સર્વદાઃ સર્વથાઃ માફક આવે જ નહીં. તેથી એવા પ્રયાસો હિંમત, પ્રત્નના ધન અને ભાવિ આરોગ્યને હાનિકારક જ અમોને જણાય છે. વળત વળતના રંજ પ્રમાણે અનેક પ્રવૃત્તિઓનો જનસમાજમાં પવન ફુંકાય એટલે તે પ્રમાણે ધૂન ચાડ્યા કરે છે. તેટલા ઉપરથી તે બધી ગ્રાહ્ય જ છે, એમ સમજવું નહીં. પરંતુ વિવેકથીઃ અનુભવથીઃ વિચારીને આપણે ગ્રાહ્યનું જ ગ્રહણ કરવું. અને અગ્રાહ્યનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. માટે મધ ઉચ્છેર પ્રવૃત્તિમાં સાથ આપવો બ્યાજબી નથી.]

૭ મંદિરા—

તેનો સર્વથા ત્યાગ કરનારે વિલાયતી દવા વિગેરેનો પણ ત્યાગ કરવો જોઈએ. કેફી દ્રવ્યો મિશ્રિત દવાઓ તત્કાળ લાલ કરે છે, પણ તેની તાકાત ઓસરતાં વધુ નબળાઈ આવે છે. એટલે દવાઓમાં પણ તેનો ઉપયોગ વાસ્તવિક તો નથીજ. કારણ કે—તેમાં પ્રાયઃ ટિન્કચર-સ્પીરીટો^૧ (દારૂ) આવે છે. વગી કેટલીક

^૧-દ્રક્ષાસવ, ^૨ કુમરભાસ્વ, ^૩ લોહાસવ, એ દેશી દવાઓ પણ એવીજ છે. કેમકે-દ્રક્ષ અને મહુડાને સોડવે છે, તેવા સોડનું

પાઉડર (ભૂકો-ચૂર્ણ) વાળી દવાઓમાં પણ અભક્ષ્ય વસ્તુના મિશ્રણ થાય છે, જેથી રવિલાયતી દવાનો ત્યાગ કરવો જ ઉત્તમ છે.

નામ આસવ છે. [જમીનમાં અમુક વખત પડી રહે છે. ત્યારે તેમાં દારૂનાતત્વો અને જંતુઓ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે.] સરખતમાં પણ અભક્ષ્યના કારણોનો સંભવ છે.

૨ અનેક જાતના વાઈન (દારૂ) પીનારા દરેક વ્યસનીના શુરા હાલ જગ જાહેર છે; કોઈ જાતનો કેફ હિતકારી છે જ નહીં. ગાંજો, લીલાગર-સાંગ પણ તજવાં જોઈએ. દારૂ-એટલે અનેક વસ્તુનો સડો કરતાં તેમાં અનેક ત્રસ જીવો છિપે, તે સુદ્ધનો યંત્રથી રસ કાઢી લેવો, તે કટલાએક જોળા લોકો કોલનવ્યાટર વાપરે છે, પણ તે અચિત્ત નથી. અને તેના ઉપર દારૂ તરીકેની મોટી જગાત લેવાય છે. તેમાં પણ એક પ્રકારનો સ્પીરીટજ હોય છે.

૨—વિલાયતી દવાઓમાં અભક્ષ્ય પદાર્થ હોય છે, તેની વિગત.—

૧ કૉડલીવર પીલ્સ—દરિયાઈ માછલીના કલેજના તેલની ગોળી.

૨ સ્કૉટર્થમલશન બ્રાવરીલ-બળદ અને પાડાના અમુક ભાગનું માંસ.

૩ વિરોલ-ગાયના મગજનો માંસ રસ.

૪ બીક્રાઇરન વાઈન-ઘેટાના માંસ મુક્ત ધ્વાંડી.

૫ કારતિક લીકવીડ-માંસ મિશ્રિત.

૬ સરોવાની ટોનિક-સ્પીરીટ [મદિરા] મુક્ત.

૭ એક્સ્ટ્રેટ મોલ્ટ-મધ અને માંસ મિશ્રિત.

૮ એક્સ્ટ્રેટ ચિકન-કુકડીના જન્મનો રસ.

૯ વેસેન ઈન-કુકરની ચરબી.

૧૦ પેપરીન્ટ પાઉડર-કુતરા અને કુકરની જે ગોળી [અંડ]નો જૂકો.

[૧૧ પેપ્રાલ તથા ઘણાં ઇન્જેક્શનો પણ આવા હિંસામય અને અભક્ષ્ય પદાર્થોમાંથી બનાવેલાં હોય છે.]

દેશી અને વિલાયતી અનેક જાતના દારૂઓ થાય છે. તે દરેક સર્વથા ત્યાગ કરવા જેવા જ છે તારી વિગેરે પણ ત્યાગ કરવા લાયક જ છે એકદર કોઈ પણ દેશી પીણાંઓ હિંસા દ્રવિથી, આરોગ્ય દ્રવિથી, નૈતિક દ્રવિથી, આર્થિક દ્રવિથી ધાર્મિક દ્રવિથી અને મન-લાયક જીવનની અને મનમી જીવનની દ્રવિથી, પણ ત્યાગ્ય જ છે [વિલાયતી કે દેશી દારુ ગમે તે જાતનો દારુ નુકસાન કરે છે માટે સાત વ્યવસ્થામાં તેને ગણાડીને આપણા શાસ્ત્રકારોએ તેનો ત્યાગ કરવાના ઉપદેશ ઉપર સખત લાર મૂક્યો છે એટલે તે રીતે પ્રભુની આજ્ઞા પ્રમાણે આપણે સર્વ લોકના હિતને માટે ઉપદેશ આપી શકીએ છીએ દેશી દારુની બનાવટના સાધનો બધા થાય, અને વિલાયતી દારુ જ ગરૂ થાય, માટે દારૂબંધીની હાલની આખી હીલચાલ એક વ્યવસ્થિત ચળવળતરીકે મોટા પાયા ઉપર ચાલતી હતી સારૂ થયું કે-તેમા આપણા મુનિમહારાજોએ ગમે તેવી ટીકાઓ થવા છતાં લાગ ન લીધો નહીંતર વિલાયતી દારુના પ્રચારમા તો આજે આપણી મન્મતિ ગણાઈ જ જાત દેશનેતાઓને દેશી દારુ બંધ કરાવવા પૂરતું જ એ કામ કરવા દેવામા આવ્યું હતું દારુ અટકાવના દેશનેતાઓએ તાજ તાડી પીએ ને દારૂને બદલે તેની જરૂરીઆતનો દાખલો બેમાર્યો હતો કેટલું આશ્ચર્ય ! હવે કયા ગઈ દેશનાયકોની લાગણી ? કેમ કોઈ પીકેટીંગ કરતું નથી ? પણ એ બધું બનાવટી હતું આપણે તો સ્વાભાવિક રીતે જ દારૂ છોડવાનો ઉપદેશ સમાન ભાવે મર્વ આપી શકીશું જ]

૮ માંસ—

અનેક જીવો મારીને તૈયાર થાય છે તે મુખ્ય

૩ ત્યારે આશુર્વેદના કર્તાઓએ અનાયોનીયે ખાતર અભક્ત્ય પાપથી ચરણી તેલ પગેરે બતાવેલા છે, ત્યારે શુનાની હકીમો

ત્રણ લેદે છે-જળચરમાં મચ્છી વગેરેનું; સ્થળચરમાં પાડા, બકરા, હરણુ, ગાય, ઘેટાં, સમલાં વગેરેનું; અને ખેતરોમાં ચકલાં, કુકડા, પારેવાં વિગેરેનું અનેક પચેદ્રિય પ્રાણીઓના શીકાર તરીકે કે ધધા ખાતર મારીને જ માંસ તૈયાર થાય છે નિરપરાધિ છતાં તે બિચારાઓને મારવામાં આવે છે તે સદ્ગણાં પ્રાણી પોતપોતાના માતાના રુધિર-અને પિતાના વીર્યથી જન્મ્યા હોય છે. માટે એ મહા દુઃખચીત્ર ગણાય ક્ષત્રિઓ વિગેરે માસાહારી કેટલાક હિંદુઓએ, તેમજ મુસલમાનોએ કે સર્વેએ માંસ તજવા યોગ્ય છે આવો મલીન પદાર્થ સભ્ય માનવને ખાવા લાયક ગણાય જ કેમ? જગત્તી માણસાં માણસોનું માંસ ખાય, તેથી કાંઈક સુધરેલા તે શિવાયનું ખાય. તેટલા ઉપરથી જ સભ્ય માનવોને લાયકનો એ યોગક જ નથી.

પુરાણમાં અને કુરાનમાં પણ માંસ અલક્ષ્ય તરીકે દૂરમાવેલું છે, છતાં બળ, પુષ્ટિ અને જીલના લોહીપી તેવું અપ્રાધ ખાય છે જો કે બીજાના પ્રાણ લેવા છતાંયે પોતે મરણના લયથી બચતા તો નથી, એ નિર્વિવાદ છે પછી બળ

ઔષધોમાં માંસ હંડા અને મચ્છી વગેરે અલક્ષ્ય પદાર્થોનો ઉપયોગ સહેજે સ્વયં છે માટે દરેક દવા લેતા આર્યવર્મ જળવનાગ યતુ જોઈએ. [આયુર્વેદ વનસ્પતિ પ્રાય ઔષધીઓનો મુખ્ય ઉપદેશ આપે] યુનાની વૈદ્યો પ્રાણી જન્ય ઔષધો વાપરે છે વિલાયતી દવાઓમાં-પ્રાણીજન્ય ઔષધો, પ્રાણીજન્ય અને ખનિજ તથા વનસ્પતિ વિષયો અને કેફી તત્ત્વો સ્પીરીટોઃ વિગેરે મુખ્યતાએ અને મોટા પ્રમાણમાં વપરાય છે. તે દવાઓ તુરંત ફાયદો કરતી જણાય છે. પરંતુ “ નવા રોગો ઉત્પન્ન કરે છે અને પગિણામે આરોગ્યને નુકશાન કરે છે, અને આયુષ્યનો હાસ કરે છે ” એમ અનુભવીઓનો મક્કમ મત છે]

અને શરીરની પુષ્ટિનો અર્થ શો રહે છે ? જેમ-આપણને મરવું ગમતું નથી, જાળવવાનો કે માવતરનો વિજોગ પોસાતો નથી, તેમ દરેક જીવ મરણ કે વિજોગ ઇચ્છતા નથી. માટે જેવું વર્તન આપણે બીજા તરફથી આપણી તરફ ઇચ્છીએ છીએ, તેવું જ વર્તન આપણે બીજા દરેક પ્રાણી તરફ રાખવું જોઈએ. આ ન્યાયસરની દલીલ દરેકે હૃદયેમાં ખાસ પોતાની સામે રાખવી જોઈએ તેમાં જ આપણું ને સર્વનું લક્ષ્ય છે.

હિંદુસ્થાનમાં પવિત્રતા અને આર્યપણું છે, તે માંસાહારના ત્યાગથી અને કૃત વનસ્પતિ તથા દુધ વિગેરે સાત્ત્વિક અને નિર્દોષ ખોરાકથી જ જળવાયેલ છે, પરંતુ સીધી કે આક્રમક રીતે માંસ, લોહી કે અરબીજન્ય પાપમય ચીજો ખાવાપીવાથી જળવાતું નથી. માંસાહારથી તંદુરસ્તી પણ ખગડે છે. મનુષ્યનું ચે માંસ ખાનારા રાક્ષસ જેવા જંગલી માણસોની વાત સાંભળતા હરકોઈ માંસાહારીના મનમાં તેના પાપાચારની ઘૂણા ઉત્પન્ન થાય છે. તો પછી માંસાહારમાં ધર્મ તો હોય જ શાનો ? [છતાં, યાંત્રિક-વાહનો અને ખેતીના સાધનો વધતાં મોટા ભાગના છુટાં પડતાં પશુઓ કતલખાને જવાના જ. તેને માટે યાંત્રિક કતલખાનાઓ વધતા જાય છે. તે વધવામાં દેશી કતલ ખાનાઓની વધુ કુરતાના વર્ણનો, દુધાખાને બચાવવાની હીલચાલો, જીવ દયાદિન વિગેરે પ્રવૃત્તિઓ સાધનો તરો કે થાય છે.]

કોઈક [જોદ્ધ] ધર્મવાળાએ તો “કુકડા, હરણ અને માછલા વગેરેના માંસ લક્ષણથી અનેક પ્રાણીઓ મારવાનું પાપ થાય, તેથી જયવા માટે એક હાથીને મારવાથી તેનું માંસ ઘણી મુદત સુધી પહોંચે, જેથી એક જ જીવની-થોડી હિંસા થાય.”

એવી ખોટી દલીલ ચલાવી છે. જેથી જીવદયા પાળવાની શોભા લઈ શકાય, અને માંસ પણ ખાઈ શકાય! શું આ ન્યાયસરની દલીલ છે? [મોટા પ્રાણીને મારવામાં ઘણી મહેનત પડે છે, એટલે તેને મારવા માટે ઘણી યુક્તિઓ-પ્રયુક્તિઓ કરવી પડે છે, તેથી વધારે તીવ્ર હિંસાના વિચારથી મન ડહોળાયેલું રહે છે. તેમ જ કૂરતા પણ આકરી મનમાં કેળવાય છે. સારાંશ કે-કોઈપણ પ્રાણીને મારવામાં હિંસા જ છે, અને મોટાઘવાળાને મારવામાં મોટી હિંસા છે.] જે લોકો પોતાના દેવોના વાહન તરીકે કે-દેવોની આકૃતિ તરીકે અમુક પ્રાણીઓ માને છે, તેઓને ગણપતિની આકૃતિ જેવો હાથી અને ઈંદ્ર કે મહાદેવના વાહન તુલ્ય હાથી-સિંહ કે વાઘને મારવાનું યોગ્ય કેમ ગણાય? ખરેખર, આવો જીવ-હિંસાનો વિચાર પણ અધોગતિમાં જવાનું સૂચન કરે છે.

ખાટકી પોતાનો માંસ વેચવાનો ધંધો છતાં બકરાં, ઘેટાં, કે પાડાનું ગળું જાતે કાપતાજ નથી. પણ એકાદ પૈસો આપી ગળાકદા વિગેરે વધુ નીચને હાથે છુરી મુકાવે છે, કેમ કે-તેમ કરવામાં તે પણ પાપ તો માનેજ છે [એટલે માંસ ખાવામાં પાપ છે. એ વાતમાં હરેક લોકો સમ્મતજ છેજ.]

ઉપરાંત માંસની અંદર પળે પળે અનેક ઘસ જીવ ઉપજે છે. માંસને અગ્નિ ઉપર પકાવતાં અને પકાવ્યા પછી પણ તેઓ ઉપજ્યા કરે છે. તેની ખાત્રી એ છે કે-પડયા રહેલા મડકામાં મોટા મોટા કીડા પડી જાય છે. પરંતુ તે કીડાઓ વખત જતાં મોટા થયા હોય છે. પ્રથમ તો બારીક હોય છે. શરીરમાંથી છુટું પડેલું માંસ એ શરીરનો અંશ જ છે. એટલે શરીરમાંથી છુટું પડતાં જ તે સડવા માંડે છે. અને તુરંત જ

તેના જ રંગના ખારીક જંતુઓ ઉપત્ત થઈ જાય છે. એટલે તે રીતે પણ “માંસ ખાવામાં અસંખ્ય જીવોની હિંસા થાય છે.” એમ પરોપકારી પુરુષોએ કહ્યું છે. માટે દરેક પ્રાણીને પોતાના સમાન ગણવા, અને તેઓની હિંસાથી બચવા માંસ વિગેરે પ્રાણીજન્ય-ખાન-પાન તથા ઔષધ વિગેરેના કોઈપણ પ્રકારે ઉપયોગ ન જ કરવો જોઈએ.

એ જ હિંસાએ શ્રી જૈનશાસનમાં પંદર કર્મદાન તજવાનું દરેક ધર્મિ પુરુષોને હિંમેશને માટે ખાસ કરમાવ્યું છે. કેટલાક દગાખોર લોકો ધીમાં ચરણીનો લેગ કરે છે, વિલાયતી બિસ્કુટ પ્રમુખમાં અમલ્ય પદાર્થના મિશ્રણનો સંલવ હોય છે. આજે કેટલાક તેવી ચીજો ખાય છે, એ ખરેખર ખેદજનક છે. તેથી બિસ્કુટ, [કોઈ બિસ્કુટમાં કે ચોકલેટોમાં ઇંડાનો રસ સ્વાભાવિક જ હોવાનું સંભળાય છે. ગાયના માંસની પણ ચોકલેટો આવે છે. આપણે, પતાસા વિગેરેને બદલે પીપરમેંટની ગોળીઓ છોકરાઓને પાઠશાળાઓમાં બહેંચીએ છીએ. તે મોટામાં મોટી ભૂલ થાય છે. કેમકે ભવિષ્યમાં આપણા અસુક પેઢીના સંતાનોને માંસાહારી બનાવવાની એ પ્રાથમિક યોજના છે. પીપરમેંટની ગોળીઓમાંથી નાની ચોકલેટો અને તેમાંથી મોટી ચોકલેટો અને તેમાંથી વધુ મોટી ચોકલેટો અને તેમાંથી તેથી વધુ મોટી અને કિંમતી તથા વીટા-મીનવાળી જે લગભગ માંસમાંથી બનાવેલી હોય છે. તે તરફ ધીમે ધીમે દોરવી શકાય છે.] વગેરે આલડછેટવાળી ચીજોનો સ્પર્શ પણ ન કરવો જોઈએ.

કેટલીક વિલાયતી દવાઓ જેમકે કૉડલીવરઓઇલ^૧

૧. કૉડલીવરઓઇલની ખરબ એવરેલથી સરે છે. જૂઓ ડૉ. ત્રિલોચનદાસ. કૃત વૈદક ગ્રંથ. [ટોપરામાં ક્ષય મટાડવાનો

(કોડે માછલીનું તેલ) કાંટ ઇમલશન બોવરીલ અને રૂબીન પ્રમુખ ચરબી વિગેરેના ભેગથી બનાવે છે. તેનો અવશ્યક ત્યાગ કરવો જોઈએ.

તંદુરસ્ત થવા માટે કેટલાક લક્ષ્યાલક્ષ્યનો વિચાર કર્યા વગર આવી ચીજો વાપરે છે. પણ હે લગ્ન્યો! તેના

ગુણ છે. હિંદુઓમાં દરેક પ્રસંગે શ્રીફળનો રીવાજ છે. તેમાં આવા યોગ્ય હેતુઓ પણ સંલગ્નિત છે. દરદીની હોજરીની શક્તિના પ્રમાણમાં ટોપરાનો રસ, કે ટોપરાં આપવાથી લોહી વધે છે, એમ ઝાની પુરુષો અને અનુભવી વૈદ્ય પાસે સાંભળેલું છે. સ્ત્રીઓને ધાવણુ વધારવા ખાસ ટોપરાં ખવરાવાય છે. તથા ગાયનું ચોક્કસ દૂધ વિાધસર પીવામાં આવે તો તે પણ ક્ષય મટાડે છે. કેમકે-મનુષ્યના શરીરના કણો અને ગાયનાં કણો સમાન છે. ભેંસ કરતાં ગાય ચપળ પ્રાણી છે, તેથી દરેક ધાતુઓ પણ ચપળ બને છે. અને દૂધ સીધું લોહીમાં ભળે છે. ક્ષયના તાપની ગરમી ઠારે છે કાડલીવરથી મટેલા ક્ષય કરતાં ગાયના દૂધથી વધારે સ્વાસ્થ્ય પ્રાપ્ત થાય તેવી રીતે કાવમી ક્ષય મટે છે. આજકાલ-પંચગાની જેવા સેનેટેરીયમમાં ઘણા આર્યો ઔષધ કરાવવા બન્ય છે. હાં દરદીઓને એવી જ અલક્ષ્ય દવાઓ અને ખોરાકો ડૉક્ટરો ખાસ કરીને આપે છે. નરોડા પાસેના આપણા ક્ષયના જૈન સેનેટેરીયમમાં આવા હિપચારો ન થાય, તેની કાળજી સંપૂર્ણ લેવાયી જોઈએ. ડૉક્ટરોનો આધાર આવી દવાઓ અને ખાનપાન થઈ ગયેલ છે.]

૨ મુંબઈ નામની દવા જે માણસ તથા જનાવરના કલેજમાંથી બનાવે છે, તે તો પ્રગટપણે અલક્ષ્ય છે, તેના બદલે શીલાજીત વાપરવાથી તે દવાનું કામ કરશે.

૩ નળજાઈના દરદ માટે જો તેલનો ખપ હોય તો બદામનું તેલ સર્વ દવાથી ચઢીયાતું કામ આપે છે.

કિંપાકેના કૃણ જેવાં કૃણ બહુ માઠી ગતિમાં જઈ લોગ-
વવાં પડશે, તે વિચારો ! અનાદિ કાળથી સ્થૂલ શરીર
[પુદ્ગલ] ની સંભાળમાં જ આ જીવ ચારેય ગતિમાં ભ્રમ્યો,
પરંતુ પવિત્ર મન વગર આત્માનું કલ્યાણ થવાનું નથી. તેથી-
જન્મઃ જરાઃ મરણઃ આધિઃ વ્યાધિઃ અને ઉપાધિઃ નાં દુઃખનું
નિવારણ કરવા આવી અલક્ષ્ય ચીજોનો ત્યાગ કરો ! ધન્ય
છે—વંકચુલ રાજકુમારને, જેણે પ્રાણાન્તે પણ માંસનું
લક્ષણ ન કર્યું, અને દેવ ગતિ સાધી. આપણે તેવા મહાત્મા
પુરુષોનું અનુકરણ કરતાં ક્યારે શીખીશું ? અને શિવસંપદા
ક્યારે પામીશું ?

૮ માખણ—

જેમ દુધ વખત જતાં બગડી જઈ ખાવા લાયક રહેતું
નથી. તે પ્રમાણે દહીં પણ જેમ મેળવ્યા પછી જે રાત્રિ પછી
જંતુ પડી જવાથી અલક્ષ્ય થાય છે. ઉંટડીના દુધમાં અન્ત-
ર્મુદૂર્તમાં જંતુઓ ઉપજે છે, અને અલક્ષ્ય થાય છે. તે જ પ્રમાણે
માખણ સર્વજ્ઞ ભગવંતોએ અલક્ષ્ય કહ્યું છે. છાશમાં માખણ
સ્વાભાવિક રીતે જ આવી જવા સંભવ છે. તેથી વિરતિવંતે
ગાળીને વાપરવી જોઈએ. અથવા અબાણતા આવી ન જાય, તેની
જયણા રાખવી. માખણ છાશમાંથી બહાર કઢાય કે તરત
જ અંતર્મુદૂર્તમાં તદ્રણા સૂક્ષ્મ જીવો ઉત્પન્ન થાય છે.
માખણ તથા દિઘલ પ્રમુખમાં જે જીવ ઉત્પન્ન થાય છે,
તે હેતુગમ્ય નથી, પણ-આગમગમ્ય છે. માટે-જિને-

૧ અહીં જ્યન્ય અંતર્મુદૂર્ત સમજવું. તેનો કાળ નવસમય-સમ-
યપૃથક્ત્વ છે. એક સેકન્ડમાં અસંખ્યાતા સમય થાય છે, માટે છાશથી
બહુ પડ્યું કે તરત જ અલક્ષ્ય સમજવું.

શ્વરભગવંતોએ જે પ્રરૂપ્યું છે, તે સત્ય માનવું જોઈએ. [આ-ગમગમ્ય પદાર્થોના પણ કેટલાક પદાર્થો પ્રયોગગમ્ય અને હેતુગમ્ય કરી શકાય છે. પરંતુ તેવા સાધનો ગોઠવવામાં મોટો ખર્ચ થાય છે. અથવા સૂક્ષ્મ હેતુવાદ સમજવામાં ઘણા જ ઉંડા અભ્યાસ અને સૂક્ષ્મબુદ્ધિની જરૂર પડે છે. તેવા સાધનો ન હોય, અથવા તેવું સમજવાની શક્તિ ન હોય, તેટલા ઉપરથી સર્વજ્ઞભગવંતોએ કહેલી હકીકતો સાચી ન માનવાને કારણ રહેતું નથી. પરંતુ સર્વજ્ઞ ભગવંતોએ કહેલી દરેક વાતો સત્ય જ માનવી.]

ઉપસંહાર.

ઉપર જણાવેલી ચાર મહા વિગતો [મધ-મદિરા-માંસ-માખણ] નો અવશ્ય ત્યાગ કરવો જોઈએ. પ્રભુની આજ્ઞા પાળવી તે ધર્મ છે, અને તેમાં દયા: સંયમ: તથા નિર્મળ જીવન: નો લાભ સમાયેલો છે. એ ચાર વિગત ખાનારાજ જીવે છે, ને ન ખાનારા મરી જાય છે. એમ છે જ નહીં. તો શા માટે પાપમાં પડવું ?

૧૦. ખરફ—

ખરફ: હીમ: અને કરા: એ ત્રણેય ચીજોમાં સરખો દોષ છે. અપૂકાય [દરેક સચિત્ત પાણી] નું એક બિંદુ અસંખ્ય જીવમય હોય છે, તે એક જીવનું શરીર સરસવ જેવડું કદપીએ, તો પાણીના એક બિંદુના જીવો લાખ જોજનના જંબૂદ્વીપમાં ન સમાય, એટલા સૂક્ષ્મ શરીરવાળા હોય છે. [પાણીને ગાળીને ખરફ કોણ ખનાવે ? અને ગાળે તો પણ ઘણા નાના જીવો ગળણામાંથી પણ નીકળીને રહી ગયા હોય, તે

બધા ઠંડીના ઉપદ્રવથી સંકેતચાઈને મરી જાય, તથા કોઈ બાકી રહ્યા હોય, તો ઉપયોગ કરતી વખતે તેનો મરો થાય. એમ અનેક રીતે તેમાં પાપ પ્રત્યક્ષ રીતે સમજાય છે. માટે બરફ વિગેરે અલક્ષ્યમાં ગણાવેલ છે, તે બ્યાજળી જ છે.

એટલે પાણી પોતે અસંખ્ય જીવમય હોય છે, તે ઉપરાંત પાણીના એક બિંદુમાં કેટલા બીજા ત્રસ જીવો હોય છે, તે આ સામેના ચિત્રમાં જુઓ] તથાપિ પાણી વિના નિર્વાહ ન થાય, માટે જરૂર પૂરતું અને પ્રાસુક વાપરવું પડે છે.

ઘણું યતો મટાડવાને ચાંદન [મુખડ] કે બરાસનું અથવા ખડસલીયા પિત્તપાપકાનું વિલેપન કરાય છે. સાકરનું પાણી, બદામ અથવા મુખડ સહિત પિવાથી તૃષ્ણા છીપે છે, કેળાં પણ ઠંડી કરનાર છે.

મલયાગરુ, સુરોખાર, લીંબડો, ગળોતું સરવ, કરીયાતું અને જીરુકણુ વગેરે અણાહારિ ચીજો રાત્રે પચ્ચ-ફાણુ છતાં વપરાય છે.

[હમ [બરફ] કુદરતી હોય છે, તથા સંચાઓ પ્રમુખ સાધનોથી જુનાવાય છે તે બન્ને ય જાતનો અલક્ષ્ય છે. કારણ કે-તેમાં પાણીના અસંખ્ય જીવો છે. બહુ આરંભનો તીર્થકર પરમાત્માએ નિવેધ કર્યો છે. આઈસક્રીમ, આઈસવોટર, (બરફનું પાણી), આઈસ સોડા, કુલફી, પ્રમુખ બરફની ચીજોનો પણ ત્યાગ કરવો. [આઈસક્રીમ બનાવવામાં બરફ તથા કાંચા પાણી અને મીઠાનો આરંભ થાય છે. એટલે એકેન્દ્રિય અને ત્રસ જીવોની વિરાધના થાય છે.] ૧ સંચાઓની અદર રહેલો દૂધ પ્રમુખનો રસ-તે સાફ કરવામાં ન આવે-તો

એઈદ્રિય વગેરે જીવોની ઉત્પત્તિ થવાનો પણ સંભવ રહે છે. પણ તે જીવો ખડુ સૂક્ષ્મ હોવાથી દૃષ્ટિએ પડી શકે નહિ અને નવું દ્વંધ વિગેરે પડતાં તરત જ તે બિચારા વિનાશ પામે. આ રીતે ત્રસની હિંસાનોયે સંભવ છે. આવી વિરાધનાનો વિચાર-ત્રિબ્હાઈદ્રિયમાં લુપ્ત થવાથી આપણામાંના કેટલાક અહિંસામય ધર્મના આગેવાન જેવા જૈનખંધુઓ પણ ન કરતાં અનેક જીવોના પ્રાણ લેવાના દાર-શ્લુક થઈ પડે છે. જ્યારે આગળ તેમના પૂજ્ય વડિલો સચિત્ત ત્યાગી તથા ગંઠસી-વેદસી પ્રમુખ સખ્ત નિયમો પાળવામાં દૃઢપણે વર્તતા હતા. ત્યારે આજે અનેક ખંધુઓ રસ્તામાં ચાલતાં, હાટલો-વિશ્રાંતિગૃહ [વિશ્રાંતિ નહિ પણ ખરેખર વિનાશકારીગૃહ] વગેરેમાં લક્ષ્યાલક્ષ્ય અને સ્પર્શસ્પર્શનાં મલીન દોષનો વિચાર ન કરતાં તેમજ પરલવનો પણ [આ ભવમાં શુરુ, વડિલ, કે જ્ઞાતિનો ભય ન હોય તો,] ભય નહિ રાખતાં સ્વચ્છંદપણે નિર્ધ્વંસ પરિણામે આવી તુચ્છ વસ્તુઓથી સ્વ મનકામનાઓ તૃપ્ત કરી સ્વઆત્માઓને મલિન-બ્રહ્મ કરે છે ! અફસોસ ! આ કેવું ખેદજનક ? ખંધુઓ ! પરના જીવોને થતી વેદનાનો સહજમાત્ર વિચાર આપના વિચારશીલ મગજ ઉપર લાવી, આવી તુચ્છ-અસાર વસ્તુઓનો સહંતર ત્યાગ કરો ! ! મગડતું વાતાવરણ સુધારો ! [તાવમાં ખરફનો વપરાશ ઘણો થાય છે. કેટલાક ચિકીત્સકોનો એવો અભિપ્રાય બહુવામાં આવેલો છે કે-“ જો તાવ મારી નાંખે તેવો ઝેરીજ હોય, તો ગમે તેટલા મધુ ખરફ મૂકવામાં આવે, તો પણ દરદી બચી શકતો નથી. અને જો મારી નાંખે તેવો ઝેરી ન હોય, તો અમુક વખત ગયા જાદ તાવનો ગમે તેટલો આકરો વેગ નરમ પડતાં માથાનો ભાર ઝોછો થઈ જાય છે. એટલું ખરું કે ખરફ

મૂકતી વખતે દરદીને આરામ રહે છે. પરંતુ આકરો તાવ હોય, તો ખરફ ખસેડીએ કે તુરત તેને ફરી તાવની અસર થવા માંડે છે. એટલે ખરફ મૂકવાનો રીવાજ પ્રસરતો જાય છે. પરંતુ ખરફ મૂકવાથી તુકશાન પણ એ થાય છે કે-જ્યાં ખરફ મૂકાય, ત્યાં લોહી ઘાટું થાય છે. જેમ ખરફથી દુધ વિગેરે ચીજો થીજી આઈસ્ક્રીમ બને છે, તે પ્રમાણે લોહી પણ થીજે છે. અને તે થીજેલું લોહી હૃદયમાંથી પસાર થાય, ત્યારે તેને નબળું પાડે છે. અને હૃદય નબળું પડે, એ પણ બીજા રોગોને નોતરવા રૂપ થાય છે. ” એવો અભિપ્રાય છે.]

૧૧. વિષ—[વિષ આર જાતના હોઈ શકે છે. ખનીજ : પ્રાણીજ : વનસ્પતિજ : અને મિશ્રણજ. સોમલ : હડતાલ વિગેરે ખનીજ છે. વીંછી : સર્પ : વિગેરેનું પ્રાણીજ છે. વચ્છનાગ : અશ્વીણ : ધતુરો : આકડો : વિગેરે વનસ્પતિજ : છે. અને મધ અને ઘી સમભાગે હોય, તથા એવી ઝેરી દવાઓ : મિશ્રણજ વિષ ગણાય છે.] અશ્વીણ, સોમલ, વચ્છનાગ, હડતાલ, મીઠા, તેલીયા, સંખીયા, પ્રમુખા ચીજો અલક્ષ્ય છે. કારણ કે-તે ઝેરો ખાવાથી પેટના કૃમિ આદિક ઇંચોનો નાશ થાય, શરીર શિથિલ થાય, અને પરવશતા થાય. માટે વિષ લક્ષણ કોઈ રોગથી કે બળ પુષ્ટિ અર્થે ન કરવું. ઔષધ તરીકે છૂટ રખાય છે [તે પણ વાસ્તવિક નથી]. જુઓ વ્યસની માણસના હાલ શા શા થાય છે ? તથા અવસરે અમલ ન મળે, તો ચેતના ગુંગાય, ક્રોધ-મિત્તજ વધે, અને તે વસ્તુ ખાનારો જ્યાં મલ-મૂત્ર કરે, તે ક્ષેત્રમાં ત્રસ સ્થાવર જીવની હિંસા થાય. વળી, આવી વસ્તુ ખાઈને આપઘાત કરવાથી પરલવે નરકાદિ નીચ ગતિ પ્રાપ્ત થાય માટે વિષ, વ્યસન કે આપઘાત કરવામાં વાપરવું નહિ. તેમ તેનો વ્યાપાર પણ કરવો

નહિ. રાજ્યકર્તાઓ પણ વિધવ્યાપારની સનદો માત્ર તેની હદ રાખવા માટે આપે તો યોગ્ય ગણાય. સર્વજ્ઞ પ્રભુઓએ પંદર કર્માદાન તજવામાં વિધવ્યાપાર નિષેધ્યો છે. કેમકે—તેના વ્યાપારથી અનેક અનર્થ નીપજે છે માતાઓ ભર્યાઓને બાળાગોળીનું અમલ આપે છે, જેમાં અપ્રીણ આવે છે. પણ તે વ્યસનથી બચ્યાઓને ફાયદો નથી, પરંતુ ઉલટું નુકશાન કરે છે. [ખોટી રીતે બાળકને સ્ફૂર્તિમાં રાખે છે, ને રોગો અંદર ઘર કરી જાય છે, તેના ખ્યાલ રહેવા દેતું નથી] અને કોઈ વેળા ભૂલથી બાળા ગોળી ઠેકાણાસર ન મૂકાઈ હોય, અને બાળકના હાથમાં આવી જાય, ને વધારે પ્રમાણમાં ખવાઈ જાય, તો મૃત્યુ પણ પામે છે. જેથી સુર માતાએ આવી ઝેર કે અલક્ષ્ય વસ્તુઓનાં અમલ આપવા નહિ. તેને માટે તો દેશી વૈદ્યકૃત શુટિકા બસ છે. x

x [મોમલ: પારો: ગધક: વચ્ચનાગ: ઝેરકાચકું: ધનુરો: અપ્રીણ: ક્ષીનાઈન: વિગેરે ઝેરી ચીજો જે ઔષધોમાં વપરાય છે. તે ઔષધ ઘણુંજ શક્તિશાળી અને પ્રભાવશાળું થાય છે. અને જલ્દી રોગ મટાડીને તુરત આરામ આપે છે: આથી વૈદ્યો અને ડૉક્ટરોની તથા પરચુરણ દવા વેચનારની જાહેરાત સારી થાય છે, તેઓની પ્રતિષ્ઠા તથા ધનપ્રાપ્તિમાં સારો વધારો થાય છે. પરંતુ કેટલાક વિદ્વાન અને સમજુ વૈદ્યો અને ડૉક્ટરોના અભિપ્રાય પ્રમાણે “ પરિણામે વિપોષધથી ભયંકર નુકશાન થાય છે.” એવી ખાસ માન્યતા તેઓ ધરાવતા જણવામાં આવ્યા છે. “ એ પદાર્થો ઝેરી છે. એટલે તેનું ઝેર અસર કર્યા વિના રહે જ નહીં. પરંતુ તેને બીજી ચીજોના પુટ દઈને તેની ઝેરી અસર નાશુદ કરવામાં આવે છે. પછી તે ઝેર શી રીતે અસરકરે ? ” કેટલાક આ જાતનો તેઓને પ્રશ્ન કરે છે. તેના જવાબમાં તેઓ કહે છે કે—“ વનસ્પતિના પુટ વિગેરે ઝેરની અસર મૂળથી નાશુદ કરી શકતા નથી. પરંતુ તેને દબાવી દે છે, અને ઠંડેથી નાંખે છે. ઝેર હરમેશાં—જલ્દી ફરી વળવાના સ્વભાવવાળું ચિગવાદી] હોય છે. એટલે એકદમ લોહીમાં ફરી વળે છે. તથા લોહીને

એકદમ ફેરવે છે સાથે વનસ્પતિના પુટાની અસર તેમા હોય છે, એટલે તે, તે વખતે નુકસાન ન કરતા ઉલટી રીતે વનસ્પતિ વિગેરે ઔષધના તત્વોને જલદી શરીરમા ફેલાવે છે એટલે ઉલટુ શરીર સારુ થતુ દેખાય છે પરંતુ વખત જતાં અપાયેલા પુટા શરીરમા અને સાત ધાતુઓમા પચી જાય છે પછી એરો ઉધાડા પડી જાય છે અને હૃદયમા જઈ તેને નબળુ પાડે છે પછી એ નમજાઈને લીધે બીજા કોઈ નવા રોગ ઉત્પન્ન થવાની તૈયારી થાય છે જેની દગ્ધીને માહિતી હોતી નથી અને આખી જીદગી સુધી ખાધેલા વિવિધ એરીનો શરીરમા થયેલો સમઠ વૃદ્ધાવસ્થામા જલદી જીદગીનો અંત લાવે છે. તે વિષમય દવાઓની મદદને મીયાણાની ચોકી કઢી છે ગામમા ચોકી કરે અને જગલમા માથુસ એકલો પડે તો તેજ છુટ ચનાવે તેજ પ્રમાણે શરીરમા લોહી વિગેરે ધાતુઓનો પૂરવઠો બગમગ હોય, ત્યાં સુધી તે શરીરને સશક્ત ગણે પરંતુ જેમ જેમ લોહી ઘટતું જાય, તેમ તેમ તે વધારે ને વધારે હુમલો કર્યો જાય પરિણામે દરદી પોતાના સ્વાભાવિક આયુષ્ય કરતા ઓછા મરવાના બીજા ધણા કારણો મગહે છે તેમા આ એરી દવાઓ પણ એર ખાવા જેટલીજ અસર કરીને વધારો કરે છે માથુસને ખમગ નથી હોતી, “કે પોતાનું કેટલું આયુષ્ય ખરું હતું ?” અને તેમા આ એર કેટલો ઘટાડો કર્યો ?” એ સમજે છે કે “મારું મૃત્યુ સ્વાભાવિક રીતે થયું છે” પરંતુ ખરી રીતે આ એરોએ તેના આયુષ્યનો ઘટાડો કરેલો હોય છે એટલે એર તે છેવટે એર જ રહે છે. વિશેષ ખુબી તો એ થાય છે, કે-જમે તેવા રોગમા દર્દીને ચાલુ ખોરાક ઉપર ગખીને આરામ આપનારા હોશીયાર ડોક્ટરો અને વૈદ્યો એરી સરસ અસરકારક દવા આપે છે, કે-જેથી દર્દીને ફાયદો તુરત થાય કેમકે-વિષ અને કેફી દ્રવ્યોથી મિશ્રિત દવાઓ પોતાનો એટલો બધો પ્રભાવ બતાવીને મગજ, હૃદય, તથા શરીરની સૌમ્ય ધાતુઓ વિગેરે રક્ષક તત્વોમાથી મદદ મેળવીને દરદ મટાડી દે છે અને આરામ આપી દે છે પરંતુ ખરી રીતે રોગ મટતો નથી રોગ શરીરના અંદરના તત્વોમા

ગુંથાઈ જાય છે, બહેચાઈ જાય છે. અને દવાના ઝેરથી તાજગી બરાબર જાણાય છે. દવાનું જોર ઓછું થતાં ફરીથી એ પ્રમાણે દરા લેવા જતાં પ્રથમની દવા અસર કરતી નથી. ત્યારે તેના કરતાં વધારે જોરવાળી દવા આપવામાં આવે છે. અને તેની અસર સારી માલૂમ પડે છે. આમ ઉત્તરોત્તર જોરદાર દવાના જોરથી ઘણા દરદીઓ ટકી રહેલા હોય છે. પરંતુ આમ ઝેરની અસર એટલી થતાં દરદીના આયુષ્ય ઉપર મોટી અસર કરે છે. અને દેશી વિદેશી વૈદકમાં એવી ઉત્તરોત્તર જોરદાર દવાઓની બનાવટો શાબ્દીય પદ્ધતિ ઉપર ખીલવવામાં આવેલી હોય છે. સારા વૈદ ડૉક્ટરો ઉગ્ર દવાઓ આપે છે. પરંતુ તેને વધુ વખત લેવાની ના પાડે છે. અને બનતા સુધી તો તેવી આપતા પણ નથી. અથવા જરૂર પુરતી જ આપે છે. ખાસ આત્મિક કારણોમાં આપે છે. પરંતુ વિલાયતી દવાઓ અને તેમાં ખાસ કરીને ઇન્જેક્શનો તો મોટે ભાગે વિષમય જ હોય છે. એટલું જ નહીં, પરંતુ હોમીયોપેથિક જેવી બાર દારવાણો કે બીજી દવાઓ પણ ઝેર મિશ્રિત હોય છે. જેમ કે-એળીયો કે એવી દવાઓને શુગર ઓક્સિલિકમાં ઘુટી ઘુટીને કે ના કે એટલી બધી સૂક્ષ્મ કરવામાં આવે છે. એટલે કે-જેમ તે વધારે દુધની સાકરમાં ઘુટાવ તેમ તે ઝેરના રજકણો ઘણાજ બારીક બનતા જાય, તેમ તેમ તે શરીરમાં એકદમ ફરી શકે અને બારીકમાં બારીક તત્ત્વોમાં પેસી જઈને સારી રના તત્ત્વોને અસરકારક કૃત્રિમ વેગ આપીને રોગ નાબુદ કરે છે. પરંતુ પાછળથી પોતાની ઝેરી અસર કર્યા વિના ન રહે. કેટલીક દવાઓ અવધોને જડ બનાવીને-બહેરાબનાવીને રોગની અસર ન થવા દે. પરંતુ એટલા ઉપરથી રોગ મટ્યો હોય, એમ માની શકાય નહીં. દેશી વૈદોમાંના કેટલાક હિમગર્જની ગોળીના એકાદ બે ધસારાથી મરવા પડેલા દરદીને બોલાવીને તેની સાથે વાતચીત કરાવે છે, તેનું કારણ મરવાને તૈયાર થયેલા દરદીને મરવાની વાર હોય છે, છતાં તેના હૃદય અને પ્રગળ અસ્વસ્થ થતા જતા હોય છે. તેને આ દવાઓ એકદમ પરાણે

મારીમચડીને સ્વસ્થ બનાવે છે. વાતચીત કરવા સુધી ટકાર કરી આપે છે. પરંતુ એ દવાની શક્તિ ચંલી જતાં મરવાનો હોય, તેના કરતાં કંઈક બહેલો દરદી મરે છે. અને તે દવા આપનારા પણ કોઈ વખત કહેતા જાય છે કે—“હવે જલ્દી મરી જશે.” તેનું કારણ વિષ હોય છે. બહુ પ્રાચીન વૈદ્યક્રમાં આવા વિષોનો ઉપયોગ ખાસ કરીને ખતાઓ નથી. અલગતા, એવા પણ સંભોગો હોય છે, જેમાં વિષની ખાસ જરૂર પડે. જેમ કે—પાણીમાં કુબેલો માણસ બેલાન હોય, તેવે વખતે તેને હિમગર્ભની ગોળી જેવીનો જરૂરીઆત પ્રમાણે એકાદ ધસારો પામે હોય, તો તેની મૂર્છા ઉડી જાય. પરંતુ તે પણ થોડો વિસંખ કરવાથી ચાલે તેમ ન હોય, તો જ આપવો જોઈએ. પરંતુ મરી જશે કે જીવશે ? એવા ખાસ મહત્વના સદિગ્ધ પ્રસંગમાં અપાય, તો ખાસ હરકત ન ગણાય. આવા સંભોગોમાં ખતાવવામાં આવેલી વિષ ચિકિત્સાને પાછળના વૈદ્યક્રમાં દરેક રોગમાં આપક કરી નાંખવામાં આવેલ જણાય છે. અને આધુનિક વિદેશી ચિકિત્સાનો તો વિષ ખાસ પ્રાણ છે, એમ ગણાય છે.” આ ઉપરથીવિષને અભક્ષ્યમાં ગણાવવામાં જૈનશાસ્ત્રકારોની કેટલી સૂક્ષ્મ દષ્ટિ છે ? તે સમજાવવા આ વસ્તુ ચર્ચા છે.]

૧૨. કરા—વરસાદના કરા આકાશમાંથી પડે છે, તેમાં પણ બરફના જેવો મહા હોય ? છે; જિનઆસા વિરુદ્ધ છે. તેથી વર્જવા [હિમ-વિષે વાંચો].

૧૩ ભૂમિકાય—(પૃથ્વીકાય)—સર્વ જાતની માટી, ખડી, ભૂતડો (સરાકડો), ખારો, કાચું મીઠું, વિગેરે અલક્ષ્ય છે.

૧ જેમ કાચું કૃણ કે ઉગતુ ધાન ખાવાથી મીઠું ચડે છે, અને ગર્ભિણી સ્ત્રીને કાચો ગર્ભ પડી જાય ત્યારે સુવાવડમાં ખાવાની થી વગેરે ઉત્તમ ચીજોને બદલે તેને કસુવાવડમાં તેલ ચોળા કળથી અને બાજરીનો લુખો રાટલો વગેરે ખાવું પડે છે. તેમ કાચા વરસાદનું સ્વરૂપ કરા કુદરત વિરુદ્ધ હોવાથી [પણ] અભક્ષ્ય છે.

કારણ કે—તેમાં અસંખ્ય જીવ છે. માટી, મીઠું, એમાં દોષનું પહેલું કારણ—પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયમાં જેમ એક શરીરે (પાદડાં, ફુલ, ફળ, બીજમાં) એકેક જીવ છે, પણ એક લીલાં આંબળા પ્રમાણુ પૃથ્વીકાયમાં નેટલા જીવ છે, તે દરેક જીવ કબૂતરના જેવડું શરીર કરે, તો તેટલા જીવો આ લાખ જોજન ગોળાકૃતિવાળા જંખૂદ્વીપમાં સમાય નહિ, એવી બહોળી સંખ્યાના છતાં નાના શરીરવાળા હોય છે. તેનો વિનાશ કરીને અદ્યત્તૃપ્તિ લેવી તેના કરતાં તેવી ચીજો તણ, તેવા સામટા જીવોને અભયદાન દેવું યોગ્ય છે. તેવિના આપણે મરી જવાના નથી. એ ચીજોને ભદલે બીજી ઘણી અ—ચેતન ચીજો મળી શકે છે. આંબળાં, કકેડી, અરીકાં, વિગેરે ચીજો નહાવા ધોવામાં વાપરવા ઠીક છે.

ગર્ભિણી સ્ત્રીને ભૂતડો ખાવાનું સૂઝે, તે ગર્ભને વ્યાધિ, અને નુકશાનકારી તો થાય છે.

પાપક કે સાળીયાં બનાવવા માટે ખારો વાપરવાને બદલે સાજીખાર ઉપયોગી છે.

ચાક, ચૂનો, ગેરુ, અચિત્ત હોવાથી તેનો ઉપયોગ કરી શકાય છે. માટી ખાવાથી પેટમાં અસંખ્ય જીવોની ઉત્પત્તિ થાય છે. તથા પાંડુરોગ, આમ વાત, પિત્ત, પથરી પ્રમુખ રોગ થાય છે, તથા કેટલીક જાતની માટી દેડકાં વિગેરે સમૂર્ધિમ જીવોની યોનિરૂપ હોય છે, તેથી પણ તે અલક્ષ્ય છે. માટે તેનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો. પણ અનાજમાં કાંકરો ખાવામાં આવી જાય, કે પાણીમાં ધૂળ—રજ ઉડીને પડે, તેમજ શાક લાજમાં માટી ચોટેલી હોય, તેથી સાવચેતી રાખવા છતાં

આવી જાય, તો કાચી માટીની ખાધાનો ભગ થતો નથી, છતાં તેની જયણા તો રાખવી

કાચુ-સચિત્ત મીઠું શ્રાવકે વર્જ્યું અને અચિત્ત વાપર્યું પૃથ્વીમાથી ખાણુ જોદી કાઢેલું, કાંઈ પહાડના શીખરરૂપે મળેલું, અને સમુદ્રના પાણીથી આગરમા જમાવેલું, એવું સર્વ-વડા ગરૂ, ઘશીયું, ખારો, દાદ સિંધવ વગેરે અનેક ક્ષાર જેને અગ્નિ શસ્ત્ર ન લાગ્યું હોય, ત્યાં સુધી તે “સચિત્ત” છે, તેવું સર્વ મીઠું દરેક જૈનોએ શ્રદ્ધાથી તજવા યોગ્ય છે, ગૃહસ્થોને જો અચિત્ત કરેલું વેચાતું ન મળે, તો ખપ જેટલું અચિત્ત કરાવે છે દાળ ચડતા શાકમા નાખેલું-તો સચિત્તનું અચિત્ત થઈ જાય છે પણ અથાણામા, મશાલામા, મુખવાસમા અને ઔષધમા અચિત્ત મીઠું હોય, તો તે વાપરી શકાશે

અણાહારીમા ગણેલા સુરોખાર, સાજીખાર, ટકણખાર અને ફટકડી તો અચિત્તજ છે અચિત્ત મીઠું જુદી જુદી રીતે થાય છે, એક તો માટીના વાસણમા મીઠું ભરી ઉપર મજખૂત પેક કરી કુલાગ્ની અગર કદોઈની ભટ્ટીમા +મૂક વાથી ખરોખર અચિત્ત થાય છે તે મુજબ અચિત્ત કરેલું મીઠું બે ચાર વર્ષ કે તેથી વધારે વખત સુધી સચિત્ત

+ મીઠું કુભારને ત્યાં અચિત્ત કરવા માટે આપવાની પ્રવૃત્તિ ગુજરાતમા પાટણ રાહેરમા છે, જે કુમારપાલ મહારાગના વખતથી ચાલી આવે છે, એમ કહેવાય છે ત્યાં દાતણની ચીર પણ તૈયાર વેચાતી મળે છે વળી મીઠું પણ અચિત્ત મળે છે જે અમદાવાદના કેટલાક શ્રાવકો મગાવે છે તથા ખારો કદોઈ (દબવાઈ) ની પેદીમા અચિત્ત મળે છે

ચતું નથી. શ્રાવકો પોતાને ઘેર એક શેર મીઠું ખાંડીને દળીને આથરે જે શેર પાણીમાં તે એક રસ થઈ બીય ત્યારે તે રસ ગાળીને ચૂલા ઉપર જેમ સાકર-ખાંડનું ખુરં બનાવે છે, તેમ શેકી નાંખે છે. આ પ્રમાણે બનાવેલું મીઠું અચિત્ત બરોબર થાય પણ પાણીના સંયોગે રસ ઠર્યો છે માટે જે ચાર માસે સચિત્ત થવાનો સંભવ છે. ભટ્ટીના પાકેલા બલ-મણ જેટલો કાળ ટકવાનો તેનો સંભવ નહિ. કારણ કે-ભટ્ટીમાં શેકેલું મીઠું જ ગળી પાણીરૂપ થઈ ઢેકું બંધાય છે. કોઈ ઠેકાણે તાવડી કે +લોઢી ઉપર શેકે છે. પણ તે લાલ રંગ જેવું થાય તેવું આકર્ષે શેકેલું હોય, ત્યારે અચિત્ત થાય. કારણ કે-મીઠાની યોનિ બહુ સૂક્ષ્મ છે. તેથી તેને અગ્નિનું બરોબર શસ્ત્ર લાગે ત્યારેજ અચિત્ત થાય. મુનિરાજ શ્રીચીર વિમલજી મહારાજ સચિત્ત અચિત્તની સજ્જમાયમાં લખે છે કે:—

+ કાઠીયાવાડમાં કેટલાએક આય'બીલ, એકાસણા પ્રમુખમાં અચિત્ત મીઠું વાપરવા માટે તાવડી ઉપર કે વાટકામાં સચિત્ત મીઠું નાંખી ચૂલા ઉપર થોડી વારમાં શેકીને ઉપયોગ કરે છે. તેઓએ અવશ્ય સમજવું કે-મીઠાની યોનિ એટલી બધી સૂક્ષ્મ છે, કે-તેને માટે શાસ્ત્રકારોએ શ્રી ભગવતીસૂત્રના ૧૬ મા શતકના ત્રીજા ઉદ્દેશમાં ફરમાવ્યું છે કે “ ચાવર્તિની દાસી વજ્રમયી શીલા ઉપર વજ્રના લિસેઠાથી મીઠું એકરીશ વાર વાટે, તો પણ તેમાંના કેટલાક જીવોને કાંઈ અસર પણ થતી નથી. ” માટે અગ્નિનું શસ્ત્ર બરોબર લાગે તો જ અચિત્ત થાય છે, અન્યથા શંકાશીલ બન્યું. અચિત્ત મીઠું કાદતી વખતે કોરા હાથ કરીને કાઢવું. નહિતર સચિત્ત પાણીનું એક ટીપું આજ પડવાથી તે મીઠામાં જળ બતાવે સચિત્ત થઈ જાય છે. તેનું બહુ ધ્યાન રાખવું.

અચિત્તલવણુ વર્ષા દિન સાત,
સીયાલો દિન પન્નર વિખ્યાત ॥
માસ દિવસ ઉન્હાલા માંહિ,
આઘો રહ્યો સચિત તે થાય ॥ ૮ ॥

એટલે—“અચિત્ત કરેલું મીઠું વર્ષા ઋતુમાં સાત દિવસ,
સીયાલામાં પન્નર દિવસ અને ઉન્હાલામાં એક માસ સુધી
અચિત્ત રહે, તે પછી તે સચિત્ત થાય.” એ કાળમાનની વીગત
જોતાં ઘરમાંજ તાવડી, ઠીબ, લોઢી કે તવામાં શેકીને કરેલા અચિત્ત
મીઠાનો આટલો કાળ સંભવે છે. કેમકે—લઠ્ઠીમાં પાકેલા બલમણનો
કાળ તો પ્રવચનસારોદ્ધાર વગેરેમાં ઘણો મોટો—પ્રભૂત કહ્યો
છે:—“જે ચાર વર્ષ કે તે ઉપરાંત સુધી અચિત્ત રહે.” અર્થાત્
તેનો કાળ ઘણોજ સમજવો. થાવક મૂળ ભાંગે સચિત્ત પરિ-
હારિ હોય તેથી પ્રમાદ ત્યજી સચિત્ત સર્વનો ત્યાગ કરવો,
તેમાં પણ સચિત્ત મીઠું તો અવશ્ય વર્જવું.

૧૪. રાત્રિલોજન—આ ભવ તથા પરભવને વિષે
મહાદુઃખોનું કારણ છે. રાત્રિએ ચારે આહાર અભક્ષ્ય છે. રાત્રિ
લોજન કરનારા પરભવે ઉલુક, કાગ, ગીધ, ભૂંડ, વીંછી, ઘો,
ખિલાડા, ઉંદર, સર્પ, વાગોલ, ચામાંચીડીયા વિગેરેના
ભવ પામે છે, મહા દુઃખી થાય છે, અને તેને ધર્મ પામવો
દુર્લભ થાય છે. જે પોતે રાત્રિ લોજન કરે, તો તેના પુત્રાદિક

(* આ દુનિયામાં આહાર, ભય, પરિગ્રહ અને મૈથુન એ ચારે
સંઘા સર્વ જીવોને હોય છે. ચાર ગતિમાં દેવ દેવીઓને તો કોઈ પ્રત
પચ્ચક્રખાણુ નથી હાતા. તેથી તેઓ પાછલા ભવની કમાણી
ભોગવીને પછી પ્રાયઃ ખાલી હાથે પરભવ જનારા હોય છે. તથા નરક
ગતિમાં જીવો એકલું દુઃખ જ ભોગવે છે, તેમજ તેઓ દિવસ કે
રાત્રિને જોતા નથી, તેથી પ્રત નિયમનુ ત્યાં પાલન કે શુભકરણી કરી

પણ તેવી કુચાલે વતે. વળી, લોજનમાં ઢીડી ખાવામાં આવે, તો બુદ્ધિ મંદ કરે છે, જૂ જોડાદર કરે છે, માંખી વમન કરાવે, કરોળીયો કુદ રોગ કરે, અરૂંદેરી પ્રમુખ

પુણ્યરણવાનું નથી હોતું. અને નિર્વચ્યગતિમાં પશુપણું સર્વ વિવેકહીન (માતાપુત્રની વ્યવસ્થા રહીત) હોવાથી દિવસનું કે રાત્રિનું જ્ઞાન નથી, ખાતું પીતું પ્રાયઃ પરાધીન હોય છે. ફક્ત મનુષ્ય ગતિમાં જેઓને માયા શાશ્વતો ભરોંમે છે, અને તેનો ત્યાગ કરે છે. તે પક્ષીના જ યો રાત્રિભોજનના પારાવાર દોષને સમજે છે. મોક્ષ એટલે મનુષ્યનું જ કર્તવ્ય કરે, ત્યાગ એટલે દાન અર્થાત્ અજ્ઞાન કરે કે-જેનું ફળ શિવ છે, તે તમે મેળવો. અદાર પાપ સ્થાનકમાં પહેલું પ્રાણિપદ તજવાનું છે. પછી ખીજ તમ્બ છે. અથવા તો પહેલું પ્રાણીપાત વિરમણુ વન પાળવાને અર્થે તે ખીજાં વનો પ્રથમ વ્રતની સંભાળ માટે ક્ષેત્રની વાડરૂપે જરૂરનાં છે. ત્યારે કાષ્ઠ પ્રાણીનો ધાત આપણે નિમિત્તે યવા ન દેવો, એવું સદ્વર્તન રાખવાની ખાતર “રાત્રિભોજન”નો ચાર પ્રકારે ત્યાગ સર્વજ, સર્વદર્શિ પ્રભુઓએ પરાંપકાર અથે અનેક શાસ્ત્રોદારા ફરમાયો છે. અને સાધુ મુનિમહારાજોએ રાત્રિ ભોજનનો સર્વથા ત્યાગ હોય છે. એટલેજ પાંચ મહાવ્રત સાથે તેને જૂઠા વ્રત તરીકે પાળવાને સૂચવાયો છે.

ખીજા જીવોને પણ મનુષ્યોની જેમ દાન, આંખ, નાક, મોઢું વગેરે હોય છે. પરંતુ વિવેકથી સદ્વર્તન રૂપ ધર્મ મનુષ્યોને વધારે છે, પણ અનાદિકાગથી “ખાઈ ખાઈ” કરતો આવેલો જીવ તૃષ્ણા છોડે નહિ, ત્યાં સુધી સંતોષનું સુખ મેળવી શકતો નથી.

સૂર્ય હોય ત્યારે વાતાવરણુ સ્વચ્છ રહે છે, અને તે નહોય ત્યારે વાતાવરણુ રાત્રે બગડે છે, તેવા બગાડ સમયે ખાતું પીતું જે કરે, તે રાક્ષસ અને જૂત પ્રેત અદશ છે. તેઓ નીશાયર (રાત્રે ચારો લેનારા ધુમ્મસ તથા ખીલાડી જેવા) કહેવાય છે. ખોરાક ખનાવતાં, પડતી ન દેખાય તેવી ઝેરી જીવોની ધાળના ઝેરથી મિશ્રિત ચમેલા

કાંઠા તથા કાઠના ટુકડા તાળવું ચીરીશું નાંખે છે. વડાં વગેરે કે તેના જેવા-સદૃશ રૂપવાળા ચાકલાણમાં વીંછી આવી જાય, તો તાળવું વીંધે, અને વાળ આવે, તો ગળામાં અતિ પીડા ઉત્પન્ન કરે, ઈત્યાદિક રાત્રિભોજનના ઘણા દોષો છે. પણ પંખી પણ રાત્રિ ભોજન કરતા નથી. માટે રાત્રિભોજન વર્જવું^૧. દિવસ છતાં પણ અંધારામાં

આહારથી મોત નીપજ્યાના ઘણા દાખલા મળે છે. જેમ કાઠને મારીને ભાગી જવું, તે અન્યાય છે, તેમ ખાઈને સુઈ જવું પણ દુર્વર્તન-અનારોગ્યકર છે. માટે-એક વારઃ અને સૂઈ છતાંઃ જમવું, એ વેદ અને પુરાણમાં કહેલું છે, તેનો ઉધો અર્થ બતાવીને તેની આજ્ઞા સોપે છે. કીડી, કુંથુ, છુ, ઈયળ, ઉધેઈ, મચ્છર વગેરે જીણા મોટા જીવનો ધાત રાત્રે ખાવા પીવાથી થાય છે, તે સૌ કણુલી શકે તેવું પ્રત્યક્ષ છે. જે કામ આર્યોને જાણતુ નથી.

જ્યારે માગ્યું ન મળે ત્યારે, અને ભોગવાઈ ન હોય ત્યારે કે માંદગીથી અને લઘનથી સુખ્યો રહે, તો રાત્રિ ભોજનના ત્યાગનું ફળ નથી મળતું. પરંતુ જની શક્તિ અને જતા ભોગે ત્યાગ ભાવે ઈચ્છા રુધે તો રાત્રિ ભોજન તજવાનું દરરોજ અરધા ઉપવાસ પ્રમાણે મહાફળ થાય છે.

૧ પુરાણ આદિ હિંદુ શાસ્ત્રોમાં પણ-રાત્રિભોજનનું મહાપાપ કહેલું છે. અને એજ કારણથી “સૂઈ જતા એક વખત ભોજન કરવાનું” ફરમાન કરેલું છે.

શ્રી નિશીથ સૂત્રની ચૂર્ણિમાં પણ કહેલું છે કે “મરોણીનો અવધવ રાત્રિએ જમવામાં આવે, તો જરૂર પેટમાં મરોણી જેવા જીવડાં ઉપજે. અને સર્પાદિની સાથે પડેલ હોય, તો મોત નીપજે છે. ઉદર વગેરેની લીડીથી મૂત્રનો મહા વ્યાધિ થાય છે, તેમજ વ્યંતર પણ જળે છે.”

કે સાંકડા વાસણમાં જમવું, તે પણ તેવું જ દોષિત છે. ૧. દિવસે જનાવેલું લોજન રાત્રિએ ખાવું, ૨. રાત્રિએ જનાવેલું રાત્રિએ ખાવું, ૩. રાત્રિએ જનાવેલું દિવસે ખાવું. એ ત્રણે લાંગા અશુદ્ધ છે. ક્રમ ૪. દિવસે ચતના પૂર્વક જનાવેલું લોજન દિવસે ખાવું, તે જ શુદ્ધ છે. મુખ્યતાએ સૂર્યાસ્ત પહેલાં તથા સૂર્યોદય પછીની બે ઘડી મુખી પણ આહારનો ત્યાગ કરવો તથા લગભગ વેળાએ એટલે સૂર્ય છતાં પણ સૂર્ય અસ્તાચળની અત્યંત નજીક આવી જાય, સૂર્ય કાંઈક જણાય અને કાંઈક નહિ, તથા સૂર્ય હશે ? કે નહીં ? એમ

તેજ નિશીથ સૂત્રના ભાષ્યમાં લખ્યું છે કે—“ જો રાત્રે કામુ ચીજ (તૈયાર-લાકુ, પેંડા, ખજુર, દ્રાક્ષાદિ) ખાય તો પણ તેનાથી દીવો કે ચંદ્રનું પ્રકાશ છતાં કુંથુ તથા પચવર્ણિ (તે તે ચીજને રંગો) લીલ, કુગી, વિજેરેની વિરાધના થાય, માટે અનાયરણીય છે. મૂળ વ્રતનો વિરાધક થાય. ”

૨૬૬ પુરાણમાં—“ રાત્રે પાણીને લોહી જેવું તથા અનાજને માંસના કવળ જેવું કહ્યું છે.

૩૬૬ કપાળ ભાષ્યન સૂત્રમાં—“ રાત્રે ન ખાય, તેને તીર્થ યાત્રાનું ફળ કહેલું છે. તથા દાન, સ્નાન, શ્રાદ્ધ, પૂજા, આકૃતિ અને ભોજન એટલા વાના રાત્રે ન કરવા. ”

૧. આયુર્વેદમાં—“ હૃદય અને નાભિ કમળ રાત્રે મીંચાઈ જાય છે. તેથી તેમાં કાષ્ઠ (ચાર પ્રકારે) આહાર ન કરવો ” એમ કહેલું છે.

યોગશાસ્ત્રમાં—“ સાંજે તથા સવારે બે બે ઘડી સૂઈ છતાં રાત્રિ તરીકે ખાન પાન તજવાનું મહા પુણ્ય થાવાનું ” કહ્યું છે.

૨. રાત્રે જમવા સાથે ‘જો પાણી બરેલી યાળી જોડે મૂકે, તો તેમાં જોડલા ‘જંતુ’ પડેલા જુઓ-જણો, તેટલાનું માંસાહાર થતું જણી રાત્રિ ભોજન વર્જનું.

બ્રમ' પડતી વખતે પણ લોજન અવશ્ય વર્જવું. સંપૂર્ણ સૂર્ય
 ઇતાં ચૌવિહારના નિયમવાળા વિરતિવંત લાગ્યશાળીએ છેવટ
 સૂર્ય અસ્ત થયા પહેલાં પાંચ દશ મિનિટે વાપરી લેવું
 જોઈએ^૧ તિવિહાર, દુવિહારના પણ નિયમ લેનારે તે મુજબ
 લોજન કરી લેવું જોઈએ અન્યથા દોષ લાગી જવા સંભવ છે.
 એક માસ પર્યંત દરરોજ ચૌવિહાર કરનાર ભગ્યને પંદર ઉપવાસનું
 ફળ શાસ્ત્રકારોએ કહ્યું છે, તે બરાબર છે. અનુક્રમે તે જીવ
 મોક્ષવધૂને વરે છે, એ પણ નિઃસંદેહ છે. વળી જોયો ચૌવિહાર^૨
 કરવાને અશક્ત હોય તેણે યથાશક્તિ તિવિહાર, દુવિહાર તો
 અવશ્ય કરવો જ જોઈએ “રાત્રિએ પાણી રુધિર સમાન અને
 લોજન માંસ સમાન છે.” એમ અન્યમતના શાસ્ત્રમાં પણ
 કહ્યું છે. એક ઇટાલીયન કવિતાનો અર્થ નીચે મુજબ થાય છે:-

૧પાંચ વાગે ઉઠવું, અને નવ વાગે જમવું.
 પાંચ વાગે વાલું, અને નવ વાગે સુવું.
 એથી નેવુંને નવ વરસ બીવાય છે.

૧. શ્રાદ્ધ વિધિમાં-“ઉત્તરગં માર્ગે દિવસેજ દિવસ ચિરમં
 પચ્ચક્ષ્ણાણુ કરીલેવું. પણ અપવાદે-તો રાત્રીએ પણ કરવું.” એમ કહ્યું
 છે. યોગશાસ્ત્રાદિકમાં દિવસ ચરિમં શબ્દનો અર્થ-“અહોરાત્રિનો
 શેષ-ખાકી રહેલો કાળ” એમ કરેલ છે. તેથી રાત્રે દિવસ ચરિમં
 ન થાય, એમ એકાંત નહિ, પણ ચીવટ રાખી દિવસેજ કરી લેવું ઉચિત
 છે. ચૌવિહાર તિવિહાર અથવા દુવિહારનું પચ્ચક્ષ્ણાણુ કરવાનો
 દરેક જોને નાનપણથીજ અભ્યાસ પાડવો જોઈએ.

[૨. આપણા દેશમાં જમવાનો વખત સામાન્ય રીતે મજુર
 વર્ગમાં ત્રણ વખતનો છે. અને શિષ્ટવર્ગમાં બે વખતનો છે. શિષ્ટ-

અર્થાત્ રાત્રિભોજન પરિહરવામાં ધાર્મિક સાથે શારીરિક લાલ પણુ ધણો સમાયેલો છે. અને ઉલ્લયલોકમાં તે સુખકારી

વર્ગમાં બાળકો સિવાય બેજ વખત જન્મવાનો ગીવાજ હતો. હાલમાં આના પ્રચાર પછી સવારમાં કાંઈ પણ લેવાનો રીવાજ રૂઢ થઈ ગયો છે. નહીંતર સવારે ખાસ કારણ વિના કાંઈ પણ ખાવાનું રાખતા નહીં. માત્ર લગભગ ૧૦ વાગે જન્મવાનું અને અને સાંજે-ઋતુ પ્રમાણે પાંચ વાગ્યાની આજુબાજુ જન્મવાનો ગીવાજ હતો. એટલે દિવસે સૂર્યના પ્રકાશથી જઠરાગ્નિ તેજ રહે. અને ૭-૮ કલાકના અંતરમાં બપોરનું પચી જાય અને સાંજે પાંચ ૭ વાગ્યે ખાધેયું હોય, તે-આખી રાતમાંના લગભગ ૧૬ કલાકની મદદથી પચી જાય, એટલે ખરી જૂખમાંજ ખવાતું હતું. મારવાડમાં હજુ આ રીવાજ જોવામાં આવે છે. પરંતુ હાલમાં તો સવારે ખવાય, બપોરે અનિમિત્ત વખતે ખવાય, અને સાંજે કે રાત્રે ખવાય, આમ વિષમ આહાર થવાથી ઉપરા-ઉપર ખવાતું [અધ્યયન] હોવાથી, ઘણાને પિત્તની બિમારી કાયમ રહે છે: અને પીળા તથા શીકા દેખાય છે. લોહીમાં ઘોળા કે પીળા રંજકણો વધારે હોય છે. અને લાલ રંજકણો ઓછી થતા જાય છે. સ્ત્રીઓમાં પણ આ જાતનાં શરીરો અનિયત ખોરાકને આભારી હોય છે. જે મજુરવર્ગ સિવાયના માણસો બેજ વખત ખાવાની ટેવ રાખે, તો આરોગ્ય સારું રહે. એમ અમારું માનવું છે. મજુરવર્ગ પણ આ નિયમ ઉપર આવી શકે, તો તેમને પણ બીજા અનેક લાભ થાય. પરંતુ તેમની એ સમજ થવી ઘણા પ્રચારને અંતે થઈ શકે. આજ મુધી એ વર્ગને એ સમજણ આપવામાં આવી જ નથી. એટલે તેના લાભથી તે વર્ગ અગણજ છે. પરંતુ જે વખત અને જરૂરીઆત હોય, તોજ તેથી વધારે વખત દિવસે ખાઈને ચલાવી શકાય છે, અને આરોગ્ય પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. પિત્તના પ્રકોપમાં ખાધેયું જલ્દી પચે છે. એટલે કે-સૂર્યના તાપમાં પિત્તનો પ્રકોપ જૂખ ખીલવે છે. વાદળોં હોય ત્યારે જઠરાગ્નિ મંદ પડે છે. ઉંધ હમ્મેશાં, કફનો પ્રકોપ થાય ત્યારે જ આવે છે.

છે. માટેજ દશ દયાંતે દુર્લભ એવો આ મનુષ્ય જન્મ, તેમાં પણ ચિંતામણિરત્ન રૂપી જૈનધર્મ પુણ્ય ઉદ્યમે પ્રાપ્ત થયો છે, તો આત્માનું કલ્યાણ કરવા પ્રમાદ ત્યજી રાત્રિભોજનને દેશ-વટો દેવો, કે જેથી ચોરાશી લાખ જીવોનિમાંથી મુક્ત થઈ અન્નરામર સુખ પામીએ. પુત્રાદિક ઉપર મમતાને લીધે રાત્રિભોજન કરાવવું તે પણ ઠીક નથી. પણ જો તેઓ રાત્રે આહાર માગે, તો તેના શારીરિક અને ધાર્મિક તથા નૈતિક અસા હિત અર્થે રાત્રિ ભોજનના દોષ સમજાવી તેઓને પણ સુધારવા. [ધરમાં રાત્રિભોજનનો રીવાજ જો બાળક કદી જોશે નહીં, તે રાત્રિ ભોજન કરવાનો વિચાર સરખો પણ કરશે નહીં. કદાચ મોટી ઉંમરે હોટેલો અને તેના મિત્રો તેને રાત્રિભોજન કરાવી શકે, એ સંભવિત

અને કદના પ્રકોપમાં જઠરાગ્નિ અને શરીર મંદ-દીલું પડે છે. તેમજ સૂર્ય ન હોય, ત્યારે પાતાવરણ પણ દીલું હોય છે. દિવસે ઉંઘવાધો પણ કદનો પ્રકોપ થાય છે. અને શરીર દીલું પડે છે. આ બધી દષ્ટિથી રાત્રિભોજન ન કરવું, એ આરોગ્યને માટે પણ ફાયદા કારક છે. સવારે જઠરાગ્નિને ઉત્તેજવાનો રીવાજ ઠીક લાગતો નથી. અને બપોરે મોઢું ખવાય, તે પણ રોગના બીજ નાંખે છે. માટે જે વખત ભોજન એ સિષ્ટ પ્રકાર જણાય છે. આપણા પરચક્રખાણોમાં પણ છઠ્ઠે [આગળ પાછળ બે એકાસણા અને વચ્ચે બે ઉપવાસ એટલે ૭ ટંકના ખોરાકનો ત્યાગ] અહમ [આગળ પાછળ બે એકાસણા અને વચ્ચે ત્રણ ઉપવાસ એમ $8 \times 2 = 1 + 1 + 1 = 4$ એ આઠ ટંકના ભોજનનો ત્યાગ. પાંચ દિવસમાં માત્ર બે ટંકજ ખરાયું માટે- અહમ-આઠ ભક્તનો ત્યાગ-પરચક્રખાણ સમજવું] શબ્દમાં પણ વધુમાં વધુ બે વખત જન્મવાનું સિષ્ટ-સમ્મત જણાય છે.]

બને.] વળી જેઓ પોતેજ રાત્રિના આહાર, અથવા તો દૂધ, ચા, કાફી, કાવો વિગેરે લેવાના લોગી હોય, તેઓ જ્યારે ઉત્તમ સામગ્રી પામવા છતાં સ્વપશે મનને દૃઢ કરી સકામ નિર્જરા કરતા નથી, તો જે વળતે તેના કિંપાક અમાન ક્રોધોઃ જેવાં કે—નારકીમાં સ્ત્રીસાના ધગધગતા રસો પીવાનાં, તિર્યચમાં લુખ-તૃપાની વેદના, તથા પરવશે આલુક પરાણા વિગેરેના માર પડે, તે સહન કરવાનાં ઉદયમાં આવશે, ત્યારે પશ્ચાત્તાપ થશે કે—“હા!! મેં પૂર્વે બહુ અનાચાર સેવ્યો!” માટે હે ભવ્યો! હવે ચેતો! ને રાત્રિભોજનથી વિરમો. કે જેથી શિવસમૃદ્ધિ વેગે સંપાદન થાય. [આજની કંકિટ વિગેરે રમતો સાંજે રમાય છે. તેથી નિશાળમાં ભણતા નૈન વિદ્યાર્થીઓ નિશાળમાંથી છુટતાં જ રમવા જાય છે. અને મોડા આવે છે, અને તે રહેજે રાત્રિભોજન કરવા લલચાય છે. અને ઝાડીંગો વિગેરેમાં—જ્યાં પ્રતિબંધ હોય છે. ત્યાં બહેલા આવવું પડે છે. એટલે રમવાનું બંધ રહે છે. વળી સાંજે જમ્યા પછી એવી મહેનતની રમતો રમી શકાય નહીં, આ જાતની ક્યારેક ઉઠાવી નૈન વિદ્યાર્થીઓને પણ રાત્રિભોજનની છુટ આપવાની કેટલાક હિમાયત કરે છે: પરંતુ, રમતથી લાભ મળે, તેને બદલે રાત્રિભોજન કરવાથી શારીરિક ગેરલાભ થાય, તેતો ઉઠાવવો પડે જ. એટલે જેમાંથી એક લાભ લઈ શકાય. એક તો શુભાવવો પડે જ. એટલે—રાત્રિભોજનનાં ત્યાગનો લાભ પણ લેવોજ હોય, તો સવારમાં જ કાંઈ પણ વ્યાયામ મળે, તેવી સગવડ કરવાથી, અથવા સાંજે નિશાળ છુટતાંજ છાત્રાલયોમાં શિયાળા શિવાય રમવાની અને વ્યાયામની ખાસ સગવડ રાખી હોય, તો વિદ્યાર્થીઓ જન્મે પ્રકારનો લાભ ઉઠાવી શકે છે. ઉનાળામાં

તો ઘણા વખત રહે છે. એટલે એટલું રમવું હોય, તેટલું રમી શકાય છે. શક્તિ કરતાં વધારે વ્યાયામ પણ શરીરને તુક-શાન કરે છે. એમ ઈર્ષ-ચલેન વ્યાયામઃ એ આયુર્વેદના વાક્ય ઉપરથી, અને યુરોપના ખાસ નિષ્ણાતોના લેખો ઉપરથી ચોક્કસ ઠરે છે. આજે પ્રજાના ખરા આરોગ્યની તો કોઈનેય પડી નથી. મોટા મોટા હેતુ આશીસોના ખાતાં ચાલે છે, અને પ્રજાનું આરોગ્ય ખગડતું જાય છે. તેનો દોષ પ્રજા ઉપર નાંખવામાં આવે છે. પહેલાં પ્રજાનું આરોગ્ય સારું હતું. હાલ કેળવણીઃ અખાડઃ વિગેરે વધવા છતાં આરોગ્ય ખગડયે જાય છે. થોડી સંખ્યા પહેલવાન થાય, ત્યાં તો લાખોની સંખ્યાનું આરોગ્ય ખગડી રહ્યું છે. ગામડાના લોકોના પણ આરોગ્ય જોખમમાં મૂકાઈ ગયાં છે. એટલે પ્રજાના આરોગ્યની વાસ્તવિક રીતે કોઈનેય પરવાજ લાગતી નથી. પરંતુ આરોગ્યના ખડાના નીચે પ્રજાના ધાર્મિક, નૈતિક, ંધારણા તોડવાની સુખ્ય નેમ જોવામાં આવે છે. આઠ આઠ કલાક માત્ર પુસ્તકનુંજ જ્ઞાન આપવાને બદલે જાતમહેનતથી જ્ઞાન અપાય, તો ઉદ્યોગ આવડે. વ્યાયામ મળે, અને હોંશીયારીયે આવે ! સાંજે માત્ર જરૂરી મહત્ત્વનાજ પુસ્તકોનું જ્ઞાન અપાય કે તેવા લાયક પુરુષોના સમાગમમાં જમૂકાય તો ખુદ્દિ પણ ખીલે, આરિત્ર ખીલે; પણ એ ખરો રસ્તો કોઈને સુજતો નથી અને લેવાયે નથી. ગતાનુગતિકતા ચાલે છે.]

૧૫ બહુખીજ--જે ફલોમાં--ખીજે ખીજને અંતર હોય નહિ. અર્થાત્ ખીજે ખીજ અડેલાં હોય, એવી રીતે જે ફલાદિકમાં ખીજ રહેલાં હોય, જેમાં ગર્ભ થોડો, ને ખીજ ધણું

હોય, જેના બીજને રહેવાનાં બુદ્ધ બુદ્ધ ખાસ ખાનાં-સ્થાન નથી, તે બહુ બીજ બાણવાં કોઠીબડા, ટીંબરું, કરમદાં (બીજ થયા અગાઉ અનંતકાય), રીંગણા, ખસખસ, રાજગરો, પંપોટા, પટોલ વિગેરે. તેમાં જેટલાં બીજ છે, તેટલા તેમાં પર્યાપ્ત જીવ છે. તેથી ત્યાગ કરવો કેમકે-ખાવામાં થોડું આવે છે, અને જીવ હિંસા ઘણી જ થાય છે માટે બહુબીજવાળી ચીજોનો સર્વથા ત્યાગ કરવો શ્રેષ્ઠ છે. [બહુબીજ ફલ ખાવાથી પિત્ત પ્રમુખ રોગનાં કારણ થાય છે, તથા જિનઆરા વિરુદ્ધ છે. દાહમ તથા ટીંડોરાં અલક્ષ્ય નથી. કાચાં ટમેટાંને પણ રીંગણાની બાત ગણાવીને બહુબીજ શાક તરીકે વર્જન કરવાની કેટલાક-મુનિરાજોની ભલામણ છે]

૧૬ સંધ્યાણુ-શબ્દથી બોળ અંધાણું વિગેરે સમજવું. તે લાંબો વળત રાખી મૂકવાનું હોય છે. તે અનેક વનસ્પતિઓનું થાય છે. જેમ કે-આંબવેલી, પાંડલ, લીંબુ, કેરી, શુંદા, કેરડાં, કરમદાં, કાકડી, ડાળાં, લીલાં મરી, ચીલડાં, મરચાં અથાણું વિગેરે ત્રણ દિવસ ઉપરાંત અલક્ષ્ય છે. એ સર્વ અથાણું તુરંત અને ત્રસ જીવની ખાણ છે. કંદમૂળ [આહુ, હળદર, ગરમર, ગાજર, કુંવાર અને મોય] કે જે અનંતકાય છે. તે વસ્તુ, તથા પંચુંગર, બહુબીજ, અને બીલાં-ખીલી, લીલા વાંસ, વિગેરે પ્રથમથી અલક્ષ્યરૂપે ગણાતી ચીજોનું અથાણું પણ ન જ કરાય. ચોથે દિવસે તેમાં નિશ્ચયથી બે ઇન્દ્રિય જીવે ઉપજે છે. એકે હાથે સ્પર્શ કરે, તો પંચેન્દ્રિય સમૂર્ણમ મનુષ્યો પણ ઉપજે. લીલાં વીળાં (મરી) જે મલિનારથી મીઠાનાં પાણીમાં અથાણુંને અર્હિ આવે છે, તે બોળ અથાણું જ છે. તેથી તે અવશ્ય વર્જવાં. તેને અર્હી આવતાં ઘણા દિવસ લાગે, છે.

‘અન્ય દર્શનીયોના શાસ્ત્રમાં પણ—“ભોળ અથાણું નરકદ્વાર તુલ્ય” ગણ્યું છે. તે માટે તેનો સર્વથા ત્યાગ કરવો જોઈએ.

જે ક્ષણમાં ખટાશ છે તે, અથવા

તેવી વસ્તુમાં લેજવેલું હોય, તે અથાણું,

ત્રણ દિવસ ઉપરાંત અલક્ષ્ય છે. પરંતુ જો ફેરી, લીંબુ, વિગેરેની સાથે નહિ લેજવેલા શુવાર, શુંદા, ડાળાં, ચીસડાં, મરચાં વિગેરેના અથાણા—કે જેમાં ખટાઈ નથી,—તે તો એક રાત્રી વીત્યે બીજે જ દિવસે અલક્ષ્ય થાય.

ફેરી કે લીંબુની સાથે આચ્યું હોય, તો ત્રણ દિવસ ખાવામાં ખાધ નથી.

પણ જો શેકેલી મેથી નાંખી હોય, તો બીજે જ દિવસે વાશી થવાથી અલક્ષ્ય છે. કારણ કે—મેથી ધાન્ય છે, તેથી મેથી અણાનો આટો કે ઢાળીયા નાંખેલ હોય, તો તે દિવસે જ વપરાય.

વળી જે અથાણામાં મેથી નાંખી હોય, તે કાન્યાં ગોરસની સાથે ખવાય નહિ.

ફેરી, શુંદાં, ખારેક, મરચાં વિગેરેનું મુકવેલું અથાણું ખનાવે છે, તે પણ તડકા બરોબર ન દેવાયા હોય, અને હીંતાશ રહેવાથી વાળ્યું વળી ચકતું હોય, તો તેવું અથાણું ત્રણ ત્રણ દિવસ ઉપરાંત અલક્ષ્ય થાય. “ત્રણ તડકા દેવા” તેવું કાંઈ નથી, પણ જ્યાં સુધી ખંગડી જેવું સુકાય, ત્યાં સુધી પાંચ સાત કે વધારે દિવસ પણ તડકા દેવા જોઈએ. તે

મુજબ સુકળ્યા બાદ રાઈ, ગોળ, ચડાવે અને તેલબુડ^૧ હોય, તો તેવું અથાણું વર્ણ ગંધ રસ સ્પર્શ ફરે નહિ, ત્યાં સુધી ભક્ષ્ય સંભવે છે, પણ તેલ જોણું હોય, તો વેળાસર બગડી અભક્ષ્ય થાય.

માટે આ પ્રમાણે ઉપયોગ પૂર્વક કરેલાં અથાણાં માટે પછી પણ બહુ ઉપયોગ તથા કાળજી રાખવી પડે છે.

- (૧) અથાણાંની બરણીઓ ખુબ ગરમ પાણીથી સાફ કરી લુહીને કોરી કર્યા બાદ તેમાં અથાણું લાવવું જોઈએ.
- (૨) તે બરણી ઉપર સખ્ત ઢાંકણું મૂકી કપડાથી મજબૂત બાંધવું. તેમાં હવાનો પ્રવેશ ન થવો જોઈએ. નહિતર ચોમાસામાં હવા લાગવાથી લીલ-કુગ થવાથી અભક્ષ્ય થાય છે.
- (૩) અથાણું નોકર ચાકર કે બાળબચ્ચાં પાસે કઢાવવું નહિ, પણ ઘરના ઉપયોગવંત માણસે જાતે હાથ સ્વચ્છ કરીને કોરા કર્યા બાદ અમચાવતી અગર બીજા કોઈ સાધનવડે કાઢવું. પણ બનતાં સુધી હાથ વતી કાઢવું નહિ. વળી પાણીવાળા હાથ કોરા કર્યા પછીજ કાઢવું, નહિતર, તેમાં પાણીનું ફક્ત એકજ ટીપું પડવાથી જીવોત્પત્તિ થાય, માટે આ બાબત ખાસ ઉપયોગ રાખવો.
- (૪) અથાણાંની બરણી ઉપર કીડી, મંકોડા વિગેરે જીવ ન ચડે, તેવા સ્થાનકે રાખવું. તથા ચોમાસામાં હવા ન લાગે,

^૧ અથાણામાં ચીજ ડુબતી રહે અને તેલ કે સરસીયું જ નાખેલ હોય, તે ઉપર રહે, તેવી રીતે તે નાંખવું જોઈએ.

તેવી જગ્યાએ રાખવું, કેટલાક લોકો અથાણાં, મુરખા વિગેરે અંધારામાં રાખે છે, અને તેનો રસ પ્રમુખ પડવાથી કે સાફ ન થવાથી તે જગ્યાએ ચીકાશવાળી ને ગંદી થવાથી ત્યાં મચ્છરાદિ જીવો થાય છે, અને અંધારાને લીધે કાઢતાં કરતાં તે બિચારા જીવો તે બરણીઓમાં પડવાથી મરી જાય છે. પછી પેટમાં પણ આવે. તેથી જ્યાં સાફ અજવાળું પડી શકતું હોય, ત્યાં તથા સારી જગ્યાએ રાખવું.

(૫) સુકવતી વેળાએ જેવું તેવું સુકવું હોય, તો તે અથાણાં ત્રણ દિવસથી વધારે ઉપયોગમાં ન લેવાય. માટે ઉપર કહ્યા મુજબ સુકવવું જોઈએ. તથા અથાણાં કરતી વખતે પાણીનો કિંચિત્ સ્પર્શ માત્ર પણ થવો ન જોઈએ.

(૬) વળી આ અથાણાં વરસ કે તેથી વધારે મુદત પણ રાખી મૂકાય છે, પણ તેમ ન કરતાં જેમ અને તેમ થોડા વખતમાં જ વાપરી નાંખવા જોઈએ.

ઉપર લખેલ સૂચનાઓ અનુસાર અથાણું કરી વપરાતું હોય, તોપણ ઢોપ લાગે? કે નહિ? તે પણ કેવળીગમ્ય. પણ આજ તો પ્રથમ આપણે રસઈદ્રિયના લાલચુઓ તે મુજબ સુકવીએજ નહિ. કારણ કે—પછી તેમાંથી સ્વાદની લહેજત મળવી મુશ્કેલ લાગે છે. અને ઉપરની સૂચનાઓ મુજબ કરવા—વર્તવાવાળા લાગ્યેજ કોઈ વિરલા હોય છે. ઉપરના તુચ્છ અથાણાંઓનો ખરેખરો જિંહાઈદ્રિયનો જય કરનારા રત્નશિરોમણિ વીરપુત્રો જ ત્યાગ કરે છે. અને તેજ ખરેખર પ્રશંસનીય છે. કારણ કે—આ જીવે અનંતીવાર દરેક ચીજને ખાઈને વમન કર્યું, તોપણ વૃષ્ટિ જતી

નથી. તે આશ્ચર્ય જ છે ! અણાહારી થયા શિવાય કોઈ મોઢે
ગયા નથી, જતા નથી, ને જથે પણ નહિ. તો કમે કમે
આવી તુચ્છ અલક્ષ્ય વસ્તુપરથી મમત્વ લાવ ઉઠાડવો, કે જેથી
સદાને માટે અણાહારી પદ પ્રાપ્ત થાય. [અથાણાં: મુરખા
વિગેરે સંધાન-સોડ રૂપ પદાર્થો અથવા આવી રીતે લાંબો
વખત રાખી મુકાતા પદાર્થો વિષે ગમે તેટલી સાવચેતી રાખ-
વામાં આવે, છતાં તેમાં છવોત્પત્તિનો સંભવ માનીને ઘણા
લાઇઓ આવી ચીત્તોનો કાયમ ત્યાગ પણ રાખે છે.]

૧૭. ઘોલવડાં—ઘોલવડાં એટલે દ્વિદળ—વિદળ અને
ગોરસની મેળવણીથી થયેલી કોઈ પણ ચીજ. તે—અલક્ષ્ય
ગણાય છે.

દ્વિદળ—વિદળ—એટલે સામાન્ય રીતે જેને આપણે
કઠોળ ધાન્ય કહીએ છીએ, તે દરેક લેવા.

દ્વિદળની સામાન્ય રીતે વ્યાખ્યા એ જાંઘવામાં આવી છે, કે-
જેમાંથી તેલ ન નીકળે, છતાં એ સરખી
ફાડ થઈને દાળ થાય, અને તે ઝાડના ફળ રૂપ ન
હોવું જોઈએ, તે દ્વિદળ ગણાય.

અણા: મગ: મઠ: અડઠ: તુવેર: વાલ: ચોળા: ઢળથી: વટાણા:
લાંગ: ગુવેર: મેથી: મસૂર: લીલવા: વિગેરે. તથા એ દ્વિદળની
-ફળીઓ, લીલા સુકા પાંદડા, લાજી, તેના આટા, દાળ, તેની
બનાવટો, વિગેરે પણ દ્વિદળ ગણાય છે. જેમકે:—કઠોળ માત્રના
પાંદડાની લાજી, વાલોળ, ચોળાફળી, તુવેર: મગ: ગુવાર:
ટાણાની ફળી, લીલા અણા: પાંદડીનું શાક: તેની સુકેવણી:

સંભારાઃ અથાણાં દાળાઃ કળીઃ સેવઃ ગાંડીયાઃ પૂરીઃ પાપડઃ
ખુંદીઃ વડીઃને પણ ભક્ષ્યાભક્ષ્ય વિવેકમાં દ્વિદળ ગણવા.

ઉપર લખેલી બધી હકીકત લાગુ પડતી હોય છતાં-
જેમાંથી તેલ નીકળે, તો તે દ્વિદળ ન ગણાય, જેમકે-સાઈઃ
સરસવઃ તલઃ

મેથી નાંખેલ અથાણાં વિગેરે ચીજો દ્વિદળ ગણવી.

ઉપરની દરેક હકીકત લાગુ પડતી હોય, છતાં જો-
તે ખાંડના ફળરૂપ હોય, તો તે દ્વિદળ ન ગણાય જેમકે-
સાંગરી. ઉપરની દરેક હકીકત લાગુ પડતી હોય, છતાં જો
ફાડ ન થતી હોય, તો દ્વિદળ ન ગણાય જેમકે-ખાંડરીઃ
જીવારઃ [તેમાં-તેલ નથી હોતું.] વિગેરે.

કાચા ગોરખ એટલે દૂધ દહીં છાશની સાથે
દ્વિદળનો સયોગ થતાં જ તેમાં દીનિદ્ર્ય જીવો ઉત્પન્ન થઈ
જાય છે. માટે તે અભક્ષ્ય થઈ જાય છે.

પરંતુ જુળ ગરમ (ત્રણ ઉલરાથી) કરી અથવા ગરમ
કર્યા પછી ઠંડા થયા પછી દ્વિદળ ચીજ તેની સાથે મેળવાય,
તો હોય લાગે નહિ.

આ ખાણતનો ઘાવકોના ઘરમાં ખાસ વિવેક રહેવો
જોઈએ. દ્વિદળવાળી ચીજ ખાધા પછી પાત્રી પીવું જોઈએ,
અને હાથ મોઢું ધોઈ, લુંછી નાંખવું જોઈએ. વાસણ બદલી
નાંખવાં જોઈએ સારાંશ કે-કાચા કે ચંચેલ દ્વિદળની કે-
પણ જાતની ઘનપદનો અને કાચા મોલસનો કેઈ પણ રીતે
જરા પણ સ્પર્શ ન જ થવો જોઈએ.

મેથી નાંખેલા અથાણાં સાથે કાચા ગોરસ ન ખવાય.

કઢી: છાશને બરોબર ઉકાળ્યા પછી આટો લેળવીને કરાય.

[એવી રીતની કરેલી છતાં કઢી શિખંડ સાથે ખાઈ ન શકાય. કેમકે-શિખંડનું દહીં કાચું છે. માટે તે બન્નેયનો સ્પર્શ ન થવા દેવો જોઈએ. એટલે શિખંડના જમણમાં કઢી અણુના આટાની કરવી જ ન જોઈએ.] છતાં કરવી હોય તો, ખાજરીના આટાની કરવી.]

દહીંવડાં દહીંવડી વિગેરે કાચા ગોરસમાં કર્યા હોય, તો તે અલક્ષ્ય છે. પરંતુ જો ઉકાળેલા ગોરસમાં કર્યા હોય, તો તે દિવસે જ લક્ષ્ય છે.

સાઈતાં પણ ઉકાળીને બનાવવા જોઈએ. કેમકે-ખીજ વિદળ ચીજ સાથે ખાવાનો પ્રસંગ આવે તો પણ હરકત આવે નહીં.

ચાટલા ચાટલી સાથે કાચું ગોરસ ખાવું હોય, તો દિદળ વાળી વસ્તુનો સ્પર્શ દૂર રાખવો.

અને દિદળવાળી ચીજ ખાવી હોય, તો ગોરસનો સ્પર્શ દૂર રાખવો.

કેટલાક ગરમ કરવાનો અર્થ “માત્ર ગરમીની અસર થવા દેવી અને ઠંડક ચાલી જાય,” એટલો જ કરી બેસે છે. પરંતુ તે ખોટો છે. તેથી વિદળનો દોષ લાગે છે. એમ કહેવાનું કારણ એ જણાય છે કે-છાશ, દહીંને ગરમ કરવાથી ફાટી જાય, એટલે તેમ થતું અટકાવવા માત્ર સહેજ આંચ લાગવા દે છે. પરંતુ મીઠું અથવા ખાજરીનો

આટો નાંખી હલાવીને સારી રીતે ઉકાળવાથી છાશ કાઢી જાય નહિ. માટે સારી રીતે ઉકાળવું જોઈએ, પરંતુ લગભગ ગરમ થયું [સામાન્ય વરાળ નીકળે] કે, તે ઉકાળેલું ગોરસ કહેવાય નહિ. શાસ્ત્રોમાં “ઉકાળેલું ગોરસ” એમ લખે છે. શ્રી-જિનદત્તસૂરિ મહારાજ વિરચિત સંદેહ દોલાવણીમાં આ પ્રમાણે ગાથા છે:-

“ઉક્કાલિયંમિ તક્ષે વિદલયતેવે વિનત્યિતદોસો.”

ઈત્યાદિ પૂર્વોક્ત ગાથાનો અર્થ વાચનાચાર્ય પ્રબોધ-ચંદ્ર વિરચિત-વિધિરત્નકરણિકા નામની નાની ટીકામાં આવી રીતે કથો છે:-

“ઉત્કાલિતેઽગ્નિના-અત્યુષ્ણીકૃતે, તક્ષે ગોરસે, ઉપલક્ષણ-ત્વાદિધ્યાદૌ ચ, દ્વિદલં-મુદ્ગાદિઃ, તંસ્ય ક્ષેપઃ=દ્વિદલક્ષેપઃ, તસ્મિન્નપિ સતિ કિં પુનઃ ? દ્વિદલ-મક્ષણાનન્તરં મલેહાદિપાને, इत्यपेरर्थः, नास्ति तदोषो द्विदलदोषो जीवविराधनारूपः॥

ઈત્યાદિ—એ પાઠમાં પણ સાફ લખેલ છે કે “અગ્નિવડે અતિ ઉષ્ણ ગોરસ-છાશ. ઉપલક્ષણથી દહીં, આદિ શબ્દે દૂધ-માં દ્વિદલ પડવાથી વિદલનો જે દોષ છે, તે લાગતો નથી.” માટે ઉપરના પાઠ મુજબ તો અતિ ગરમ થાય, ત્યાર પછી વિદલનો દોષ ન લાગે; આજકાલ ઘણા લોકો અજ્ઞાનથી જેમ આવે તેમ વર્તે છે, પણ તે અયુક્ત છે. તેથી પૂર્વોક્ત વિધિ અનુસાર ઉકાળ્યા પછીજ ચણાનો લોટ, એથી પ્રમુખ દ્વિદલ મેળવાય, તો-દોષ ન લાગે.

ખાટાં ઠોકાણાંનો આથો કરે છે, તે માટે પણ ઉપર મુજબ પ્રથમ છાશ ગરમ કરવી જોઈએ. સ્વજનકુટુંબ, અન્ય દર્શનીય, નાત જમણવાર વિગેરે ઠોકાણે જમવા જતાં વિદલ માટે તીવ્ર ઉપયોગ રાખવો જોઈએ નહિતર સહેજમાં દોષ લાગી જવાનો સંભવ છે. વળી કઠી, રાઈતું, પ્રમુખ બનાવેલ હોય, તે ગોરસ ગરમ કર્યા પછી વિદલ નાંખ્યું હશે ? કે કેમ ? તેવી શંકાને પ્રથમથી જ પૂછી દૂર કરી ભક્ષ્યાભક્ષ્યનું નક્કી કર્યા પછી વાપરવાં.

કદાચ ઘેર પણ ગોરસ ખરાબર ગરમ ન કર્યું હોય, તો વિરતિવંતે સ્વઘેર પણ અવશ્ય ખાત્રી કર્યા પછી જ ખાવું ઉચિત છે વળી હાલ ઘણેખરે ઠોકાણે ગોરસ ખરાબર ઉકાળવાની પ્રવૃત્તિ જોવામાં આવતી નથી, તેથી વિરતિવંતે તો ચોક્કસ ખાત્રી કર્યા વગર બહેતર છે, કે તેવી વસ્તુ વાપરવી નહિ. કે તેવા ઠોકાણે જમવા જવું પણ નહિ.

આશા છે કે-વિરતિવંતો તથા અન્ય શ્રાવક શ્રાવિકાઓ હવેથી ગોરસ પૂર્વોક્ત રીતે ગરમ કરવા-કરાવવાની ખાસ સંભાળ રાખી તે મુજબ વર્તવા ઉદ્યમ કરશે. દ્વિદલ સાથે કાચું ગોરસ મળવાથી દ્વીન્દ્રિય જીવ તરતજ ઉત્પન્ન થાય છે. તે આગમગમ્ય છે. તેનું વિવેચન આગળ “માખણ”ના સંબંધમાં થઈ ગયું છે. માટે શંકા કરવી નહીં. અને આ અભક્ષ્ય તજવા અવશ્ય બપ કરવો. પણ “ખીજાને ત્યાં જમવા જતાં વિદલની જયણા અને સ્વઘેર ઉપયોગ રાખું.” એવા નિયમો કાયર પુરુષો માટે છે. કોઈ પણ ઠોકાણે જમવા જતાં અભક્ષ્ય વસ્તુઓ ખાવાનો કદિ આગાર હોય જ નહિ. આ તો, ‘લડ્ડુ ખી ખાના

ઔર મુક્તિમે' બી જાના' તેના જેવું થયું. પણ ખંધુઓ અને ખહેનો! એમ મુક્તિ કદી હાથ આવવાની નથી એ તો જ્યારે આત્મ વીર્ય ફેરવીશું, ત્યારે જ મુક્તિ મળવાની છે. પરંતુ પુણ્ડ સાથે જ્યાંસુધી લાઇખાપાનો સંબંધ રાખીશું, ત્યાંસુધી તો ચતુર્ગતિના ચોટામાંથી નીકળવું તદ્દન અશક્ય છે. તે પુણ્ડનો તો સડન, પડન, વિધ્વંસન થવાનો સ્વભાવજ છે. તેથી પુણ્ડ પરથી મમત્વ લાવ ઉઠાડી, હે વીરપુત્રો ! મોહ-રૂપી નિસો ઉતારો, પ્રમાદ દૂર કરી જાત તથાઓ, અને આ મનુષ્ય જન્મ સાર્યક કરો !

“આજ કરશું, કાલ કરશું” એમ વિચારણા કરતાં કરતાં યમરાજના સપાટામાં ઓચિંત્તા આવી જવાશે જેમ—

“આઈ અચાનકે કાલ તોપચી,
ગહેગો જ્યું નાહર બકરીરી”

ની માફક ફસાઈ જઈશું. માટે પાછળથી પસ્તાવું ન પડે, તે માટે સતત પ્રયાસ કરવા ઉજમાલ થાઓ !

પ્રભુજી કહી ગયા છે, કે “ક્ષણ લાખેણી જાય” તે કેમ ભૂલી જાઓ છો ? તે વાક્ય અહર્નિશ યાદ કરી, આ ક્ષણિક અને પરિણામે દુઃખરૂપી મુખ ઉપરથી રાગ ઉઠાવી, દ્રિઢલનો સર્વથા ત્યાગ કરો. તો જિનેશ્વર મહારાજની આજ્ઞા યથાર્થ પાળી કહેવાય.

તેવા જગદ્ગંધ જિનેશ્વર મહારાજનાં વચનનો અખંડિત-પણે આદર ક્યારે આપણે કરીશું ? અને અવિચલ, મુખ ક્યારે પામીશું ?

૧૮. વેંગણુ—સર્વ જાતિના રીંગણા અલક્ષ્ય છે.

કારણ કે—એક તો તેમાં ઘીએ બહુ હોય છે, તથા તેની ટોપીમાં સૂક્ષ્મ ત્રસ જીવે હોય છે. વળી તે ખાવાથી નિદ્રા વધે છે. અતિ વિકારી તથા નિર્ધર્મ પશુભામ ઉપજાવવાળા છે. પિત્તાદિક રોગ પણ કરે છે, તેથી તેની સર્વ જાતિ અલક્ષ્ય છે. રીંગણાની સુકવણી કરીને પણ ખાવાનો નિષેધ છે; તેથી તેને તો રીંછતાથી જલાંજલીજ દેવી. કેટલાક રોગના કારણે આ અને આવી અલક્ષ્ય વસ્તુઓનો આગાર રાખે છે. પરંતુ બંધુઓ ! જે કર્મરૂપી રોગનું ઉન્મૂલન કરવા માટે ત્રિકાલજ્ઞાનીઓએ આ અલક્ષ્ય વસ્તુઓનો ત્યાગ કરવાનો કહ્યો છે, ત્યારે આપણે તેનો અનાદર કરી કર્મરૂપી રોગની વૃદ્ધિ થવા માટે રીંગણા પ્રમુખ વાપરી ભવબ્રમણ વિશેષે વહોરી લઇએ છીએ. અકસોસ છે, કે—આપણા રોગનું તેથી નિવારણ થવાને બદલે ખરેખર તેને પુષ્ટિ મળે છે.

ભયો ! જ્ઞાનચક્ષુથી જરા વિલોકન કરો. હવે આટલેથી

૧ પુરાણાદિ અન્ય શાસ્ત્રોમાં પણ રીંગણા ખાવાનો નિષેધ કરેલો છે:—

“યસ્તુ વૃન્તાકકાલિક્કમૂલકાનાં ચ ભક્ષતઃ ।

અન્ત-કાલે સ મૂઢાત્મા ન સ્મરિષ્યતિ માં પ્રિયે !”

અર્થ:—“રીંગણાં, કાળિંગા, અને મૂળા ખાનારો મૂઢ આત્માને મરણ વખતે હું યાદ આવીશ નહીં.”

વળી કહ્યું છે કે “રીંગણાના શાકનો ધુમાડો સાગતાં આકારો ચાલતું વિમાન અટક છે.”

જો પુરાણીઓ ઉક્ત શાસ્ત્રને માન આપતા હોય, તો તેમાં સ્પષ્ટ રીતે નિષેધેથી વરતુ પોતે જ વર્જી દઈ, તેઓએ પોતાના શ્રોતાઓ વિષય સન્નિધ દાખલો બેસાડવો જોઈએ.

વિરમો ! જેથી આપણે કર્મરૂપી રોગનું વિદ્વારણ કરી અમર-
પદવી વેગે લઈએ.

૧૯ અન્નદયાં કૃણ—જેનું નામ કોઈ ન જાણતું હોય,
તથા કોઈએ ન ખાધાં હોય, તેવાં કૃણ કે ફૂલ અલક્ષ્ય છે.

કારણ કે—તેના ગુણદોષની આપણને ખબર નથી હોતી.
કદાચ વિષકૃણ હોય, તો આત્મઘાત થાય, તે માટે—તેનો ત્યાગ
કરવો. વંકચુલ રાજકુમારને હિતસ્વી મહાન ઉપગારી
ગુરુમહારાજાએ અન્નદયાં કૃણનો નિયમ કરાવ્યો હતો. જે
તેણે અતિ ક્રુધા લાગવા છતાં પણ દૃઢપણે પાળવાથી તેના
પ્રાણ બચ્યા હતા. અને તેની સાથેના ણીબ ચોરો અન્નદયાં
કૃણ ખાવાથી કાળને વશ થયા હતા.

લો ! લબ્યો ! આવા પરમકૃપાળુ અને કેવળ નિઃસ્વાર્થી
તીર્થંકર મહારાજ તથા ગુરુ મહારાજનો અનંતા દુઃખમાંથી
શીઘ્ર મુક્ત કરવાનો ઉપદેશ પૂર્વ પુણ્ય ઉદયે જે પામ્યા
છીએ, તે ફરી મળવો દુર્લભ છે. પુણ્યરૂપી મૂડીનું બ્યાજ
ખવાઈ ગયા પછી મુડી પણ ખાવા લાગીયે, અને જો તે
સઘળી ખાઈ જઈશું, તો પરલલે મુખ-મંપદા ક્યાંથી
પામીશું ? માટે જ શાંત અને ગંભીરતાદિ અનંતગુણોના
ધારક પ્રભુજીની ઉત્તમ શીખામણ માનો, અને તદ્વત્ આચરણ
કરવા વીર્યોદ્ધાસ ફેરવો ! જેથી સ્વયમેવ મોક્ષમાળા રૂપે
વિષે આરોપિત થાય.

૨૦. સુમધુકૃણ—જે અન્નદયાં પદાર્થ હોય, તૃપ્તિરૂપે નહિ,
નહિ, ઘણા આરંભે પણ તૃપ્તિ થાય નહિ, એવું છે.

ફેંટી દેવું ઘણું. જેમકે ચણીબોર,^૧ પીલુ કે પીચુ^૨, ગુંદી,^૩ મ્હોર^૪ વિગેરે તે તુચ્છદ્રવ્ય છે. તથા અત્યંત કુંઘી મગ, ચોળા, ગુવાર, વાલ, શમી વિગેરેની શીંગો તથા ખીચ જે દ્રવ્યની જાતિઓ અતિ કોમળ હોય, તે સર્વે તુચ્છ ઔષધિ જાણવી.

અને ચણાના ફુલ, ફેંટીના મ્હોર કે જેમાં ગોટલી બંધાણી ન હોય, બોરના ઠળીઆમાંથી ગર્ભ કાઢીને ખાવો, તે વગેરેમાં પણ પ્રસંગે દ્રવ્ય લાગી જાય છે. કેમકે—વનસ્પતિયો અતિ કોમળ અવસ્થામાં અનંતકાય પણ હોય છે. તેથી અનંતકાયના પ્રતનો ભંગ થઈ જાય. એવી વસ્તુઓ બહુ ખાઈએ તો પણ તૃપ્તિ ન થાય. અને ખાવામાં થોડી આવે તથા ખાધા પછી તેની ગોટલી (ઠળીયા) બહાર નાંખીએ, એટલે તેમાં સુખની લાજ અડકવાથી અસંખ્ય (લાળીયા) તથા સંમૂર્ચિત્તમ જીવ ઉત્પન્ન થાય. તથા જે પુરુષ બહુ તુચ્છ દ્રવ્ય ખાય, તેને તત્કાળ રોગ પણ થઈ જાય છે, તેથી તુચ્છ દ્રવ્ય સર્વથા વર્જવાં.

હે ઇન્દુઓ ! જ્યારે આ તુચ્છ અલક્ષ્ય વસ્તુ ઉપરથી આપણે તુચ્છ મમત્વ લાવ ઉઠીએ, ત્યારેજ શાશ્વતાં અનંત સુખની દોહરીઓમાં મગ્ન થવાનો સમય શીઘ્ર પ્રાપ્ત થશે.

૨૧. અલિપ્તરસ—કોણું—સડયું અન્નન, વાશી રોટલા, રોટલી, લાત, દાળ, ચાક, ખીચડી, શીરો, લાપસી, લજ્યાં ચેપલાં, પુડલા, વડાં, નરમ પુરી, ઢોકળાં વિગેરે અનેક રસોઈ

૧ કાશીના આમલબોરમાં પણ ત્રસ જીવો થાય છે. ૨. પીચ
૩. વડગુંદા, જાંણુ પણ તુચ્છ દ્રવ્ય ગણાય છે. ૪. આંબાનો મ્હોર.

એવી હોય છે, કે જે એક રાત્રિ વ્યતીત થયા પછી વાશી થાય છે. એટલે સૂર્ય અસ્ત થયા પછીજ તે તે ચીજનો સ્વાદ ગંધ રંગ સ્પર્શ બદલાઈ જતાં “ ચક્ષિતરસ ” થવાથી અભક્ષ્ય થાય છે.

મિઠાઈ વર્ષાકાળમાં સારી ઉત્તમ પ્રકારની બનાવી હોય, તો ઉત્કૃષ્ટ પંદર દિવસ,

ઉન્હાળામાં વીથ દિવસ,

શિયાળામાં એક માસ સુધી ભક્ષ્ય છે. અને બનાવવામાં કયાશ રહેવાથી જો તેનો વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, ફરે, તો કાળના પરિભાણ પહેલાં પણ એટલે આજની બનાવેલી મિઠાઈ આજેજ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ ફરવાથી અભક્ષ્ય થાય છે.

શાસ્ત્રમાં જેટલો કાળ કહ્યો છે, તે વિત્યા પછી તે ચીજનો ચક્ષિત રસ થાય છે. ત્યારે અસંખ્ય જે ઇન્દ્રિય જીવો તેમાં ઉપજે છે. તેથી શ્રાવકે રાત્રે તદ્વમાત્ર પણ અત્ત કે એકવાડ રાખવો નહિ.

જે વિવેકી પોતે ભાણામાં પીરસેલું કાંઈ એકું ન છોડે, તથા થાળી વાટકો ઘોઈને પીએ છે, તેઓને નિમિત્તે સમુર્ધ્ધિમ પુંચેન્દ્રિય મનુષ્ય અસંખ્ય ઉપજતા અટકે છે, તેથી તેને આય-પિન્દ્રુ તપના જેવો લાભ મળે છે. માટે જમણવાર કરીને વાસણો કે એકવાડ રાતવાશી ન જ રાખવા. દિવસે પણ એકું જે ઘડી પહેલાં પરઠવી દેવું. અને જો જનાવરના ઉપયોગમાં આવી જાય તો વધારે સાફ. લાપશી, શીરો પ્રમુખ સૂર્ય અસ્ત પહેલાં જો સારી રીતે ઘીમાં દાણેદાણો છુટો થાય તેવું શેકી નાંખ્યું હોય, અથવા રોટલી, રોટલા કે ખાખરા બંગડી જેવા આકરા શેકી નાંખ્યા હોય, તો તે વાશી ન થાય.

રાત્રે રાંધેલું પણ ખાઈ યુક્ત નથી. સવારે સૂર્યનાં કિરણ ફૂટ્યા પછી કે ત્યારથી નજરે જોઈને જીવની ચતના પાળી શકાય, ત્યારથી ચુલાનો આરંભ રાખીને સાંજે સૂર્ય અસ્ત થયે, એાલવી નાંખવો જોઈએ. તેજ દયાળુ શ્રાવકનો આચાર છે.

પ્રકાશ મળવા લાગે ત્યારે જ ચૂલા વિગેરેનો આરંભ કરવા માટે ઋતુ પ્રમાણે ચોક્કસ વખત નક્કી કરી લેવા જોઈએ.

પ્રકરણ ૨ જી

અલિતરસનું સ્પષ્ટીકરણ

અલિત રસ એટલે શું ?

જે વસ્તુ જે જાતની ઉત્પન્ન થયેલી, ઉત્પન્ન કરેલી, કે બનાવેલી જે જે સ્વરૂપમાં યોગ્ય રીતે ખાવાના ઉપયોગમાં આવી શકે, તે યથાસ્થિત રસવાળી ગણાય.

યથાસ્થિત રસ ઉત્પન્ન થયો ન હોય, અથવા યથાસ્થિત રસ ઉત્પન્ન થયા પછી તેમાં ફેરફાર થઈ જાય, અને ખાવાના ઉપયોગને લાયક ન રહે, તે વસ્તુ અલિતરસ કહેવાય.

કોઈપણ ચીજમાં સૂક્ષ્મ ફેરફાર તો સમયે સમયે થયા જ કરે છે. પરંતુ અમુક પ્રમાણમાં ફેરફાર થાય, કે-જે ફેરફારથી ઉપયોગ કરવા લાયક ગણી શકાય તેવી વસ્તુ ન રહે, તે અલિતરસ કહેવાય છે.

અલિતરસના મુખ્ય પદાર્થોનું વર્ણન.

૧ આટો	૧૬ રસોઈ
૨ જલેબી	૧૭ આદન
૩ હલવો	૧૮ દહીં
૪ અમ્રતી	૧૯ દૂધ
૫ માવો	૨૦ ઘી
૬ મુરખ્ખો	૨૧ બગી
૭ સેવ વિગેરે	૨૨ ખાટાં ઢાકળાં
૮ દૂધપાક	૨૩ ઘોસવડાં
૯ કેરી	૨૪ ખાખરા
૧૦ પાપડ	૨૫ પાપડના લુઆ વિગેરે
૧૧ ચટણી	૨૬ જીમલી રાખ
૧૨ સંભારે	૨૭ રાયલું
૧૩ પકવાન	૨૮ શેકેલું ધાન્ય
૧૪ વસાહું	૨૯ હુંદણીઆ
૧૫ ચુરમાના લાડુ	

૧. આટો—આળ્યા વગરનો આટો ઢળ્યા પછી કેટલાક દિવસ મિથ્ર [કાંઈક સચિત ને કાંઈક અચિત] રહે છે. પછી અચિત થાય છે.

ઢળ્યા પછી વગર ચાળેલો આટો—

શ્રાવણ ભાદરવામાં પાંચ દિવસ મિથ્ર રહે છે; આસો, કાર્તિકમાં ચાર દિવસ; માગશર, પોસમાં ત્રણ દિવસ;

માહ, ફાગણમાં પાંચ પહોર; ચૈત્ર વૈશાખમાં ચાર પહોર;

જેઠ અશાઠમાં ત્રણ પહોર.

પછી અચિત્ત થાય.

અને જે દિવસે દહ્યો હોય, તેજ દિવસે ચાહ્યો હોય, તો બધી ઋતુમાં તેજ દિવસે અચિત્ત છે, અને જે ઘડી પછી કારણ પડ્યે સુનિ મહારાજ પણ વહોરી શકે.

સિદ્ધાંતમાં આટાનો કાળ જોવામાં આવતો નથી. પરંતુ અચિત્ત થએલા આટામાં પણ ખોરાક થએથી, અથવા વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શ પલટાય ત્યારે અલક્ષ્ય છે; તથા જીવની ઉત્પત્તિ જોવામાં આવે, તો તે આટો ચાળીનેય ન ખવાય. અર્થાત્ તે અલક્ષ્ય થયેજ માનવો.

ચોમાસાની ઋતુમાં આટો દરરોજ જે વખત, તથા શિયાળા ઉંઢાળામાં એક વખત ચાળવો, કારણ કે ન ચાળવાથી તેમાં બળાં બાજી જાય છે. અને તે તુરત બગડી જઈ અલક્ષ્ય થાય છે.

તથા દરેક વખતે વાપરતાં પહેલાં અવશ્ય ચાળવો જોઈએ, જેથી જીવની ચતના સચવાય. [સંચે દળાયેલો આટો એકદમ ગરમ હોય છે. તેથી તેને બરાબર ઠરવા કીધા વિના ભરી દેવાથી બાફ મારી વરાળીયું પાણી છુટે છે. અને પછી આટો ખટાર્ષ જાય છે, અને ગંધ મારે છે. તેથી તે બહેલો અલક્ષ્ય થાય છે. માટે ખુબ ઠારવો, અને પછી ભરવો. સામાન્ય રીતે સંચે દળેલાનો કાળ બહુ ઓછો રહેવાનો. સંચે દળાયેલો આટો ખાવાનું પ્રજાનું કમનશીબ ઉત્પન્ન થયું છે. તેમાંથી સત્ત્વ ઘણું નાશ પામે છે. વીટામીનની ચચા

કરનારો જમાનો સંચાનો આટો છોડી શકતો નથી. ગામડાના મજુરો પણ માથે ઉપાડીને શહેરમાં દળાવીને લઈ જાય છે.] બાજરીનો આટો ઘઉં ચણાના આટા કરતાં બહુ બહેલો ખોરો થઈ જાય છે. તેથી ખાસ ખ્યાલ રાખવો.

બને ત્યાં સુધી કારણ વગર આટો સામટો દળવો દળાવવો જ નહિ. આટો બજારમાંથી તૈયાર લેવો નહિ. કારણ કે-વેપારીને ત્યાં ઘણા દિવસનો જીનો માલ હોય, સડેલો તથા હલકો દાણો ખરોખર જોયા તપાસ્યા વગરનો પણ દળાવેલો આપે. તેઓને તો બ્યાપાર કરવો છે, જોટલે પ્રાયઃ વેકજ કરે. જેથી સ્વધેર સારો માલ મંગાવી, જોઈ, તપાસી, જ્યણાપૂર્વક દળવો કે દળાવવો અને સારા આંક વતી ચાળીને વાપરવો.

ઘઉં વિગેરેમાં કેટલીક વખત બહુ ઝીણાં સાર [છિદ્ર] હોય છે, તેમાં ધનેડા વિગેરે જીવોની ઉત્પત્તિ થાય છે, તે જીવો બહુ ઝીણાં હોવાથી એકાએક નીકળી શકતા નથી, પરંતુ જ્યારે મોટા થાય છે, ત્યારે તે દાણામાંથી નીકળી શકે છે. તેથી તેવા દાણાઓ વીણીને ઉપયોગ પૂર્વક સારી જગ્યાએ મૂકી દેવા [અને તે જીવાતખાનામાં મોકલવા.]. પરંતુ કેટલાક તેને સહેજ છિદ્રો સમજી જેમને તેમ દળવા પણ આપી દે છે, તે ખેદજનક છે. તુચ્છ સ્વાર્થની ખાતર તેવી વર્તણૂક અથવા પ્રમાદ મહા અનર્થકારી થાય છે. [પણ કેટલીક વખત લોકો સામટો દાણો ભરે છે, તે ઋતુ ફેરફાર આદિ કારણથી તંદન સડી જાય છે, તો તેવા દાણા ગમે તેટલા પ્રમાણમાં હોય, તોપણ કિંચિત્ ન વાપરવા. મુખ્યતાએ તો જેમ જોઈએ તેમ મણુ બે મણુ કે પાંચ મણુ પરીક્ષા

કરી સારો માલ લેવો યુક્ત છે. પરંતુ કદાચ તેમ ન બને તો ઉપયોગ પૂર્વક અનાજ વધારે ભરી રાખવા માટે તેને સાચવવા શી ગોઠવણ કરવી ? તે ખાસ અનુભવીઓ પાસેથી જાણી લેવું જોઈએ. દરેકને સાચવવાની જુદી જુદી રીત હોય છે. કેટલાક-ખાજરી ઘઉં વિગેરે રાખથી રખેણાય છે. કેટલાક-મગ વિગેરે રેતમાં દબાવાય છે. કેટલાકમાં પારો નાંખાય છે. કેટલાકને કેટલેક ઠેકાણે એરંડીયું લગાડે છે. કોઈ ઠેકાણે કળિયુનો નાંખાય છે. કોઈમાં પારાની પીંડલીઓ નાંખે છે. જે કે આમાંની કોઈ પણ રીત અત્તના મૂળશુદ્ધિને ચલિત કરે છે, અને બીજી રીતે-જીવજંતુ પડવાથી પણ એજ મુશ્કેલી આવે છે. પારો શુભ નુકશાન કરે છે. એરંડીયાવાળાને જે જીવજંતુ ચડે તો ચોટી જઈ મરી જાય છે. એટલે દરેક પ્રકારે સાવચેતી રાખવી જોઈએ જ. જરૂર પૂરતું સાફ જોઈ ખરીદવું, એ આદર્શ સ્થિતિ છે. પરંતુ એ સ્થિતિ મોટા વરાવાળાને કે દુબકાળાદિક કારણે ટકાવી શકાય નહીં. સંઘરવું પણ પડે. આ દેશમાંથી પરદેશ અનાજ નહોતું ચડતું ત્યારે દરેક ઘરવાળા દરેક પ્રકારનું ધાન્ય જુદી જુદી રીતે સંઘરી રાખી કાળજીપૂર્વક સાચવતા હતા. તેની હકીકતો અનુભવીઓ પાસેથી જાણી લેવી જોઈએ.]

રાખમાં ભારવા, પારો દેવો તથા જેવા તપાસવાનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. તેમાં પણ ચોમાસામાં ખાસ કરી દરેક વસ્તુઓમાં જીવોત્પત્તિ થવાનો સંભવ હોવાથી અતિ સંભાળ રાખવી.

આ વગેરે કાર્યોમાં સ્ત્રીઓએ વિવેક તથા ચતુરાઈ પૂર્વક

પોતાની ફરજ સમજી ઉપયોગ રાખવો ઘટે છે. વળી જો બની શકે, તો બીજાને દળવા પણ ન આપે. કારણ કે દળનારને તો મનુરી કરવી હોય, તેથી ઘંટી પ્રમુખ પ્રમાણે કે નહિ. ઘંટી ઉપર ચંદરવો પણ હોય. કે નહિ. (પ્રાયઃ કરી તેઓ ધર્મના અજાણ હોવાથી તેવો શુદ્ધ ઉપયોગ ક્યાંથી રાખે ?) તથા તિથિને દિવસે પણ દળે અને ભેળ સંભેળ-દગો પણ નજર કરે, [સ્વચ્છતાની દૃષ્ટિથી પણ બીજી કેટલીક શી જાળવણી રાખે ?] તેનું શું કહી શકાય ? [તથા કેટલાક તો હાથે દળવાના પૈસા લઈ સંચે દળાવી ઠરવા દઈને આટો આપી જાય છે.] પણ આ યત્નના કાળમાં મોટા શહેરોમાં ગરીબ સ્થિતિનો માણસ સંચેથી દળાવીને વાપરે, ત્યારે શ્રીમંત પુરુષોની તો શી વાત ? પણ ધર્મ તો શ્રીમંત કે ગરીબ બન્નેયને માટે એક સરખો છે. શાસ્ત્રમાં ઘંટી ઉપર ચંદરવો ન હોવાથી કેવા કેવા દોષો કહ્યા છે ? તે વગેરેનું અત્રે વિવેચન ન કરતાં હુંકમાં એટલું જ કહેવું બસ થશે કે-આપણે જીવહયાના હેતુ માટે જ્યણાપૂર્વક જેમ આજથી ક્ષતા પચીસ કે પચાસ વર્ષ પહેલાં શ્રીમંતોના ઘરવાળાઓ પણ જાતેજ દળવું, પાણી ભરવું વગેરે કાર્યો કરતા હતા, તેમ કરીશું તો તેમાં લઘુતા નથી. આ બાબત સુર જાહેનોનેજ લાગણી હોય, તો ઘણે દરજ્જે સારો ઉપયોગ રાખી અનેક જીવોને જીવિતદાન આપ્યાનું ફળ મેળવે, તથા અનુક્રમે સુખ સંપદા પામે. તેથી જ્યણાપૂર્વક જાતે કરવું, તેજ ઉત્તમ છે. [આજની કેટલીક બાળાઓ રસોઈ કરવા પણ ખુશી નથી, તો પછી જાતે દળવા ખાંડવા અને ચતના માટે તેમની તરફથી જાત કાળજીની આશા શી રીતે રાખી શકાય ?]

આજનું શિક્ષણ પુસ્તકો વાંચતાં તથા લખતાં શીખવે છે. પરંતુ જીવનમાં ઉપયોગી યોગ્ય તાલીમ, ધાર્મિક જીવન, યતના, જાત મહેનત વિગેરે જીવનના યોગ્ય તત્વોથી વંચિત રાખે છે, અને આર્ય સંસ્કાર તથા ધર્મથી વિમુખ બનાવે છે. અગ્નિમાંથી પાણીની આશા રાખવા જેવી આશા આજના શિક્ષણમાંથી યતના અને કાળજીપૂર્વકના જાતમહેનતના જીવનની આશા રાખવી. કેટલીક ભણેલી જડેનોમાં યે કોઈ કોઈ વાર એ સંસ્કાર જોવામાં આવે છે, તે તો પ્રાયઃ વારસાનાજ હોય છે. એટલે કે-આધુનિક શિક્ષણ હજી ખાસ્યાવસ્થામાં જ્યાં સુધી છે, ત્યાં સુધી પૂર્વના સંસ્કારો ટકી રહે છે. જેમ જેમ હાલનું શિક્ષણ વધુ સંગીન પાયા ઉપર ચતું જશે, તેમ તેમ પૂર્વના જીવનના કેટલાક સુંદર તત્વો પણ સંગીન પાયા ઉપર અદૃશ્ય થવાનો સંભવ લાગે છે.]

૨ જલેખી-જલેખીનો આથો કરવાની જે રીત છે, તે જીવોની ઉત્પત્તિનો હેતુ છે. કોઈ કેકાણે દિવસના આથો વગેરે બનાવી તેજ દિવસે બનાવી ઉપયોગ કરે છે. અને “તેમાં દોષ લાગતો નથી.” એમ કહે છે. પણ આ ખાખત વિશેષ નિર્ણય કરતાં જણાયું છે, કે કિંચિત્ પણ જીવના ઘોળનું જામણ દીધા શિવાય નવો ઘોળ કદિ ઉપસતો નથી. અને ઉપસ્યા વિના જલેખી કુલે નહિ. માટે આથો હોય, તેજ ઉપસે છે. અને ઘોળ ઉપસતો નથી. માટે જલેખી કોઈ પણ રીતે અનાચરણીય જણાય છે. કેમકે-તેમાં અસંખ્ય બેઈદ્રિય જીવો ઉપજે છે. તેથી તેનો સર્વથા ત્યાગ કરવો, જલેખી દિવસની બનતી નથી. એમ સાંભળ્યું છે, છતાં તત્ત્વ કેવલી-

ગમ્ય. પણ બહારમાં જે થાય છે, તે તો રાત્રેજ આથો કરે છે. તેથી તે અલક્ષ્યજ છે.

૩. હલવો—લીલો, મુકો, બદામ વિગેરે જાતનો હલવો અલક્ષ્ય છે, કારણ કે—ઘઉંના લોટને જે ત્રણ દિવસ સઠાવીને તેમાંથી સત્ત્વ કાઢીને પછી બનાવે છે. તેથી તેમાં અસંખ્ય જીવ ઉત્પન્ન થાય છે. માટે તેનો સર્વથા ત્યાગ કરવો મુક્ત છે. દૂધીનો હલવો ફક્ત તે દિવસનો કરેલો લક્ષ્ય છે, બીજો દિવસે અલક્ષ્ય થાય છે. જલેબી, હલવો કે જે ઘણાં આરંભથી નિષ્પન્ન થાય છે, તેનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો જોઈએ.

મુંબઈમાં હલવો બહુ પ્રસિદ્ધ હોવાથી જેઓ ત્યાંથી સ્વવતન જાય છે, ત્યારે હલવો ખાસ કરી લઈ જાય છે. પણ બંધુઓ ! અનેક બેઈદ્રિયાદિક જીવોની હિંસાવાળા પદાર્થ ખાવા કે ખવરાવવામાં આપણા આત્માને તેનાં કટુક ફળ આપવાં પડશે, તે વખતે માતા, પિતા, બંધુઓ, ખંડેનો, સ્વજન, કુટુંબી કે મિત્ર અથવા તો સ્ત્રી કે કોઈ પણ તે મહા દુઃખમાંથી મુક્ત કરાવવા નહિ આવે, કે થતી વેદનામાંથી થોડી પણ પોતે અંગીકાર નહિ કરે. અર્થાત્ સર્વે કર્મના લોકતા આપણાજ આત્મા થશે. માટે તેવા અલક્ષ્ય પદાર્થ મુદ્દલ વાપરવા નહિ. તેમ નાતમાં કે કુટુંબી અથવા અન્યદર્શનીયને ત્યાં જમવા જતાં પણ તેવી અલક્ષ્ય વસ્તુઓને વિષસમાન સમજી સ્પર્શ પણ ન કરવો. ખાંડ વગેરેના રમકડાંની જનાવરરૂપે કરેલી ચીજો અલક્ષ્ય છે. જેમ—યશોધર રાજાએ પૂર્વે માતાની દાક્ષિણ્યતાથી અડદનો કુકડો કઢી મારીને માંસરૂપે તેનું લક્ષણ કર્યું, તેથી ઉપરાઉપર તિર્યચના ભવોમાં કેવા છેદન

લેદનાદિ થયાં ? માટે તે અવશ્ય વર્જવું. ધર્મી માતાપિતાએ આ બાબત અવશ્ય લક્ષ્યમાં રાખી પોતાનાં બાળકોને તેની સમજ આપવી.

૪. અમ્મતી—કલકત્તા તરફ જનાવે છે. તેનો દેખાવ લગભગ જલ્દેખીના જેવોજ જણાય છે. પણ અમ્મતી બનાવવામાં આથો કરવો પડતો નથી. તેથી તે વસ્તુઓ દિવસના ઉપયોગ પૂર્વક બનાવી હોય, તો તે દિવસે વાપરવામાં બાધ જણાતો નથી બીજે દિવસે તે અલક્ષ્ય થાય છે માટે ક્યારે બનાવી છે ? તે બાબતનો નિર્ણય કરીનેજ લેવી.

૫. માવો—દૂધનો માવો જે દિવસે ક્યો હોય, તેજ દિવસે ભક્ષ્ય છે, રાત્રીએ અલક્ષ્ય થાય છે. પણ જો તે માવાને ઘીમાં તળીને સોંતળી રાખ્યો હોય, તો રાત્રી રહી શકે.

તેથી પેંડા, ખરફી, જાંબુ. ઘારીપુરી, મોહનથાળ વિગેરે મિઠાઈઓ, કે જેમાં માવો આવે છે, તે માવાની મિઠાઈ તુરત બનાવવી જોઈએ. અને ચાર પાંચ દિવસમાં તેની મિઠાઈ વિગેરે વાપરી નાંખવી જોઈએ, તે ઉપરાંત રાખવાથી ખાટો થઈ જવા તથા લીલ ફુલ પણ થઈ જવા સંભવ છે. અને તે મુજબ ફેટલાક વેપારીઓના માવા ઉપર લીલ ફુગ થયેલી જોવામાં આવે છે, તેવા માવાની મિઠાઈ અલક્ષ્ય છે.

વળી માવો કાચો રહ્યો હોય—એટલે તેની અંદર દૂધનો પ્રવાહી ભાગ રહ્યો હોય, તેવા માવાની મિઠાઈ તેજ દિવસે બનાવવી જોઈએ.

મીઠા માવો [ખાંડ નાખેલો] જે લીધો વેચાય છે, તે વાશી થયે ન લેવો.

કેટલાક દગાખોરો માવાની સાથે ખટોટાં, રતાણુ પ્રમુખ કંદ બાફી તેનું મિશ્રણ કરે છે. માટે તે વિષે ઉપયોગ રાખવો.

હે લગ્ન્યો ! આવી મિઠાઈઓમાં પ્રથમ, મધ્યે અને પશ્ચાત્ કેટલી હિંસા થાય છે ? તથા કેવા દગા થાય છે ? તેનો સહજ ખ્યાલ કરો. જલેખી, હલવો વિગેરે મિઠાઈ વગર શું આપણને નથી આવતું ! કે બીજી ભક્ષ્ય મિઠા નઈથી મળતી ? જેથી આવી અભક્ષ્ય મિઠાઈનો ઉપયોગ કરવો ? ધન્ય છે તેવા વીર રત્નોને ! કે-જેઓ બહુ આરંભથી નિષ્પત્ત થતી એવી મિઠાઈનો રસ સ્વાદથી વિમુખ થઈ સર્વથા ત્યાગ કરે છે. તે વાત યથાર્થ જ છે કે-એક રસ ઈન્દ્રિયના તુચ્છ સ્વાદ માટે અસંખ્ય જીવોની હાની થાય, છતાં આપણે ભક્ષ્યાભક્ષ્યની દરકાર રાખ્યા વિના આંખ આડા કાન કરી, અનાદિકાળની ટેવ મુજબ મુખ હલાવ્યાજ કરીએ છીએ, તે કેવું અફસોસજનક છે ?

અરે ! આપણા મુખો ક્યારે બંધ રહેશે ? અને અણાહારી અનંત મુખમાં ક્યારે લય લીન થઈશું ? જો એક રસઈન્દ્રિય વશ ન થઈ, તો બાકીની ચાર ઈન્દ્રિયો કદિ વશ થવાની નથી. તેથી પ્રબલ એવી રસ ઈન્દ્રિયને વશ ન થતાં, તેનો જય કરવા ઉજમાળ થવું.

સુઝ બંધુઓ ! જુઓ કે વીર પ્રભુએ સાડાગાર વર્ષ મધ્યે ફક્ત ૩૪૯ દિવસજ આહાર કર્યો છે. બાકી સર્વથા તપ કર્યો છે. તેવા આત્મ-શૂરાઓજ આત્માનું કલ્યાણ કરી સિદ્ધિમહેલ પામ્યા. અને અત્યંત રસઈન્દ્રિયને વશ થઈ પૌદ્ગલિક મુખમાં આનંદ માનતા એવા આપણે હજી ચતુર્ગતિમાં ભ્રમણ કરીએ છીએ. અનુભવીએ છીએ. છતાં અનાદિની કુવાસના હે ચેતન !

કેમ મટાડતો નથી ? હવે તો ચેત ! ચેત ! જિનશાસન ફરી મળવું દુર્લભ છે, તો આ દેહવટે કાંઈક સાર્થક કર ! કર !

૬. મુરખ્ખો—કેરીનો મુરખ્ખો શીત, ઉષ્ણ તથા વર્ષા-ઋતુમાં જ્યાં સુધી તેના વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ પલટાય નહિ, ત્યાં સુધી લક્ષ્ય અને પછી અલક્ષ્ય છે. એમ એનપ્રજ્ઞાદિકમાં છે. પણ જેમ અથાણાંને માટે જુદીથી રાખવાની તથા કેમ કાઢવું ? વગેરે સૂચનાઓ લખી છે, તેમ મુરખ્ખા માટે ઉપયોગ રાખવો. ચોમાસામાં લીલ, કુગ થઈ ન જાય, તેવી જગ્યાએ સંભાળથી રાખવો. મુરખ્ખાની ચાસણી જો નરમ હોય, તો વેળાસર ખગડી જાય છે. નરમ ચાસણીના મુરખ્ખામાં પદર વીશ દિવસ પછી લીલ કુગ થઈ જાય છે. માટે આવી ચીજો ખનાવવા-રાખવામાં ખહુ ઉપયોગ રાખવો.

ખીજોરાં, સફરજન, નારંગીના મુરખ્ખાનો લેખ નથી, માટે ઉપયોગ રાખીને વર્ષુ ગંધાદિકની તપાસ કરી, લેવો ઘટિત છે. મુરખ્ખો, અથાણાં વિગેરે ઉઘાડા રહેવાથી ખગડી જવા

૧. ચાસણી ત્રણ તારી કરવાથી ઘટ રહેવાથી પછી આપ મૂકે એટલે ઢીલા ગોળ જેવો મુરખ્ખો થશે, તે નહિ ખગડે, પરંતુ જે આમળાંતો તથા સફરજનનો મુરખ્ખો અથવા તેનો રસો દવા સાથે લે છે, તેમણે તે જુનો હોય તો નહીં લેવો.

શરબત—દાદમ (અનાર) નો, ગુલાબનો અને ખીજ જે થાય, તે પ્રવાહી હોવાથી બહે પેકજાં છતાં બોળ અથાણા જેવો ગણવો જોઈએ. કેમકે-તેની ચાસણી કાચી હોવાથી, તેમાં પાણી ધણું છે.

સીરકા—અનેક લીલોત્રીનો ખનેલો આંવે છે, તે-બોળ અથાણું છે.

સંભવ છે, અને મિઠાઈ, ચવાણું (સેવ, ગાંડીયા પ્રમુખ) તદ્દન બાંધ રાખવાથી બગડી જાય છે, અને ચોમાસામાં તો હવા લાગવાથી પણ લીલકુગ થઈ જવાથી અલક્ષ્ય થાય છે. માટે જે જે વસ્તુ જેમ ઉપયોગ પૂર્વક સારી રહી શકે, તેમ કરવું. બહેતર છે, કે-જેમ બને તેમ રસ સ્વાદની ન્યૂનતા કરી આવી વસ્તુઓનો ત્યાગ થાય, તે શ્રેષ્ઠ છે. અને જો કોઈ પણ રીતે જીલકડીને ચાલે નહિ, તો અતિ ઉપયોગથી વર્તવાની આવશ્યકતા છે; નહિતર અનેક જીવોના વિનાશના કારણિક થઈ દુર્ગતિમાં જઈ કરેલ કર્મ લોગવવાં પડશે. માટે કાં તો રસ ઇન્દ્રિયનો જયજ કરવો, નહિતર પ્રમાદ વર્તે જયણાપૂર્વક વર્તવું. જેથી અદ્ય દોષ લાગે.

૭. સંભારો તથા સેવ, વડી, પાપડ, ખેરો, ફરફર, અડદની સેવ, સાળીવડાં કે ખીચીયાં પાપડ વિગેરે શિયાળા ઉન્હાળામાં સૂર્યઉદય થાય, ત્યારે તેનો લોટ બાંધી બનાવવા^૧ અને સૂર્યઅસ્ત પહેલાં બરોબર સુકાઈ જવું જોઈએ. નહિતર વાશી થાય. ચોમાસામાં આવી ચીજો બનાવવી, રાખવી, કે ખાવી

૧. સેવ [પરદેશી મેંદાની અલક્ષ્ય] પાપડ, અડદની કળીનો લોટ, સૂર્યોદય પછીજ બાંધવો. વડી, ફરફર, ખીચીયાં (સાળીવડાં) જે ચોખાનો લોટ રાંધીને કરે છે, તે પણ સૂર્યોદયેજ કરવું; ખેરો પણ જે ચણાનો લોટ મચાલો પાણીમાં આથીને પાડે છે, તે પણ સૂર્યોદયે આથીને બનાવવો જોઈએ, અન્યથા તે અલક્ષ્ય છે. વિરતિવાળાએ ખાસ આવી ચીજોનો ઉપયોગ કરતાં અગાઉ તે કયાં, કેવી રીતે બનાવેલ છે? તે બક્ષ્યાબક્ષ્યનો વિચાર કર્યા પછીજ વાપરવું સુકત છે.

યુક્ત નથી. કારણ કે—તેમાં ત્રસ જીવની તથા લીલકુગની ઉત્પત્તિ થવા પામે છે. કદાચ ચોમાસામાં પાપડ [જે આપાદ સુદ ૧ થી ૧૫ સુધીમાં જનાવેલા હોય, તે] ખાવા માટે રાખવા હોય, તો તેને તડકો અવાર નવાર દેવો. અને વારંવાર પ્રમાર્જવાની તથા હેરવવા ફેરવવાની બહુ સંભાળ રાખવી. પણ આજે પ્રમાદને વશ થઈ પ્રાયઃ તેવો ઉપયોગ કોઈ રાખતા નથી, કે રાખવાના નહિ. માટેજ ચોમાસાનાં નજ ખાવા ઉત્તમ છે. કેટલાક શિયાળા, ઉન્હાળામાં જનાવેલ સેવ, પાપડ, પ્રમુખ ચોમાસું અને ખીજા (આવતા) શિયાળા પર્યન્ત રાખી ખાય છે, તે કેવળ અયુક્ત છે. ખરી રીતે તો અથાડ સુદ ૧૫ પહેલાંજ તેવી ચીજો વાપરી નાંખવી અને કાર્તિક શુદ્ધ ૧૫ પછીજ જનાવવી ચોખ્ખ છે. સેવ, પાપડ, વિગેરે જે બજારમાં તૈયાર મળે છે, તે વાપરવું યુક્ત છેજ નહીં. ઉપયોગપૂર્વક ઘેરજ જની શકે તેજ વાપરવું જોઈએ. “ પાપડ, વડી, ચોમાસામાં અલક્ષ્ય છે. ” એમ આદ્યવિધિમાં કહેલ છે.

૮. દૂધપાક—ખાસુદી, ખીર, શીખંડ, દૂધ, દૂધની મલાઈ વિગેરે ખીજે દીવસ વાશી થાય છે, તેથી અલક્ષ્ય છે. તથા રાત્રે જનાવેલું પણ અલક્ષ્ય છે. રસાસ્વાદની લોહ્યપતાને લીધે આવી ચીજો રાતવાસી રાખીને ખીજે દિવસ ખાવી, તે શરમ ભરેલું છે. દહીંની મલાઈનો કાળ દહીં મુજબ જાણવો.

૯. કેરી—આર્દ્રા નક્ષ જેસે, ત્યારથી પાકેલી કેરીનો રસ અલિપ્ત થાય છે, તેથી કેરી અલક્ષ્ય છે. ગંધાઈ ગયેલી, સડેલી, ઉતરી ગયેલી, કાયમ અલક્ષ્ય છે. કેરી ચૂસીને ખાવી,

તે કરતા રમ કાઢીને ખાવી યુક્ત છે કારણ કે—ચૂસવાથી તેનો ગોટલો જ્યાં નાખીએ ત્યાં આપણી લાજ અડી હોય, તેથી અસખ્ય સમૂહિમ લાજીયા તથા પચેન્દ્રિય મનુષ્ય ઉત્પન્ન થાય વગી કેરીમા ત્રસ જીવ (ધંયજો) કદાચ નીકળે છે, તેથી રસ કાઢવો હોય, તો જોવામા આવવાથી રસની જીવાનો પેટમા નહિ જતાં, તેની અને આપણી રક્ષા થાય વગી ચૂસવાથી સચિત્ત રસ વપરાય, અચિત્ત ન વપરાય કેરીનો રમ ઉન્હા-ળાની સખત ગરમીને લીધે સવારનો કાઢેલો સાજ મુધી રહી શકવાનો સલવ થોડો હોય છે તેથી જ્યારે ઉપયોગ કરવો હોય, ત્યારે રસ કાઢવો, અને આજ છ કે આઠ ઘડી રાખવો હોય તો ઠંડા પાણીના વાસણમા રસનુ વાસણ રાખવું, અને જ્યાં ગરમી ન લાગે તેવી જગ્યાએ રાખવો આદ્રા નક્ષત્રથી કેરીનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો ઘટે છે કેમકે ત્યાર બાદ આ ક્ષેત્રમા તો કેરી પ્રત્યક્ષ કોહીજતી જણાય છે વરસાદ વિગેરે દારણે કોઈ વખત બેહલી પણ ગગડી જાય, અને કોઈ વખતે આદ્રા પછી પણ કંઈક સારી રહેતી હોય, તેટલા ઉપ રથી શાસ્ત્રકારોએ આદ્રાની મર્યાદા રાખી છે, તે ખોટી કમ્તી નથી [કેમકે—આદ્રામા વરસાદનો ખાસ સલવ હોવાથી એ પ્રમાણે મર્યાદા બરાબર છે આગળપાછળ વસ્તુસ્થિતિ ગમે તેવી હોય, છતાં અમુકકાળ મર્યાદા નક્કી કરવીજ જોઈએ અને પછી એ મર્યાદાનુ આગ્રહપૂર્વક પાલન કરવુજ જોઈએ નહીંતર તો કાંઈ વ્યવસ્થાજ ન રહે]

[ખીજ દેશોમા ચોમાસામા કેરી પાકે છે, ત્યાંને માટે પણ શાસ્ત્રમાં જુદો જ લેખ જણાતો નથી એટલે સામાન્ય

રીતે તે દેશોમાં પણ આદ્રા બાદ કેરી અલસ્ય ગણવાની શાસ્ત્રાનુ
જાણાય છે. નહીંતર પૂર્વાચાર્યોના વિહાર ભારતવર્ષના દરેક
વિભાગમાં રહેલ છે, એટલે જો ફેરફાર હોત, તો તેવો ઉલ્લેખ
કોઈ પણ ઠેકાણે કરવામાં આવ્યો હોત. પરંતુ તેવો ઉલ્લેખ
હજી જોવામાં આવેલો નથી,]

૧૦. પાપડ—શેકેલો પાપડનું બીજે દિવસ રૂપાન્તર ફરી
જવાથી વાશી થાય, તેલ કે ઘીમાં તળેલો બીજે દિવસ વાપરી
શકાય, પાપડમાં નીલકૂળની બહુ સંભાળ રાખવી જોઈએ.

૧૧. ચટાણી—કોથમીર, ફેદીનાની ચટણી કરવામાં
આવે છે, તેમાં દાળીયા [શેકેલા ચણા] કે ગાંઠીયા વિગેરે
નાંબીને બનાવેલી તેજ દિવસ લક્ષ્ય, બીજે દિવસે વાશી થાય.
ખટાઈ (લીંબું કોઠ પ્રમુખ) વાળી કોથમીર ફેદીનાની પાણી
વિનાની કોઈ પણ અનાજ નાંખ્યું ન હોય, તેવી ચટણી
ત્રણ દિવસ સુધી લેવાય, ઘુંટતાં પાણી નાંખ્યું હોય, તો
બીજે દિવસ વાશી જરૂર થાય. ખટાઈ વિનાની ચટણી તડકો
દઈ સુકવી રાખી હોય, તો બીજે દિવસ લેવામાં બાધ જણાતો
નથી. અન્યથા બાધક જાણવો. ખરું જોતાં, તાજે તાજી રોજ-
રોજની બનાવીને ખાવી ઉત્તમ છે. કદાચ એકવાડ પડી જાય,
કે એકા હાથનો સ્પર્શ થઈ જાય, તેથી પણ અલક્ષ્ય થાય.

૧૨. સંભારો—લોટ કે મેથી પાણી નાંબીને બનાવેલ
સંભારો બીજે દિવસ વાશી થાય.

૧૩. પકવાન-મિઠાઈ-ગોળપાપડી-કે પાકના લાડુ જે
પાણી વિનાજ થાય છે, તે વર્ણુ ગંધ રસ સ્પર્શ દ્રવ્યે અ-
લક્ષ્ય થાય. એટલે તેના માટે “પકવાનના જેટલોજ કાળ હોય”

તેમ કહી શકાય નહિ, “વિશેષ કાળ પણ પહોંચે”, તેમ શાસ્ત્રમાં પણ કહેલ છે. જો ગોળની તથા ઘીની વિગઈનો ત્યાગ કર્યો હોય, અને નીવિયાતાની જેને છૂટ હોય, તેને તે દિવસની કરેલી ગોળપાપડી લેવાય નહિ. ખીજો દિવસે લેવાય. કેમકે—તેનેતેજ દિવસે તેમાંનું વિગઈપણું મટે નહિ. તોપણ ઉત્કૃષ્ઠથી સુખ-ડીના કાળ મુજબ લેવામાં ઠીક છે. કારણ કે—કેટલીક વખત રસઈદ્રિયમાં લુબ્ધ થઈ જવાથી તેના વર્ણુગંધાદિક પલટાયા હોય, ને ખજર ન પડે, તો તે વાપરવાથી દોષ લાગે, માટે ગોળપાપડીનો કાળ જો પક્વાનોના કાળ જેટલો કહેલ છે, તે પ્રમાણે લેવો તે વધારે સારું છે.

મિઠાઈ સારી ઉત્તમ પ્રકારની જનાવેલી વર્ષાકાળમાં ઉત્કૃષ્ઠ પંદર દીવસ, ઉન્હાળામાં વીસ દીવસ, તથા શિયાળામાં એક માસ સુધી ભક્ષ્ય છે, પછી અભક્ષ્ય છે.

કંદોઈની દુકાનની મિઠાઈ પ્રાયઃ તેવી ઉત્તમ ન હોવાથી તેનો કાળ એાછો જાણવો. અને જો વર્ણુ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ ફરે, તો કાળમાન પહેલાં પણ અભક્ષ્ય થાય. કંદોઈની દુકાનની મિઠાઈ વાપરવામાં અનેક દોષ છે, તેથી ઘેર જનાવી-કરાવીને ખાવી, એ ઉત્તમ છે. કારણ કે—કંદોઈ જો પાણી વાપરે, તે ગળેડ હોય, કે નહિ. ખીજું તે પાણી પીધને એઠો ખાતો તે વાસણમાં જોળે, એટલે અસંખ્ય સંભૂઈમ જીવ થાય, વળી જુનો માલ (મુખડી) વધેડ હોય, તેનો ભૂકો વિગેરે નવી મિઠાઈ સાથે પણ મેળવે, લોટ વગેરે જુનો માલ વાપરે, ચાખ્યા વગર પણ વાપરે, રાત્રે આરંભ કરીને જનાવે, પરદેશી મેદો વિગેરે અભક્ષ્ય ચીજ વાપરે, ઘી હલકું—ખોરું

પણ વાપરે, લાકડાં, ચૂલો, વિગેરે પ્રમાણે, કે નહિ, ચૂલો ઉપર ચંદરવો ઠયાંથી હોય ? એમ ચતના વગર બનાવતા હોવાથી એકેન્દ્રિયથી માંડીને ચૌરિન્દ્રિય અને અસંજી-સમૂર્ણમ પંચેન્દ્રિય સુધીના અનેક જીવોની સખ્ત હિંસાઓ થવા પામે છે. વિગેરે કારણોથી કંદોઈની દુકાનની મિઠાઈ કે સેવ, ગાંડીયા, મુંદી, ચવાણું પ્રમુખ પ્રાય અલક્ષ્ય હોય. ચોમાસામાં તો કંદોઈની મિઠાઈનો અવશ્ય ત્યાગ કરવોજ બેઈએ.

મિઠાઈનું કાળમાન-કાર્તિક શુદ્ધ ૧૩ કે ૧૪ સુધીમાં જે મિઠાઈ બનાવી હોય, તેનો કાળ ૧૫ દિવસનો ગણવો. કારણ કે-તે મિઠાઈ ચોમાસાના કાળમાં બનાવી છે. ફાગણ શુદ્ધ ૧૩ કે ૧૪ સુધીમાં જે મિઠાઈ બનાવી હોય, તેનો કાળ (૨૦) વીશ દિવસનો ગણવો. બે કે તે મિઠાઈ શિયાળાના કાળમાં બનાવી છે, પણ ગ્રીષ્મ ઋતુમાં વાપરવી છે, તેથી તેનો ઉઠ્ઠાળા પ્રમાણે કાળ ગણવો. અને અશાઠ શુદ્ધ ૧૩ કે ૧૪ સુધીમાં જે મિઠાઈ બનાવી હોય તેનો કાળ ૧૫ પંદર દિવસનો ગણવો, કારણ કે-તે મિઠાઈ વર્ષાઋતુમાં વાપરવી છે. તેવી રીતે ઓછો કાળ સમજવો, પણ વિશેષ નહિ.

તેમ વર્તવાથી દોષ લાગે નહિ, મત બહુ શુદ્ધ રહે. કેટલીક મીઠાઈ તો બીજે જ દિવસે કે બે ચાર દિવસે જ પણ વર્ણુ ગંધ રસાદિ ફરી જવાથી અલક્ષ્ય થાય છે, તેથી દરેક ચીજ સારી રીતે બેઈ, તપાસી, મુંઘી, ખાતરી કરીને વાપરવી ઉચિત છે.

પરદેશી મેંદાની કે પરદેશી પડસુદીના આટાની મીઠાઈ અલક્ષ્ય છે.

જિનેશ્વર ભગવંતોએ ઉપયોગે અને આણુએ ધર્મ કહ્યો છે, માટે આવી અનેક બાબતોમાં અતિ ઉપયોગ રાખવો જરૂરનો છે. બંધુઓ ! પ્રથમ તો ધર્મ માર્ગમાં પ્રવેશ કરતાં ચણાં છવોને તે કડવો ઔષધ સમાન લાગે, કોઈ મહા પુન્યશાળી હલુકમી પ્રાણીઓને ધર્મ પ્રત્યે અત્યંત હિંસુકતા હોય છે. (ધર્મ ને ખુશીથી કરવો ન ગમતો હોય, તો પણ કર્મરૂપી રોગ દૂર કરવા ધર્મરૂપી ઔષધ પરાણે અહણ કરવું.) જેમ કોઈ રોગી માણસ હોય તેને કડવી વિષસમાન દવા પીવી જરાયે ગમતી નથી, ત્યારે તેથી વિમુખ થઈ ને તે દૂધપાક પુરી આદિ મિષ્ટ પદાર્થો વાપરે, તો અદ્ય વખતમાં તે કાળવશ થઈ જાય, અને ને ઝેર જેવી કડવી દવા પરાણે પણ પીયે, તો તેના રોગનું અવશ્ય નિવારણ પણ થાય. તેમજ (ને આપણને ધર્મ ઉપર રુચિ થતી ન હોય, તો પણ કરવી, અને ને વિષયવાસના વિગેરેમાં લપટાઈશું તો અનંત લવ બ્રમણ કરવું પડશે. તેથીજ કર્મરૂપી રોગનું નિવારણ કરવા આ ધર્મરૂપી બુદ્ધાં બુદ્ધાં અનુપાનો (ઔષધ) પ્રયોગો જણાવ્યા છે, તેથી કંટાળીને વિમુખ ન થતાં, સંપૂર્ણ આત્મવીર્ય ફેરવવું, જેથી સહેજે શિવ સંપદા પામીશું.

૧૪ અવાણું—સેવ, ગાંડીયા, ખુંદી,^૧ દાળ,^૨ એવડો, વિગેરે ફરસાણુ અવાણુનો કાળ મિઠાઈ જેટલો જાણવો—અને વર્ણુ ગંધ રસ સ્પર્શ ફેરે તો કાળમાન^૩ પહેલાં પણ અલક્ષ્ય જાણવું,

૧ ખુંદી નરમ તળેલ હોય, તો વાશી થાય.

૨ રાત્રે પકાણેલી દાળ વાશી થાય, માટે વાપરવી નહિ.

૩ ઘી તથા તેલ ખેડું થાય, તો અમદ્ય કહેલ છે. તો તેવા ઘી તેલની મીઠાઈ પણ અલક્ષ્ય જાણવી.

લજ્યાં કચેરી, લોચાપૂરી, માલપૂઆ, વિગેરે નરમ વસ્તુઓ
ખીને દિવસે વાશી થાય છે.

૧૫ ચૂરમાના લાડુ—મૂડીયા તળીને ઘનાવ્યા ન હોય,
તે ખીને દિવસ વાશી થાય પરંતુ સારી રીતે તળેલા ઉત્તમ
મૂડીયાના ઘનાવ્યા હોય, તો ખીને ત્રીજે દિવસ ખાવામાં બાધ
નથી. +ખસખસ ચૂરમાના લાડુ તેમજ કેટલીક મિઠાઈમાં છાંટે છે,
તે વાપરવા યુક્ત નથી વિરતિવતે તો ખાસ ખ્યાલ રાખવો.
[આકરા તાપથી તળેલા અદર કાચા રહે, અને ઉપર લાલ
જલ્દી થઈ જાય તો વાશીનો સલવ થાય માટે ધીમા
મધુરા તાપથી તળવાં જોઈએ]

૧૬. રસોઈ—ઉન્હાળામાં સવારે સંધેલ દાળ, ભાત
વિગેરે રસોઈ સખત તાપને લીધે સાંજે ઉતરી જઈ જેસ્વાદ
[ચલિત રસ] થઈ જવા સલવ છે. ત્યારે અલક્ષ્ય થાય છે.
રોટલી, રોટલા વિગેરે પણ સભાળથી મૂડી રાખવા જોઈએ.
એકદમ ગરમ ગરમ હોય તેવા તેના જ વાસણમાં ભરી ન દેવા. પણ
થોડીવાર પછી ભરવા. તેમજ ગરમ તાપની અસરમાં ન મૂકવા.
ઢાંકવામાં કાળજી રાખવી જોઈએ તથા મૂકવાનું સ્થળ સ્વચ્છ
અને જવજંતુઓ વગરનું તથા ખુલ્લી હવા મળે તેવું હોવું
જોઈએ [રસોઈ મધ્યમ પાકથી ઘનાવવી જોઈએ. કડક રાખવાથી,
કે વધારે પડતી બાળી નાખવાથી, વધારે પડતી તળી નાંખવાથી,
વધારે પડતી રાધી નાંખવાથી, ફણાઈ જવા દેવાથી વિગેરેથી પણ
ઠીક નથી. પચવામાં ભારે થાય છે. અપકવ અને દુષ્પકવ ન

+ ખસખસ અલક્ષ્ય છે, માટે કદાઈની દુકાનેથી મોડાઈ
લેનારે તેનો નિર્ણય કર્યા વિના વિશ્વાસ ગળવો નહિ.

હોવી જોઈએ. તેવી રસોઈ ખાવામાં અતિચાર ગણાવેલ છે.] વળી કલ્પ વિનાના વાસણમાં દહિં છાશ વિગેરે ખાટા પદાર્થો તથા બીજી રસોઈ દાળ, શાક, વિગેરે પણ કટાઈ જાય છે, તેથી તે વસ્તુના વર્ણાદિક ફરવાથી તે ખાવા લાયક રહેતા નથી, જેથી પીતલ ત્રાંગના કલ્પ રહિત વાસણમાં તે વસ્તુઓ જરાવાર પણ ન રાખવી. કેટલીક વખત થોડી કલ્પ રહી હોય, તેવા વાસણમાં રાંધવું, રાંધેલી વસ્તુ, કે દહિં-છાશ રાખવાથી પણ તે કટાઈ જાય છે, માટે અવારનવાર કલ્પ ફરાવવાનો ખાસ ઉપયોગ રાખવો. તેમાં પ્રમાદ કે લોભવૃત્તિ રાખવા જતાં તેનું પરિણામ બ્યાધિ વિગેરે અતિ ખરાબ થાય છે. [કોઈ પણ રસોઈ સામાન્ય રીતે રાંધ્યા પછી જેમ વખત પસાર થતો જાય, તેમ તેમ પચવામાં પણ ભારે થતી જાય છે. એજ પ્રમાણે ખાંડેલા દળેલા મથાલા દળેલા આટા મીઠા-ઈઓ વિગેરે પણ પચવામાં ભારે થતી જાય છે. અને જતાવેલા કાળમાનના વખત પછી તો અંદર ઘણા ખરાબ તત્ત્વો પ્રવેશ પામીને ખાવા લાયક રહેતી નથી. એટલે જંતુઓ પણ ઉત્પન્ન થવા માંડીને આહિંસા દૃષ્ટિથી પણ અલક્ષ્ય બને છે. કલ્પ ફરાવેલા તથા કાંસાના વાસણો ખોરાકના પદાર્થો મૂકવા માટે જરૂરી છે. પરંતુ આરોગ્ય દૃષ્ટિથી પણ જેમ બને તેમ ખાટા પદાર્થો ખાવાને જેમ બને તેમ પ્રત્યાર ઓછા રાખવો હિતાવહ છે ખાટો રસ જેમ પાચક છે, તેમ સ્તંભક હોવાથી આખી હંદગી સુધી ખાધેલા ખાટા રસનું પરિણામ વૃદ્ધાવસ્થામાં બહુ અસરકારક જણાય છે. સામાન્ય રીતે આંગળા અને દાડમ શિવાયની તમામ ખાટી વસ્તુઓ ગરમ છે. સફેદ કોકમ, લીંબું એ ચીજ વિગેરે વીવ ખટાશવાળા પદાર્થો દાળશાકમાં

નાંખવા ઠીક નથી. કાળા કોકમની ખટાશ માફકસર છે. માટે તે ઠીક છે. ખાટો રસ સ્વાદ આપે છે. પાચનમાં પણ મદદ સારી કરે છે. પરંતુ ખોરાક સાથે પોતે પણ પચીને શરીરમાં ધર કરે છે, ને પછી વાના રૂપમાં કે બીજા રૂપમાં શરીરને નુક-શાન કર્યા જ કરે છે. જે વૃદ્ધાવસ્થામાં જણાય છે. એદ્યુ-મેન્યમનાં વાસણો રાંધવા ખાવા કે-તેલ સિવાયની ચીજો રાખવા માટે નકામા જણાય છે.]

૧૭. એાદન (ભાત) -રાંધેલો ભાત છાશમાં રાખેલ હોય, તેનો કાળ આઠ પહોર સુધીનો છે. તેટલો કાળ ભાત સાંજે રાંધ્યો હોય, અને છાશ છાંટીને રાખ્યો હોય, તેનો સમજવો. પરંતુ સવારનો ભાત જો છાશ છાંટીને રાખ્યો હોય, તો તેજ દિવસે વપરાય, સૂર્ય અસ્ત પછી તે કામ ન આવે.

છાશ છાંટીને સાંજનો રાંધેલો ભાત રાખવામાં પણ બહુ ઉપયોગ રાખવાનો છે. તે ભાતના (સૂર્ય અસ્ત થતાં પહેલાં) દાણેદાણા છુટા કરી નાંખવાજ જોઈએ, અને જો તેમ ન થાય, તો તે વાશી થાય. માટે એક એક દાણો છુટો કરી નાંખવો. તથા તેની ઉપર ચાર આંગલ તરવી છાશ જરૂર રાખવી જોઈએ, વળી તે છાશનો કપાળમાં ચાંદલો થઈ શકે તેવી અર્થાત્ પાણી બહુ થોડું ને છાશ-દહિ ઘણું હોય, તેવી જોઈએ. તથા તે ભાત બ્યાંથી તૈયાર થયો હોય, ત્યાંથી કાળ આઠ પ્રહરનો ગણવો, પણ છાશ છાંટી હોય ત્યારથી નહિ.

* છાશમાં જુક જોઈએ, છાશનું પાણી જોળવેલ નહિ. તથા દિવસનું એાદન ન લેવાનું અતિચાર સૂત્રમાં કહેલ છે, તે ફક્ત માડી છાશથી રાંધેલ અનાજ સમજવું.

અને સૂર્ય અસ્ત થતાં પહેલાંજ તેની પૂર્વોક્ત સઘળી ક્રિયા કરી લેવી જોઈએ.

ચોમાસામાં તો આ પ્રમાણે ભાત રાખવોજ યોગ્ય નથી. ખડેતર તો એજ છે કે-આવી વસ્તુપરથી મમતા ઉઠાડવી કેમકે-પ્રમાદવશાત્ આપણે ઉપર કહ્યા પ્રમાણેની કાળજી પ્રાયઃ રાખી શકતા નથી, અને તેથી વાથીનો દોષ લાગે છે. માટે જોઈતું જ રાંધવું અને કદાચ તેમ છતાં વધે, તો અનુકંપાદાન કરવું ઠીક છે.

કેટલેક ઠેકાણે નાતમાં સાંજે ભાત, મગ વિગેરે રાંધેલી રસોઈ વધી પડી હોય, તેના કૃપણ પ્રકૃતિને લીધે સદુપયોગ તો ન કરી શકે, પરંતુ ખીજે દિવસ તે વાશી રસોઈ નવી સાથે ઉમેરી દઈ ખવરાવે છે. તેથી ચળિત રસના ત્યાગીએ ખાસ, તથા ખીજઓએ પણ આવે ઠેકાણે જમતા પહેલાં સાવચેત રહેવું. વિચાર કરવો.

શ્રાવકે આ પ્રમાણે વાશી ખવરાવવું તેજ શરમાવા જેવું છે, પોતાના અદ્ય નુકશાનને ખાતર અસંખ્ય જીવોનો વિનાશ થાય, તે, તે કષ્ટ કરે છે. અફસોસ ! બંધુઓ ! તેના કિંપાકે સમાન કૃણ ચાખવાં પડશે, ત્યારે અતિ ત્રાસ થશે. માટે સમજો અને અનાદિની કુમતિને કાઢો, જેથી સુમતિના સંગથી સ્વઆત્માનું ત્રેયઃ કરી અવિચલ સુખવાસ પામીએ.

૧૮ દર્હી—“પ્રસાતે [દૂધમાં ખટાઈ નાંખીને] મેળવેલું દહિં સોળ પહોર પછી અલક્ષ્ય થાય. અને સંધ્યા સમયે મેળવેલું દહિં બાર પહોર પછી અલક્ષ્ય થાય છે.” એમ એન પ્રશ્નમાં કહ્યું છે.

એટલે દૃષ્ટાંત તરીકે—રવિવારની સવારે સાત આઠ કે દશ વાગ્યે મેળવણુ નાખ્યું હોય, તેનો કાળ રવિવારના સૂર્ય ઉદયથીજ ગણવે. નહિ કે—“દશ વાગે મેળવ્યું એટલે ત્યાર પછી ૧૬ પહોર.” અર્થાત્ રવિવારના અહોરાત્રિના આઠ પહોર મળી સોળ પ્રહર.

તે દહિ મંગળવારના સૂર્યોદય પહેલાં વઢોવી નાંખવું જોઈએ, ત્યારથી સોળ પહોર તેની છાયાનો કાળ સમજવો. તેવીજ રીતે રવિવારની સંધ્યા સમયે કે ત્યાર પછી મેળવણુ નાંખ્યું હોય, તેનો કાળ રવિવારના સૂર્યાસ્તથી ગણવો. એટલે રવિવારની રાત્રિના ચાર પ્રહર તથા સોમવારની અહોરાત્રિના આઠ પહોર મળી બાર પહોરનો કાળ જાણવો. અર્થાત્ દહીં મેળવ્યાં પછી એ રાત્રિનું કાળમાન જાણવું. [મેળવણુ ગમે ત્યારે નાંખાય, પરંતુ સામાન્ય રીતે દૂધ દોહવાના પ્રસિદ્ધ વખતથી દૂધની અંદરના તરવો દહીં ઝનવાની ક્રિયા તરફ ગતિ કરી રહ્યા હોય છે. તે તે દોહવાયા પછીથી જ કાગળ ગણના કરવી ધરાબર છે.]

વર્ણાદિક ન પલટાય તો દૂધ ચાર પહોર સુધી લક્ષ્ય છે, તે હરમિયાન મેળવવું જોઈએ. અને બપોર પછી કે સંધ્યા પછી ગમે ત્યારે દોહ્યું દૂધ હોય, તેમાં રાત્રિના બાર વાગતાં મધ્ય રાત્રિ પહેલાં મેળવણુ નાંખી દેવું જોઈએ.

દહિં ઝબ્બરમાંથી લેવા કરતાં ઘેર ઝનાવવું શ્રેષ્ઠ છે, કારણ કે—તેઓનાં વાસણ પ્રાયઃ શુદ્ધ ન હોય, ઉઘાડાં-ઢાંક્યા વગર પણ રહે, વાશી દૂધનું કે મિથણુ કરેલા દૂધનું કે સંચાના દૂધનું ઝનાવે, કાળમાન ઓછું—વધારે કહે, વળી પહોં રાંધી

દૂધની સાથે મિશ્ર કરી મેળવી દહીં બનાવે છે. કેટલીક વખત મૃત્યુ પામેલા જીવો પણ દહિંમાંથી નીકળેલા જોવામાં આવે છે. વગેરે અનેક દોષોના કારણથી ઘેર બનાવી વાપરવું યુક્ત જણાય છે.

કાંજ કે જે ચીજ કાચી અથવા ગરમ કરેલી છાશની છાશ-પરાશ દહેવાય છે, તે કાંજનો કાળ સોળ પહોરનો કહ્યો છે.

દહિં, છાશ ને કાંજનો સોળ પહોર ઉત્કૃષ્ટો કાળ કહ્યો, તે સોળ પહોર એટલે કે જે રાત્રિ ઉદ્બંધન ન થવી જોઈએ, તે પહેલાં પણ જો વર્ણાદિક ફરે, તો તે અભક્ષ્યજ છે. ચક્ષિતરસમાં જે જે કાળમાન કહ્યું છે, તે તે વસ્તુ ઉત્કૃષ્ટા કાળ સુધી આચરણીય, ત્યારપછી કદાચ નિશ્ચયથી ચક્ષિત ન થઈ હોય, તો પણ તે વ્યવહારથી અનાચરણીય છે.

એટલે-કાળમાનનો અર્થ એવો થયો, કે જે મર્યાદા જે કાળની આચાર્ય મહારાજે બતાવી છે. તે પછી તો તે વસ્તુ નજ વપરાય, અને જો કદાચ કાળમાન પહેલાં પણ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, પલટાય, કે તે અભક્ષ્ય જાણી ત્યારથી જ વર્જવાનું ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું.

૧૯. દૂધ-ચાર પ્રકાર સુધી ભક્ષ્ય છે, પરંતુ સાંજનું દોહેલું દૂધ હોય તો તેનો ઉપયોગ મધ્યરાત્રિ અગાઉ થઈ જવો જોઈએ. કેટલીક વખત ગ્રીષ્મ ઋતુમાં દૂધ સખ્ત તાપને લીધે કે વધારે વખત રહેવાથી અથવા ઉપયોગ પૂર્વક શુદ્ધ વાસણમાં ન રાખવું વિગેરે કેટલાક કારણોથી બગડી જાય છે, અને કોઈવાર દહિંની માફક જામી જાય છે, તેને “દહિં-

ધરુ” સમજી વાપરવું નહિ, કારણ તે દૂધના વર્ણાદિક પલટાય, તેથી તે દૂધજ અલક્ષ્ય છે. કોઈવાર દૂધ ફાટી જાય છે, તોપણ તેના વર્ણાદિક ફરવાથી અલક્ષ્ય માનવું.

કેટલાક વેચનારાઓ વાશી દૂધનો ભેગ કરે છે, કલકલ્તા તરફ રાત્રે દૂધ ખુબ ગરમ કરી, તેમાંથી મલાઈ કાઢી, તેમાં સ્ત્રીગાપુરથી આવતા આરારુટ (એક જાતનો ઓટો) નો ભેગ કરી, સવારમાં તાણું દૂધ ઢહી વેચે છે. પોતાના તુચ્છ સ્વાર્થને માટે ખંધુઓ! આ લોકો શું શું નથી કરતા? અર્થાત્ તેઓ પ્રાયઃ દરેક વસ્તુમાં ફૂડકપટ કરે છે. તેનો ખારીકીથી તપાસ કરવો તથા જનતો ઉપયોગ રાખવો.

બગડેલા વાશી દૂધનું દહિં, દૂધપાક, ખામુદી, મલાઈ, માવો વગેરે પદાર્થો પણ અલક્ષ્ય થાય.

દૂધ દહિં પ્રમુખ પ્રવાહિ પદાર્થના વેચવાવાળા લોકો તે વસ્તુના વાસણ ઉઘાડાં અને અજ્યણથી કેટલીક વખત રાખે છે, તેથી થોડા વખત ઉપર કાઠિયાવાડમાં જુનાગઢ શહેરમાં એક દૂધના વેચનારાએ તેનું દૂધ એક દિવસ જ્યાં જ્યાં આપ્યું, ત્યાં ત્યાં જોઓએ તે દૂધ વાપર્યું તેઓને કલાકોના કલાકો સુધી આડા, ઉલટી, તથા અત્યંત જોચેની ભોગવવી પડી હતી. તપાસ કરતાં માલુમ પડ્યું કે-“તે દૂધમાં કોઈ જીવની લાળ વિગેરે જેવી પદાર્થ પડેલો હોવાથી તેઓને ખિમારી ભોગવવી પડી હતી.” કોઈવાર સર્પ વિગેરેની લાળ (વિષ) પડી હોય ને તે વપરાવાથી મૃત્યુ પામવાનો સંભવ છે.

તેટલાજ માટે શાસ્ત્રકારોએ દશ જગ્યાએ ચંદ્રવા રાખવા કહ્યું છે, વળી એક મીનીટ પણ પાણી, લોજન વિગેરે વાસણ ઉઘાડાં ન રાખવા વગેરે પ્રકારની ચતના આ અંથમાં કહી છે, તે શારીરિક તથા ધાર્મિક જન્ને લાભને માટે છે, જેથી અવશ્ય ઉપયોગ રાખવો. [દિશાજંગલ માટે લઈ જવાના પાણીના વાસણ પણ ક્ષણવાર ઉઘાડા ન રહે, તેને માટે પણ વિવેકી આવકો ઠાંકણીની યોજના રાખે છે.] જાંધુઓ ! આ ઉત્તમ જૈન ધર્મમાં પ્રકાશેલી ચતના અથવા દયા ખરેખર તેના પાળનારને શીઘ્ર મુક્તિ આપે છે. ખરેખર જૈન ધર્મની ખલિહારી છે !

ઢોહેલું દૂધ જેમ જને તેમ તુરત વેળાસર ગરમ કરી રાખવું જોઈએ. નહિતર, ઠંડું દૂધ થોડા વખતમાં ખગડી જવા સંભવ છે. મુનિ મહારાજો પણ ઠંડું દૂધ વહોરતા નથી. તથા દૂધ ગાળીને ગરમ કરવું જોઈએ [ગાય વિગેરેના વાળ પીવામાં આવી જાય, તો સડાના ભયંકર રોગનો સંભવ થાય છે.]

દૂધને ગળ્યા વિના ન ખાવાનું અન્ય ધર્મમાં પણ કહેલું છે. અને જૈનશાસ્ત્રમાં ગલણાં સાત કલાં છે:—

૧ મીઠાપાણીનું, ૨ ખારાપાણીનું, ૩ ગરમપાણીનું, ૪ દૂધનું, ૫ ઘીનું, ૬ તેલનું અને ૭ આટોચાળવાનું

દૂધ વેચનારા દૂધમાં થોડું પાણી ભેળવે, તે અણુગણેલું પાણી જંતુવાળું હોય.

ગાયનું, ભેંસનું, બકરીનું અને ગાડરીનું એ ૪ દૂધને દૂધવિભાગમાં શાસ્ત્રકારોએ ગણ્યું છે, તેથી બાકી બીજા

જનાવરોનું દૂધ ખાવામાં દોષ છે. જલદી અલસ્ય થઈ જાય છે, ને રોગ પણ ઉપજાવે છે. [શહેરોમાં દૂધમાં—સેપરેટના દૂધનો ભેગ થાય છે, તથા વિલાયતી પાવડરના પણ ભેગ થાય છે. ચોદ્રખા દૂધને માટે મ્યુન પ્રયાસ કરે છે. અને બીજી તરફ હજારો વર્ષના જાણકાર રગારી ભરવાડોના હાથમાંથી દૂધનો ધંધો છુટી જાય, તેવી ગોઠવણો ચાલતી જોવામાં આવે છે. અને વિલાયતની પદ્ધતિ ઉપર ચાલતી ડેરી કંપનીઓના હાથમાં દૂધનો ધંધો મૂકવાની ગોઠવણ ચાલે છે. તેથી આપણા દેશનાં ગરીબ માણસોને સસ્તું અને તરત દોહવાયેલું તાજું દૂધ મળવું મુશ્કેલ થવાનો સંભવ માની શકાય, અને ધંધારહિત થતાં—લોણી, પ્રમાણિક અને આર્ય પ્રજાના એક ભાગ તરીકેની હજારો વર્ષની મજબૂત અને એ ધંધામાં પાવરધી કોમોના નાશને અંગે મોટી હિંસાનો પણ સંભવ ગણાય, અને ખાનપાનની આવી મહત્વની વસ્તુની મુશ્કેલીને લીધે આપણી પ્રજાનું આરોગ્ય પણ જોખમમાં ગણાય, દૂધાળા ઢોરોના જગ્યાવનો અનેક વિધ પ્રયાસ મુખ્ય તો ડેરીના ધંધાને ખીલવવા માટે જ છે, અને મૂળ ધંધાર્થીઓના માર્ગમાં વિઘ્નો મૂક્યા વિના ડેરીઓ પગભર થઈ શકે નહીં. સાદા, કુશળ અને મહેનતું સસ્તું દૂધ આપી શકે, એટલે હરીફાઈમાં પહેલંચવા ન દે, તેથી તેઓના દૂધ ધીની પરીક્ષા કરી અપ્રમાણિકતા અને અજ્ઞાનતાથી તેને જનસમાજમાં હલકા પાડીને કાયદાથી વિઘ્નો ગોઠવાતા જાય છે, પ્રજાના આરોગ્યની તો વાત જ શી?] પરંતુ જ્યારથી જોયરો ખેડાઈ ગયા. અને ડગા દંડનો કાયદો શરૂ થયો, ત્યારથી દૂધાળા ઢોર ઉચ્છેરનારની મુશ્કેલીની શરૂઆત થઈ, તેમાંથી અપ્રમાણિકતા, વેર, વિરોધ, તોફાન,

ખૂન, ખરાબી થયા. અને તેના બાળકોને ફરજિયાત કેળવણી લેવાની ફરજ પાડવાથી, તેઓને પણ રક્ષણ વારસાથી આવડે નહીં, અને કેળવણી પૂરી લઈ શકે નહીં, એટલે તેના નુક-
શાનનો પાર ન ગણાય.]

૨૦ ધી—ખોઈ, કાલાતીત થયે વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, ક્ષેપ અલક્ષ્ય થાય ધીમાં કેટલાક દગાખોર લોકો ચર-
બીનો તથા બટેટાં, રતાણુ પ્રમુખ કંદનો લેગ કરે છે. તેનો અવશ્ય ઉપયોગ રાખવો; પરીક્ષા વગર કોઈપણ માલ લેવો નહિ. [હાલમાં—વિલાયતથી વેળટેબલ ધીને નામે બનાવટી ધી આવે છે. તે આખા દેશમાં લગલગ ફેલાઈ ગયું છે. અને ઘેર દુઝણા ઢોરવળા લોકોમાં પણ ઘણું ફેલાવો પામ્યું છે. તે સારા ધી સાથે લેળવીને મોટા પાયા ઉપર વેચે છે. ગમે તેટલી ખાત્રી કરવા છતાં જ્યાં ધીની ઉત્પત્તિના મુખ્ય સ્થળોમાંજ આમ સેળસેળ ઘણું ભાગે થવા લાગેલ છે. એટલે હવે ઉપાય શો? વિશેષ સાવચેત રહેવું, એજ. આ જમાનામાં કેળવણી, અખાડા અને આરોગ્ય માટે હો હા મચી રહી છે પરંતુ આ અને આવા પ્રજાના આરોગ્યના નાશના ઘણા તત્ત્વો આ જમાનેજ ખુબીથી ફેલાવ્યા છે. તેના ઉપર કોઈનું ધ્યાન જતું નથી. ખોટીખૂમો તથા ખર્ચ ચાલી રહ્યા છે. આ પણ જમાનાની જ બહીહારી છે] વળી જે લોકો ધી તાવીને વેચે છે, તે ઘણા-ખરા સાત આઠ દિવસ કે જે ચાર દિવસનું માખણ એકઠું કરી તાવણુ મૂકે છે, તે અલક્ષ્ય ગણાય. તેને માટે જેને ઘેર ગાય લેંચ હોય તેજ ખરો ઉપયોગ રાખી શકે; થોડી છાશ સાથે જ કે છાશથી જુદું પાડતાં તુરતજ માખણ ચૂકા ઉપર

મૂઠી દેવુ નેઈએ [પોતાને ઘેર આ પ્રમાણેનું તૈયાર કરેલું
 ઘી આગ્રહ પૂર્વક વાપરનારા છે જહાગ્રામ જવું પડે, તો પણ
 આ ઘી આથે લઈ જઈ તેનો જ વપરાશ કરે છે નહીંતર ઘી
 વિના ચલાવે છે એવા ડેલકાક શ્રાવક કુટુંબો આજે પણ
 નેવામા આવે છે] પણ ને ઠોઈ ત્રાવડો સ્વયે અતમુદ્દર્ષ
 ઉપગત કે કલાકોના કલાકો વાગી માણણ નાખી મુકે, 'ત્યારે
 બીજાઓને તો શુ ફગાડ હોય ? [અતમુદ્દર્ષ એટલે જઘન્ય
 નવ સમયથી માડી ઉદ્દૃષ્ટ બે ઘડીમા કાઈક ન્યૂન કાળ તેને
 અતમુદ્દર્ષ ઠેલ છે] એક આખનો પલ્લડાગે મારીએ તેટલા
 વખતમા અમજ્ય સમય થઈ જાય છે

તેથીજ માખણની બાળતમા જહુ ઉપયોગ રાખવો
 ઉચિત છે

આપણા પ્રમાદમા અહાહા ! અમજ્ય જીવોનો નાશ
 થઈ જાય છે હે બધુઓ ! શ્રી જિનગાશનમા આપણે આવો
 અત્યુત્તમ અવગર પ્રાપ્ત થયો કે જેથી સૂક્ષ્મ બાળતોનું જાણ-
 પણ થાય છે અહો ! દેવગી ભગવત વગર બીજુ ડોણ કહી
 શકે ? અર્થાત્ ત્રણકાળના લાવ જેનાથી એક સમયમા જણાય,
 તે પ્રભુ દેવજ્ઞાનથી જ આ બધુ પ્રકાશી શકે બધુઓ ! ચાલો
 હવે આપણે પ્રમાદ લેજી આ ઉત્તમ અવસરને હવ વડેવધાવી
 લઈએ, અને “ જીવદયા પ્રતિપાળ ” એ નામ સાર્થક કરી
 મગજમાળા વરીએ [ઘેર હજણા રાખી ઘી-દુધની ગોઠવણ
 શિવાય ચોક્ષમા મળવાનો બીજો ઉપાય નથી પરંતુ ગોચરો
 ખેડાઈ જવાથી અને બાધવા માટેની જગ્યાનો મ્યુ તરફથી
 દર લેવાતો હોવાથી આ સાદા અને ગરીબ દેશમા તે પોસાય

તેમ નથી. મ્યુ. ચોરખા ફૂંધ, ધી માટે પ્રયાગ કરે છે. પરંતુ ઠગાના ધી ફૂંધના ભાવિ વેપાર માટે કરે છે. પરંતુ તેથી તાત્કાલ-તરતના ધી ફૂંધ મળવા સંભવ ન ગણાય.]

૨૧ બળી—તરતમાં વીંચાએલી ગાય તથા લેંશના તરતના ફૂંધની બળી બનાવે છે. ગાયને પ્રસૂતિ થઈ હોય, ત્યારથી તેનું ફૂંધ ૧૦ દિવસ, લેંશનું ૧૫ દિવસ, બકરીનું ૮ દિવસ, સુધી લેવું કદપે નહિ. ત્યારે તેની બળી તો ક્યાંથીજ વપરાય ? અર્થાત્ નજ બવાય. [ફૂંધમાં મુલાવડીના અલક્ષ્ય ફૂંધનો ભેળસેળ ન થાય, તે પણ તપાસ કરીને લેવું.]

૨૨ આટાં ઢોકળાં—જે-ચોખાની કણકી સાથે, અડદની દાળ તથા ચણાની કેતુવેરની દાળને^૧ ભરડી છાશમાં આથો કરી બનાવે છે. જે ઉકાળેલી છાશનો પણ આથો રાત્રે કર્યો હોય, તો તે છે. માટે સૂર્યોદય પછી ઉકાળેલી છાશમાં આથીને કરવાં, અને અલક્ષ્ય સૂર્યાસ્ત પહેલાં વાપરવાં ભોધએ. બંધુઓ ! આવી વસ્તુઓના બીજા દિવસે શીરામણ થાય, તે ખરેખર શ્રાવક કુળને ન હાજે.

[શેકેલી, તળેલી, બાફેલી ચીજો પ્રાયઃ અપક્વજ રહે છે. તેથી આરોગ્ય બગાડે છે. તે પ્રમાણે ઢોકળાં બાફેલી ચીજોમાં ગણાય છે. પાપક શેકેલા ગણાય છે. પુરી વિગેરે તળેલ છે.]

ટાઢી રાટલી, રાટલા, ચેપલા, નરમપુરી, લજ્યાં, ઢોકળાં અને છાશ છાંટ્યા વગરનો ભાત વિગેરે વાચી ચીજો રાખીને ખાવાથી, એકતો—અનેક જીવોનો વિનાશ થાય, પ્રભુની આરા

૧-૨ કોણ કાચી છાશમાં નાંખે તો વધારામાં દિલ્લ કાપણ થાય.

લોપી કહેવાય, વળી શરીરમાં અનેક રોગની ઉત્પત્તિ થાય, માટે દરેક ચીજ તાજે તાજી ખાવી શુકત છે. નાનાં બચ્ચાં-ઓને કદાચે શીરામણ વગર ન ચાલે, તો જેમ ગુજરાત તરફ ધડેના તદ્દન પાતળા ખાખરા શેકી રાખી વાપરે છે, તે બાળત ખાસ કરીને કાઠીયાવાડી, મારવાડી, કચ્છી વિગેરે ભાઈઓએ, તથા તે શિવાય જેઓ વાશી વાપરતા હોય તેઓએ, અનુકરણ કરવું ઘટે છે. પણ અફસોસ તથા ખેદ-બનક એ છે કે-પ્રાયઃ ઘણી ખરી અજ્ઞાનરૂપ મિથ્યાત્વજનનમાં ફસાયેલી જૈન સ્ત્રીઓ પણ શીતળા માતાને પોતાના બચ્ચાંનું રક્ષણ કરનારી માની, શીળ સાતમને દિવસેજ, ખાસ આગલે દિવસે રાંધેલું હોય, તે વાશીજ વાપરે છે. અને તે દિવસે ચૂલાને (શીતળા) શાંત કરે છે. તે શીતળા સાતમનો મિથ્યાત્વ આચાર છડી વાશી અલિત રસ કદિ ન વાપરવો. એવી દૃઢ પ્રતિજ્ઞા કરો.^૧

૧ [દાતણ વિગેરે લેવામાં, ધોખીને કપડા ધોવા પેટે આપવામાં કેટલાક દાળ, સાક, કે એવું રાંધેલું અનાજ આપે છે, પરંતુ તે લોકો રાત્રે વાશી રાખી બીજે દિવસે ખાનારા હોય છે. તો આપણે આપેલી ચીજનો એવી રીતે ઉપયોગ ન થાય, તે માટે શ્રાવણે ખાસ સાવ-ચેત રહેવું જોઈએ.]

ધોખી તથા વાઘરીને દેવા સારૂ ઘરમાં ખાતાં ખાતાં જે દાળ કઢી વગેરે એકું કરેલું છતાં વધેલું રાખી મુકે, તેઓને ત્રસજીવ તથા સંમુર્ધિજમ પંચેદ્રિય મનુષ્યોની, જેમ અસંખ્ય જીવોની હત્યા લાગે છે. અને તે ઉપરાંત વાશીના ત્રસજીવનો વિનાશ જુદો.

ન રાંધેલું કાચું અનાજ દેવાની રીત રાખવાથી બન્ને કામ સરશે.

૨૩ ઘોલવડાં (દહીંવડાં)—જો તે ઉકાળેલાં ગોરસમાં કરેલાં હોય, તોજ તે દિવસે લક્ષ્ય છે. કાચા ગોરસમાં સર્વથા અલક્ષ્ય છે.

૨૪ ખાખરા—જો ઉપર જણાવ્યું છે કે—ગુજરાત તરફ ઘડેના શેકેલા ખાખરા કરે છે. તે પાંચ સાત કે તેથી વધારે દિવસ સુધી રાખી મુકાય છે અને વપરાય છે તે ઠીક નથી. જુના ખાખરા ઉપર નવા પડતા જાય અને ઉપર ઉપરથી નવા વપરાય ને જુના પડ્યા રહે, તેમ થવા દેવુંયે યુક્ત નથી વળી તેની જે કોઈ કે વાસણમાં ભરાતા હોય, તે સાદે રાખવું. નહિતર તેમાં ધનેડાં પ્રમુખ ત્રસ જીવેના પેસારો થાય છે, ચોમાસામાં તો લીલકુગ પણ થઈ જાય છે. જેથી આ ખાખત ખાસ ઉપયોગ રાખવા ધ્યાન દેવું ઉચિત છે. ઉનાળામાં પણ ગરમગરમ ભર્યા હોય, તો સાદે. આ રીતે લીલકુગ થઈ જાય. માટે ઠરવા દ્યને ભરવા. તેમજ કડક બનાવવા. [સવારે શિરામણમાં આવકેને વાશી ન ખાવાનો ઉપયોગ રાખવાના વિચારમાંથી વિવેકી આવક કુટુંબોમાં ખાખરાનો રીવાજ પ્રચલિત થતો આવેલો છે.]

૨૫. પાપડના લુઆ, વડાં, પોળી—અહ, મગ પ્રમુખના પાપડના લુઆ તથા અહની વાટી દાળના વડાં અને પોળી એટલે નરમ પુરી કે રોટલી (પુરણપોળી-વેઢમી) સવારે કર્યા હોય તેનો કાળ ચાર પ્રહરનો કહ્યો છે. પછી ઉતરી જાય છે.

૨૬. જુગલીરાખ—જુવારના લોટને છાશમાં રાંધી ઘેંશ (વિદલ વિનાની) કરે છે, તે જુગલી રાખનો કાળ

(૧૨) બાર પહોર જ છે, તે ઉપરાંત અલક્ષ્ય છે, ધાન્ય થોડું અને છાશ ઘણી હોય, તે જુગલી રાળ, અને જેમાં છાશ થોડી અને ધાન્ય વિશેષ હોય તે ઘેંસ કહેવાય છે. તેનો કાળ ૮ પહોર છે.

૨૭. રાયતું-કેળાં, દ્રાક્ષ, ખારેક વિગેરે અન્નના મિશ્રણ વગરનાં રાયતાં છે, તેનો કાળ ૧૬ સોળ પ્રહરનો કહ્યો છે. જો તે રાયતું વિદલ સાથે વાપરવું (જમવું) હોય, તો દહિં ખૂબ ગરમ કરીને રાયતું બનાવ્યું હોય, તોજ વપરાય. કળી (સેવ), ગાંઠીયા, ખુંદી વિગેરે નાંખીને રાયતું કરવું હોય, તો અવશ્ય. દહિં પ્રથમ ગરમ કરીને પછીજ વિદલ મેળવવું જોઈએ, અને તે રાયતાં સાંજ સુધીજ લક્ષ્ય છે.

૨૮. શેકયું ધાન્ય-તે કાળીયા (ચણા), ધાણી, મરમરા, પહુવા પ્રમુખ શેકેલાં ધાન્ય છે. તેનો કાળ કઠાવિગઠ પ્રમાણે છે. એટલે ચોમાસામાં ઉત્કૃષ્ટ ૧૫ દિવસ, શિયાળામાં એક માસ, તથા ઉન્હાળામાં ૨૦ દિવસ ગણવો.

૨૯. ઢુંઢણીઆ-કે જે કાઠીયાવાડમાં કરે છે. તે જુવાર બાજરીને પાણી નાંખતા જાય અને ખાંડતા જાય. પછી સુકવી તેનાં ફેતરાં ઉખેડીને રાખે છે, તેનો કાળ શેક્યા ધાન્ય પ્રમાણે-એટલે વર્ષાઋતુમાં ૧૫ દિવસ, શિયાળામાં એક માસ, તથા ઉન્હાળામાં ૨૦ દિવસનો છે. તેથી ઉપરાંત અલક્ષ્ય થાય છે, બરાબર સુકવવા જોઈએ.

૧ તળાઈતે ઉપર આવે તેવાં પફવાજ-ભજ્યાં, પુરી, તળેલા મુડીયાના સુરમાના લાકુ વગેરે.

પ્રકરણ ત્રીજું

૨૨. ઇત્રીશ અનંતકાય.

સર્વે અનંતકાય અલક્ષ્ય છે. કારણ કે-એક સોયના અથ લાગ ઉપર રહે તેટલી કંદમૂળની એક કણીમાં અનંતા જીવ રહે છે. તે માટે સર્વ અનંતકાય અલક્ષ્ય છે, તે ગ્રાવકે અવશ્ય વર્જવાં જોઈએ. કારણ કે ક્રૂષ્ટા એક જીવ હૃદયની લોહપતા માટે અનંતા જીવની હાનિ કરવી, તે મહા અનર્થનું કારણ છે તેથી ઇત્રીશ અનંતકાયનો સર્વથા ત્યાગ જ કરવો જોઈએ કે જેથી અનંતા જીવને અલયદાન મળે કેટલાક લોકો જીવ હૃદયને વશ થઈ “મારે વર્ષમાં પાંચ શેર કે દશ શેર કબ, મૂળ વિગેરે ખપે” એવો નિયમ કરે છે. પણ હે સુસો ! તે અલક્ષ્ય ચીજો વગર શું આપણે નિર્વાહ થવો અશક્ય છે ? દુનિયામાં ક્યાં બીજી વનસ્પતિનો કાળ આવી પડ્યો છે ? વળી પાંચ શેર કે દશ શેર એવી છુટ અલક્ષ્ય વસ્તુઓની રાખવી, તે આગારમાં કદિ રખાય નહિ; પૌદ્ગલિક સુખ માટે અલક્ષ્ય વસ્તુ ખાવાની છુટ રાખવી, તે કયા પ્રકારનો આગાર ? જુઓ-મરણાંત કદ પ્રાપ્ત થવા છતાં પણ વંકચૂડા કુમારે અલક્ષ્ય વસ્તુ મનથી પણ અંગીકાર કરી નહિ, તેવા સત્ત્વવત ઉત્તમ પ્રતિજ્ઞા પાળવાવાળાની કોડાવાર બલિહારી છે ! અહોહો ! જેઓ કર્મને વશ થઈ આંખો મીંચી જાણવા છતાં પરલવનો લેશમાત્ર લય રાખ્યા વગર આદુ, મૂડા, ગાજર આદિ ખાય છે, તેવા બિચારા (પામર) પ્રાણીઓની શી ગતિ થશે ? મનુષ્યપણા

સાથે જૈનધર્મ પામી આ ભવ સફળ કરો, કે જેથી સંસાર
બ્રમણ મટી જાય, અને અનુક્રમે શિવ સુખના લોખ્ખા થાઓ !
હે ભગ્યો ! આપને નમ્રતા પૂર્વક વિનંતિ કરું છું, કે જાવીશ
અભક્ષ્યનો શ્રી તીર્થંકર મહારાજાઓએ નિવેધ કર્યો છે, તેથી
તેનો જલદી ત્યાગ કરો, અને શ્રાવક નામ સાર્યક કરી ચુસ્ત
જૈન બનેા.

ખત્રીશ અનંતકાયનાં નામ.

૧ ભૂમિ મધ્યે કંઠ થાય એવી સર્વે કંઠજાતિ.	૧૦ થોડરીકંઠ (થોર), તે સીજ તથા લંકાસીજની જાતિ.
૨ લીલી હજાર.	૧૧ ગિલો-ગુલવેલ (ગળો).
૩ શૃંગબેર-લીલું આડ	૧૨ લસણ.
૪ મુરણકંઠ.	૧૩ વાંસકોરેલા એટલે વાંસ સંબંધીની કોરેલી,
૫ વજ્રકંઠ.	૧૪ ગાજર.
૬ લીલોકચુરો.	૧૫ રુણી એટલે સાથ વતરપતિ.
૭ સતાવળીવેલી ઓપધિ.	૧૬ લોઢીપદ્મિની કંઠ.
૮ વિશાલીલતાવિશેષ સોડાલી, ભોંયકોળું.	૧૭ ગરમર (ગિરિકર્ણી) [કચ્છ દેશમાં પ્રસિદ્ધ છે.
૯ કુંઆર [તેના શેલરાં પણ વર્જવાં]	

૧. શેલરાં જે કુંવારપાકાનાં મધ્ય ભાગનો શટ નીકળે
છે, તેના ચાપ છે. તે કુંવારપાકું અનંતકાય હોવાથી અભક્ષ્ય છે. માટે
શેલરાં પણ અભક્ષ્ય ગણવા. કારણ શેલરાં તેની મધ્યની દાંડી છે.
માટે તે સર્વથા વર્જવા યુક્ત છે. કાઠિયાવાડમાં વપરાય છે. તે ઉપ-
યોગ રાખવો. ૨. રુણીની ભાજી કહે છે.

ઠાડીવાવાડમાં તેનું અચાણું
કરે છે.] -

૧૮ કિસલય પત્ર

૧૯ ખીરસુઆકંદ,

૨૦ થેગ,

૨૧ હુરિમોથ,

૨૨ હુણ્ણકની છાલ

૨૩ ખીસોડાકંદ

૨૪ અમૃતવેલી

૨૫ મૂળા

૨૬ ભૂમિદોડા

૨૭ વથુલાની ભાલ

૨૮ વિરૂદાહાર

૨૯ પશ્વંકની ભાલ

૩૦ સુઅરવદ્ધી

૩૧ કોમળ આંખલી

૩૨ આહુ, રતાણુ, પિંડાણુ.

૧૮. કિસલય પત્ર-કોમલ પાંદડાં. નવા ઉગતા સર્વ
ગુચ્છાનાં પાંદડાં, તથા સર્વ વનસ્પતિના ઉગતી વખતના
જે અંદૂર હોય, તે સઘળા અનંતકાય છે, એટલે સર્વ (પ્રત્યેક
તથા સાધારણ) વનસ્પતિના ઉગતાં પાંદડાં અને અંદૂર પ્રથમ
અનંતકાય હોય છે, પછી પ્રત્યેક વનસ્પતિના થડ, પત્ર,
અંદૂરા, અંતર્મુદ્ધર્ત પછી પ્રત્યેક રૂપે યદ જાય. ખીજ
જીવો અધી જાય, અને સાધારણ વનસ્પતિના થડ પત્રાદિ
સર્વ કાળ અનંતકાયપણે રહે. આ અનંતકાય પાંદડાંનો
સર્વથા ત્યાગ કરનારે (અથવા ક્યો હોય તેઓએ) ભાલ
પાંદડાં વાપરતાં ઉપયોગથી વર્તવું. નહિતર સહસા દોષ લાગી
જવા સંભવ છે. કારણ કે-મેથી વગેરેની ભાજના મૂળીયાં
આગળ બે પાંદડાં જડાં હોય છે. તે અનંતકાય હોય છે,
તથા ભાજના પાંદડાના મૂળમાં ઝીણું અંદૂર કુટે છે, તે
પણ અનંતકાય હોય છે. વળી થેગ વિગેરેની ભાજનાં પાંદડાં
પણ અંદર આવી જતા હોય છે, જેથી તેનો ઉપયોગ રહે

નહિ, તો ઢોલ લાગે. માટે પ્રથમથી કિમ્બલય પત્ર ન ખવાય, તેનો ઉપયોગ રાખવો-ખપ ઠરવો.

૧૯. ખીરમુઆકંદ-કસેરૂ (ખરસઈયો); ૨૦ થેગ-કંદ-થેગી તથા થેગ નામની લાજ, થેગીપોંક; ૨૧ હરિમોથ (લીલીમોથ); ૨૨ લુણુ વૃક્ષની છાલ; ૨૩ ખિલોડાકંદ, ૨૪ અમૃતવેલી.

૨૫ મૂળા—દેશી તથા પરદેશી (રાતા ને ઘોળા-સફેદ) મૂળાના પાંચેય અંગ અલક્ષ્ય છે.

(૧) મૂળાના કંદ (કાંદા,)

(૧) પાંદડાના મધ્યભાગમાં જે કંદલી થાય છે, જેને કાંડલી કહે છે, તે પાંદડાં સહિત.

(૩) ફુલ,

(૪) ફળ, જેને મોગરા કહે છે, તે, તથા

(૫) તેમાંથી નીકળેલાં ઝીણાં ખીજ.

જો પાંચેય અલક્ષ્ય છે. વળી ત્રસ જીવોત્પત્તિ પણ તેમને વિષે હોય છે. તેથી સર્વથા મૂળાનાં પંચાંગ વર્જવાં.

૨૬. ભૂમિકોડા—વર્ષાઋતુમાં છત્રને આકારે બિલાડીના ટોપને નામે હોય છે.

૨૭. વથુલાની લાજ (પ્રથમ હગતી)

૨૮. વિરૂઢાહાર—ઝેટલે વિદલ ધાન્ય, જેને અંદૂર આવ્યા હોય તે; રાત્રે મગ વિગેરે કઠોળ પાણીમાં પલાળે છે, તેમાં અંદૂરા ફુટેલા હોય છે, તે અનંતકાય હોવાથી અલક્ષ્ય છે. માટે સવારના પાંચ છ વાગે પલાળવા. તે પણ થોડા જ

મખત પાણીમાં રાખવા. નહિંતર બેચાર કલાક લગલગમાં તો અંકૂરા કુટી જાય છે. મતલબ કે-અંકૂરા સહેજ પણ ન બેઠએ. ખરી રીતે તો દરેક કઠોળ બાણીને કરાય, તો તેમાં અંકૂરા કુટવાનો ભય નથી. સ્વજન કુટુંબ કે નાતમાં જમવા જતાં ખાસ ઉપયોગ રાખવો, કદાચ ત્યાં રાત્રેજ કઠોળ પલાળી શાક બનાવ્યાં હોય. તેથી દરેક ચીજ ખાતાં પહેલાં પ્રથમથીજ ભક્ષ્યાભક્ષ્યનો વિચાર કરવો ઉચિત છે. [કોઈ કોઈ શોખીનો-મગ વિગેરેના અંકૂરા ફૂટવા દઈને તેના અંકૂર સહિત છુટા મગ રાંધે છે. તે સર્વથા વર્જવા.]

૨૯. પછંકાની ભાણ.

૩૦. સુઅરવલ્લી—જે જંગલમાં મોટી વેલડીના જેવી થાય છે, તે.

૩૧. કોમળ આંબલી—ત્યાં સુધી માંહે ખીજ સંક્રમે નહિ, ત્યાં સુધી તે અનંતકાય છે. કોમળ ફળમાં ત્યાં સુધી અંદર ખી ન થયાં હોય ત્યાં સુધી અનંતકાય છે, મોટે અતિ કોમળ એવાં સઘળાં ફળ ખાવા નહીં.

૩૧-૩૨. આલુકંદ-તે રતાણુ-ખટેદાં, અને પિંડાણુ^૧-(હુંગળી) સકરકંદ. ઘોષાતકી અને કરીર-કેરડા, એ બે વનસ્પતિના અંકૂરોને અનંતકાય કહે છે.

તિંદુક વૃક્ષના અતિ કોમલ ફલ, જેમાં મોટલી બંધાણી ન હોય, એવા આંબા વિગેરે, તથા વરૂણુ જાતનો વૃક્ષ

^૧ કોખી પણ પશ્ચિમ દેશની હુંગળી કે મૂળાતી જાત સંભવે છે. તે પત્રાત્મક ફળ સાક છે,

વિશેષ, તથા વડનું ઝાડ અને નિંખાદી જાતના વૃક્ષના અંકુર તે સર્વ અનંતકાય જાણવા.

એ પ્રમાણે અનંતકાય જાતિનાં પ્રખ્યાત નામ બત્રીય છે. અને વિશેષ નામ તો અનેક છે, તેમાંની કોઈ વનસ્પતિના પાંચ અંગ, કોઈનાં મૂળ, કોઈનાં પાન, ફુલ, છાલ, કાષ્ટ અનંતકાય છે. એમ કોઈનું એક અંગ, કોઈનાં બે-ત્રણ-ચાર અને કોઈનાં પાંચેય અંગ અનંતકાય હોય છે.

અનંતકાય ઓળખવાની નિશાનીઓ:—

જે વનસ્પતિના પત્ર(પાન), કે ફળ પ્રમુખની નસની તથા સંધિની માલૂમ ન પડે, ગાંઠ શુષ્ક હોય, જે ભાંગવાથી ખરોખર ભાંગે, ભાંગ્યેથી જેનો એકદમ ભૂકો થઈ જાય, કે ખુરખુર થઈ જાય, છેદા પછી ફરી ઉગે, પત્ર મોટાં દલદાર અને ચીકણાં હોય. જેમાં ઘણાં ફલ, પાંદડાં, ખડું કોમળ હોય, તે સર્વે લક્ષણ અનંતકાયનાં છે.

ઉપર કહેલાં જેટલાં સાધારણના લક્ષણ છે, તે બધાંજ એકમાં હોય, એવો સંભવ નથી. કે.ઈકમાં કેટલાંક હોય, અગર બધા હોય, કે થોડા ન પણ હોય.

પોઈ[પગની]ની ભાજનાં પાન તથા પિંડ (એન્ડી-પેન્ડી) અનંતકાય સાંભળ્યાં છે.

અનંતકાયને લગતી કેટલીક સૂચનાઓ.

૧ દૂધના માવામાં તથા ઘીમાં ખટોટાં રતાણુ કે સકર-કંદનો કેટલાક દગાખોરો લેગ કરે છે, તેનો ખ્યાલ રાખવો.

૨. લીલું આદુ તથા લીલી હલદરની વેચાતી મળે તે સુકવણી (સુઠ તથા હળદર રૂપે) ને ખાવાના ઉપયોગમાં આવે છે, તે લક્ષ્ય છે. તે શિવાય કોઈ પણ અનંતકાયની સુકવણીનું શાક, અથાણું, વિગેરે વર્જવું. ગાજરની સુકવણી કે અથાણું, કુંઆર, લીલી હળદર—આદુ ગરમર પ્રમુખ અનંતકાયનાં અથાણું, સર્વથા અલક્ષ્ય છે.

૧. નિર્ઘ્વસ (નિર્ઘ્ય એવું મન) પરિણામ. ૨. નિઃશુક [શૂન્ય ન હોવી—સકાય ન હોવો] વૃત્તિનો અહસ, લોહુપતા ૩, ૪, ૫ પરંપરા વધે, જોનારા અધર્મ પામે, વગેરે હેતુઓ હોવાથી કંઈ જેવી કોઈ પણ અનંતકાય ચીજના લજ્યાં વિગેરે પ્રાચુક છતાં શાસ્ત્રમાં વર્જવાનું સ્પષ્ટ કરમાયું છે. શ્રાવકે લીલી હળદર—આદુ ઘેર સુકવવું, પણ ચુકત નથી. [સીધી હિંસા ન કરવાના સિદ્ધાંત પ્રમાણે.]

૩. ખટ્ટેટાં, ડુંગળી વિગેરેનાં લજ્યાં કરે છે, તથા દુકાનદારો ઢોકળામાં અલક્ષ્ય ચીજો નાંખે છે, વાશી રાખી વેચવા સારૂ ફરી ઉના કરી દે છે. જાનરૂ અટણીમાં પણ લસણનો સ્પર્શ કે આદુ વગેરે સોંધી અને અલક્ષ્ય ચીજો નાંખેલી હોય છે. તે વાશી પણ મહેલું હોય, તેથી જોવડા દોપવાળી થાય છે. તેથી ત્રય સંસકૃત [મિથ] થાય, વગેરે કારણથી પાપશીરુએ તેવી ચીજો ખાતાં પહેલાં ખ્યાલ રાખવો.

ખટ્ટેટાં વિગેરેના લજ્યાં ને તાવડામાં તળ્યાં હોય, તેજ તેલમાં પછી ખીચી લક્ષ્ય ભતિનાં લજ્યાં તળે, તો તે પણ વાપરવા નહિ. દાળમાં કેટલાક સૂરણ, આદુ નાંખે છે, ઉધીયું બનાવે છે, તેમાં પણ ડુંગળી, ખટ્ટેટાં વિગેરે અલક્ષ્ય

વસ્તુઓ નાંખેલી, હોય તો તેનો અને ચટાણી, દાળ, કઢી, વિગેરેમાં કોઈ જગ્યાએ કોમળ આંખથી નાંખવામાં આવે છે. તેનો, તથા લેગસંલેગ, સ્પર્શસ્પર્શનો, અવશ્ય ખ્યાલ રાખવો. અથવા તો લેગસંલેગનો અન્નભૂતાં, દાક્ષિણ્યતાએ આગાર રાખવો. આગારનો અર્થ એવો નથી કે જાણતા છતાં આંખ આડા કાન કરીને અમુક દોષ સેવવો.

૪ મેથી, તાંજળીયા પ્રમુખની ભાજીમાં અનંતકાય, થેગ, તથા હુણીની ભાજીના ડાંખળાઓ આવેલ હોય, તે કાઢી નાંખવા, છતાં અન્નભૂતાં આવી જાય, તેની જયણા રાખવી, વળી મેથી પ્રમુખની ભાજીનાં હેઠલાં જે પાન અનંતકાય કહેવામાં આવે છે, તેથી તે પ્રથમથીજ કાઢી નાંખવા.

૫. બાવીશ અભક્ષ્યના ત્યાગ વિષે ઉપસંહાર

પુસ્તકાંતરમાં બાવીશ અભક્ષ્ય નીચે મુજબ પણ છે.—

‘પંચુંવરિ ચઢ વિગઈ અણાયફલ—કુસુમ દિમ વિસ કરે અ ।

મદ્દિ અ રાઈમોયળ ઘોલવઢા રિંગળા ચેવ ॥ ૧ ॥

પંપુટ્ટય સિંઘાડય વાયંગળ કાયવાણિય તહેવ ।

વાર્ધીસ દન્વાઈ અમવલણિઆઈ સહ્દાળં ॥ ૨ ॥

અર્થ :—૧ શુભર, ૨ પ્લક્ષ, ૩ કોકોદુંબરી, ૪ વડ, અને ૫ પીપલ, એ પાંચ જાતિના ફળ, ૬ માંસ ૭ મદિરા ૮ માંખણ અને ૯ મધુ એ ચાર વિકૃતિ (મહાવિગ્રહ)—વિકાર કરનારી વિગ્રહ, ૧૦ અન્નભૂયું ફળ, ૧૧ અન્નભૂયાં ફુલ, ૧૨ હિમ (જરફ), ૧૩ વિષ, ૧૪ કરા, ૧૫ સચિત્ત માટી, ૧૬ રાત્રિ ભોજન, ૧૭ ઘોલવડાં—કાચા દૂધ દહિં

છાંશં સાથે મિશ્ર કરેલ વિદલ (કઠોળ), ૧૮ રીંગણા, ૧૯ પપોટા-ખસખસના ડોડા (ખસખસનો સર્વથા ત્યાગ કરવો). ૨૦ સિંગોડા (જો કે તે અનંતકાય નથી, તથાપિ કામ વૃદ્ધિ-જનક હોવાથી પાણીમાં થતા હોવાથી “જત્યજલેતેત્યવાણુ” એ રીતે અનંતકાયના સંબંધવાળા હોવાનો સંભવ હોવાથી વર્જનીય છે), ૨૧ વાયંગણુ (?) અને ૨૨ કાયવાણુ (?).

એટલે પ્રથમ કહેલ ખાવીશ અલક્ષ્ય સાથે આ ગાથામાંનાં ૧૧, ૧૬, ૨૦, ૨૧, ૨૨ નામવાળા અલક્ષ્ય વિશેષ છે. તે પણુ વર્જવાં

અલક્ષ્ય અનંતકાય પર્યેર અચિત્ત કરેલું હોય, તોપણ ન જ ખાવું. કારણકે-૧ નિઃશુકતા. ૨ રસ લોહુપતા તથા ૩ પ્રસંગ હોય થાય, તે માટે વર્જવું.

સુંઠ તથા હળદર નામ તથા સ્વાદ દ્વેર હોવાથી અલક્ષ્ય નથી.

આ અલક્ષ્યોમાં અફીણુ, ભાંગ વિગેરે જેનું પ્રથમથીજ વ્યસન લાગેલું હોય, તો મત-આધા-પરચ્છાણુ લેતી વખતે તેની તોલ માપથી જયણા કરે.

તથા રાત્રિ ભોજનમાં ચરિવિહાર; તિવિહાર, દુરિહાર એક માસમાં આટલાં કરે, એવો નિયમ કરે.

રોગાદિક કારણે કોઈ ઔષધિમાંની કોઈ અલક્ષ્ય ખાવી પડે, તેના નામ, વખત, અને વજનથી જયણા રાખવી પડે. જૂઓ, ખત્રીશ અનંતકાયનો સર્વથા નિષેધ છે, તો પણ રોગાદિક કારણે ઔષધમાં લેવું પડે તેની જયણા રાખે, તેથી અજાણપણે કોઈ વસ્તુ મિશ્ર થઈ ખાવામાં આવે, તો મત ભંગ થાય નહિ, આગળ સર્વથા એટલે રોગાદિક કારણે પણ ન લેવું, તેમ લખ્યું.

છે. તે ઉત્કૃષ્ટી હુદવાળા માટે છે. માટે જેનાથી જેમ પળાય, તેમ યથાશક્તિ કરવું ઉચિત છે.

“ શ્રાવકે અન્ય દર્શનીને ઘેર કે માતમાં જમવા જતાં ઘણો ઉપયોગ રાખવો જોઈએ, કારણ કે ત્યાં બાવીસ અસદ્ય અને બત્રીશ અનંતકાયોમાંના કેટલાકનો દોષ અવશ્ય લાગવા સંભવ છે. તેથી અને ત્યાં સુધી થોડાજ પરિચય રાખવો, તેમાં પણ દ્વાદશ ત્રતધારી તથા વિરતિવાળાએ તો તેવે સ્થળે જમવા જવુંજ નહિ જોઈએ. કદાચ જવું પડે તો પૂરતી સંભાળ રાખવી. ”

બાવીશ અસદ્યનું જે વર્ણન આપ્યું છે. તે બરોબર સમજી મનન કરવું તથા તે લગવતે નિષેધેલ છે, તેથી તેનો ત્યાગ કરી પ્રભુની અગંઠ આજ્ઞા પાળવી.

બંધુઓ ! આપણે નિત્ય પૂજા કરીએ છીએ, તે પહેલાં મસ્તકે આપણે પોતે જે તિલક કરીએ છીએ, તે એમજ ચિંતવવારૂપ છે, જે-“ હે લગવત ! આપની આજ્ઞા હું શિરે ચડાવું છું, ” તેવી રીતે નિત્ય લગવતની આજ્ઞા મસ્તકે ચડાવવાના પ્રતીક તરીકે લલાટમાં તિલક કરીએ છીએ. જેથી લગવતની આજ્ઞા કદિ લોપવી નહિ અને સાદરપણે પાળવી, તેજ ધર્મ છે.

આ અસદ્યો સર્વથા પ્રકારે વર્જવાથી અસંખ્ય અને અનંત જીવોને અભયદાન આપ્યાનું ફળ મળે છે. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે, કે-“ એક જીવને અભયદાન આપો કે સુવર્ણના મેરુ જેટલું દાન આપો, તો તેમાં એક જીવને અભયદાન આપ્યાનું ફળ વધશે.

ત્યારે અનંત જીવોને જે પુણ્યાત્મા અભયદાન આપે, તે શું ફળ ન પામે ? અર્થાત્ તે સર્વસ્વ પામે. સુર શાળા બંધુઓ !

અજરામર સુખ પામવાનો શીઘ્ર ઉપાય ભગવંતના વચનોનો આદર કરવો તેજ છે. તે વિષે અજિતશાંતિસ્તવની છેલ્લી ગાથામાં કહ્યું છે, કે—

“જય ધંચ્છહ પરમપંચં અહંવાકિત્તિં સુવિત્થં લુંવણે ।
તા તેહુઃકુહરણે જિણુવચણે આયરં કુણુહ. ૪૦.

હવે, જે મૂઠ અને અજાની પુરુષો કહે છે, કે—“ખાલું પીલું અને મોજ માણવી, તેજ ખરું સુખ છે, તો તે લોગવી દ્યો ! વળી મોક્ષ મળવાનો હશે, ત્યારે મળશે.” તો તેવા જડ પ્રાણીના હિત અર્થે પદ્મવિજયજી મહારાજે તપપદની પૂજામાં કહ્યું છે, કે—

તપ કરીએ સમતા રાખી ઘટમાં ॥ તપ૦ ॥

ખાવત પીવત મોક્ષ જે માને,

એ સિરદાર છે બહુ જટમાં ॥ ૨ ॥

એટલે—“ખાલું પીલું તેજ મોક્ષ છે” એમ માનનાર પુરુષ ઘણા મુખાઓનો સરદાર છે. ” તેથી હે ભગ્યે ! જિનશાસનનું રહસ્ય સમજી “દેહે દુખં મહા ફલં” એ અનુસાર વર્તવાથી ક્ષેમકુશલ મોક્ષનગરે સત્વર પહોંચી જઈશું.

આ પ્રકારે ત્રણ પ્રકરણમાં બાવીશ અભિધ્યોત્તે વિચાર પૂરો કરવામાં આવ્યો છે

અર્થ:—“જો તમે મોક્ષની ઈચ્છા રાખતા હોવ. અને ત્રણ લોકમાં ફેલાયેલી કીર્તિની ઈચ્છા રાખતા હો, તો ત્રણલોકનો ઉદ્ધાર કરનાર શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતના વચનોમાં ખૂબ આદર રાખો. ” ૪૦

પ્રકરણ ૪ થું, ૫ મું, ૬ દું,

બાવીશ અભક્ષ્ય શિવાયની અભક્ષ્ય વસ્તુઓ વિપે.

૧. ફાગણ સુદિ ૧૫ થી કારતક સુદિ ૧૫ સુધી
અભક્ષ્ય વસ્તુઓ:

૨. આદ્રા નક્ષત્રથી ત્યાગ કરવા યોગ્ય અભક્ષ્ય
વસ્તુઓ:

૩. અશાઠ સુદિ ૧૫ થી કારતક સુદિ ૧૫ સુધી
ત્યાગ કરવા યોગ્ય અભક્ષ્ય વસ્તુઓ:

૪. હરમેશાં ત્યાગ કરવા યોગ્ય કેટલીક
પરચુરણ ચીજો:

૫. બહુ આરંભથી ન વાપરવા લાયક ચીજો:

૬. લોકવિરુદ્ધ તથા જૈન દર્શન વિરુદ્ધ તબવા
યોગ્ય ચીજો:

૭. ત્રસ જીવોની ઘણી હિંસા થવાને કારણે
વર્જવા યોગ્ય વસ્તુઓ:

, , આ પ્રકરણના ઉપર પ્રમાણે સાત વિભાગ પાઠવામાં
આવ્યા છે, અને તે દરેકમાં સમાવેશ પામતી સુખ્ય ચીજોના
લિસ્ટો આ સાથે આપવામાં આવ્યા છે,

૧ કાગણ સુદિ ૧૫ થી કારતક સુદિ ૧૫ સુધીમાં
અભક્ષ્ય ગણાતી ચીજો.

૧ ખજૂર	૧૭ તલના લાકડ	૩૩ અકુના
૨ ખારેક	૧૮ તમામખ કાર-	૩૪ કાંગના
૩ કાણુ	ની લાલ:-	૩૫ મીઠા લીખ-
૪ અગુર	૧૯ મેથીની લાલ	ડના
૫ મુકાં અંજર	૨૦ તાંદળજાની	૩૬ પોઇના
૬ ચારોલી	૨૧ કોથમીરની	૩૭ એલચીના
૭ પિરતાં	૨૨ ફોદીના	૩૮ લીલામરીના
૮ દાક્ષ	૨૩ કાંભાની લાલ	૩૯ છલસીના
૯ અખરોટ	૨૪ ટાંકાની	૪૦ અજમાના
૧૦ જરદાણુ	૨૫ બીંડાની	૪૧ ફૂલાવર
૧૧ મુકાબખાઇ	૨૬ કડલીની	૪૨ ગુલાબનાં ફૂલ
ખોર	૨૭ ભોંપાથરીની	૪૩ રાડાફીના ફૂલ
૧૨ મગફળી	૨૮ છુછીનીલાલ	૪૪ સરગવાની
૧૩ તેલ	(અનંતકાય)	સીંગ
૧૪ તલ	૨૯ કલિમલિની	૪૫ કોખીજ
૧૫ તલ સાંકળી	૩૦ દરેક પ્રકારનાં	૪૬ કોંકણી કેળાં
૧૬ તલવટ	પાન	૪૭ સુકી રાયણુ
	૩૧ નાગરવેલના	૪૮ ખસખસ
	૩૨ આળવીના	

૨. આદ્રી નક્ષત્રથી ત્યાગ કરવા યોગ્ય:—

કેરી

અને

રાયણ

૩. અશાડ શુ. ૧૫ થી કારતક શુ. ૧૫ સુધી ત્યાગ કરવા યોગ્ય અભક્ષ્ય ચીજો:—

૧ સુકવણી	૬ ઘઉંની ઉખી	૧૧ પાપડી
૨ ટોપરાં	૭ બાજરીના કુંડા	૧૨ ચોખાનું શુડીયું
૩ જીવારના પોંક	૮ જીવારના લોથા	૧૩ લિંડા
૪ બાજરીના "	૯ ચણાના ઝોળા	૧૪ કંટોલા
૫ ઘઉંના "	૧૦ મકાઈના શેકેલા ડાંડા	૧૫ કારેલાં
		૧૬ તુરીયાં

૪. હમ્મેશ ત્યાગ કરવા યોગ્ય કેટલીક પરચુરણ ચીજો:—

૧ ભડથો	૧૨ જાંજર ઝેલ	૨૬ સીંગારેટ
૨ ઉંધીયું	લાઈમ	૨૭ ચીરટ
૩ પરદેશી મેઢા	૧૬ લીધીઆ	૨૮ તમાકુ
૪ ગાળ્યા કાળું	૧૭ અમરોક	૨૯ ગાંજો
૫ ડાખાનું પેક ફૂંદ	૧૮ ચેરીસીડર	૩૦ ચડસ
૬ સોડા	૧૯ ચેમ્પેઈન	૩૧ માજમ
૭ લેમન	સીડર	૩૨ ભાંગ
૮ જાંજર	૨૦ કવીનાઈન	૩૩ અદ્રીણ
૯ રોઝબરી	ટોનીક	૩૪ દારૂ
૧૦ પિક્કમીઅપ	૨૧ કીમ સોડા	૩૫ કોકીન
૧૧ બિલ્કાસ	૨૨ બીડી	૩૬ સ્તંભક દવા-ઓ
૧૨ એલટોનિક	૨૩ ચલમ	
૧૩ કોલ્ડડ્રીંક	૨૪ હોકો	૩૭ વિલાયતી દવાઓ
૧૪ કોલ્ડક્રીમ	૨૫ ચુગી.	

૩૮ યુનાની ફર્વાઓ	૪૫ નાનખાઈ	૫૩ આપસ ફોટર
૩૯ દેશી સદાપ	૪૬ દેશી કંક	૫૪ હોટેલની કોઈ
૪૦ ભેળ સેળીયા	૪૭ વિલાયતી કંક	૫૫ વસ્તુ
૪૧ ગાળ	૪૮ પાંડે	૫૬ ચાપાટી
૪૨ પરદેશી ખાંડ	૪૯ ડાંગલ રોટી	૫૭ ગાડનપાટી
૪૩ કેસર	૫૦ દુધ પાઉડર	૫૮ ઈવર્નીંગપાટી
૪૪ આખું કઠોળ	૫૧ સરખતો	૫૯ અમુક પાણી
૪૫ કોઈપણ જાત	૫૨ આપસકીમ	
ના બિસ્કીટ		

૫. બહુ આરંભથી ન વાપરવા લાયક વસ્તુઓ:—

૧ રોશી	૭ જાંબુ	૧૨ સેતુર
૨ સીતાફળ	૮ શાવણાં	૧૩ ફાલસાં
૩ રાયણુ	૯ કરમઠા	૧૪ શિંગોડા
૪ રામફળ	૧૦ બોર	૧૫ મગ વિગેરેની
૫ ખલેલાં		સીંગો
૬ પાકા ગુઠા	૧૧ લીલા અંજીર	૧૬ બાલોળ

૬. લોક વિરુદ્ધ તથા જૈન દર્શન વિરુદ્ધ
અલક્ષ્ય વસ્તુઓ:—

૧ પંડોરા	૫ હડપું તુંગક	૯ પાકાં દીડોરાં
૨ ફણસ	૬ દુધી	૧૦ પાકાં દમેટા
૩ બૂરુ કોળું	૭ પાકાં કટોવા	૧૧ પાકાં કકોડા
૪ કોળું	૮ પાકાં કાંગેલાં	૧૨ મધુક

૭ ત્રસણવની બહુહિંસા થવાને લીધે તજવા યોગ્ય:—

૧ ખીલી	૨ ખીલાં	૩ લીલા જાંસ
--------	---------	-------------

ઉપર જણાવેલી દરેક વતુઓને લગતી વિશેષ સમજ.

૧.

૧ થી ૪૮ સુધીની દરેક સ્ત્રીજમાં જગડવાનો અને જંતુ પડતા હોવાથી હિંસા થવાનો સંભવ છે. તેથી ફાગણ શુદ્ધ ૧૫ થી કારતક શુ. ૧૫ સુધી અલક્ષ્ય ગણવામાં આવેલ છે. તેથી તેનો ત્યાગ કરવો બેધએ.

૧. ખજુર—ખન્નેય પ્રકારના. ઋતુ બદલાતાં ફાગણ શુ. ૧૫ થી અલક્ષ્ય થાય છે. હોળીનો હારડો લેવા દેવાનો રીવાજ ગામડામાં છે. પરંતુ આવેલો હારડો ખજુર આપ. છાથી ફાગણ શુ. ૧૪ પછી વાપરી શકાય નહીં. અને આપણે આખો હોય, તેનો વપરાશ ફાગણ શુદ્ધ ૧૪ પછી થાય. માટે આમાં વિવેક જાળવવાની જરૂર છે.

૨. ખારેક—પણ એજ પ્રમાણે અલક્ષ્ય હોવાથી અલક્ષ્યના ૮ માસમાં લગ્નાદિ પ્રસંગે બહેનની જોડાણને ઉચિત નથી.

૩ થી ૧૦ કાળુથી માંડીને જરદાળુ સુધીની સ્ત્રીજો—સુકો મેવો છે. મેવામાં એક જાતની મીઠાશ હોય છે, જેથી તેમાં ખોરાશ થવા અને તેના જ રંગના છવજંતુ પડવા માંડે છે. માટે તે અલક્ષ્ય ગણવામાં આવેલ છે. તાજ ફેલેલી બદામ તથા તાજ ફેલેલા પિસ્તા તે જ દિવસે વાપરી શકાય. પરંતુ એ ખન્નેયના તૈયારમીજ આવે છે, તે ન વપરાય.

દ્રાક્ષમાં ઘણીવાર જંતુઓ પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવે છે.

પીસ્તા, ચારોળી—કેટલાક વેપારીઓ પાછળના વર્ષનો પડતર માલ પણ વેચે છે. તે ખાસ લક્ષ્યમાં રાખવું તેથી ખરીદવામાં ખાસ હોંશીયારી રાખવી જ પડે છે.

૧૩ થી ૧૭ તલ-તેલ વિગેરે-તેલ ફાગણ ચોમાસુ બેઠા પહેલાં ભરી રાખવું જોઈએ અને તે પણ સાવચેતી રાખી સાચવવામાં ન આવે, તો તેમાં પણ વળતે જંતુઓ પડી જાય છે. તલ સાંકળી, તલના લાડુ, રેવડી, વિગેરેનો પણ ત્યાગ રાખવો જોઈએ.

ફાગણ માસ પછી તલની જરૂર હોય, તો અગાઉથી ગરમ પાણીમાં બારી ઓસાવી સુકવીને રાખી શકાય છે. માત્ર તેમાં જંતુ ન પડવા જોઈએ.

૧૮ થી ૪૦-લાણ, પત્રશાક, પાન વિગેરે—આઠ મહિના તેમાં જંતુઓ પડતા હોવાથી તેનો ત્યાગ જ કરવો. લાણ્યાં, મુઠીયાં વિગેરેમાં પણ તેનો ઉપયોગ કરવાનો ત્યાગ કરવો.

૩૧. નાગરવેલના પાન—આઠ મહિના વાપરવા ન જોઈએ. તેમાં કુંચુનો સંભવ હોય છે, તેમજ કાયમ પાણી માં રહેવાથી નીલ-સેવાળ અનંતકાયની હિંસા થાય. તેમાં તંબોળીઆ સર્પની સંભાવનાથી તેની અને આપણી હિંસા થવાનો પણ સંભવ છે.

૩૫૪

લાંબો વળત લીલા રહેતા હોવાથી સચિત્ત રહે છે. તેમજ વિલાસ અને કામવાસનામાં વૃદ્ધિ કરનાર હોવાથી પણ બ્રહ્મચારીએ સાદાઈની બુદ્ધિથી ત્યાગ કરવા લાયક છે. [આજની પાન મોપારીની દુકાનો જ્યાં પહેલપહેલી પડે છે, ત્યાં બીડી શરૂ થાય છે, તેમાંથી ચાની હાંટેલો, તેમાંથી શરબત-પીણાની દુકાનો, અને તેમાંથી દેશી દારૂના પીઠાની સ્થાપના, ને તેમાંથી વિલાયતી દારૂની વપરાશની શરૂઆત થતી હોય, તેવો ક્રમ જોવામાં આવે] એટલે લવિબ્ધની પ્રજાને દારૂથી બચાવવા માટે, તેના પ્રાથમિક બીજરૂપ પાન સોપા-

રીની દુકાનને ઉત્તેજન ન આપવાની દૃષ્ટિથી 'પણ પાનનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. વળી કેટલાક કાથા: જે લોકો વાંદરાનું માંસ ખાય છે, તેવા લોકો કાથો પણ તે જ સંધવાના હાંડલાઓમાં ઉકાળેલા હોય છે, એવા આવે છે.]

૩૫. મીઠો લીંબડો—કદીમાં ૮ મહિના નાંખી સકાય નહીં.

શિયાળામાં પણ દરેક લાજી, પાન ખૂબ ઉપયોગ પૂર્વક વાપરવા જોઈએ.

૨. આર્દ્રા નક્ષત્રથી ત્યાગ કરવા યોગ્ય વનસ્પતિ—

પાકી કેરી અને પાકી રાયણુ—આર્દ્રા નક્ષત્રથી પાકી કેરીનો જરૂર ત્યાગ કરવો. આ વસ્તુ અતિપ્રિય હોવાથી કેટલા એક આર્દ્રા નક્ષત્ર પછી ચે વાપરે છે. તેને વધારે શું કહેવું? લગવંતની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરીને પણ સ્વકામનાઓ તૃપ્ત કરવી? જાણે કે તે વસ્તુ જોઈ જ નથી, માટે “ખાઓ, પીવો ને વાપરી લ્યો; ફરી આવી દહેજત નહિ આવે,” એવું માની આપણા યુવાન ણંધુઓ તો શું પણ જેઓને જરાફી પીશાચિણીઓ વશ કરેલ છે, એવા કોઈ વૃદ્ધો પણ આ વસ્તુના સ્વાદમાં અંતર્ધ જઈ લોગવે છે અકસોસ ! અતિ ખેદજનક છે !—કે અસંખ્ય જીવોનો નાશ કરતાં લગારેય વિચાર આવતો નથી? અને પોતાનું મનરંજન કરવા અર્થે મહા અનર્થનું કારણ સેવી દુર્ગતિનું સાજન થવા રૂપ અકાર્ય સેવે છે. પણ હવે મમતા દાસીનો છેડો મૂકવો જોઈએ. નહિતર, તેજ દહેજતના વિપાકો લોગવતાં “હાય ! હાય ! કોઈ છેડાવો ! કોઈ ખાવાવો !” એવા ત્રાસજનક ખોકારો ખાડતાં પણ કોઈ

સુકાવવાને સમર્થ નહિ થાય. તેથી હવે વિનયપૂર્વક પ્રાર્થના કરીને કહેવાનું છે, કે “સ્વપરના હિતને અર્થે તે ચીજ આદ્રા નક્ષત્રથી વર્જવી, ને તેમાં કંઈ પણ પ્રકારનો આગાર રાખવો નહિ.”

૩. અશાક શુદ્ધિ ૧૫ થી કારતક શુદ્ધિ ૧૫ સુધી ત્યાગ કરવો.

૧. સુકવણી—સુકવણી એટલે શાક વિગેરેમાં ઉપયોગી વનસ્પતિઓને સુકવીને રાખવામાં આવે છે. તેનો ઉપયોગ પર્વતિયિને દિવસે તથા સચિત્ત ત્યાગીને માટે કે વ્રતધારી માટે કરવામાં આવે છે. આ પ્રચારનું કારણ—જેનનો આહાર સીધી કે આડકતરી હિંસા વિનાનો હોય અને તે પણ સ્વકૃત, કારિત અને અનુમોદિત ન હોવો જોઈએ. પરંતુ જેનો ત્યાગ નહોય, તેટલી હિંસા તો અનિવાર્ય રીતે ખુફ્લી રહેલી જ હોય છે. તેથી સ્વાભાવિક રીતે મળતો અચિત્ત ખોરાક લેવો નિર્દોષ ગણાય છે. અને સુનિમહારાજોને તે દરેકનોજ ત્યાગ હોય છે. એટલે ખાસ જરૂરીઆત પડે ત્યારે ખોરાક જોઈએ. અને તે સ્વકૃત કારિત અનુમોદિત સચિત્ત નહોવો જોઈએ સ્વાભાવિક રીતે અચિત્ત હોય તેવો ખોરાક ખોજી પણ દોષો વિનાનો હોય તો લેવાનો હોય છે. એટલે તેઓને તે ખોરાક લેવા જવા આવવા વાપરવાની તથા જેટલો અપવાદ સંજોગો હોય, તેટલી જ ક્રિયા લાગે છે. વધારે હિંસા કે અસંયમ લાગતા નથી.

એટલે જેનોમાં સુકવણીનો પ્રચાર સાક્ષાત્ હિંસા કરવાના ત્યાગમાંથી જન્મેલો છે. જેમ અને તેમ વધુ ત્યાગ રખાય, તેમ સારું. પરંતુ એમના ત્યાગીને પણ જેમ અને તેમ ઓછી હિંસા લાગે, એ સિદ્ધાંત ઉપર સુકવણીનો વપરાશ પ્રચલિત છે

અને તે ઝરાઝર છે. ત્યાગની બાબતમાં આરોગ્ય અનારોગ્યની અર્થ નકામી છે. આરોગ્ય દૃષ્ટિથી શું વાપરવું ? અને શું ન વાપરવું ? એ ભુદો પ્રશ્ન છે. પરંતુ ત્યાગ અહિંસા અને સંયમ દૃષ્ટિથી શું વાપરવું ? શું ન વાપરવું ? તેનો અહિં વિચાર કરવાનો છે. આરોગ્યની દૃષ્ટિથી સુકવણીની વપરાશની ટીકા કરનારા બીજા અનારોગ્યકર અનેક વસ્તુઓ વાપરે છે. અને પ્રવૃત્તિ પણ એવી અનેક કરે છે. તેનો ત્યાગ કરતા નથી. એટલે આરોગ્યનું ખૂદાનું આગળ કરીને તેઓનો ઉદ્દેશ આપણા પ્રચલિત ખાનપાનની શૈલિની ટીકા કરવાનો હોય છે. તેને ઉત્તેજન ન મળવું જોઈએ. બાદી દરેક કામ વિવેક રાખીને કરવામાં આવ્યું હોયો ન જોઈએ, તેમજ શાસ્ત્રકારો એવો દુરાચક્ર રાખવાનું કહેતા પણ નથી. પરંતુ પ્રચારકોના ખોટા પ્રચારને ટેકો ન મળે, તે ખાસ ખ્યાલમાં રાખવું જરૂરી છે.

ત્યાગ દૃષ્ટિ કરતાં સામાન્ય સભ્યતાની દૃષ્ટિથી પણ ન વાપરવા લાયક થીજે અપવાદે રોગાદિક કારણે વાપરવી પડે છે. માટે જૈનોના સુકવણી વાપરવાના પ્રચાર સામેની ટીકાઓ વલ્લુદ વગરની અને જૈન જીવનની મર્યાદાઓ અને સિદ્ધાંતો સમજ્યા વગરની છે.

ચોમાસામાં સુકવણીમાં નીલ-ફૂગ થવાનો તથા કુંથુ વિગરે સૂક્ષ્મ ત્રસજીવો ભરાઈ રહેવાનો સંભવ છે. ઉનાળામાં પણ જો ઝરાઝર સુરક્ષિત ન રાખવામાં આવે તો તેમાં જંતુઓ પડવા સંભવ છે. વળી વેપારીઓને ત્યાંથી સુકવણી લેવાથી હલકી થીજે વાપરી હોય, વગર તપાસ્યે સુધારી-સમારી હોય, વિગરે હિંસાના દોષો વિનાકારણ લાગવા સંભવ છે.

લીલોતરી ત્યાગવાળાને તિથિને કે ત્યાગના દિવસને

આગલે દિવસે લીલી વનસ્પતિ લાવી તેની ચટણી, અથાણા, સંભાર્યા કર્યા હોય, તો તે પણ ન કલ્પે. કેમકે તેમાં લીલોતરી વાપરવાનો ભાવ રહે છે. તેથી આવી યુક્તિ ન કરવી.

સુકવણીઓ જનતા સુધી ઘણા જ સજ્જડ વાસણમાં ભરવી જોઈએ કે જેથી કરીને તેમાં હવા કે ખારીક જંતુઓ પણ ન પેસી શકે-તથા ખીજી રીતે પણ અનેક રીતે તેને સાચવવી જોઈએ. ચોમાસામાં સુકવણીનો પણ ત્યાગ કરવો ઉચિત છે.

૨. ટોપરાં—ચોમાસામાં નાળીયેર ફોડીને સુકું કે લીધું ટોપરાં કાઢ્યું હોય, તો તે, તે દિવસે જ ભક્ષ્ય છે, પરંતુ જો ખમણીને ધીમાં તળી નાંખ્યું હોય, તો ખીજે દિવસે વાપરવામાં ખાધ નથી.

૩ થી ૧૨. પોંક-પાપડી, ઘઉંની ઉંખી તથા ખાજ-રાના હુંડા, જીવારનો પોંક, ચણાના ચોળા, મકાઈ (આખા શેકેલા) તથા ચોળાનું સુડીયું (માટલામાં આખી ને આખી બાફેલીનું) વિગેરેનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો જ જોઈએ, કેમકે આ પદાર્થો ઘણા ત્રસ જીવોના વિનાશથી જાને છે.

૪. હંમેશા ત્યાગ કરવા યોગ્ય વસ્તુઓ.

૧. કોઈ પણ વનસ્પતિનો ભડથો કરવો નહિ, તેમ કરેલ ખાવો નહિ.

૨. ઉંધીયું:—અનેક વનસ્પતિઓ માટલામાં ભરીને તેના ઉપર ખુસ્લામાં અગ્નિ સળગાવી વિવિધ વનસ્પતિઓના એકી સાથે સ્વાદનો અનુભવ કરવામાં આવે છે તેમાં આરંભ પણ મોટો થાય છે. અને લક્ષ્યાલક્ષ્યનો વિષેક જળવાતો નથી. માટે તેનો ત્યાગ કરવો ઉચિત છે.

૩. પરદેશી મેંદા-જે કલકત્તા, અમદાવાદ, મુંબઈ વગેરે ઠેકાણે આટાની મીઠો-સંચામાં બનાવે છે. અને પછી આપણા માટે જત્યાળંધ માલ પૂરો પાડે છે. તે આવતાં પણ લાંબી મુદત થાય, વેપારીને ત્યાં પણ કેટલાક દિવસો કે અઠવાડીયાં તે માલ અકળંધ પડતર રહે છે. તે લોટમાં એકલી જવાત, ઇંડાળ તથા ઈયળો હોય છે. કેટલાક તે જીવોનાં પુદ્ગલ રહ્યાં હોય, તેવા પરદેશી મેંદાનું આપણે લક્ષણ કરીએ ? અફસોસ ! આ વાત માંસા-હારિઓ જાણે, તો તેઓ પણ આપણી હાંસી કરે, કે " ધન્ય છે ! શ્રાવક ભાઈઓ ! હિંદુઓ ! તમારી અહિંસા તે ઠેવી ? " અરે ભગ્યો ! આ આપણે શાનું લક્ષણ કરીએ છીએ ? ખાવીશ અલક્ષ્યના ત્યાગ કરવા સાથે ઉભય લોકની ખીક રાખી પરદેશી મેંદાનો સર્વથા ત્યાગ કરવો મુક્ત છે. કંદોઈની દુકાનની તેથી મીઠાઈ લેવી નહિ, કે કરાવવી નહિ. તથા તેનો વ્યાપાર પણ કરવો નહિ. આવી ચીજ વાપરી હોય તેવે ઠેકાણે જમવા પણ જવું નહિ. તેમજ પર-સુદીનો લોટ તથા રવો કે આટો પણ ખાવો મુક્ત નથી. ચલિત રસની આપેલી સૂચના મનન પૂર્વક વાંચવી કે કેટલા દિવસનો તથા કેવો આટો લક્ષ્ય છે ? જ્યારે આપણે પ્રમાદી થઈ આવી વસ્તુને ઉત્તેજન આપવા લાગ્યા, ત્યારે જ તેને માટે મોટી મોટી મીઠો-ફેકટરીઓ ઉઘડી છે, કે જેથી અનેક જીવોની હાનિ થાય છે. પરદેશી મેંદાની મિઠાઈઓ:-

૧. જે કે માંસાહારીઓને તો આપણી હાંસી કરવાનો વાસ્તવિક રીતે અધિકાર છે જ નહીં. કેમકે-આપણા વિવેકને તો તેઓ કાઈ પણ રીતે પહોંચી શકે તેમ છે જ નહીં:

પરસુદીની પુરી, ઘારી, ગજ્યાં મોળાં સાટાં, સુતરેણી, ગણુગણુગાંડીઆ, નાનખટાઇ, હોંદુ ખીસ્કીટ, શેવ વિગેરે.

૪. ગજ્યા કાળુ—કંદોઇ ગજ્યા કાળુ બનાવે છે, તે પ્રાયઃ તપાસ્યા વગર એમને એમ આળા બનાવે છે. જેમાં ત્રસ જીવ હોવા સંભવ છે, તેથી તે ન વાપરવા. કદાચ ખાવાની ઈચ્છા થઈ હોય, તો કાળુના જે પડ જુદાં કરી સાફ કરી જીવની ચતના કર્યા પછી ઘેર બનાવી ઉપયોગમાં લેવા. વળી, સાદા કાળુ ખાવા તે પણ જે પડ જુદાં કરી જોઇ તપાસીને જ વાપરવા, તે પણ જે ઋતુમાં અલક્ષ્ય હોય, ત્યારે તો કાળુ ન જ વપરાય તે ખ્યાલ રાખવો.

૫. વિદ્વાયતી ડબામાં પેક કરેલ દૂધ-નેસલ્સ મીલ્ક, મીલ્કમેઈક મીલ્ક વગેરે દશ બાર કરતાંયે વધારે જાતનાં નામોથી વેચાય છે. મુસાફરીમાં આ બનાવવો હોય, તો દૂધને ગઢલે તે ડબામાંથી દૂધ વાપરે છે,

સીસામાં પેક કરેલ કેરી, મુરખા, ગુલકંદ વિગેરે તથા વિદ્વાયતી ખિસ્કીટ વિગેરે અલક્ષ્ય છે તેથી અવશ્ય ત્યાગ કરવો.

ઉપયોગ ન કરતાં હોઇએ તો પણ આવી પરદેશી કે દેશી અલક્ષ્ય ચીજોનો નિયમ કરવો, જેથી આશ્રવ ન આવે કારણ કે જ્યાં સુધી કોઈ પણ વસ્તુ ઉપરથી મૂર્છા ઉતરી ન હોય, ત્યાં સુધી ચથાર્થ ફળ ન મળે, તેથી જ શાસ્ત્રકારોએ કહ્યું છે કે—“મરુદેશમા જેમ પાન ન મળે, છતાં પણ નિયમ ન કરવાથી તેના ત્યાગનુ-ફળ ન પામીયે તેથી ખાસ નિયમ કરવો નેસલ્સમીલ્ક વિગેરે જે વિદ્વાયતથી આવે

છે, તે પ્રત્યક્ષ અલક્ષ્ય છે. તેથી તેનું વિશેષ વિવેચન કરવા જરૂર નથી. બંધુઓ ! આપણા શરીરમાં રોગ, સોગ, દારિદ્ર્ય વગેરેનો જે ઘણો જ વાગ્ય થઈ ગયો છે, તેનાં કારણ આવી તુચ્છ બ્રષ્ટ વસ્તુઓ વાપરવાનું જ ક્ષણ છે. કેમકે “ આહાર તેવો ઓડકાર ” એ સૂક્તથી જ સમજી લેવું [હવે તો આપણા દેશમાંયે છુટક તાબુ દ્વંધ વેચાતું મળવાનું ધીમે ધીમે બંધ થઈને ડબામાં પેક થયેલું દ્વંધ વેચાતું લેવું પડવાનો પ્રસંગ ઉભો થવાની તૈયારી થઈ રહી છે. કેમકે-પરદેશી મૂડીની ડેરી કંપનીઓ ઉભી થવાની શરૂઆત મોટા પાયા ઉપર થઈ રહી જે.]

૬ થી ૨૧. સોડા, લેમોનેટ, જીન્જર, રોઝબરી, પીકમીઅપ, બીલ્કાસ, એલટોનીક, કોલ્ડડ્રીન્ક, કોલ્ડક્રીમ જીન્જરએલ લાઈમ, લીથીઓ, અમરીક, ચેરીસીડર, ચેમ્પેઈનસીડર, કવીનાઈનટોનીક, ક્રીમસોડા વિગેરે કેટલીક જાતો શીશામાં પેક કરેલ હોય છે, તે અનાચરણીય છે. કારણ કે-શીશાઓ મુસલમાન, પારસી પ્રમુખ લોકોએ મુખે માંડ્યા હોય, તે શીશાઓ આપણે મુખે માંડવા, તેથી સાફ ધર્મબ્રષ્ટતા દેખાય છે. વળી, તે જીવાકુલ હોય, અણુગણ પાણી વાપરેલ હોય, તથા ઘણા કિંવસના વાશી હોય, હલકી વર્ણવાળાએ બનાવેલ હોય, વિગેરે અનેક દોષોથી આવી ચીજો અલક્ષ્ય છે. તેથી અવશ્ય ત્યાગ કરવો. તેમાં પણ “ Higher education ” ઉંચી કેળવણી મેળવી સુધરેલા ગણાતા જૈન યુવકો તો હવે હૈડે કાંઈક સાન રાખી હૃદમાં રહેવાય તો સાડું. નહિતર તેના કડવાં-ફલ આખવા પડ્યો, ત્યારે ઉપાય નહીં રહે. [આજે તો જૈન કુળમાં જન્મેલા યુવાનો એટલા બધા આગળ વધેલા છે કે-આરોગ્યના તરવો સમજ્યા

વિના પણ આરોગ્યના નામ નીચે જૈન જ્ઞાનપાત વિધિની મશ્કરી ઉઠાવનારાયે અજ્ઞાની પડ્યા છે]

૨૨ થી ૩૫. બીડી, હોકો, ચલમ, ચુંગી, સીગારેટ, ચીરટ, તમાકુ, ગાંજ, ચડસ, માજમ, અપ્રીણ, કમુંબો, લાંગ, કોકીન, દાઝ, પ્રમુખ વ્યસનો અનાચરણીય છે જીવહિંસા, અનર્થનું કારણ, તથા પૈમાનો ગેર-ઉપયોગ શિવાય તેમા કાંઈ લાભ છેજ નહિ કદાચ તે ચીજ ન મળે તો ચેતના મુઝાય, અને તેથી ક્ષયાદિક મહારોગ થાય અને કોઈ વખત પ્રાણમુક્ત થવાનો સંભવ છે વળી તેમા અગ્નિ વાયુ તથા બીજા ત્રસ-સ્થાવર જીવોની હિંસા થાય છે તેથી આવી વ્યસનવાળી ચીજો સર્વથા વર્જવી [સીગારેટના પ્રચાર માટે હોકા ચલમની મશ્કરી કરી પ્રજા પાસે ત્યાગ કરાવરાવી બીડીઓ મોટા પાયા ઉપર વપરાઈ, અને હવે તેના મોટા મોટા કારખાના ઉભા થવાનો પ્રસંગ આવ્યો છે અને થઈ રહ્યા છે બીડીનો પ્રચાર અને હવે તેના ઉપર લાઇસન્સ દ્વારા અકુશ ખાસ સીગારેટના પ્રચારની પ્રાથમિક ભૂમિકા માટે હતો અને છે]

[૩૬. સ્ત લોક દવાઓમા મોટે ભાગે ઝેરી, કેરી અને રામાયણિક ઔષધોનું મિશ્રણ હોય છે જે ખોટી ઉશ્કેરણી અને ખોટા ટેકાઓથી પરિણામે નામદાર્દઈ ઉત્પન્ન કરી આયુષ્યનો હ્રાસ કરે છે ધતુરો, આકડો, ઝેરકોચલુ, સોમલ વચ્છનાગ, ગધક, પારો વિગેરે વિવપ્રાય ઔષધોનો તેમા સંભવ હોય છે માટે પુષ્કળ ફેલાવેલી જાહેરાતથી આકર્ષાઈ તેવી દવાઓ ન વાપરવી જોઈએ સ્ત્રીઓ માટે ગર્ભ ન રહેવાની તેવી જ જાહેરાતો થાય છે તે સર્વ હાનિકારક છે વિવપ્રાય હોવાથી અસાધ્ય અને આરોગ્ય ખગાડનાર છે]

૩૭. વિલાયતી દવાઓ અલક્ષ્ય છે. ઉત્કૃષ્ટ તો એજ છે કે રોગાદિક કારણે પણ તે લેવી નહિ; 'તો આત્મા બળીયો થાય તો શું ન કરી શકે ? અર્થાત્ આ આત્માજ વૈતરણી નદી (નારકી) મેળવનાર છે, અને આ આત્માજ સ્વ-ગાદિક મુખનો લોગવનાર છે. છેવટે આજ આત્મા સિદ્ધિ-સૌખ્ય પ્રત્યે જનારો છે. કેટલાક ઉછાંછળાં : સ્વચ્છંદી-ચોખીનો : 'વિલાયતી દવાના ડોઝો ખુશીથી પીએ છે, તે પ્રત્યક્ષ અન્ય-ચરણીય તથા દુર્ગતિનું સખળ કારણ છે. તેવા પુરુષોને કોઈ હિતચિંતક ઉપદેશ કરવા જાય છે, તો તેનું પરિણામ કેટલીક વખત ઉલટું ખેદજનક આવે છે. નીતિશાસ્ત્રકારોએ કહ્યું છે કે—

उपदेशो हि मूर्खानां प्रकोपाय न शान्तये ।

पयःपानं भुजङ्गानां केवलं विषवर्द्धनम् ॥

એટલે “મૂર્ખાઓને ઉપદેશ કરવા જતાં તેમાંથી સાર લઈ શાન્ત થવાને બદલે તે ઉલટો ક્રોધાચ્છાદિ થાય છે, જેમ સર્પને દૂધનું પાન કરાવવાથી, ક્ષત વિપની વૃદ્ધિ કરનારું તે થાય છે” જેથી તેવા મૂર્ખાઓને પ્રતિબોધ કરવાથી પણ શું ?

૪૦. ગોળ—ગોળ (શુક) માં જીવની ઉત્પત્તિ થાય છે, કારણ—કેટલાક વધુ નફો મેળવવા ખાતર ગોળમાં ચણાનો લોટ ખારો તથા માટી એમ ત્રણ પ્રકારે અથવા બીજી વસ્તુ-ઓનું મિશ્રણ કરી વેચે છે. ગોળમાં તદ્દર્ણ (લાલ રંગની) ઇંધળો થાય છે. તેથી તેવો ગોળ અલક્ષ્ય છે તો તે ન વાપરવાનો ઉપયોગ રાખવો. પરદેશી ગોળમાં પ્રાયઃ લોગ કરતા હશે, એમ અનુમાન થાય છે. ચણાનો લોટ તથા ખારો મેળવવાનું કારણ દેખાવમાં સરસ લાગે છે. માટીનો લોગ કરવાથી સો મલુ

ગોળમાં ચારેક મણ માટી મેળવવાથી તોલમાં વધે છે. એમ દગો થતો હોવાનું સાંભળ્યું છે. તેથી તેવો હલકો માલ મુદ્દલ લેવો નહિ. પણ દેશી શ્રીકાર માલ પરીક્ષા કરી લેવો. “સોંધું” તે મોંઘા માટે અને બાહ્યથી મુશોલિત તે અંતરથી દોષિત.” આ શીખામણ ખાસ ઉપયોગી છે. માટે જે માલ ખરીદવો, તે સસ્તું જોઈ, કે તેની શોલામાં અંબાજી જઈ, ખરીદવો, તે કરતાં તે વસ્તુના શુભ દોષની પરીક્ષા કરી સારો ખરીદવો યોગ્ય છે.

૪૧. પરદેશી ખાંડ—તે શુદ્ધ કરવામાં જે અશુદ્ધ પદાર્થો પ્રમુખ વપરાય છે, જેનું સ્પષ્ટીકરણ અનેક જગ્યાએ થયેલું છે. જેથી વિશેષ ન લખતાં માત્ર એટલું જ કહેવું બસ છે, કે તેવી ખાંડ કે સાકર વાપરવાથી શારીરિક તન્દુરસ્તીનું ખગડલું : તથા ધર્મબ્રજતા : એ બે મોટા ફર્જણ થાય છે, તેથી ત્યાગ કરવો. હવે કેટલાક તેનો ત્યાગ કરીને કાશી પ્રમુખની દેશી ચીની વાપરે છે. પણ આ કળિયુગમાં દગલબાજી બહુ ધર્ષ છે, તેથી કેટલીક વખત દેશીને નામે પરદેશી માલ રકમબદ્ધ આકરા ભાવથી ખપે છે, અને જ્યાં દેશી બનાવે છે, ત્યાં પણ પરદેશી ચીનીનું મિશ્રણ થાય છે. માટે તેનો ખ્યાલ કરવો. અથવા તો તેવી રીતે બાણુવામાં જે દગો થતો હોય, તેની પ્રથમથી જગ્યા રાખવી અને જ્યારથી ચોક્કસ કે શંકાપૂર્વક બાણુવામાં આવે, ત્યારથી તે ચીજ વાપરવી જ નહિ; નહિતર નિયમ લઈને તેમાં દોષિત થવાય, માટે ઉપયોગ રાખવો.

૪૨. કેસર—આપણા દેશમાં કાશ્મીરમાં બહુ ઉત્તમ કેસર થાય છે. તેમજ પરદેશથી પણ કેસર સાફ આવે છે. બની શકે

ત્યાં સુધી કાશ્મીરી કેસર વાપરવું દરેક રીતે સર્વોત્તમ છે. પરંતુ દેશી કેસરને નામે કોઈપણ જાતના ક્તરણને એવા કોઈ રંગનો પટ લગાવીને બનાવટી કેસર વેચનારા વેચે છે. અને તે રૂ. ૨) ના રતલથી માંડીને રૂ. ૧૦, ૧૫, ૨૦, સુધી રતલ મળે છે. માટે તે બાળક સાવચેત રહેવું. કેસરને સાચવવામાં ખ્યાલ રાખવો. કેમકે તેને હવા લાગવાથી તેમાં ઝીણા જંતુઓ પડી જાય છે ને ઈલાજ થઈ જાય છે.

૪૩. આખું કઠોળ—કોઈ પણ જાતનું આખું કઠોળ ન ખાવું જોઈએ. દરેક કઠોળની દાળ કરીને ખાવી શ્રેષ્ઠ છે, કારણ કે—આખા કઠોળમાં ત્રસ જીવોની ઉત્પત્તિ થાય છે તે સાફ કરવા છતાં તે જીવો નીકળે નહિ, અને આપણી દૃષ્ટિ પણ પડે નહિ, તેથી જીવ હિંસા થાય. માટે કઠોળની તુરત દાળ કરી નાંખવી, ને ખાવી. કઠોળ ઝાઝો વખત રહેવાથી તેમાં જીવોની ઉત્પત્તિ થાય, છેવટે આખું કઠોળ સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકે, તો ચોમાસામાં અને તિથિ, પર્વે આખું કઠોળ અવશ્ય વર્જવું. વટાણામાં મિઠાશને લીધે વિશેષ જીવોની ઉત્પત્તિ થાય છે. તેથી તે તો ખાસ કરી વર્જવા યોગ્ય છે.

૪૪ થી ૪૯. હિંદુ-દિલ્હી બીસ્કુટ-જે દિલ્હી, પુના, વડોદરા વિગેરે ઠેકાણે બનાવવામાં આવે છે. તે આપણામાંના કેટલાએક જંધુઓ વાપરે છે. પણ તે બનાવવામાં પ્રથમ તો પ્રાયઃ પરદેશી મેંદો વપરાય છે. અને વળી તેને પણ હલવાની માફક બે ત્રણ દિવસ પાણીમાં કોહડાવે છે, ત્યાર બાદ તેના બિસ્કીટ થાય છે. તેથી અસંખ્ય સંમૂર્ષિમ, અનેક ગેઈદ્રિયાદિક જીવોની હાનિ

માય છે મજી કોઈ બીરફીટ તૈયાર કરવામાં ચરખી પણ ચોપ-
ઠવામાં આવે છે, તેથી તે સર્વથા વર્જનીય છે. નાનખટાર્દમાં
પણ પરદેશી મેદો વપરાય છે, તેથી તે ત્યાગ કરવા યોગ્ય
છે વિલાયતી બિસ્કીટમાં ઈઝનો રસ આવતો હોય, તેમ
સાંભળવામાં આવેલ છે. ફેટલાફ મા બાપો શોખ અને લાઠ,
ખાતર નાનાં બાળકોને તદ્દન બાધ્યાવસ્થાથી આવી ચીજો
ખવરાવવાની શરૂઆત કરી દે છે. પછી મોટી ઉમ્મરે તેવા
બાળકો આવી ચીજો કેમ છોડી શકે? પરંતુ આગળ વધીને
ચોકલેટ વિગેરે ખાવાની ટેવનો ચેપ શરૂ થાય છે.

૫૦. દુધ પાઉંડર (ફતમંજન), દુધ પ્રશ [દાંત સાફ
કરવાનું પ્રશ, ફૂંચો] વિલાયતી ફતમંજનો જે તૈયાર આવે છે,
તે વાપરવા યુક્ત નથી કોણ જાણે તે કેવા લક્ષ્ય કે અલક્ષ્ય
પદાર્થના થતાં હશે? માટે તેન વાપરતાં બદામના છોડીયાની
મસી અથવા તો તે મસીની સાથે કપુર, બરાસ, ચાક
(સચિત્તના ત્યાગીએ ચાક ગરમ પાણીમાં ઉકાળી સુકાવીને
અચિત્ત કરેલ હોય તો વાપરી શકાય), હરડા, બેડાં, આમળાં,
મસ્કતી દાડમની છાલ, સોનાગેરું, કાથો, મોચરસ,
હીરાદખાણુ, હીંમજ, દાડમનાં સૂકાં ફેલ, કાંટાળુ
માયુ, ચણકબાખ, વિગેરે દાંતને ગુણકારી અનેક વસ્તુથી
બનાવેલું દેશી મંજન વાપરવું યુક્ત છે.

વળી, દાંત કે હાડકાના અગર કોઈ બીજી બાતના હાથા-
વાળા કોઈ પણ જનાવરના કેશ કે રણરના દુધ પ્રશેા હિંફ-
ઓએ અને ખાસ કરી જોનોએ સુખમાં નાંખી પ્રશ થવું તે કેવું
લજ્જતસ્પદ છે? વળી, તે પ્રશેા કેટલીક વાર દાંતમાં પોલ કરી
બહુ ખરાબી કરે છે. જે કે તે જોવું સુખકારી નથી, પણ

કદાચ હોય, તોપણ આપણે ક્યાં સાધન રહિત થયા છીએ? અર્થાત્ અનેક રીતે દાંતની શુદ્ધિ, મજ્જુતીપણું તથા બીજા શુભકારી ઉપાયો છે, માટે વિલાયતી દુધ પાવડર અને દુધ ખ્રશનો ઉપયોગ થતો હોય, તો તે બધ કરવો, અને ન હોય, તો તે ન વાપરવાનો નિશ્ચય કરવો. આવી વસ્તુઓનો પણ નિયમ કરવાથી લાભનું કારણ છે. [આખી પ્રજાને સસ્તામાં દંતશુદ્ધિ માટે સર્વને મફત મળે તેવી સગવડ દાતાણુ જ છે. દેશી વૈદકમાં આવળ, બાવળ, ખોરડી, અને લીંમડાના દાંતણુમાં કોહવાટ ફર કરવાનો શુભ કહેલ છે. કુદરતે ઉત્પન્ન કરેલા દાંતો પડાવી નાંખવાનો ઘણો ભયંકર ચાલ ચાલુ થયો છે. પેટની ખરાબીથી દાંતના રોગ થાય છે. અને પછી દાંતના રોગ પેટની ખરાબી કરે છે. પરંતુ સૌથી સારો રસ્તો એ છે, કે પેટની ખરાબી ફર કરવી જોઈએ. તે ન કરી જાણનારા અણુઘડ વૈદ-ડોક્ટરો દાંત પાડી નાંખવાની સહજ સહજમાં જ ભલામણ કરે છે. સહેજ દાંતમાં કે દાઢમાં કળતર થાય કે તુરત દર્દીને ફોસલાવીને અચાનક પાડી નાંખવાના પણ ઘણા દાખલા મળે છે. સામાન્ય ઉપચાર કરવાથી મટી જાય તેમ હોય, તો પણ પાડી નાંખે છે. અરે! કુદરતે ઉત્પન્ન કરેલી વસ્તુનો આવી રીતે સહજ કારણોથી નાશ કરવો, એ કેટલી મૂર્ખતા છે? પછી તે ઉત્પન્ન કરી શકાતા જ નથી. માટે ડાહ્યા માણસોએ-મૂળ કારણો ફર કરી જેમ બને તેમ દાંતને સાફ પણ રાખવા. અત્રે સહજ યાદી આપવી જરૂરી છે કે-કેટલાક મુનિમહારાજઓ પણ આવી રીતે વિષમાશ-નાદિક કારણોને લીધે દાંતના રોગના ભોગ થાય છે. ત્યારે તે સંસ્કારના પ્રયોગમાં દોરાઈ રહ્યાં છે. તેમાં પણ ડોક્ટરોએ

ફેલાવેલી ઉપરની મોટી ગેરસમ જ છે. જે મુનિધર્મને દૂષણ રૂપ ગણાય, અને દાંતની વાસ્તવિક શુદ્ધિ પણ ન થાય. માટે મૂળકારણો દૂર કરવા કાળજી રાખવી એ સર્વોત્તમ ઉપાય છે. જેનું પેટ ખરાબર સાફ હોય, તેને દાંતણુ કરવાની પણ જરૂર નથી પડતી. એટલા સાફ દાંત અને જીભ રહે છે. જેથી ઉલ્ક ઉતારવાની પણ જરૂર નથી પડતી. દાંત તથા જીભ સાફ કરવા પડે છે, તેટલી પેટની ખરાબી સમજવી. એવા કોઇ કોઇ મુનિઓ હોય છે, કે જેમના દાંત ચક્રચક્રિત અને મુખ શ્વાસ મુગંધિ હોય છે. કારણ માત્ર એક જ કે-તેમનું પેટ અને તેનું આખું શરીર યંત્ર તદ્દન વ્યવસ્થિત હોય છે. બીજાં પણ ઘાટી વિગેરે મજબૂત બાંધાના શરીરવાળા એવા જોવામાં આવે છે, કે વગર દાંતણુ પણ દાંત ચક્રચક્રિત હોય છે, કારણ માત્ર પાચક યંત્ર ખરાબર વ્યવસ્થિત હોય છે. અને તે વ્યવસ્થિત કરવું એ સર્વ રોગો નાશ કરવાનો ઉપાય છે.]

૫૪. હોટલો-વિશ્રાન્તિ-આનંદી-સોજનગૃહ અને તેમાં થતી દરેક ચીજ શુદ્ધ બ્રાહ્મણીઆ !! પ્રથમ તો આ વિશ્રાન્તિગૃહની મુલાકાત લેનારા બ્રાહ્મણ-વાણિયાથી માંડી હુવાણા. કડીઆ એમ ઉત્તરોત્તર ઉચ્ચ નીચ હિંદુ સર્વ પ્રાયઃ હોય છે. અને તેના માલિકો કેવી રીતે હોય છે, તે તો તપાસ કર્યે માલુમ પડે. ત્યાં આ, દૂધ, પુરી, દૂધપાક, બામુદી, શીખંડ, બ્રાહ્મણીઆ નામે ગમે તે વખતે મળી શકે છે. વળી લજ્યાં, કેચોરી,

૧. [અધૂરામાં પૂરુ-ભારતની આર્ય જ્ઞાતિ અને સોજન વ્યવસ્થાઓ તોડી નાંખવાના પ્રયત્નથી પરદેશીઓના પ્રવાસોનો કો-ગ્રેસ મારફત પ્રચાર કરાવી તેની બેઠી મુખ્ય સ્પર્શાસ્પર્શની દિવાલ પણ અન્ત્યો-જ્ઞોનો હોટેલોમાં ફરજિયાત પ્રવેશનો કાયદો અમલમાં લાવી સરકારે પણ તોડી નાંખવાની સરજાત કરવામાં સાચા આખો છે.]

આઈસક્રીમ, કુલ્ફી, આઈસ વોટર, કંદમૂલ વિગેરેના શાકે, ભાતભાતની ચટણીઓ પણ બ્રાહ્મણીયા થાય, તથા નાનખટાઈ, બીસ્કુટ સોડા વિગેરે જેની જે ઈચ્છા હોય તે બ્રાહ્મણીઆ તાલુ મળી શકે. કહો કેવી સુગમતા ! પણ હે જૈનગંધુઓ ! અને આર્યો ! આ હોટેલો પ્રમુખનું અનુકરણ થવાનું કારણ અનાયેનો પરિચય છે, અને તેના સહવાસથી આપણે પણ અનાય નેવાન ધર્મ જઈએ છીએ. ત્યાં જાતી સર્વે વસ્તુઓનો જે વિવેક પૂર્વક તપાસ કરવામાં આવે તો જ ખબર પડે, પણ એ તકલીફ કોણ લે ? “ હિંદુ ભોજન-ગૃહમાં થયું એટલે તો તે શુદ્ધ પવિત્રજ હોય. ” કારણ કે-જો વિવેકનો વિચાર-લક્ષ્યાલક્ષ્યનો વિચાર કરે, તો ખવાય પીવાય કેમ ? એવા આપણે વિવેક વિકલ અર્થદગ્ધો છોડાઈન્દ્રિયની રસ લંપટતામાં શું શું અકાર્ય નથી સેવતા ? અર્થાત્ સ્પર્શસ્પર્શ કે લક્ષ્યાલક્ષ્યનો વિચાર નહિ કરતાં ભોજન કરી આનંદ મानीએ છીએ. છેવટ મુસલમાન તો શું પણ યુરોપીયન હોટેલમાંથી માખણ પાંદિ (બિસ્કીટ) વગેરે પદાર્થો મંગાવી ખાનારાઓ પણ હોય છે. અફસોસ ! આ સંસ્કાર બ્રહ્માનું વિવેચન કરતાં કંપારી છુટે, તેવા કાર્ય સેવનારાઓ આ કળિયુગમાં વ્યાપી રહ્યા છે. અમને તો આવા પ્રાણી પ્રત્યે દયાની લાગણી રકુરે છે, કે “તેઓને કેવા કેવા વિપાક ભોગવવા પડશે ? અને કેવા કેવા ત્રાસ તેઓ પામશે ? ” હજી પણ હે ગંધુઓ ! સમજો અને આ બ્રહ્મતાથી વિરમો ! હે જૈન યુવકો ! આ ધ્રમણ ભગવંત શ્રી મહાવીર પ્રભુના શાસનમાં મનુષ્ય જન્મ પાગ્યાનો ફેરો સફળ કરો. દશ દષ્ટાંતે દુર્લભ એવો આ મનુષ્ય જન્મ ફરી મળવો દુર્લભ છે.

“ કાગ ઉડાવણ કાળ ત્રિય જિમ કાર મણિ પછતાયારે ” એવો અવસર ન આવે, માટે પૂર્વોક્ત ત્રણ

અક્ષર (વિવેક)ની ખામી છે, તે રૂપી મિત્રને જગાડો, અને આત્મહિતાયે બ્રહ્માચારને દેશવટો આપો !

[૫૫-૫૬-૫૭ વિવિધ પાર્ટીઓ—આ પાર્ટીઓ માટે ભાગે રાતની લગલગમાં થાય છે. તેમાં જૈનોએ જલું ઉચિત હોતું નથી. એ તો સ્પષ્ટ જ છે. આ પાર્ટીઓમાં ભક્ષ્યા-ભક્ષ્યનો વિવેક જાળવવા માટે ખાસ વ્યવસ્થા નથી હોતી. એ વિવેક જાળવવો એ અપવાદરૂપ અને અણગમનો વિષય હોય છે. આ પાર્ટીઓના ખાણું બહુ જ ખર્ચાળ હોય છે, રૂપિયાથી માંડીને બસો બસો દુપિયાની એક એક ડીશ થાય છે. તેમાં એકું ઘણું જ પડ્યું રહે છે. માત્ર જમાનાના મોહ શિવાય તેમાં કંઈપણ લાલકારક તત્ત્વ જોવામાં આવતું નથી. જુના વખતના સાદા અને અદ્ય ખર્ચાળ માત્ર પ્રેમ લાવના વિગેરે અનેક સુતત્ત્વોથી ગોઠવાયેલા લોજનોની મોટા પાયા ઉપર નિંદા શરૂ કરવામાં આવી છે. તે નિંદા તેમાં મુધારાવધારા સૂચવવા ખાતર તો નથીજ. તે તો માત્ર નામનું ખાતું જ છે. પરંતુ ખરી રીતે એ સાદા લોજન વ્યવહારને બદલે હાલની પાર્ટીઓના લોજનોની શરૂઆતને ટેકો આપવા માટે જ એ નિંદા છે. સાદા લોજનમાં સર્વને સમાન ભાવે મળી શકે તેવા મિદાન સાથે દરેક સગવડો માણસ દીઠ ચાર આનામાં પતી જાય છે. એટલે અમુક રકમમાં ઘણી સંખ્યા લાલ લઈ શકે છે. જ્યારે પાર્ટીઓમાં અમુક આમંત્રિત સંખ્યા જ લાલ લઈ શકે છે, અને તે પણ વ્યક્તિઓજ. ઘણી વખત જૈરાં, છોકરાંઓ તો ઘેર જ બેઠા હોય છે. એમને માટે પાર્ટીયે નહીં, અને સાદા દેશી જમણોનો પણ નિષેધ એટલે જન્મેય તરફથી પૂરી કમળાંતી.

૧. [નાના મેળાવડાઓમાં પણ અદ્યાહાર [પૂરતો આહાર મુશ્કેલ હોય છે.] ટીશીનને ઇન્સાફ આપવાની પ્રતિ પણ પાર્ટ-પદ્ધતિના પ્રાથમિક પાકરે સમજવાના છે.

ધર્મ, માર્ગાનુસારિતા, અને આર્ય સંસ્કૃતિને સમજનાર કે આહુનારાઓએ આવી પાર્ટીઓ ગોઠવવી ન જોઈએ પરંતુ તેમાં સિદ્ધાંત ખાતર પણ નજ જવું જોઈએ. તેમાં ધાર્મિક વિવેક સાચવવાનું તો એક પણ સાધન નથીજ. બાકી સ્વચ્છંદી લોકોને આ જમાનામાં કોણ પૂછી શકે છે ? તેઓને મતે તો તેને ટેકો આપવો, તે આ જમાનાનું ભૂપણ છે. ધર્મ અને સામાજિક કાયદાઓ અને નિયમનોથી સ્વતંત્ર થવા ઇચ્છનારાઓ ઉપર દર વર્ષે ધારાસભાની બેઠકોમાં નવા નવા કાયદાના બંધનોની બેડીઓ નખાતી જાય છે. અને ભયકર ગુલામીના ભાવિ કારાગૃહો ઉદ્ભવ થાય છે. તે પણ આ જમાનાનો જ વિલાસ છે. શહેરના આલીશાન માળાઓની ઓરડીઓમાં ગોંધાઈ રહેવાનું પણ આરોગ્યશાસ્ત્ર આ જમાનાએ જ આપ્યું છે. પરંતુ આને આ વસ્તુ સમજાય તેમ નથી. બન્ધુઓ ! આપણું હિત શામાં છે ? તે વિચારો અને પરમ જ્ઞાનીઓના મુખમાર્ગમાં સ્થિર રહી, પોતાનું હિત સાધો.]

૫૮. પાણી—આ કળિકાળમાં કેટલાક મોટા શહેરોમાં, સ્ટેશનો ઉપર પાણીના નળ-સંચા દાંડીઓ ધર્મ ગયેલ છે, તેથી મુસાફરી વખતે કે હવા ખાવા જતાં, અગર રસ્તામાં તૃપા લાગી હોય, ત્યારે અણગળ પાણી પીવાય છે, તે અનાચરણીય છે. અણગળ પાણી દારૂ સમાન કહ્યું છે. જેથી પીવામાં કે વાપરવામાં પણ અવશ્ય પાણી મજબૂત ગરણાવડે બરાબર ગળીને જ વાપરવું. તથા પાણીના વાસણમાં એકાખ્યાલા કે જેને મુળની લાળ અડી હોય તેવા વાસણ ગોળવાથી અસંખ્ય સમુર્જિત ભણવ ઉત્પન્ન થાય છે, માટે પાણી કાઢવા માટે જુદો ડોષો (લોટો) રાખવો જોઈએ. વળી જે ખ્યાલે પાણી પીધે હોય તેને પણ મુળની લાળ અડી હોય, માટે લુગડાવડે

તુરત કોરો કરી નાંખવો. જ્યારે પીવું હોય ત્યારે દરેક વખતે તે ખ્યાલો જોવો કે “તેમાં જીવ જંતુ કે કયરો નથીકે?” તે તપાસીને જ પીવું. ઉઘાડુ રહેલું પાણી પીવાથી બહુ દોષ છે. [પાણી ખુલ્લા અને છીછરા ખ્યાલાવતી પીવું. કેમકે તેમાં બરાબર “પાણીમાં શું છે?” તે જોઈ શકાય છે. ઉઘાડુ ખ્યાલામાં કંઈ પણ જોઈ શકાય નહીં. તેમજ ઉકાળેલા પાણી પીવામાં ઉઘાડુ ખ્યાલા વાપરવા નહીં જોઈએ. કેમકે તેમ કરવાથી તે બરાબર લુંછીને સાફ કરી શકાતા નથી. સામાન્ય રીતે પણ ઉઘાડુ ખ્યાલા બરાબર જોઈ શકાતા નથી. તેમાં ધાર નીચે રાખ, મેલ કે કયરો ભરાઈ રહે છે તેમજ છીછરા પણ કઠિ વાળેલા ખ્યાલાના વળાક્રમાં મેલ ભરાઈ રહે છે. તેથી કાંઠા વળેલા છીછરા પણ ખ્યાલા બરાબર કામના નથી

શ્રાવકોએ અદ્ધરથી પાણી પીવાની વૈષ્ણવોની જેમ ટેવ રાખવી ઉચિત નથી. કેમકે ઉંચેથી મોંમાં પાણી રેડતાં સંપાતિત જીવો મોઢામાં આવી પડે, પાણીમાં કંઈ જીવડું હોય, તો તે પણ મોઢામાં આવી પડે. પરંતુ મોઢે માંડી પીતાં પીતાં ઘાંત તથા જોઈને સ્પર્શ થતાં તેને બચાવી શકાય છે, અને આપણે પણ જેરી જંતુથી બચી શકીએ છીએ.

હાલમાં નજો થવાથી પાણી ગળવાની બાબતમાં અને સંખારા સાચવવાની બાબતમાં ઘણી અરાજકતા ચાલે છે. પરંતુ દયાપ્રેમીઓએ જેમ બને તેમ આ બાબત જરા પણ બેપરવાઈ ન રાખવી જોઈએ. તેમજ ગટરો થવાથી પાણી ઢાળવામાં અને વાપરવામાં તથા તેમાં ગમે તે નાંખવામાં પણ વિવેક રાખવામાં આવતો નથી. આ ઘણું જ અયોગ્ય થયું છે.

દયાદૃષ્ટિથી ઉપેક્ષા કરવા જેવી આ બાબત નથી. ગટરોમાં ગમે તે ચીજો જવાથી સડો થતાં અનેક જીવોની ઉત્પત્તિ થાય જ. તે દોષને દોષ રીતે હવા બગાડે અને આરોગ્યને નુકશાન કરે જ છે. ગટરોના વિદ્યા મિશ્રિત પાણીના શાકો, ફળો તદ્દન શ્રીક્ષ્ણ અને બેસ્વાદ થાય છે. અને બહુ માર્મિક સુગંધ બાજીનારને તે તેમાંથી વિદ્યાની ગંધ પણ આવે છે. ખરી મ્યુનિસિપાલિટી સૂર્યનો તાપ, કુતરા, ડાગડા, ગધેડા વિગેરે છે. તે કાંઈ પણ ગંદકી રહેવા દેતા નથી. પરંતુ નજો, ગટરો પરદેશી માલ ખપાવવા તથા પ્રજાના જીવનનો કાબુ હાથમાં રાખવા મોટા ખાયા ઉપર મ્યુ. સ્થાપીને પરદેશી લોકોએ હિંસાના મોટા મત્થકો ખોલી દીધા છે. શ્રાવકોએ વિવેક રાખવો. સ્વચ્છતાને નામે સુનિરાળે માટે પણ આ કૃત્રિમ મ્યુન્સિપાલિટી બુરકેલી ઉભી કરી છે, અને કરશે.]

અહીં પ્રમાદથી અસંખ્ય જીવનો ઘાત થાય તે કેવું અનર્થકારક છે ? માટે દરેક લાઈઓ અને જંદોનોએ પાણી માટે ખાસ લક્ષ્ય રાખવું એવી પ્રાર્થના છે. શ્રાવકે પહોરે પહોરે પાણી ગળીને પીવું જોઈએ, તેમાં જેટલો પ્રમાદ તેટલો દોષ છે. નજો થવાથી આજે પાણી પીવા અને ટોળવામાં ઘણી અરાજકતા આવી છે.

“ યત્ર યત્ર પ્રમાદઃ તત્ર તત્ર હિંસા. ” પ્રમાદ તત્ત્વા વગર ધર્મ પામવો ક્યાં સહેલ છે ? જ્યોત્સનાએ ઉપયોગ પૂર્વક વર્તવું તેજ ધર્મ છે. ઉભય લોકનો ભય રાખી જે સત્ત્વનો અદ્ય પ્રવચન માતાને હૃદયમાં રાખી વર્તે છે, તેઓનું જ કલ્યાણ તથા પૃથ્વીપર આવવું સાર-

સૂત છે, અને બાકી તો પૃથ્વીને ખરેખર લારમૂત જ સમજવા.
 ધન્ય છે ! શ્રીકુમારપાળ રાજાને કે જેણે અઢાર દેશમાં
 અમારી (અહિંસા) પડેલ વજલવ્યો કે જેના વખતમાં,
 ગાય, ભેંસ, બળદ, ઘોડાં વિગેરે ઢારને પણ પાણી ગાળીને જ
 પાવામાં આવતું હતું. અને તે ધર્મિષ્ઠને 'પરમાર્હત' એવું ગિરુદ
 કલિકાલ સર્વજ્ઞ શ્રી હેમચન્દ્રાચાર્ય મહારાજે આપ્યું
 હતું, તે કુમારપાળ રાજા આવતી ચોવીરીના પ્રથમ તીર્થંકર
 શ્રી પદ્મનાભ પ્રભુના ગણુધર થવાના છે; તેના હાલ પણ
 ચશવાદ વર્તે છે. તથા આગામીલયે પણ વર્તશે. સદા તેવા
 પુરુષો જયવંતા વર્તો ! અરે આપણે ક્યારે પ્રમાદરૂપી પછેડી
 ફર કરી પાપરૂપી મલિન શમ્યામાંથી ઉઠી તેવા પરમાર્હત
 થવા અને શિવ વધુ વરવા ઉજમાલ થઈશું ? જેથી લવરૂપી
 પ્રચંડ તાપ ઉપશમે.

૫. બહુ આરંભથી ન વાપરવા લાયક ચીજો.
 અને તે વર્જવાનાં કારણો.

૧. શેરડી-ઘણી ખાવા છતાં તૃપ્તિ ઝોછી થાય છે.
 અને તેના છોતાં ઘણાં નીકળે છે. ચૂસવાથી મુખની લાળમાં
 સમુર્જિતમ પંચેન્દ્રિય મનુષ્યો હિપ્ત થાય છે. તેમજ ગળપણને
 લીધે કીડાઓ વિગેરે ચડે છે. તેના ઉપર પગ પડવાથી કે ઢાર
 આવી જવાથી તેમાં કીડા વિગેરેની હિંસા થાય.

૨ થી ૧૦. સીતાફળ, રાયણ, રામફળ,
 ખલેલાં, પાકાગુંદા, બાજુ, કરમદાં, ખોર, વિગેરે—આ
 વસ્તુઓના ઠલીયા ફેંકી દેવા પડે છે. તે મોઢામાંથી

કાઠીને ફેંકી દેવાય છે, તેમાં પણ સંમુર્ધિમ મનુષ્યોની તથા ઉપર પ્રમાણે બીજા ત્રસ જીવોની હિંસા થાય છે. બોરની જાતિમાં તો ઇચ્છા વિગેરે જંતુઓ નીકળે છે. તેથી પણ તે અલક્ષ્ય છેજ.

ખરી રીતે કેાઈ પણ ચીજના કાઢેલા કળીયા ગોટલા રાખમાં લપેટીને કોરા થયે પરકવવા જોઈએ.

લીલાં અંજીર, શેતુર, ફાલસાં—

બીજા વિશેષ હોવાથી વર્જવા લાયક છે. બહુ ખાવાથી તૃપ્તિ ન થવાના કારણે વર્જવા યોગ્ય છે.

શીંગોડા—કામ વૃદ્ધિજનક હોવાના કારણે વર્જવાં. તથા, તે તળાવમાં પાણીમાં વેલા ઉપર થાય છે, તેની આસપાસ બહુજ ત્રસ જીવોની ઉત્પત્તિ થાય છે, તેથી શીંગોડાં તોડતી વખતે ઘણા ત્રસ જીવની વિરાધના થાય છે. તેમજ પાણીમાં થતા હોવાથી તેની આબુખાબુ લીલા-કૂગ સેવાળ બાજેજ. માટે વર્જનીય છે

વાલોળ—ગ્રાવકના અતિચારમાં પણ લખેલ છે કે “વાસી વાલોળ, પોંક, પાપડી ખાધાં.” જે વાલોળ આજની ઉતારેલી હોય, તે રાત વાસી રહેવાથી તેમાં ત્રસ જીવની ઉત્પત્તિ થાય છે, તેથી બીજે દિવસે અલક્ષ્ય થાય છે. તે દિવસની ઉતારેલીમાં પણ ઇચ્છા પ્રમુખ ત્રસ જીવ હોય છે. તેથી કદાચ તે દિવસની ખાવી હોય, તો પણ ઉપયોગપૂર્વક તપાસીને વાપરવી સુક્ત છે. પ્રથમ તો તે દિવસનીજ ઉતારેલી તાજી વાલોળ મળવી સુશકેલ હોય છે. ખરી રીતે આવી ચીજો વિના નજ આલે તેમ નથી, તેથી તેનો ત્યાગ કરવો

તેજ વધારે બ્યાજળી છે, છતાં મમતા ન છુટતી હોય, તો સંપૂર્ણ જયણા અને લક્ષ્યાલક્ષ્યનો વિવેક જાળવીને વપરાશ કરવો. માટે જને તો સર્વથા વર્જવી શ્રેષ્ઠ છે.

૬. દર્શન વિરુદ્ધ તથા લોક વિરુદ્ધના કારણે વર્જવા,
ચોગ્ય વનસ્પતિઓ.

પ'ડોરા—લાંબાં સર્પાકારે હોવાથી અને અશુદ્ધ પરિણામના હેતુ હોવાથી વર્જવાં.

ફણુસ—દર્શન વિરુદ્ધ હોવાથી (માંસ પેશીરૂપ દેખાય છે) અનાચરણીય છે.

ભુઈ કોળું—અન્યદર્શનીય વગેરે તેને દેવી પ્રમુખતી પૂજામાં ઘેટાદિકની કલ્પના કરી ભોગ આપે છે, તેથી તે વર્જવું. (ઔષધ કારણે પ્રમાણ રાખે છે.)

કોળું—મોટું ફળ હોવાથી કેટલાક નથી વાપરતા.

કડકું તુંબડું-(કડવી દુધી)—કઠાય ઝેરી નીકળે, તો આત્મઘાત થાય. તેથી તે અનાચરણીય છે.

પાકાં-કંટોલા, કારેલાં, ટીંડોરાં, ટમેટાં, ક'કોડા—તેના મૂળ રંગ લીલા હોય છે, અને પાક્યેથી રાતાં થાય છે. તે તથા કંટોલા અને કારેલામાં જીવાત બહુ પડે છે. ટીંડોરામાં બીજ ઘણાં છે, માટે આ ચીજો અશુદ્ધ પરિણામ થવાના કારણથી અને ત્રસ જીવોની હિંસા થવાના કારણથી વર્જવી. આને માટે શ્રાદ્ધવિધિમાં ખુલાસો છે.

મધુક—તે મહુડાં વૃક્ષનાં ફળ. જેને મહુડાં કહે છે, તેનો દારૂ પ્રમુખ થાય છે. તે કેફકારી તથા અશુભ પરિણામના હેતુ હોવાથી વર્જનીય છે. વળી ત્રસ જીવથી વ્યાપ્ત હોય છે.

૭. ત્રસ જીવોની ઘણી હિંસા થવાને કારણે વર્જવા યોગ્ય વનસ્પતિઓ.

૧-૨. ખીલી, ખીલાં—આ વનસ્પતિઓમાં ઇયલો તથા કુદ્ર જીવો ઉત્પન્ન થવાનાં કારણે સર્વથા વર્જનીય છે. ત્યારે તેના બોળ અથાણાંઓ કરીને વાપરવાં, તે કેવું અઘોર-ત્રાસજનક કર્તવ્ય ! સુવાવડ પ્રમુખ ગમે તેવાં રોગના કારણો હોય, તોપણ આ ચીજો તો સર્વથા દૃષ્ટિથી પણ દૂર રાખવા યોગ્ય છે. સ્ત્રીવર્ગ કે જેને જીલ્લો સ્વાદ વિશેષ હોય છે, તેઓએ આથી પાપનો ભય પામી વર્જવું જોઈએ.

૩. સરગવાની રીંગ—ફાગણ સુદ ૧૫ પછી તેનાં ખીજમાં ત્રસ જીવ ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી આઠ માસ સુધી તેનો ત્યાગ કરવો.

૪. ડોખીજ (કર્મકલો)—તેનાં પાદડામાં તદ્દર્ણ ત્રસ જીવ હોય છે. તે માલૂમ પડતા નથી. તેથી તે આઠ માસ તો વર્જનીય છે. અને બાકી શિયાળામાં પણ ચતનાપૂર્વક ખાંખેરીને જ વાપરવી યુક્ત છે. તેની ગંધ અને પડ જોતાં તે ડુંગળીનું સ્મરણ કરાવે છે. તેથી તે તજવા યોગ્ય છે.

ચોમાસામાં (અસાડ શુદ્ધ ૧૫ થી કાર્તિક શુદ્ધ ૧૫ સુધી) ત્રસ જીવો પડવાના કારણે ખાસ વર્જવા

યોગ્ય વનસ્પતિઓ:-

૧ થી ૪. ભીંડા, કંદોલા, કારેલાં, તુરીયાં—, બીજી ઋતુઓમાં તેમાં પણ જીવ તો થાય છે, ચોમાસામાં વિશેષે કરીને ઇયળો વિગેરે જીવોની ઉત્પત્તિ થાય છે. અને કારેલાં વિગેરે તો બાદ્યથી (ઉપરથી) જરાપણ સડેલું દેખાતું ન હોવા છતાં પણ સમારતાં ફેટલીક વખત અંદર ઇયળો જોવામાં આવે છે. ઉપયોગ રાખીએ તો પણ આ જીવોની હિંસા થઈ નય, તેથી ચોમાસામાં ખાસ વર્જવી.

કારેલાં, તુરીયાં વિગેરેનો ઉપરનો ભાગ ખડખડા ખાડા જેવો હોવાથી તેમાં કુંથુવા વિગેરે ઝીણાં ત્રસ જીવો ભરાઈ રહે છે. તેથી તેવી વનસ્પતિઓ પ્રથમ પુંજણીથી પુંજીને જ ચતના પૂર્વક સમારવી જોઈએ. અને વનસ્પતિનું શાક શુદ્ધ કરીને વાપરવું યુક્ત છે.

શિયાળામાં પણ ભાજી પાન વિગેરે ઉપયોગ પૂર્વક ખંખેરી શુદ્ધ કરીને વાપરવા યોગ્ય છે. તેમાં પણ સર્વે જાતિની ભાજી ચારણી વડે આગીનેજ વાપરવી, કારણ તેમાં ઇયળા કુંથવાદિક ત્રસ જીવ નીકળે છે, તો તેની જયણા પળે અને જો ત્રણ વાર આળતાં જીવ નીકળે, તો તે પરઠવવા યોગ્ય હોય છે. વાપરવી નહીં જોઈએ.

પ્રકરણ ૭ મું.

ચાલુ વાપરાવામાં આવતી વનસ્પતિઓ, અને તે
વિષે રાખવો જોઈતો વિવેક.

શાકમાં વપરાતી કાચાં પાકાં ફળ તરીકે વપરાતી

૧ કાકડી, મૂળ પાન વિના	તરબુચ
૨ કારેલાં	„ લાંબુ મીઠું
૩ ક'ટોલાં	„ પોષેયું
૪ ગલકાં	મફરજન
૫ ગુવારની ફળી	પીચીજ
૬ કાચાં ગુદાં	ચીકું
૭ લીલા ચણા	કેરીની જાત
૮ ચીલકાં (આરીયાં) મૂળ પાન વિના	જમરુખ

૯ ઘોળા	અનેનાસ
૧૦ ટમેટાં [કાચાં]	કોઠ ફળ
૧૧ ટીંડોરાં (ધોળા)	કેળાં
૧૨ ડાળાં	દાઢમ
૧૩ ડોડી	

૧ કાચાં ગુદાં ભાંગીને તેના ફળીઆ તરતજ રાખમાં પરકવી દેવા. નહિતર માખીઓ તેને ખાવાનો પદાર્થ સમજી તેના ઉપર બેસે છે. તેથી તેની પાંખો ચીકાસને લીધે ચોંટી જવાથી ઉડી શકતી નથી. ને મરી જાય છે. તેથી ખાસ ઉપયોગ રાખવો.

૨. કેટલાક મુનિ મહારાજઓ કાચા ટમેટાં બહુ ખીજ હોવાથી અલક્ષ્ય હોવાનું કહે છે. દેશી વૈદ્યકમાં તેને રાંગણાંની જાતિ ગણવાનું સાંભળવામાં આવેલ છે. બહુશ્રુતો પાસેથી નિર્ણય કરી લેવો.

- ૧૪ તળીયું-ભુજીયું આમળાં)
 સકરટેટી નારંગી (સંતરાં))
 ૧૫ તુરીઆં નાળીએર કાચાં-પાકાં
 ૧૬ તુએરા પપનચ
 ૧૭ દાતણુ (બાવળ, બોરડી, } દ્રાક્ષ (લીલી)
 ઝીલ, આવળ } બીબેરાં)
 ૧૮ દૂધીયું [?]
 ૧૯ પરવર
 ૨૦ પાંદડી-પાપડી-પાપડા
 ૨૧ ફળશી
 ૨૨ ભીંડા
 ૨૩ મરચાં
 ૨૪ મરવા
 ૨૫ મોઘરી
 ૨૬ લીંબું ખાડું
 ૨૭ વટાણાં
 ૨૮ આલકુલ
 [૨૯ પરવર
 ૩૦ મીઠી દૂધી.]

[તથા બીજા દેશોમાં થતાં બાણીતાં અને અલક્ષ્ય ન હોય, તેવા શાકો અને ફળો ઉપલક્ષણથી વાપરવા લાયક સમજવા. પરંતુ તેની લક્ષ્યાલક્ષ્યતા ગુરુ ગમથી નક્કી કરી લેવી.]

આ ઉપર લખેલી વનસ્પતિમાંથી પણ યથાશક્તિ ત્યાગ કરવો. અને પ્રાયઃ જે બારે માસ મળી શકતી હોય કે ઉપયોગમાં લેવાતી હોય. જેમકે-કેળાં. તે

શિવાય દરેક લીલોતરીઓ જે રાખવી હોય તે મણુ અમુક કાળ રાખવી, બાકી ત્યાગ. જેમકે-કાર્તિક માસમાં અમુક અમુકજ બાકી, તેમ બારે માસ આશ્રયી નિયમ રાખી લેવાથી બાકીના કાળમાં વિરતિપણાનું ફળ મળે છે. કારણ-કેરી શિયાળા પછી મળી શકે, તેથી ફાગણુ કે ચૈત્રથી આદ્ર્ધ્રા નક્ષત્ર સુધી અપે, બાકી ત્યાગ. તે પ્રમાણે અતિસંક્ષેપ પૂર્વક નિયમ લેવાથી બહુ લાભનું કારણ છે. તથા નિયમ લીધો હોય ત્યાંથી દર વર્ષે અમુક અમુક વનસ્પતિનો સર્વથા ત્યાગ કરવાનો પણ નિયમ કરવો જેમકે ૧૬૯૭ માં અમુક અમુક લીલોતરીનો નિયમ લીધો, ત્યારેજ એવો નિયમ લેવો કે ૧૬૯૮ થી બારે નોલકોલ, મોઘરી, પપનસ, ચીકુ, પીચીજનો સર્વથા ત્યાગ; ૧૬૯૯ થી કાળાં, લીલાંમરી, મરવા પ્રસુખનો સર્વથા ત્યાગ; તે પ્રમાણે આગળના વર્ષોનો પણ યથાશક્તિ નિયમ કરવો જેથી તેના તે વખતે અમુક વખત પછી ત્યાગ કર્યાના લાભ થવાથી તેને તે વખતથી અભયદાન દીધાનું ફળ મળી શકે છે આ પ્રમાણે નિયમ કરવાથી અનેક વનસ્પતિઓના જીવને અભયદાન આપ્યાનું ફળ મળે છે. અને જ્યાં સુધી નિયમ નથી કર્યો હોતો ત્યાં સુધી ન વાપરવા છતાં કાંઈ ફળ મળતું નથી. અને હિંસાનો દોષ લાગે છે.

વળી શ્રાવકે છ અઘ્રાઈઓમાં^૧ વનસ્પતિનો જરૂર

૧ ચૈત્ર તથા આસોની જે અઘ્રાઈઓ સામ્યતી છે, તે ચૈત્ર શુદ્ધ ૭ થી ૧૫ સુધી અને આસો શુદ્ધ ૭ થી ૧૫ સુધી બાજુવી.

ત્રણ ચોમાસાની ત્રણ અઘ્રાઈ તે એક કાર્તિક શુદ્ધ ૭ થી ૧૫ સુધી, બીજી ફાગણુ શુદ્ધ ૭ થી ૧૫ સુધી અને ત્રીજી અશાઃ શુદ્ધ ૭ થી ૧૫ સુધી એમ અઘ્રાઈ બાજુવી.

ત્યાગ કરવો, તથા જ્યન્યથી પાંચ પર્વી તિથિઓમાં-
શુકલ પચમી, એ આષ્ટમી અને એ ચતુ-
ર્દશીમાં-ઉત્કૃષ્ટ આર્યવી તિથિઓમાં-એ બીજ,
એ પાંચમ, એ આષ્ટમી, એ ચતુર્દશી, અમાવાસ્યા
અને પુર્ણિમામાં તથા મધ્યમથી સાત આઠ કે દશ
તિથિઓમાં અવશ્ય લીલોતરીનો ત્યાગ કરવો જોઈએ.
તે તિથિઓને વિષે એક પાકું કેળાં ઉપયોગમાં કેટલાએક
લે છે, કારણ-તે અચિત્ત છે તો તે શિવાય અવશ્ય બાકીની
સઘળી વનસ્પતિના ત્યાગનો નિયમ અહીં કરવો જોઈએ.

વળી સામાન્ય રીતે ઠલું છેકે-અબાણુ રૂળ, નહિ
શોધેલું શાક, ખત્ર, સોપારી વિગેરે આખાં રૂળ,
ગાંધીના હાટનાં ચૂર્ણ, ચટણી, મલીન ઘી, અને
પરીક્ષા વગરના માણસે લાવેલા બીજાં પદાર્થો
ખાવાથી માંસભક્ષણ તુલ્ય દોષ પ્રાપ્ત થાય છે તેમાં પણ
સોપારી ચોમાસામાં આજની લાંગેલી આજેજ ખવાય,
બીજે દિવસે લીલકુગ થવાના કારણથી તે ન ખવાય.
તેમજ એલચી બ્યારે વાપરવી હોય, ત્યારે ફેલીને સમ્યક્
પ્રકારે તપાસીને જ વાપરવી યુક્ત છે. ચોમાસામાં પીપ-
રીમૂળના ગંઠોડા, મૂંઠ વિગેરે લીલકુગ, કુચુવાદિ-

પર્યુષણ પર્વની અઢાઈ આવશ્ય વદ ૧૨ થી લાઘવા શુદ્ધ ૪ સુધી,
એમ ૭ અઢાઈ કહી છે. તે દિવસોમાં સચિત્તનો ત્યાગ, વનસ્પતિનો
ત્યાગ, સ્વભક્ષ્ય, અમારિ, તપ, જિનપૂજ, ગુરુવદન, વ્યાખ્યાનશ્રવણ
સામાયિક, પૌષધ, અતિથિભવિલાગાદિક નિયમો અવશ્ય વિશેષે કરીને
કરવો જોઈએ.

ઠની ઉત્પત્તિ થવાના કારણે ન જાવા. સુનાની કાકમાં રાખવાથી સડતા નથી. દવા પ્રમુખમાં વાપરવું હોય, તો તે સમ્યક્ પ્રકારે શોધીને વાપરવું ચુકત છે. જનતા સુધી શાક વિગેરે નોકરોને બદલે બાતે ખરીદવા અને બાતે સુધારવા સમારવા. તોજ જયણા જળવાય

—(:)—

પ્રકરણ ૮મું.

સચિત્ત ત્યાગી, દ્વાદશ વ્રતધારી તથા ચૈત્ર નિયમ ધારનારને સચિત્ત સંબંધી ધ્યાનમાં લેવા યોગ્ય કેટલોક ખુલાસો.

સચિત્તનો સર્વથા ત્યાગ કર્યો હોય, તેણે કંઈ કંઈ ચીજો સર્વથા કે સચિત્ત હોય ત્યાં સુધી, તે વર્જવી ? તથા ક્યો ક્યો—

સચિત્ત પદાર્થો

કયારે અચિત્ત થાય ?

ઘઉં

આટો થવાથી, શેકવા

તથા રંધાવાથી

ખાજરી

”

ભુવાર

”

મેથી

”

કઠોળો વિગેરે ધાન્યો

” ભરડવાથી

ચણા

દાળ કે આટો કરવાથી.

રેતીમાં ભુજાય તો અચિત્ત થાય

શેકેલ ચણા

ભુવારની ધાણી

કોઈપણ અભક્ષ્ય પદાર્થ : મહાસચિત્ત છે.

ધાણી ખાંડવાથી કે અસિનું

શસ્ત્ર લાગવાથી

ભરૂં

સવા

અજમે

વરીયાળી

સુકીને પણ શેકવી જોઈએ.

મીઠું

કુંભારના નિલાડામાં કે સખત
લઠીમાં પકવવાથી.

લાલ સિંધવ

"

ચાક

પાણીમાં ઉકાળી મુકવવાથી

ખડી

"

કેમ્ફર ચાક

"

અલિપ્ત રસમાં

ગણાવેલી વસ્તુઓ { મહા સચિત્ત છે

૧. જાશમાં કે કરબાદિકમાં નાંખ્યું હોય, તો પણ ભરૂં અચિત્ત થતું નથી (હીર પ્રશ્નમાં)

૧. સફેદ સિંધવ સચિત્ત છે.

૨. અંતઃમંજનમાં પ્રપરાય છે. પરંતુ અચિત્ત કર્યા વિના વાપરવું સચિત્તનો ત્યાગીને ન હતો. કેમ્ફર ચાકની બનાવટ પણ આપણે જાણુના નથી, એટલે અચિત્ત ત્યાગીએ વાપરવો નહીં,

૩. તેમાં બે ઈંદ્રિય જીવેલી પણ ઉપરિત નથી. આટલું અચિત્તમાં ગણાય. સચિત્તના ત્યાગીને તે સર્વનો ભય નથી.

ખોળ અથાણાં મહા સચિત્ત છે.

બ્રાણ ઉકાળા } ઈત્રણ ઉકાળાથી જરાજર સચિત્ત થાય
વગરનું પાણી. } છે. અને ઋતુ પ્રમાણેના કાળ સુધી
સચિત્ત રહે છે.

શરખતો ન વાપરવા સચિત્ત હોય છે

સોડા "

ગુલાબ જળ "

કેવડા જળ "

વિલાયતી પ્રવાહી } કોઈ પ્રવાહી વિનાની દવા અચિત્ત હોય,
દવાઓ. } તો પણ અપવિત્રતાદિક કારણે ન વાપરવી.
છતાં પવિત્ર વાપરવી પડે, તો અચિત્ત
પાણીમાં નાંખાવીને ભૂકી વિગેરે વાપરવી.
સીધી પ્રવાહી દવા વાપરવી ન જોઈએ.

ખરફ અલક્ષ્ય હોવાથી મહા અચિત્ત છે

-કરો "

હીંસાં દાતણ સુકાં થવાથી

નાગરવેહીનાં ઘી શુદ્ધ કરવામાં વાપરવાથી અચિત્ત
પાન થયું હોય, તો તે વપરાય.

હીંજડાનાં પાન કઢીમાં રંધાયા હોય, તો વપરાય.

૪. પાણી ઠારવાના વાસણ ઉપર ઢાંકવાનું ખાસ લક્ષ્યમાં રાખવું.
નહીંતર તેમાં જરમ વરાળથી માખી, ચચ્છર તથા બીજા સંપત્તિમ
હોવે પડે, તેની હિંસા થાય છે. માટે ખાસ ખ્યાલ રાખવો.

તુલસીનાં પાન, એલચીનાં પાન-ગરમ ઉકાળા
વિગેરેમાં બફાયા હોય તો વપરાય

લીંબડાના મ્હોર, આંબાના મ્હોર-ન વપરાય.

ગુલાબના ફુલ-મીઠાઈ વિગેરે ઉપર છાંટ્યા હોય, અને
અચિત્ત થયા હોય, તો વપરાય

ચટાણી-કોંથમીરની, ફેદીનાની-તેમાં મીઠું
ચિત્ત પડે છે, એમ બન્નેય સચિત્ત હોવા છતાં ખુબ ઘુંટાયાથી
પરસ્પર શસ્ત્ર લાગીને બન્નેય બેઘડી પછી અચિત્ત થઈ જાય છે

સાંભારા-જે ત્રણ દિવસ સુધી વાપરી શકાય છે

અથાણા-કર્યા પછી પરસ્પરનું શસ્ત્ર લાગવાથી બેઘડી
પછી વાપરી શકાય છે

ગુવારનું અથાણું-તેમાં બીજ હોય, તે બે ઘડી
પછી અચિત્ત થતા નથી

દાડેમ-મીંજ હોવાથી બે ઘડી પછી પણ અચિત્ત
થતા નથી' રસ કાઢ્યો હોય તો તે બે ઘડી પછી અચિત્ત
થાય છે

૧ સર્વથા ત્યાગના બે ભેદ છે એક સચિત્ત સર્વથા ત્યાગ,
બીજો વસ્તુ સર્વથા ત્યાગ, એટલે જેને સચિત્તનો સર્વથા ત્યાગ છે,
તેને અગ્નિ વિગેરે પ્રમુખથી અચિત્ત કરે ન હોય, તો વપરાય. પણ જેને
ઠાડમ, જમરૂખ વસ્તુનો ત્યાગ છે, તેને તો સચિત્ત કે અચિત્ત કાંઈ
ન વપરાય, આ મુદ્દ કગવાતુ કાગલુ એટલુ જ કે અર્થનો અનર્થ ન
થાય, કેમકે આપણામાં વક્તા અને જડતાએ બહુ વાસ કર્યો છે,
તેથી જ દરેક બાબત સ્વભાવિએ ધાગવાનો નિષેધ કરે છે-માટે
ગુરુત્વામયી ધાગતુ, નહિતર અનેક પ્રકારે એના અનર્થ થયા
મેલગાય છે.

જામફળ-તે પણ બે ઘડી પછીયે અચિત્ત થતું નથી. અશિનું શસ્ત્ર લાગે તો જ અચિત્ત થાય છે-છતાં શાક વિગેરેમાં જામફળના કઠણ બી ગણતા નથી ને સચિત્ત રહે છે, માટે તેનો સર્વથા ત્યાગ કરવો.

શેલડી-માત્ર રસ કાઢ્યા પછી બે ઘડીએ અચિત્ત થાય છે.

શેતુર-સચિત્ત છે માટે સર્વથા ત્યાગવા નેહ્યો.

સીતાફળ-સચિત્ત જ રહે છે બીજી ગર એકાએક જુદો પડતો નથી.

જાંબુ, રાયણુ, બોર, ખલેલા, લીલી ખદામ, લીલી દ્રાક્ષ-કળીયા કાઢ્યા પછી બે ઘડી પછી અચિત્ત થાય છે.

બીસહિત પાકાં કેળાં, સોનેરી કેળાં-કલકતા તરફ થતાં પાકાં છતાં બીવાળા હોવાથી અચિત્ત હોવાનું ચોક્કસ કહી શકાય નહીં માટે સદિગ્ધ હોવાથી ન વાપરવા.

બી વગરનાં સોનેરી કે કાંઈપણ પાકાં કેળાંછાલ ઉતાર્યા પછી તરત અચિત્ત થાય છે.

પાકાં ચીલડાં, સકર-ટેટી-એકે એક બી ખાત્રી-પૂર્વક કાઢ્યા પછી બે ઘડી પછી અચિત્ત થાય છે.

કોકેડી-બી જુદા પડી શકતા નથી રાંધવાથી શાક વિગેરે અચિત્ત થાય છે.

કેરીનો રસ-ગોટલાથી જુદો પડ્યા પછી બે ઘડી પછી અચિત્ત થાય છે.

શ્રીફળ (નાળીયેર)-બી કાઢ્યા પછી પાણી અને ટોપક અચિત્ત થાય છે.

પાકી આંખલી, ખારેક, ખજુર-બી કાઢ્યા પછી બે ઘડી પછી અચિત્ત થાય છે.

સોપારી-ભાંગ્યા પછી બે ઘડી પછી અચિત્ત થાય છે.

ખદામ, અખરોટ-મીઠા કાઢ્યા પછી બે ઘડી પછી અથવા ઘણે દરે દેશાવસ્થી આવ્યા હોય, તો અચિત્ત હોવાનો સંભવ છે. નજીકના દેશમાં થયેલા અચિત્ત હોવાનો સંભવ છે.

પીરતાં, ભયફળ-ઉપરના છોડામાંથી કાઢ્યા પછી બે ઘડી પછી અચિત્ત થાય છે.

કાળી દ્રાક્ષ, રાતી દ્રાક્ષ-બી કાઢ્યા પછી બે ઘડીએ અચિત્ત થાય છે.

જરદાળુ-ઠળીયો કાઢ્યા પછી બે ઘડી પછી અચિત્ત

તેનીખદામ-ઠળીયામાંથી કાઢ્યા પછી બે ઘડી પછી,,

ગુંદર-ઝાડ ઉપરથી તુરતનો ઉતાર્યા પછી બે ઘડી પછી,,

સૂકાં અંજીર-અચિત્ત થતા નથી, તેથી સર્વથા ત્યાગ રાખવો જોઈએ.

સાકરનું પાણી, રાખનું પાણી-બે ઘડી પછી અચિત્ત થાય. ઉકાળેલું પાણી ન મળ્યું હોય તો તેવી રીતે અચિત્ત કરીને વાપરી શકાય છે.

ત્રિફળાના ચૂર્ણનું પાણી-અચિત્ત થયા પછી બે ઘડી સુધી અચિત્ત રહે છે.

ધાન્યના ધોવણનું પાણી-બે ઘડી સુધી અચિત્ત રહે છે.

ફળાના ધોવણનું પાણી-એક પહોર સુધી અચિત્ત પણ રહે છે.

સામાન્ય ધોઆણનું પાણી-એ ઘડી અચિત્ત રહે છે.
 ગણુ ઉકાળે ઉકાળેલું-ઉનાળામાં ૫ પહોર સુધી
 શિયાળામાં ૪ પહોર સુધી.
 શિયાળામાં ૩ પહોર સુધી.

પછી વાપરવા માટે રાખવું હોય, તો ઠંડી ચૂનો નાંખીને હલાવી નાંખવાથી શિયાળામાં વાપરવાના કામમાં ૮ પહોર સુધી અચિત્ત રહે છે.

પાલીતાણાની તળેટી પર તથા વરઘોડા વિગેરે પ્રસંગે મૂકેલા પીવા માટેના પાણીના પીપમાં સર્વે એક જ ખ્યાલા યોગીને પાણી પીએ છે તેમાં એકબીજાના એકા ખ્યાલામાં મોઢાની લાળને લીધે સમુર્જિતમ પંચેદ્રિય મનુષ્યો થાય છે. અને તેની હિંસા થાય છે. માટે તેમાં ખાસ એવી ચોખ્ખ ગોઠવણ કરવી જોઈએ કે જેથી એવી હિંસા થવા ન પામે. કેટલીક વખતે સામુદાયિક આવાપ્રસંગોમાં એવું બને પણ છે. સામાન્ય રીતે શ્રાવકોએ ઉપયોગ રાખવા જેવું છે. તો સચિત્તના ત્યાગી માટે તો કહેવું જ શું ?

આ પ્રમાણે સચિત્ત વસ્તુ કેવી રીતે અચિત્ત થાય ? તેની ટુક નોંધ આપી છે, વિશેષ ગુરુગમથી જાણીને સમજવું. સચિત્તના ત્યાગી ઉપરાંત એકાસણા વિગેરે મતોમાં પણ સચિત્ત લઈ શકાય નહિ. તેથી તેમાં વાપરવા માટે અચિત્ત જ ગ્રીજ હોવી જોઈએ, એટલે અચિત્ત કેવી રીતે મેળવી શકાય ? તે, આ પ્રકરણથી જણાયે.

ગાંધીજી અલક્ષ્યોનો શ્રી.જીનેશ્વર લગ્નવંતોનો પ્રિયેશ્વરો છે, તેથી તેનો તથા બીજા અલક્ષ્ય અને અનાચરણીયનો ત્યાગ કરવો.

તથા વનસ્પતિ પ્રમુખનો આસ નિયમ કરવો. નિયમ—પ્રતિજ્ઞા કરવાથી જ વિરતિપણું થાય છે. અને વિરતિનું કૃણ ઘણું મોટું છે. વળી કહ્યું છે કે “જ્ઞાનસ્ય ફલં વિરતિ.” જ્ઞાન [લાણ્યા-જાણપણા]નું કૃણ વિરતિ છે; અને જો તેમ ન થાય, તો કૃણ જ્ઞાન (જાણપણા) માત્રથી શું? તે તો બ્યારે રહેણીમાં આવે ત્યારે સારભૂત છે. ચિદાનંદજી મહારાજે પણ કહ્યું છે જો:-

શુક રામકો નામ વખાણે, નવિ પરમારથ તસ જાણે;
યા વિધ લાણી વેદ સુણાવે, પણ અકલ કલા નહિ પાવે ॥
કથણી કથે સખકોઈ રહણી અતિ દુર્લભ હોઈ ॥ ૧ ॥

પદ્ ત્રિંશ પ્રકારે રસોઈ, મુખ ગણતાં તુમિ ન હોઈ;
શિશુ નામ નહિ તસ લેવે, રસ સ્વાદત મુખ અતિ લેવે
॥ કથણી ૦ ॥ ૨ ॥

જખ રહણીકા ધર પાવે, કથણી તખ ગિણતી આવે;
અખ ચિદાનંદ ઇમ જોઈ, રહણીકી સેજ રહે સોઈ ॥
॥ કથણી ૦ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—(કથણી બ્યારે રહેણી રૂપે થાય, ત્યારે જ તેનો ઉત્તમ રસ પ્રાપ્ત થાય છે. અન્યથા છત્રીય પ્રકારની રસોઈના નામ માત્ર ગણવાથી હુધા શાંત થતી નથી. તેવીજ રીતે જ્ઞાન સંપાદન કરીને તે યથાપ્રકારે અમલમાં મૂકવું જોઈએ તે વિરતિવંત ક્રિયારુચિ જીવ શુદ્ધપાશ્વિક કહેવાય. મન, વચન, કાયાના વ્યાપાર ચાલતા ન હોય, તો પણ અર્ચિ

રતિથી નિર્ગોદિયાં વિગેરે જીવોની મોંઝક ઘણી કર્મબંધ થાય છે. કહ્યું છે કે “જે લંબ્ય ગ્રાણિ ભાવથી વિરતિ [દેશ અથવા સર્વથી] અંગીકાર કરનારની, વિરતિ પાળવામાં અસમર્થ દેવો ઘણી પ્રથંસા કરે છે એકેદ્રિય જીવો કવલાહાર બિલકુલ કરતા નથી તો પણ તેમને ઉપવાસનું કૃણ મળતું નથી એ અવિરતિનું કારણ જાણવું એકેદ્રિય જીવો મન વચન ને કાયાથી સાવધ વ્યાપાર કરતા નથી, તોપણ તેમને ઉત્કૃષ્ટથી અનંત કાળ સુધી તે ગતિમાં રહેવું પડે છે. અને જે પરલવે વિરતિ કરી હોત, તો તિર્થંચ જીવો આ ભવમાં આબુક, અકુશ, પરોણાની - તિક્ષ્ણ, આરો ઈત્યાદિથી સેકડો દુ.ખ ન પામત. હે સુજ્ઞા ! અવિરતિપણથી મહાદુઃખો પરવશપણે તિર્થંચ નારકો વિગેરે ભવોમાં ભોગવવાં પડે છે, તેથી વિરતિને અંગીકાર કરોઃ નજીવા કદથી પાળી શકાય તેવા નિયમો અતિ કૃણને આપનારાં થાય છે, અને તે કદ-દુ.ખ (અજ્ઞાનીને ખાદ્યથી ભાસે છે) નથી, પણ પરિણામે સુખના હેતુ હોવાથી (નિયમો) મહાસુખરૂપ જ છે જેથી સકામ નિર્લેશ થાય છે. અને જે તે નહિ અંગીકાર કરીએ તો પરલવે તિર્થંચ તથા નારકીઓમાં પરમાધામી વિગેરે કૂર જનોથી પમાડાતી મહા આકરી વેદનાઓ પરવશપણે ભોગવવી પડશે ! તેથી વિશેષ હવે શું ? પણ દુકામાં ગ્રાણાન્ત કષ્ટે પણ તિર્થંકર મહારાજે નિષેધેલી વસ્તુઓનું ભક્ષણ કરવું નહિ અને તેમાં પણ અમુકે શેરની છુટ-આગાર વિગેરે રાખી શિથિલપેણાનો ત્યાગ કરી ખાવીશ અભક્ષ્યનો સર્વથો ત્યાગ કરવા ઉપરાંત, બીજા પણ અનાચરણીય-અભક્ષ્યના પણ ત્યાગનો અવશ્ય નિમિત્ત કરવો.”

નિયમ (પ્રતિજ્ઞા-પ્રત) કેમ લેવો ? તથા પાળવો ?

પ્રતને અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, અતિચાર અને અનાચાર એ ચાર પ્રકારે દોષ લાગે છે.

૧. જેમ કે-કોઈએ ચોવિહાર (ચાર આહારનો ત્યાગ) કર્યો હોય.

૨. અતિ તૃષ્ણા લાગે ત્યારે પાણી પીવાની માત્ર ઈચ્છા કરે, તે અતિક્રમ.

૩. જે સ્થાનકે પાણી હોય તે સ્થાનકથી પાણી પીવાના સ્થળે જાય, તો વ્યતિક્રમ દોષ લાગે.

૪. પાણી પીવા માટે પાણીના વાસણમાંથી ખ્યાલો ભરી સુખ આગળ ધરે, પણ પીએ નહિ ત્યાં સુધી અતિચાર લાગે.

૫. અને જ્યારે તે નિડરપણે પાણી પીએ, ત્યારે તેણે અનાચાર [મહાદોષ પાપ] મેળ્યો કહેવાય ત્યારે તો તેને પરભવની પણ ખીક ન રહી એમ સમજાય.

[કાયદામાં અપકૃત્ય અને શુન્દામાં જે લેદ છે, તે લેદ ધાર્મિક જીવનમાં અતિચાર અને અનાચાર વચ્ચે છે અપકૃત્ય દીવાની દાવો ગણાય છે અને શુન્દો ફેજદારી દાવો ગણાય છે તે પ્રમાણે અતિચાર અને અનાચાર બન્નેય દોષો રૂપ છતાં પણ અતિચારમાં સુધારાના અવકાશની સભાવના છે, ત્યારે અનાચારમાં અસંભાવના માનવામાં આવી છે તેથી તે અધર્મ કૃત્ય ગણાય છે અને અતિચાર સુધી દોષવાળું છતાં તે ધર્મકૃત્ય ગણાય છે.]

ત્યારે પરમાધામીઓ બિના ધગધગતા સ્ત્રીસાના રસ
ગળાકારે તેને પાય છે, ત્યારે તે અત્યંત ત્રાસજનક વેદના
લોગવે છે, અને તેમાંથી છુટવા પ્રયાસ કરે છે. પણ કરેલાં
કર્મ લોગવ્યા વગર તે બિચારો ક્યાંથી છુટે ? 'એમ
સમજી અતિક્રમ દોષ પણ ન લાગે, તેવા લવભીરુ થઈ મત
પાળવું. ધન્ય છે મત પાળવામાં દૃઢ એવા સિંહ શ્રેદિને કે-
જેણે કિંશિ નિયમનો સ્વીકાર કરેલો પરંતુ અતિ વિકટ
સ્થિતિમાં પણ લાંગ નહિ કરતાં અનચન કરી એક માસમાં
કેવળજ્ઞાન ઉપાર્જી મોક્ષગતિ મેળવી.

શરીર (પુદ્ગલ) કે જેનો સ્વભાવ સડત, પડત અને
વિઘ્વસ પામવાનો છે, તેના ઉપર મોહ ન કરતાં ઉલ્લસલોકમાં
સુખતું ભાજન એવું જે મત, તેને પ્રાણ કરતાં પણ વધારે
પ્રિય ગણ્યું અગ્નિમાં પ્રવેશ કરવો સારો પણ અંગીકાર કરેલા
મતનો કદિ લાંગ ન કરવો. Sacrifice money, even
life rather than principle) માટે સત્ય પ્રતિજ્ઞાવંત થવું.
મુજેય કિંબહુના ?

પ્રકરણ ૯ મું.

આવકના ઘરમાં તથા વર્તનમાં પાળવા જોઈતા
કેટલાક નિયમો

૧. ઘરમાં દશ ઠેકાણે ચંદરવા અવશ્ય
ખાંધવા જોઈએ.

૧ ચૂલા ઉપર, ૨ પાણીયારા ઉપર, ૩ ભોજન કરવાના
સ્થાન ઉપર, ૪ ઘંટી ઉપર, ૫ પાંડણીયાપર, ૬ મલોપણ

(છાશ કંરવાનાં સ્થાને) ઉપર, ૭ સુંવાના ગિછાનાપર, ૮ ન્હાવાને ઠેકાણે, ૯ સામાયિક પ્રમુખ ધર્મે ક્રિયા કરવાના સ્થાને (પૌષ્ઠથાળામાં) અને ૧૦ દેરાસરમાં.

આ રીતે દશ ચંદરવા બાધવા જેમાંના પ્રથમના છ ચંદરવાં ભોજન આશ્રયી છે, તે જ કહી આપે છે, કે ભોજનના સંબંધમાં બહુ જયણા પૂર્વક વર્તવાની આવશ્યકતા છે. તથા શારીરિક તંદુરસ્તીનો ઘણો લાભ છે.

૨ સાત ગણણાં રાખવાં જોઈએ.

૧ પાણી ગળવાનું; ૨ ઘી ગરણી; ૩ તેલ ગરણી; ૪ દૂધ ગળવાનું; ૫ છાશ ગળવાનું, ૬ ઉકાળેલું અગ્નિત પાણી ગળવાનું; ૭ આટો ચાળવાનું (આંક).

એ સુજળ સાત ગણણાં જરૂર રાખવાં; તેથી કીડી, કંસારી, મચ્છર, માંખી વગેરે ત્રસ જીવના પુફગલો હોય, તો ગળવાથી નીકળી જાય છે. પાણી ગળવાથી અને આટો ચાળવાથી ત્રસ જીવનું રક્ષણ થાય છે. પાણી માટે મજબૂત પાણીકારાનું કે તેવું ઘટ્ટ ગળણું રાખવું. આ પ્રમાણે કરનારા લગ્ય પ્રાણિ-ઓને પ્રત્યક્ષ તેનો લાભ અનુભવાય છે. પાણી પહોરે પહોરે ગળવું જોઈએ; તે સંબંધમાં કુમારપાળ મહારાજનું મુચરિત્ર વારંવાર મનન કરવું તથા તે અનુસાર જેટલું જાને તેટલું વર્તન રાખવું યોગ્ય છે. એવા આત્માર્થી પરમાર્થી પુરુષોની બલિહારી છે! તે જ ધન્યવંત છે, તે જ પુણ્યવંત છે, તે જ મહેંત છે, તે જ પરમ સુખી છે, વળી તે જ ઉત્તમ જ્ઞાન્ય-

શાળી કે જેના હૃદયપટને વિશે દયા-જ્યણાનું ચિત્રામણુ ચિત્રાઈ રહેલું છે. જૈનશાસન જ્યવંતુ વર્તો !

૩. વાસણ કેવા વાપરવાં ?

“હવે કેવા ભાજન [વાસણમાં તથા કેવી રીતે ભોજન કરવું ? તે સંશોધથી કહીએ છીએ”-જે દોષો રાત્રી ભોજનમાં છે, તેવા જ દોષો અંધારાવાળી જગ્યામાં ખાવા પીવાથી અને સાંકડાં મોઢાના ભાજનમાં (જેમાં નજર પહોંચે નહિ એવા શીરોઈ, લોટાઅદિ) વાપરવાથી લાગે છે.

સમયને અનુસરીને ઠાંસાના અથવા કલ્પવાળા તાંબા પીતળના વાસણ સામાન્ય પ્રકારે ઠીક ગણાય છે.

અત્યારે આ વિચિત્ર દુનિયાનો વેગ વિચિત્ર પ્રકારનો થતો જાય છે, કેાણુ જાણે કેવા પ્રકારનો પવન ભરાયો છે, તે સમજી શકાતું નથી, કે આપણા પૂજ્ય વડીલશ્રીઓની પદ્ધતિઓ ઉપર તિરસ્કારની દૃષ્ટિએ જોતાં, તે ઉવેખીને હવે દીન-લોઢાના વાસણોનો આદર કરતા જાય છે. કે જે વાસણો કાંઈ પણ જૈન અગર હિંદુ બંધુએ વાપરવા ઉચિત નથી; “ મુંબાઈ સમાચાર ” વગેરે ઉપરથી જાણવામાં આવેલ છે કે-તેને જ્ઞેજ કરવામાં ઈડાનો રસ વપરાય છે. અને જીવતા જાળદોને મારી તેના આંતરડાઓનો પ્રવાહી ભાગ પણ વાપરે છે. તેથી તે ખરેખર ત્રાસજનક છે. માટે તે વાસણનો શીઘ્ર ત્યાગ કરવો જોઈએ. આવી પ્રથમ સંસ્તી અને મુશોભિત ચીજો પરિણામે બહુ મોંઘી ને નફામી થઈ પડે છે, અને આ પ્રમાણે આપણે આવી ચીજો વાપરવાથી અત્ય વખતમાં કેવી નિર્ધન અવસ્થાએ મિલુ પ્રહોંચ્યા-છીએ ? કે જે

વસ્તુ, ખંરીદ કર્યા પછી વપરાયે તેની કાંઈ પણ કિંમત ઉપજી શકે નહિ. અને કાંસા કે ત્રાંબા પીતળના વાસણોની કુટર્યા પછી પણ ગમે ત્યારે તેતા (મૂળ કિંમતના) અડધા ભાગના કે તેથી વિશેષ પણ નાણાં અવશ્ય ઉપજે છે.

અહો ! આપણા વડીલો-અગમ બુદ્ધિવાળા વ્યવહાર અને ધર્મ કાર્યમાં કેવા કુશળ હતા ? અને હવે આપણે કેવા થયા ? કે તેમના વચનોનો અનાદર કરી સ્વેચ્છાએ વર્તી પોતાને કાલ્યા માની પૂર્વોપાર્જિત અગણિત મૂડી શુભાવી બેઠા છીએ.

હવે તો આપણને “વિનાશકાલે વિપરીત-બુદ્ધિ :” અનુસાર, આપણું સારું સુવર્ણ જેવું, તેને લોહું માનીને તે વેચી, જે લોહું છે તેને સુવર્ણ સમ માની હર્ષથી (તેના કેટલાક મિથ્યા ફાયદાઓ કદાચી) ગ્રહણ કરીએ છીએ. પણ કેવી દયાજનક સ્થિતિમાં આપણે પોતાને ભેળંએ છીએ ? તે આપણાં જ કર્મનો દોષ છે, ખરે હજી પણ આપણે ચેતીશું નહિ, તો તેથી પણ વધારે ખરાબ અવસ્થાએ પહોંચશું. માટે હે સુર બંધુઓ ! ચેતો, એવા મલિન વાસણોનો ત્યાગ કરીને કાંસા અથવા પીત્તળના ભાજનમાં જ આહાર કરો. પીત્તળના રસોઈ તથા ભોજન કરવાના સર્વ વાસણોને અવશ્ય કલાઈ હોવી જ ભેળંએ. તેમજ પત્રાવળાં તથા પડીઆને આશયી ત્રસ સ્થાવર જીવો હોય છે, તેથી તેવા કે કેળ પ્રસૂળનો પાનમાં પણ ભોજન ન કરવું, અન્ય દર્શનીને ત્યાં ખાસ ઉપયોગ રાખવો.

દિવસ છતાં-પણ અંધારામાં જમવું નહિ. માટે દિવસે જ્યાં સારું અજવાળું આવતું હોય, ત્યાં ખેડોળા સ્વચ્છ

વાસણુમાં લક્ષ્યાલક્ષ્યનો વિવેક પૂર્વક વિચાર કરી સ્થિર થિરે તથા મૌનપણે જ લોજન કરવું

એકે એકે વાત કરવાથી એકે તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો વાધ થાય છે. જીભનું વાતોમાં ધ્યાન જવાથી લોજનમાં માખી પ્રસુખ ત્રસ લવ પડવાથી તે જનનો પ્રાણ નાય, માખી ખાવામાં આવી નાય તો વમન થાય, વળી અસ વખાણવું, પખોડવું નહીં. માટે મૌનપણે જમવું; કદાચ જોલવાની જરૂર જણાય, તો ખાણીથી સુખ શુદ્ધિ કરીને જોલવું

લોજનમાં કોઈપણ સજીવ કે નિર્જીવનું કલેવર આવી ન જાય, તેમ સ્થિરચિત્ત રાખી ચક્ષુવડે જરાબર તપાસ કરી ઉપયોગ પૂર્વક હિતમિત્ત (પથ્યઃ અને પ્રમાણોપેતઃ) વખસર જ લોજન કરવું

૧ લોજન કરતી વેળાનું પચીયું (ધોતીયું) જીલ્ડ હોયું જોઈએ તથા હાથ પગની શુદ્ધિ કરવી યુક્ત છે તેમાં પછી જેઓ નીત્ય પ્રભુની પૂજા કરનારા છે, તેણે રાખવડે જરાબર હસ્તશુદ્ધિ કરવી, કાગળ કે-કેસરના ડાઘ હોય કે ઘીવાળા હાથ હોય તેથી જો જરાબર શુદ્ધિ ન થાય તો કેસર કે ઘીનો સૂક્ષ્મ અંશ પેટમાં જવાથી દેવદ્રવ્યના ૨ લક્ષણો:

૧ આપણા દેશમાં જે ભેમા બેસીને જમવાની પ્રવૃત્તિ છે, તે યુક્ત નથી કેમકે-કોઈને ખસ, ખરજ, ગુમઝાદિ રોગ હોય તેથી ભેમા જમનારને ચોપ લાગે. વળી એક જીભનું એકું ખાતું તે પછી ઠીક નથી એકવાડ થણે વધી પડે, જીવોત્પત્તિ જલુ થાય વગેરે ધણા રોગો છે.

૨ દેવદ્રવ્ય, જ્ઞાનદ્રવ્ય, પ્રમુખનું લક્ષણ કરનાર દેવમુનિ ધર્મની નિતા કરનારનું જ્ઞાન પાણી શ્રદ્ધી સેવુ નહિ.

મહા દોષ લાગે. માટે શુદ્ધિ બરાબર કરવી. (પ્રસંગોપાત્ત લખવાનું કે-કોઈ વખતે હાથ ધોવામાં સચિત્ત માટી વપરાય છે, તેથી બહુ દોષ લાગે, માટે રાખ પ્રમુખ સાધનોથી હસ્તશુદ્ધિ કરવી સારી છે.)

અગાડીમાં કે માથે હાંકણ ન હોય તેવા ઉઘાડા સ્થાનમાં પણ આહાર કરવો નહિ. ધી, ગોળ, દૂધ, દહિં, છાશ, દાળ, શાક, પાણી વિગેરેના વાસણ મુદ્દલ કણવાર પણ ઉઘાડા ન મૂકવાં.

આવકે પ્રથમ તો નોંધણે તે કરતાં ઓર્ધ્વજ ભોજન લેવું અથવા જરૂર જેટલુંજ લેવું, અને એકું મુદ્દલ ન મૂકતાં થાળી વાટકા વિગેરે ધોઈને પીઈ જવાં નોંધણે. થાળી ધોઈને પીવાથી આયંબીલનું કૃણ મળે છે.

આવી રીતે નિત્ય પ્રથમ શુદ્ધમાન આહાર^૧ નિર્ઘય

૧ શુદ્ધમાન આહારમાં પ્રથમ તો ન્યાયોપાર્જિત દ્રવ્યનુ ભોજન કરવું નોંધણે. અન્યાયથી મેળવેલ ધનનો આહાર તુચ્છ છે, તેથી નીતિ, અને ન્યાય પૂર્વક વ્યાપારાદિકમાંથી મેળવેલુ ધન હોય તેવુંજ ઉત્તમ અને શુદ્ધ ભોજન છે, તેવો તથા આવકથી લાગતા દોષો ટાળીને જે નિર્દોષ આહાર વહોરાવવો તે શુદ્ધ માન આહાર છે. તેવી જ રીતે ન્યાયોપાર્જિત અરૂપ મૂડીમાં પુણિયા આવક એક દિવસ પોતે ઉપવાસ કરતા હતા, અને બીજે દિવસ તેની સ્ત્રી ઉપવાસ કરતા હતા અને તેમ કરીને દરરોજ એક સાધર્મિક લાઘની ભક્તિ કરતા હતા. આપણે પણ તેવી જ રીતે ન્યાયપૂર્વક દ્રવ્ય મેળવવું ઉચિત છે. નહિતર દૂક-કપટ કરી અન્યાય માર્ગેથી મેળવેલ દ્રવ્ય અહીં મૂડી જઈ “ હાય ! દ્રવ્ય ! હાય દ્રવ્ય ! ” કરતાં મૃત્યુ પામી તેના કૃણ ભોગવવાં પડશે. અન્યાય-અનીતિ. ન્યાય-સ્યાં સર્વત્ર પ્રસરી રહી છે. કાઈ વિરલા

મુનિમહારાજને વહોરાવ્યા બાદ ઉપયોગ પૂર્વક ભોજન કરવાથી તે અમૃત સમાન કૃણ આપે છે. નહિતર તેના વિષસમાન કૃણો અવશ્ય આપવાં પડે, તે નિઃસંદેહ જાણવું. એમ સદૃઢિ લબ્ય જાંધુઓ ! અષ્ટપ્રવચન માતાને હૃદયમાં સ્થાન આપી આ મનુષ્ય જન્મ સાર્થક કરો ! જેથી અષ્ટકર્મનું વિદારણ કદી અડપ લવોમાં શિવ-સંપદ-સુખ પામીએ !

જમેલાં એઠાં તથા રસોઈનાં વાસણો કલાકોના કલાકો સુધી પડ્યા રહેવાથી તેમાં ત્રસ જીવે પડી તેના પ્રિય પ્રાણ ખુવે છે. તથા એઠાં વાસણોમાં બે ઘડી લગલગમાં સંમૂર્છિત જીવોની ઉત્પત્તિ થાય છે. જેથી તુરતજ ઉટકી નાંખવા કે નોકર પાસે ઉટકાવવાં.

પાણી ગળાવવું, ચૂસો સંમુકવો, શાકપાન સમારવું, ઇંધણ (લાકડાં) છાણાં પુંજવા વગેરે કામ નોકર કે રસોયાને વિશ્વાસે મૂકવાથી અનેક જીવોની નિત્ય હાનિ થઈ જાય, તેથી ગૃહિણી (સ્ત્રી) એ જાતે જ કરવા જેવું હોય, તે જાની શકે તો પ્રમાદ મૂકી પોતે કરવું. અને જે નોકર પાસે કરાવવું હોય તે પણ જાને ત્યાં સુધી પાસે ઉભા રહી જયણા પૂર્વક કરાવવું, અને નોકરોને પણ શિખામણ આપી, જેમ યતનાથી પ્રવર્તાય તેમજ વર્તવું ઉચિત છે. મુજેષુ કિં બહુના ?

માર્ગે ચાલનારા હશે. તેનું અનુકરણ થાય, તો ઉત્તમ છે. [બહારના દેશોના ધંધાદારી હરીફોની સામે ટકી રહેવામાં ધણી મુશ્કેલીઓ ઉભી થઈ છે. આપણા ધંધામાં વચ્ચે પડવાનો લયંકર અન્યાય તેઓ કરી રહ્યા છે. તે સ્થિતિમાં આપણા દેશી વેપારીઓને કરવી પડતી અનીતિ વિગે-રમાં અન્યાય ફટલો ગણાય ! તે વિચારવા જેવું છે.]

પ્રકરણ ૧૦ મું.

“ સુજ શ્રાવિકો જહેનોને ખાસ ધ્યાનમાં લેવા ભોગ
સૂચનાઓ. ”

જેમ રાજ્યમાં મંત્રીનું પ્રધાનપદ છે, તેમ ઘરમાં સ્ત્રીનું પ્રધાનપદ છે; અને તેથી સ્ત્રીઓએ આ “ અલક્ષ્ય અન-તકાય ” વર્ણન મનનપૂર્વક ખાસ વાંચી, તે મુજબ-વર્ત-વાની આવશ્યકતા છે.

સુજ શ્રાવિકો જહેનો ! તમેજ ઘરરૂપી રાજ્ય સુધારવાનું ધારી શકો, તો ખરે. નહિતર પુરુષોથી બનવું મુશ્કેલ છે, કેમકે પુરુષ આખો દિવસ તેના વ્યાપાર ધંધાથી વીંટાયેલોજ પ્રાયઃ હોય, તેથી નીચે લખેલી સૂચનાઓ ધ્યાનમાં લઈ, તે પ્રમાણે વર્તન રાખશો, તો તમે સ્વ તથા પરના કલ્યાણના કાર-ણિક થશો.

૧. સૂર્યના કિરણ કુટયાં પડેલાં ચૂલાનો આરંભ કરવો નહિ.

૨. પ્રથમ સર્વ જગ્યાએથી કાળે લીધા ખાદ્ય તમામ કામનો આરંભ કરવો.

૩. સવારમાં પડેલાં પુંજણીથી દરરોજ દરેક કામ-વાસણ ચૂલા વગેરે ચતનાથી પુંજવાં અને તે છવોને કોરી જગ્યાએ મૂકવા કે જ્યાં મનુષ્ય કે જનાવર પ્રમુખની હાલચાલ ન હોય

૪. લાકડાં, છાણાં, કોયલા, સગડી વગેરે રસોઈનાં

૧ છાણા લાંગી નાખીને વાપરવા, ગ્રામાસામાં છાણાં કે નાળીયેરનાં છાણાં બાળવા નહિ કેમકે તેમાં ત્રસ છવો થઈ જાય છે, ને તેમાં ભગઈ પણ રહે છે.

સાધનો ગરોળર પુંજ્યા પછી ઉપયોગમાં લેવા, તેમાં પણ ચોમાસાની ઋતુમાં જે ત્રણ વળત ખૂબ સંભાળથી પુંજવાં, કારણ કે-ચોમાસામાં જીવની ઉત્પત્તિ બહુ થાય છે.

૫. લાકડામાં કોઈ જાતનાં અંદર મોટા જીવ થાય છે, જે અંદરથી લાકડું ફેરી ફેરીને લોટ જેવો બુકો કાઢે છે, તો તે ઉપરથી લાકડામાં તેવા જીવની ઉત્પત્તિ છે, એમ ખાત્રી થાય છે. વળી તે ખંખેરતાં પણ નીકળી શકતા નથી. તેથી તે જીવો અગ્નિમાં બળી લસ્ટ થાય છે. તો તેવાં લાકડાં એકકેરે મુદ્દીદેવા અને તે બાળત બહુ ઉપયોગ રાખવો.

૬. બળતણમાં જીવજંતુ ઓછા ભરાય તેવું ખરીદવું અને તેવી રીતે મૂકવું, તથા પૂરતી જયણાથી વાપરવું.

૭. રસોડાનાં ઠામ વાસણ તથા મથાલો, ઘી, તેલ, દૂધ, દહિં, રોટલા, રોટલીના તથા પાણી એંઠવાડ વગેરેનાં વાસણો ઉઘાડાં મુદ્દલ રાખવાં નહિ.

૮. એંઠવાડ જે ઘડી પહેલાં જાનવરને પાઈ દેવો કે તાપ પડતો હોય તેવી જગ્યામાં છાંટી દેવો. વગેરે યોગ્ય વ્યવસ્થા કરવી, નહિતર તેમાં અસંખ્ય સંમૂર્દિષ્ઠ જીવ ઉપજે.

૯. મીકું, મરચું, વગેરે મથાલો રાખવાના વાટલા (લાકડાના ખાનાં વાળા) બહુ સ્વચ્છ રાખવા.

૧૦. વાટલાઓમાં રાખવા કરતાં પણ મજબૂત બુચ-વાળી શીશીઓમાં રાખવા યુક્ત છે. કારણ કે-ચોમાસામાં હવા લાગવાથી મરચામાં તદ્દર્ણી લાલ સૂક્ષ્મ ઈયળો પડે છે, તથા ફુંગવા, લીલકુગ થાય છે. અને વાટલાઓમાં પણ ત્રસ

જીવ ચડી બંધાયે છે; જે પછી રસોઈમાં ઉતાવળે જોયા તપાસ્યા
ચગર વાપરવાથી આવા પ્રાણીઓનો વિનાશ થઈ જાય છે.

૧૧. મશાલા: દાળ શાકમાં, સાકર ચીની પ્રમુખ ચા
ફૂદમાં, ઘી તેલ, પ્રમુખ દાળ શાક કે રોટલીમાં વાપરતાં
પહેલાં ખૂબ ખારિકાઈથી તપાસ કરવો, કે તેમાં સજીવ કે
નિર્જીવનું કલેવર તો નથી ને ? નહિંતર અદ્ય પ્રમાદે મોટો
અનર્થ અહુર્નિશ થશે.

૧૨. સાંજે સુર્યાસ્ત પહેલાં ચૂલો ઠારી નાંખવો.

૧૩. તે પણ સચિત્ત (કચુ) પાણી છાંટીને ઠારવો નહિ;
ઠારણ કે-તેથી અગ્નિ તથા પાણીના જીવોને અતિ તીવ્ર
કિલ્લામણ થઈ, તેનો નાશ થાય છે.

૧૪. વાશી મુદ્દલ ન રાખવું; નાનાં છોકરાંઓ હોય તો
સવારમાં તાળું કરી આપવું, જેથી શારીરિક અને ધાર્મિક
એમ બે મોટા લાભ છે.

૧૫. નાનાં બચ્ચાંઓને પ્રથમથીજ અજક્ય-અનંતકાય
માટે ઉપદેશ કરતાં રહેવું, જેથી તેઓ મોટી ઉન્મદે તેવી
ચીજોથી દૂર રહે. કુમળી ડાળી જેમ વાળવી હોય તેમ વળી
શકે છે, પણ તે જડ થઈ ગયા પછી વળે નહિ, તેથી શિશુ-
વયના બાળકોનો સ્વાર્થ સુધારવો કે બગાડવો, તે તેની માતા
ઉપર વિશેષ આધાર રાખે છે.

૧૬. જો તમે શ્રીમંત હોયો તો તે પણ પૂર્વ પુણ્યના
ઉદયથી જ છે, તો નોકરને હુકમ કરી કામ કરાવવું,
તેમાં વિશેષ વિચાર કરવો.

૧૭. જે કાય પોતાથી જ્યણથી થાય તે નોકર કદિ પણ ન કરી શકે.

૧૮. નોકરને શાક સમારવા આખું હોય, તો શાકની સાથે બીજા જીવોનું પણ હેદન કરી નાંખે, પાણી ગળે તે ખેંચી ધડા વિનાનું, તથા તેનો સંખારો નીચે નાંખી દે, કે ખારા પાણીનો સંખારો મીઠા પાણીમાં નાંખી આવે, પાણીના એકા વાસણ ગોળામાં બોળે.

૧૯. તમે નોકર ઉપર વિશ્વાસ મુકી તમારા જમલા એકા વાસણે એમને એમ મૂકી હાંડાળા ઉપર કે મુખ-શય્યામાં આરામ કરો, પછવાડે જે કલાક સુધી તે વાસણે પડ્યા રહે, અને તેમાં ટપોટપ માંખી વિગેરે જીવ પડી તરફડીયાં મારી પ્રાણ છોડે.

૨૦. ખરી રીતે શ્રાવકનો એજ ધર્મ છે કે થાળી વગેરે ધોઈને પીઈ જવું બેઈએ, કારણ કે-તેમાં જે ઘડીમાં અસંખ્ય જીવ ઉપજે.

૨૧. પ્રમાદને લીધે પાણીયારા આગળ ગોળાની આસપાસ લીલ પલુંથઈ જાય આવા અનેક દોષો આપણા પ્રમાદથી થાય છે.

૨૨. જે તમારાથી આવું કામ થવું અશક્ય હોય, તો પાસે ઉભા રહી નોકર પાસે ચતનાથી કરાવવું, તે પણ યોગ્ય છે.

નહિતર પુણ્યરૂપી મૂડી વ્યાજ સુદ્ધાં ખાઈ જવાશે. ત્યારે પરભવે કયાંથા મુખો મળશે? અજરામર મુખ દેવાનો અવસર આવ્યો છે, છતાં શા માટે વિષય-કષાય અને વિકલ્પમાં ગરકાવ થઈ જાઓ છો? પ્રમાદ મૂકી અને મનુ-

ધ્યનનમ સાર્થક કરો ! દુષ્ટ પ્રમાદ જ દુર્ગતિને વિષે લઈ જવામાં મોટા તસ્કર સમાન છે, તેથી ચેતો !

૨૨. ચાર મહા વિગઈનો અવશ્ય ત્યાગ કરો.

૨૨. આઈસક્રીમ ખરફ વિગેરે ઉપરથી મમતા છોડો.

૨૪ તમારા બાળકોને અફીણ (બાળા બોળી) વિગેરેના વ્યસન છોડાવો;

૨૫ કાચી માટી, કાચા મીઠાનો ત્યાગ કરો.

૨૬ પ્રમાદ મૂઠી અથિત મીઠું તૈયાર કરી વાપરો;

૨૭ રાત્રિભોજનનો તમે ત્યાગ કરો જેથી તમારા પુત્ર વગેરે તમારું અનુકરણ કરે.

૨૮ તલ, ખસખસનો ત્યાગ કરો.

૨૯ બોળ અથાણાં વગેરેનાં સ્વાદ મૂકો-મૂકાવો (ખરી રીતે જોતાં સ્ત્રીઓજ આવી અનેક ચીજો વિચિત્ર પ્રકારે બનાવી પુરુષોને, રસદ્રવિયને આધીન કરે છે);

૩૦ વિકલનો ખાસ ઉપયોગ રાખો કારણ કે-તેમાં તમારી જ સાંપ્રતેતી કામ આવી શકે છે. એ તમારા હાથની બાળત છે. કંદાંચ પુરુષ વિરતિવાંત ન હોય, તો પણ તમે તેને આવા દોષમાંથી અટકાવી શકો છો

૩૧ વેંગણ (રીંગણ) પ્રમુખ શાકનો તથા ભડથો કરવાનો ત્યાગ કરો,

૩૨ બોર ખાવાનો ત્યાગ કરો,

૩૩ વિકથાનો પણ ત્યાગ કરો “ક્ષણ લાખેલી ન્તય” જરા વિચારો; ધર્મકાર્યમ ત યાવ.

૩૪ ચલિત રસ, વાશી વિગેરે ન વપરાય માટે બહુ ઉપયોગ રાખો;

૩૫ લોટ, મુરખો, અથાણાં, મેવ, વડી, પાપડ પ્રમુખ, વિગેરે માટે લખેલી હકીકત ખાસ ધ્યાનમાં લ્યો ને તે પ્રમાણે વર્તો, તથા જેને ઉપયોગ ન હોય તેને નમ્રતાથી કહો-શીખવો,

૩૬ અનંતકાયનો ત્યાગ કરો.

૩૭ આ મનુષ્ય જન્મ સફળ કરવા માટે લીલી હાલત-આદુ, લસણ વગેરે ગમે તે રોગ છતાં પણ મૂકો. આપણો અનાદિનો કર્મરૂપી રોગ ટળશે ત્યારે જ ખરું શાશ્વત સુખ પામીશું.

૩૮ ફાગણ ચોમાસું બેઠા પહેલાં તેલ આઠ માસ માટે સારા કામમાં ભરાવી રાખો.

૩૯ અશાઠ ચોમાસામાં ખાંડ, કાબુ, બદામ, પિસ્તા, દ્રાક્ષ વગેરેનો ઉપયોગ બંધ કરો.

૪૦ સુકવણી અશાઠ ચોમાસા પહેલાં વાપરી નાંખો અને ત્યારથી કાર્તિક ચોમાસા પર્યંત તેનો ત્યાગ કરો.

૪૧ લીલો વાંસ, ખીલી, ખીલાં, કેરડાં અને નાગરવેલના પાનને જલાંજલિ આપો.

૪૨ પરદેશી મેદો, પરસુદીનો લોટ કે રવો બજારમાંથી મંગાવવો બંધ કરો; લહે જરા તરલી લેવો પણ તેથી અનેક હુવોનો આશીર્વાદ મળશે.

૪૩ પાણી ધીની માફક વાપરો.

૪૪ મજબુત ગળણાં વતી દિવસમાં બે ત્રણ વખત પાનવા શ્રમ ઉઠાવશે તો પરભવે દુઃખ ભોગવવું પડશે નહીં.

અર્થાત્ સુખી થશે. અને અનુક્રમે શિવ સંપદાને પણ પામશે.

૪૫ વિશેષ તો તમારા ગૃહના પ્રધાનપણામાં તમેજ વાકેફ હો, તેથી દરેક કાર્ય ઉપયોગ, વિવેક, જ્યાણા પૂર્વક કરો.

૪૬ તિથિને દિવસે દળવું, ખાંડવું, ભરડવું, ઘોવું, માથું સુધવું, ન્હાવું, છાણુ લેવા જવું, ગાર કરવી વિગેરે કરવું કરાવવું અનુમોદવું નહિ.

૪૭ તથા ત્રણ ચોમાસાની, બે આંબેલની ચોળીની તથા પર્યુષણ પર્વની, એમ છ અઠ્ઠાઈમાં ઉપર મુજબના કૈાઈ પણ આરંભ ત્રિયોગે (મન, વચન, કાયાએ) કરવા નહિ.

૪૮ મિથ્યાત્વ લૌકિક પર્વ-જેમકે દિવાસો, રક્ષાબંધન, શ્રાદ્ધ, નોરતાં, હુતાશની, સંક્રાંત, ગણેશચોથ, નાગપાંચમ, રાંધણુછઠ, શીલસાતમ (વાશી ખાવું), ગોકળઆઠમ નોલીનવમી, અહવાદશમી, ભીમ અગીઆરશી, ધનતેરશી, અનંતચૌદશ, અમાવાસ્યા, સોમપ્રદેશ, સોમવતી, ખુદ્દાષ્ટમી, દશેરા, તાજૂત, બકરી ઈદ, [રેંટીયાબારથ, રાષ્ટ્રીય સમાહ, જયંતીઓ, જીવ-હયાદીનઃ નાતાલઃ] વિગેરે પર્વો મિથ્યાત્વના હેતુ તથા અનર્થ કારક છે, તેથી તેનો ત્યાગ કરો;

૪૯ આપણે દુધપાક, ખાસુદી, લાડુ વિગેરે કરીને ખાવાના ક્યાં બીજા દિવસો નથી? કે તેજ દિવસે ખાવું કે ઉત્તેજન આપવું? આવા મિથ્યા આચરણનો ત્યાગ કરી, આપણે આચાર જાણવા-પાળવા ઉજમાળ થાઓ! ધન્ય છે મુલસા શ્રાવિકાને કે જેનું સમ્યક્ત્વ અત્યંત દૃઢ

હતું, તેથી તે શ્રાવિકા આવતી ચોવીસીમાં આ ભારત ક્ષેત્રમાં
પંદરમા શ્રી નિર્મલ નામના તીર્થંકર થયે.

[૫૦. બહેલા ઉઠવાની ટેવ રાખે.

૫૧ બહેલા ઉઠી, પ્રતિક્રમણાદિક કરી દેવ દર્શન ગુરુ
વંદન તથા સ્નાન પૂજા કરી, ઘરના કામમાં પરોવાવું.

૫૨. ઘરના માણસો-ગાળકો વિગેરેને પણ બહેલા ઉઠ-
વાની ટેવ પાડવી અને ધર્મ ધ્યાનમાં લાગુ રહે, તેવી સગવડ
આપવી.

૫૩ બહેલા ઉઠી હરેક કામ શાંતિપૂર્વક ખખડાટ
વિના કરવું.

૫૪. અવાજ કરવાથી ગરોળી વિગેરે અધર્મી છવો
માચી ભાર વિગેરે અધર્મી માણસો જાગી ઉઠી અધર્મમાં
પ્રવર્તે છે.

૫૫ ઘરમાં કામ 'કામ' ન્યાં 'ન્યાં' જરૂર હોય ત્યાં
ત્યાં છૂટથી પુજણીઓ મૂકી રાખે.

૫૬. રસોઇ વિગેરે જાતેજ ઉતાવળ કે બેદરકારી વિનાજ
ચોખ્ખ પાકથી અને સ્વાદિષ્ઠ બનાવે.

૫૭ મુનિ મહારાજાઓને બહારવા તેડવા મોકલવાનો
ઘરમાં કાયમ રીવાજ રાખવો.

૫૮ ગાળકો અને પુરુષો પૂજા સેવામાં પ્રમાદ ન કરે,
તેમને જમવા બેસતાં પહેલા સાવચેત રાખવા.

૫૯ વહુઓ દીકરીઓ વિગેરે પણ દર્શન વંદન પ્રત્યા-
ખ્યાન વિગેરેમાં પ્રમાદી ન થાય, તેની ખબરદારી રાખવી.

૬૦. તિથિએ લીલોંતરી શાકો વિગેરેને બદલે ખીજ ચોખ્ખું સગવડથી સંતોષ મળે તેવી ગોઠવણ રાખ્યે જવી.

૬૧. દરેક પુરુષ જન્મનારા એકી સાથે પંક્તિબંધ જન્મવા બેસે, અને દરેકને દરેક પ્રગરની સગવડ સચવાય તેવી કાળજી રાખો.

૬૨. રસોઈ તથા જન્મવાનો કાર્યક્રમ રોજના ઠરેલા વખતે પતાવો.

૬૩. અભક્ષ્ય કે અનારોગ્યકર ચીજો ખાસ કરીને ન બનાવો.

૬૪. દરેકના આરોગ્યની કાળજી રાખો.

૬૫. ઘરમાં પ્રકાશ, સ્વચ્છતા, નિયમિતતા, વ્યવસ્થા, સાચવી જે ચીજ જ્યાં રહે ત્યાંજ મૂકવી વિગેરેની કાળજી રાખો.

૬૬. ઘરમાં કરકસર પૂરતી રાખો.

૬૭. જે વખતે જે ચીજની જરૂર પડે, તે ઘરમાંથી જ મલી શકે, તેવી રીતે વસાવી રાખવાની ગોઠવણ અને સમજણ રાખો.

૬૮. અનાજ વિગેરે ખાદ્ય પદાર્થોની ખરીદી, સાચવણી અને વપરાશમાં ચતના, કરકસર, સારી પસંદગી, ચોખ્ખ વખતે ખરીદી, જરૂરી વપરાશ વિગેરે માટે પૂરતી કાળજી રાખો.

૬૯. રાત્રે ઘરમાં દરેક ઠેકાણે ચોખ્ખ અજવાળું પડે તેવી રીતે દીવાની ગોઠવણ રાખવી, વગર જરૂરી અને વધારે વખત દીવા રાખવા નહીં.

૭૦. સાંજે વેલાસર પરવારી પ્રતિક્રમણાદિક માટે તૈયાર થઈ તેમાં ભાગ લ્યો. (ગૂજરાતમાં આ રીવાજ બહુ જ

વ્યાપક છે.) સ્ત્રીઓ, પુરુષો દરેકને મોટે ભાગે ૬ વાગ્યાની આસપાસ નવરાત્ર મળી જાય છે. ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરી રાત્રે શાંતિ અનુભવે છે.

૭૧. ઘરમાં શાંતિ રહે તેવી ટેવ પાડો.

૭૨. નાના ધાવણાં બાળકોને ઉનાળામાં બપોરે પાણી પાવા ચૂકતા નહીં.

૭૩. જીવોને જીવાંતખાને મોકલવામાં પ્રમાદ ન કરવો.

૭૪ વાસણુ થોડી રાખ માટી અને પાણીથી સાફ કરવાની ટેવ પાડવી.

૭૫. જેમ બને તેમ કામ સ્વચ્છ વ્યવસ્થિત અને યોગ્ય વખતમાંજ પતાવવાની ટેવ પાડો.

૭૬. રસાઈમાં વિદળનો ખાસ ઉપયોગ રાખો.

૭૭. ખાળ, મોરી, ચોકડીયો વિગેરે સ્વચ્છ રાખવા.

૭૮. રાત્રે વખતસર સુવાની ટેવ પાડો.

૭૯. બપોરે સામાયક કરવાની ટેવ ચાલુ રાખો.

૮૦. ધાર્મિક પર્વો અને તિથિઓની આરાધના ઘરમાં બરાબર આગ્રહપૂર્વક ચાલુ રાખો.

૮૧. પતિવ્રતાપણામાં સ્ત્રીની સમસ્ત કેળવણીનો સમાવેશ થાય છે. તે બરાબર જાળવો. અને પુત્રીને તેમાં દૃઢ કરશો, તો તેનું આખું જીવન સંસ્કારી બનશે જ.

૮૨. અને તે શિખવનાર તથા તેનું રહસ્ય સમજાવનાર દેવ: શુર: તથા ધર્મ:ની ભક્તિ દરરોજ યથા શક્તિ કરવાનું ચક્રશે નહીં.

૮૩. રજસ્વલાપણું ધરાબર પાળવું. ગ્રૂમડું ફૂટયા ધરા-
બર ન ગણુશો. શરૂઆતનું રજસૂ ઘણું મલિન પદાર્થ છે,
એમ સૂક્ષ્મ સમજનારા જ્ઞાનીઓએ અને પૂર્વના મહાન
વૈદ્યોએ કહેલ છે. તેથી આશાતના થાય, અને પવિત્રતા જળવાય
તેમ વર્તવામાં બેદરકારી રાખશો નહીં

અનાર્થ વિચારની પ્રજ્ઞાઓની સમજમાં આપણી આવી
સૂક્ષ્મ વાતોનું રહસ્ય હજી ઉતર્યું નથી. તેથી તેઓ રજસ્વ-
લાપણું પાળતા નથી, અને આપણી મરકરી ઉઠાવે છે. પરંતુ
તેમાં મૂર્ખાઈ છે. માટે એવી વાતો ઉપર ધ્યાન ન આપવું.

૮૪. લણવામાં, ટ્રામમાં, રેલ્વેમાં, વિગેરે પ્રસંગમાં
પુરુષોના સ્પર્શસ્પર્શથી દૂર રહેવામાં નવવાડો જળવાય છે.
અને શિયળની રક્ષા માટે એ ખાસ આવશ્યક છે.

૮૫. પૂર્વાપરની સ્પર્શસ્પર્શ જાતિઓ સાથેની સ્પર્શ-
સ્પર્શની વ્યવસ્થા જાળવવી. તે તોડવામાં પરિણામે આપણી
પ્રજ્ઞાનો નાશ છે. માટે દેખાદેખીથી કે અજ્ઞાનથી સ્પર્શસ્પર્શ
વ્યવસ્થા તોડવાની વાતનો અમલ કરી ટેકો ન આપવો.

૮૬. આપણા પૂજ્ય મુનિ મહારાજો શિવાય બીજા
કોઈનો ઉપદેશ સાંભળવો નહીં જોઈએ. આજ કાલ લાખણો
સાંભળવાનો ચેપ વધતો જાય છે, તે પરિણામે આડે માર્ગે
દોરવી ધર્મથી બ્રહ્મ કરનાર છે.

મુર જહેનો ! ઉપરની સૂચનાઓ વાંચી વિચારી તે
મુજબ વર્તવા ઉચ્ચગણ થશો તો અવશ્ય આપણને ઓછામાં
ઓછું નુકસાન થશે જ.

પ્રકરણ ૧૧ મું

સમુર્ધિમ પંચેન્દ્રિય જીવોની દયા.

મનુષ્યોને સમુર્ધિમ પંચિન્દ્રિય જીવો ઉત્પન્ન-
થવાના નિમિત્તભૂત ૧૪ સ્થાનો:—

૨ આંખ

૨ કાન

૧ નાકનું મુખ્ય છિદ્ર

૧ નાભિ

૧ મોઢું

૧ મૂત્રદ્વાર

૧ મળદ્વાર

૧ જન્મદ્વાર

૨ સ્તન

} સ્ત્રીઓને વધારે

આ શ્રેષ્ઠ સ્થાનકોથી નીકળતા વિવિધ રસો, ધાતુઓ, પિત્તો, શ્લેષ્મો, વીર્ય, ઋતુ, ઝાડા, પેશાબ, ગર્ભના મળો અને રસો, લોહી, પરુ, મળો, થુંક, લીંટ, બળખા વિગેરે લીલા કે સૂકાં જે જે બહાર આવે છે. તે કરેકમાં બેઘડી (અન્તર્-મુહૂર્ત) પછી સમુર્ધિમ જીવો ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. અને તેટલા વખતમાં મરી જાય છે. આ હિંસાથી બચવા માટે શ્રાવકોએ કેમ અને કેવો વર્તવ રાખવો? તેની કેટલીક સૂચનાઓ અત્રે આપવામાં આવે છે:—

૧. જેઓ નાના ગામડામાં રહે છે, અથવા જેઓને નેણકમાં નદી, તળાવ, દરીયા કિનારો, જંગલ, ક્ષેત્ર છુટી જાડ, વિગેરે ભૂમિઓ હોય, તેઓએ બને ત્યાં સુધી તેવા સ્થાનકોને વિષે ઝાડા (વડીનીતિ) અર્થે જવું.

કેમકે-જમીયાર માયખાનામાં-પ્રકાશની ખામી, હવાનો

અભાવ, દુર્ગંધીના રજરજો વિગેરેથી શારીરિક આરોગ્યતાને નુકસાન થાય છે.

ધાર્મિક રીતે તપાસતાં—તેમાં કીડા વગેરે અગણિત જીવોની ઉત્પત્તિ તથા વિનાશ થાય છે. અસંખ્ય સંમૂર્ણ મનુષ્ય પંચેન્દ્રિયજીવોના પણ ઉત્પત્તિ અને વિનાશ થાય છે. કોઈ તેવા રોગીના ઝાડા પેશાબ પર લઘુનીતિ, વડીનીતિ કરવાથી ભયંકર રોગો પણ અવશ્ય લાગુ પડી જાય છે. સાથળના મૂળ વગેરેમાં દરાજના રોગ ઘણાને લાગુ પડે છે. તે વગેરે અનેક શારીરિક અને ધાર્મિક નુકસાન ન થવાને અર્થે છુટમાં જવું, તે સારું છે, તે પણ કેારી જગ્યાએ, જ્યાં કીડી પ્રમુખનાં દર ન હોય લીલોતરી, કાદવ, ભેજવાળી જગ્યા ન હોય. તેવી ભૂમિને વિષે જવું. તેથી શારીરિક તંદુરસ્તી સારી રહે છે, તથા અનેક જીવોની દયા પળે છે, માટે તે બાબત ખાસ ઉપયોગ રાખવો.^૧

૧. ભારતમાં ગ્રામીન મોટા શહેરોના વર્ણનમાં શહેરની મોટી ખાળા અને તેની સાથે જોડાયેલી શેરીઓની નીકા તથા ધરોની નાની નીકાના બાંધકામોના વર્ણનો આવે છે. તે ઉપરથી એટલું તો સમજી શકાય છે કે મોટા શહેરોમાં ગટરોની વ્યવસ્થા હતી. પરંતુ તે ગટરો ભારત મુખ્યપણે વરસાદનું પાણી સુલભતાથી વહી જાય, તેમજ સામાન્ય રીતે ન્હાવા ધોવાના પાણીને વહી જવા માટે તેનો ઉપયોગ થતો હોવો જોઈએ. મળ-મૂત્ર એકવાડ વિગેરેનો નિકાલ તે દ્વારા થતો હોવાનું અનંભવિત લાગે છે. કેમકે હિન્દી મંદિર, દેસ્તી વૈદ્ય અને ધર્મશાસ્ત્રો તેથી કાયમ વિરુદ્ધ રહ્યા છે. એટલે ખાસ કરીને લોકો મળમૂત્ર એકવાડ વિગેરેનો ત્યાગ ખુલ્લામાં હવા પ્રકાશ અને માટીવાળા સ્થાનમાં વિગેષતઃ કરતા હોવા જોઈએ. પાટણ

અમદાવાદ જેવા ગુજરાતના મોટા અને સમૃદ્ધ શહેરોમાં પણ પહેલેથી ખાસ એવી ગટરો ન હોવામાં તો જોન લાવનાના કૃત્રિમ અર્દિસાની દૃષ્ટિ કારણ જણાય છે. સમુર્ધિમ પચિન્દ્રિયના બચાવ માટે જોનો કેવી કેવી રીતે દયા પાળવા હજારો વર્ષથી સાવચેત રહેતા આવ્યા છે? તે આ પ્રકારે વાંચવાથી સમાજે અને દીવાનો, નગરશેડો, શહેરના અને ગામડાના આગેવાનો તરીકે જોનો ખાસ મુખ્ય હોવાથી સાધારણ પ્રજા ઉપર પણ તેની અસર પડી જ છે. બહુ વિચાર કરતાં પણ એ બ્યવસ્થા વધારે ઉચી બ્યવસ્થા લાગે છે.

આજની મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન સત્તા, વ્યાપાર મંત્રકાર અને પ્રજા જીવન, અહીંની પ્રજામાં ઉતારવા માટે પ્રમત્તકીય અર્થનું એક પદ્ધતિસરનું સાધન છે, છતાં અહીંની પ્રજાને જીવનની સગવડો પૂરી પાડવાનો ફાયદો બતાવવામાં આવે છે. મનુષ્યોના શરીર નિમિત્તક ઉત્પન્ન થતાં તમામ મળેલા અને મેલા તત્ત્વો બહાર દેખાતા નથી. જમીનની અંદરની ગટરો મારફત વહીને બહાર આવ્યા જાય છે. પરંતુ તેમાં અર્દિસાની દૃષ્ટિને લેશમાત્ર સ્થાન નથીજ. પાણીના વધારે પડતો દુરપયોગ, અંદર અંદર રહીને સડતા પદાર્થો, તેમાં ઉત્પન્ન થતા અનેક રોગના જંતુઓ, સમુર્ધિમ જીવોનો તો હિસાબ જ કાણુ ગણે? વળી મળમૂત્રના મેલા પાણીનો શોકો, ફોજો વિગેરે ઉગાડવામાં મોટા પ્રમાણમાં ઉપયોગ થાય છે. તેમાં વધારે પડતા એ ગંદા પાણીના તત્ત્વો દાખલ થઈને બે સ્વાદ અને દુર્ગંધવાળા શોકો અને ફોજો પ્રજાના આરોગ્યને અવશ્ય નુકશાન કરે છે. આમ પાપનો મંત્રકાર ગુપ્તપણે એકડો થાય છે.

ત્યારે ખુલા મળમૂત્ર ખુલા દેખાય ખરાં. પરંતુ હવા, પ્રકાશ, તાપ વિગેરથી તેનો નાશ થઈ જાય, જેથી તેનો સંપ્રદ ન થતાં તેથી ઉત્પન્ન થતા ખરાબ તત્ત્વો ફેલાવાનો પ્રમંગ આજના ગટરના સડામાંથી બીજા બારીકજંતુ તો હોય છે. જે ખોરાક અને બીજા જંતુ શરીરમાં દાખલ થઈ શારીરિક આરો.

દવાઓ, આકરા મશીનો માગફત જતુ સહારક ગોડવણો વિગેરેની મદદથી તેને નાણુદ કરવા, તે વળી બીજી દિસા ગટરો દ્વારા ગમે તેટલુ બધુ દૂર લઈ જવામા આવે, પરંતુ અમુક જગ્યાના મેવાના મગફતથી ઉત્પન્ન થતા જતુઓ અને તેની સાથે મેળધ ધગવના બીજા નાના જતુઓ માન વેાને ઘેરી લીધા વિના ગહેજ નહીં પ્રગળે આજની ગટરોથી શારીરિક તુકશાન અરસ્ય થયુ છે પ્રથમના જેટલી શક્તિ શરીરમા રહી નથી આનુ પરિણામ સત્તાનો ઉપર યાય પરંતુ આજે યુરોપના અનુકૂળ જીની આપણા ઉપર અને આપણામાના ધણાના ઉપર એવી અજબ છાપ પડી છે કે-આજે આ નાતનો આપણે વિચાર સગ્ગો કરીયે તેમ નથી પગલુ કોઈ મહે તો હમી કાઢના તૈયાર છીએ આર્થિક નુશાનની તો વાત જ શી ? આની મસ્થાની ચુટણીમા વધુ મત મેળવ્યા એમ્લે કેમ જાણ્યે મોટુ રાજ મેળવી લીધુ એવી બહારી જાણનાની હાસ્યાપદ મનોદગા આપણા ભાઈઓની થઈ ગઈ છે એક તમુ પણ જમીન મેળવવાની તો તાકાત નથી, તો પછી નવુ ગામ કે દેશ મેળવવાની તો વાત શી ? આપણા પૂર્વજો ગાળ્યોના ગાળ્યો છતતા હતા તોપણ આટનો પોરસ નહોતો ચડતો એમ્લે આજે આપણને આવા મતો છતવામા પોગસ ચડે છે ખરેખર આપણી ઉતરતી મનોવશાનો આ પૂગવો છે—

આજકાલની મ્યુનિસીપાલીટીઓની મત્તાઓમા વધારો થવાથી જૈન ભારતના અનુસાર જીવન જીવવાને ઈચ્છતા મુનિઓ તથા ધાર્મિકોની મુશ્કેલી રધતી જાય છે મ્યુનિ કલનખાના ચલાવે છે અને શહેરોમા ખાનગીને બદલે હવે જાહેર આગકીટો ઉડાવે છે જેમા કેટલાક અણસમજી જૈનોને પણ આડતરોયે સાથ આપવો પડે છે અને તેની પાસે થઈને પમાર થયુ પડે છે આવી વસ્તુઓને ટેા આપનામા આપણા જ ભાઈઓ વગર વિચાર્યે આગળ આવી રહ્યા છે ખરેખર આશ્ચર્ય થાય છે દરેક અવસ્ય સમજી જોઈએ કે-ભલે, આના તાત્કાલીક પરીણામો જોવામા કદાચ ન આવે, પરંતુ વખત જતા ચોક્કસ અને ભારોભાર પરિણામો આવવાના જ તેમા જરાપણ ફેરફાર થયે નહીં

૨. લઘુનીતિ (પેશાળ) કરવી. તે પણ છુટમાં, ઠોરી જગ્યામાં કે જ્યાં તુરતમાં સુકાઈ જાય, ત્યાં કરવો યુક્ત છે. પેશાળ ઉપર પેશાળ કરવાથી શારીરિક પ્રત્યક્ષ નુકશાન છે. મોરી, ગટર વગેરેમાં પેશાળ કરવાથી અસંખ્ય સંમૂર્છિત મનુષ્ય પંચેન્દ્રિય જીવો તથા કીડા પ્રમુખ ત્રસ જીવોની ઉત્પત્તિ-વિનાશ થાય છે, તેથી તેવાં સ્થાનો વર્જવાં. શાસ્ત્રમાં મોરી વગેરે સ્થાનકે પેશાળ કરનારને છઠ્ઠાં એટલે બે ઉપવાસનું પ્રાચક્ષિત્ત કહ્યું છે. ત્યારે પાપખાનામાં ઝાડો પ્રમુખ કરનારને કેટલો બધો દોષ લાગે ? જેથી લઘુનીતિ (પેશાળ) વડીનીતિ (ઝાડો) છુટમાં ઠોરી જગ્યાએ જ્યાં સૂર્યનો પ્રકાશ પડે, ત્યાં કરવા ઉચિત છે.

૩. મુખમાંથી બળખો નાંખતાં, નાકમાંથી લીંટ કાઢતાં. થુંકતાં, વમન (ઉલટી) થતાં, કાનનો મેલ, ખરૂં પરઠવાતાં હોય, શરીરના કોઈ પણ ભાગમાંથી લોહી, રસી, પ્રમુખ પરઠવાતાં હોય નિર્જીવ સ્થાનકે જ્યાં તરત સુકાઈ જાય, દિવસ હોય તો સૂર્યનો પ્રકાશ પડે, તેવા સ્થાને ધરથી દુર જઈ પરઠવીને તેના ઉપર રાખ બરાબર નાંખવી. આ બાળતનો ઉપયોગ વિવેકી ધર્માત્માઓએ જરૂર કરવા યુક્ત છે. વળી આ પ્રમાણે ધારે તો દરેક સમજી માણસ ઉપયોગ રાખી શકે તેમ છે.

તેમ ન વર્તતાં અજ્યણાએ પરઠવાથી તેમાં અસંખ્ય સંમૂર્છિત પંચેન્દ્રિય જીવોની ઉત્પત્તિ તથા વિનાશ થાય છે. વળી માંખી, કીડી, મકોઠા પ્રમુખ જીવો તેને ખાવાનો અર્થ સમજી ચોંટે છે, અને તેનો સ્પર્શ થતાં તેની પાંખ,

અંગ પ્રેમુખ જળિયા, લીંટ પ્રમુખની ચીકાશને લીધે થોંઠી જવાથી આવે અનેક ત્રસ જીવો પ્રાણી જીવે છે એ વગેરે ઘણાં દોષો થાય છે. તેથી કોરી જગ્યાએ પરકવીને તુરત જ રાખથી ઢાકી દેવું. નહીંતર ક્રૂર અંતર્મુહૂર્તના કાળમાં (કાચી બે ઘડીની અંદર) તેમાં સંમૂર્ધિમ પંચેદ્રિય જીવો ઉપજે છે. જેથી આ જાળત વિવેકી આવકે દયાના કોમળ પરિણામ રાખી ઉપયોગ રાખવો જોઈએ.

૪. શરીરે અણંગ (તેલ મર્દન-પીકી ચોળવી) કરીને સ્નાન કરવું. અથવા તેલ ચોળ્યા વિના સ્નાન કરવું હોય તો પણ મોરી, ખાળ વગેરેમાં સ્નાન ન કરવું. કેમકે તે પાણીમાં શરીરના ચેલ વગેરેને લીધે તે પાણી જેમને તેમ રહેવાથી અસંખ્ય સંમૂર્ધિમ જીવો ઉપન્ન થાય, તથા ઘણા વખત આ દીવસો મુઠી તે પાણી એક જગ્યામાં રહેવાથી તેમાં ખીજા પણ અનેક ત્રસ જીવાદિની ઉત્પત્તિ અને વિનાશ થાય છે તેથી જ્યારે સ્નાન કરવું હોય ત્યારે નિર્જીવ જગ્યાએ રેતી પ્રમુખ હોય તેવા કંથને, જ્યાં સૂર્યના પ્રકાશથી તુરતમાં મુદાઈ જાય તેમ હોય, ત્યાં સ્નાન કરવું ઉચિત છે.

અથવા કોઈ તેવા સ્થાનમાં પણ પ્રમુખ ખુંચી જવાથી પ્રાણ જાય છે. અનેક દોષો હોવાથી તેવા જળાશયોમાં સ્નાન કરવું નહિ.

સ્મશાનાદિ જવાના કારણે ઉપયોગી શ્રાવક ધારે તેા પાણી ગળીને સ્નાન કરી શકે છે. શ્રાવક અણુગત પાણીથી સ્નાનાદિ કાંઈ કરી શકે નહીં, ત્યારે જળાશયમાં સ્નાન કરવું-કીડા કરવી તે કેટલા દોષનું કારણ છે ? આ બાબત વિશેષ વિવેચન ન કરતાં જે વિષય પર આ લખવું છે, તે માટે એટલે સ્નાન, મોરી-ખાળ, જળાશયોમાં ન કરતાં ઉપર કદા સુજળ જયણાપૂર્વક કરવું ઉચિત છે.

એટલું ખાસ 'યાન રાખવું જે લઘુનીતિ (પેશાળ) વડીનીતિ (ખાટો) જિનમંદિરથી જઘન્યપણે સો હાથ દૂર કરવું જોઈએ તેમજ નાકનું લીંટ, બળખો પ્રમુખ જિનમંદિરના ચોકમાં નજ નાખવાં જોઈએ ઘણી જગ્યાએ જિનમંદિર પાસે એરડી પ્રમુખમાં સ્નાન કરવાની જગ્યાઓ રાખવામાં આવે છે. જે પાણી એકદર ગટર-મોરીમાં જાય છે, વળી ત્યાં સ્નાન કરવાની જગ્યાએ કોગળા કરવા, મોં સાફ કરવું, બળખા, લીંટ ઠાઠવા, સાબુ પ્રમુખથી ન્હાવું, વગેરે અનેક દોષો સેવાય છે. તેથી કરીને તે પ્રમાણે આચરણ કરનારાઓને જાણવા છતાં જેઓ આંખઆડા કાન કરી ચલાવે છે, તેઓ પણ તેના જોખમદાર છે. આ માટે જેઓથી બને તેઓએ યથાશક્તિ ઉપાય શોધી તે તે દોષો દૂર કરવા, કરાવવા પ્રયાસ કરવો યુક્ત છે.

૫. શાસ્ત્રમાં કહેલ છે, કે-લોજન એકું સુકવું નહીં,

કેમકે-તેથી તેમાં અંતર્બુદ્ધિમાં અસંખ્ય સમૂહિમ ઇવની ઉત્પત્તિ થાય છે તેથી ખાવાની થાળી ઘોઘ પીઘ જવી નોંધએ આ બાબત મોટા જમણવારોમાં બહુ અણુ-ઉપયોગ નોવામાં આવે છે વિરતિવંત તથા બીજા પણ વિવેકી શ્રાવક બંધુઓએ એવે પ્રસંગે ઉપયોગ પૂર્વક જરૂર નોંધતું ખાવાપીવાનું લેવું જેથી એક વધવાનો પ્રસંગ ન આવે.

૬ તેવીજ રીતે પાણીના સંબંધમાં પણ સમજવાનું છે પાણી કાઢવાને માટે જુદોજ કાચો રાખવો નોંધએ એકાં ભાજનો પાણીના ગોળામાં બોળવાથી પણ પૂર્વોક્ત દોષ લાગે છે તેથી આ બાબત ખાસ ઉપયોગ રાખવો નોંધએ, કાઠીયાવાડ, ગુજરાત પ્રમુખ દેશોમાં આ દોષ વધારે પ્રચલિત છે તેથી તેઓ વધારે ટીકાપાત્ર થાય છે હવે તો ત્યાંના ભાઈઓએ અને બહેનોએ કંઈક કઠવી ટીકાના પાત્ર ન થવાય, તેમ ચેતી લેવાની પૂરી જરૂર છે

છેવટે સમાપ્તિમાં આ ગ્રંથમાં જે કોઈ મતિ મહતાથી ઉત્સૂત્રતા આદિ દોષ લાગ્યા હોય, તેની ક્ષમા ચાહીએ છીએ ઇતિશમ.

सर्वमङ्गलमाङ्गल्यं सर्वकल्याणकारणम् ।

प्रधानं सर्वधर्माणां जेनं जयति शासनम् ॥ १ ॥

પ્રકરણ ૧૨ મું.

પરમાર્હત શ્રીકુમારપાળ ભૂમિપાળના બંારે વ્રતની
સંક્ષિપ્ત નોંધ X

મહારાજા કુમારપાળની ગુજરાત દેશમાં આવેલી
આણહિલ્લપુર પાટણ શહેરે રાજધાની હતી. તેમના
તાળામાં તે વળતે ચારેય તરફ વધારેમાં વધારે દેશો હતા.
તે વળતે ગુજરાતની સત્તા આળા ભારતમાં સર્વોપરિ હતી.
અને તેમ છતાં “પરમાર્હત મહારાજા ધર્મ પાળવામાં ઢેટલા
ચુસ્ત હતા ? અને જૈન ધર્મ કેવી રીતે પાળતા હતા ? તે
આજે પણ જાણવાથી ઘણા જીવોને તેથી લાભ થવાનો ખાસ
સંભવ છે. આવા મોટા મહારાજા પણ અનેક જવાબદારીઓ
સાથે આવી રીતે ધર્મનું પાલન કરતા હતા, તો આપણે તો
તેના હિસાબમાં કાંઈ પણ નથી; તો પ્રમાદનો ત્યાગ કરીને
આપણે શા મોટે ધર્મનું સારી રીતે આરાધન ન કરવું ?
આપણને તેના જેટલી ઉપાધિ અને પ્રવૃત્તિ ક્યાં છે ? તેમજ
તેમના જેવી ઋદ્ધિ અને સગવડ પણ ક્યાં છે ? તો પછી
શા મોટે પ્રમાદમાં પડવું ? ” આવા વિચારથી આદર્શ પુરુ-
ષોના જીવનનું અનુકરણ કરવાની ઇચ્છા હાલના શ્રાવક
ભાઈઓની થાય, અને આત્મકલ્યાણના માર્ગમાં પ્રવર્તે, તે

X આ નોંધ અતે આ અસહ્ય-અનંતકાયના મૂળ લેખક
જીનાગઢ નિવાસી શા. પ્રાણલાલ મંગળજી છે. દીક્ષા લીધા બાદ
તેમનું નામ મુનિ પુણ્યવિજયજી હતું. આ નોંધ તેઓએ મુનિ અવ-
સ્થામાં લખી હતી. તેમાં ફેરફાર કરીને અમોએ જરૂર પૂરતીજ
અત્રે આપી છે.

ભાવનાથી પરમાર્હત રાજર્ષિના ધાર્મિક વ્રતો સંક્ષેપમાં અત્રે આપવામાં આવે છે.

૧ સમ્યક્ત્વ વ્રત—

શ્રીકુમારપાળ મહારાજ સમક્ષિત મૂળ બાર વ્રતોને ધરનાર હતા, સમ્યક્ત્વ એ એક અપૂર્વ વસ્તુ છે જ, સંસારમાં બ્રમણ કરતા પ્રાણિને ઘણે પ્રયાસે અને ઘણે કાળે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. એવા સમ્યક્ત્વ વગરની કરણી લુણ વગરના ધાન્યની જેમ છે.

૧ અઢાર રૂપણ રહિત વીતરાગ જિનેશ્વર પ્રભુ, તેજ સુદેવ.

૨ પંચમહાવ્રતે યુક્ત, સંવેગ રંગરૂપી તરંગમાં ઝીલવાવાળા શુદ્ધ પ્રરૂપણના કરનાર, તેજ સુગુરુ.

૩ તથા તીર્થંકર મહારાજોએ કરમાવેલ આજ્ઞા પૂર્વક અહિંસામય ધર્મ તેજ સુધર્મ; એ ત્રણ તત્ત્વને સદ્ધી પ્રાણાન્તે પણ ચલાયમાન નહિ થવું.

એવા સમ્યક્ત્વધારી કુમારપાલ મહારાજ ત્રિકાલ જિન પૂજા.

અષ્ટમી ચતુર્દશીએ પૌપધોપવાસ.

પારણાને દિવસે દૃષ્ટિએ પડેલા સેંકડો ગમે મનુષ્યોને યથાચોગ્ય આજીવિકા બાંધી આપવી.

સાથે પૌપધ કરનારાઓને પોતાને ઘેર પારણાં.

ધનહીન થયેલ દરેક સાધર્મિકને હળાર હળાર સોના મહોરો આપવી.

એક વર્ષમાં સાધર્મિકોને કોક સોના મહોરનું દાન, એ પ્રમાણે—

ચૌદ વર્ષોમાં ચૌદ કોડ સોના મહોરોનું
સાધર્મિકાને દાન આપ્યું.

અઠાણું લાખ દ્રવ્ય ઉચિત દાનમાં આપ્યું.

બહેતેર લાખ દ્રવ્ય આપી કરજદારોના
લાખત ફેડાવ્યાં.

એકેવીશ જ્ઞાનભંડાર લખાવ્યા,

નિત્ય શ્રી ત્રિભુવનપાલવિહારમાં સ્નાત્રોત્સવ કરાવ્યો.
શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના ચરણકમલોમાં દ્વાદશાવર્ત વંદન પછી
અનુક્રમે સર્વ સાધુઓને વંદન.

પહેલવહેલો પૌષધાદિવ્રત લેનાર યોગ્ય ગ્રાવકને વંદન
તથા માનાદિક આપ્યું.

અઠાર દેશોમાં અમારી પકહ વજડાવ્યો.

ન્યાય ઘંટા વગડાવી, બીજા ચૌદ દેશોમાં ધનને બળે
તથા મિત્રતાને બળે જીવ રક્ષા કરાવી.

ચારસો ચુંભાલીશ નવા જિન મંદિરો કરાવ્યા.

સોળસો જીવોદ્ધાર કરાવ્યા.

સાત તીર્થયાત્રા કરી.

પ્રથમ વ્રત—^૧ “મારી” એવો જો અક્ષર
મુખથી બોલાય તોપણ ઉપવાસ કરવો.

૧ આપણે—“મર.” “મરી જા.” “મરતો કેમ નથી?” “મૂઓ !”
વિગેરે શબ્દ બોલીએ છીએ. તેમાં સત્યતાયે નથી, અને સામાને
મનમાં દુઃખ તો એટલાથી પણ થાય છે. અને દિસાનું પાપ લાગે છે.
જેથી પરિણામે લોકર કષ્ટ ભોગવવાં પડે છે.

બીજું વ્રત—ભૂલમાં કે બીજી રીતે અસત્ય બોલાઈ જાય, તો આયંબલાદિકનો તપ કરવો.

ત્ર જીવું વ્રત—મૃત્યુ પામેલા જિનવારસીનુંયે દ્રવ્ય લેવું નહિ.

ચતુર્થ વ્રત—કુમારપાળ મહારાજાએ ધર્મ પામ્યા પછી ન પરણવાનો નિયમ કર્યો હતો. આતુર્ભાસમાં મન વચન અને કાયાએ કરી શીલ-બ્રહ્મચર્ય પાળતા હતા મનથી શીલ ભાંગે તો ઉપવાસ, વચનથી ભાંગે તો આયગિલા અને કાયાથી ભાંગે તો એકાસણું કરતા હતા. તેમને પરસ્ત્રી સહોદરનું જિરુદ હતું. લોપાલ દેવી વિગેરે આઠેય રાણીઓના મૃત્યુ બાદ પ્રધાનાદિકોએ ઘણું કદા છતાં, પણ પરણવા માટે નિયમનો તેમણે ભંગ કર્યો નહિ. આરાત્રિક (આરતિ) માટે સાથે રાખવા લોપાલદેવી રાણીની સુવર્ણની મૂર્તિ કરાવી હતી. શ્રી ગુરુ મહારાજે વાસક્ષેપ પૂર્વક મહારાજાને રાજાર્ષિનું જિરુદ આપ્યું.

ઉપર મુજબ કુમારપાળ મહારાજા ચતુર્થ વ્રતને વિષે ત્રિવિધે ત્રિવિધે સખત પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક શિયલનું પાલન કરતા હતા. પરસ્ત્રી તો જેમને સદા મા-બહેન તુલ્ય જ હતી.

પાંચમું વ્રત—છ કોડ સોના મહોર, આઠ કોડ રૂપા મહોર, દશ સો (હજાર તોલા) મોટી કિંમતના મણિ-રત્નો વિગેરે, બત્રીશ હજાર મણુ ધી, બત્રીશ હજાર મણુ તેલ, ત્રણ લાખ મણુ ચોખા, તથા ચણા બુવાર અને મગ આદિક ધાન્યોના દરેકના પાંચ લાખ મુઠા, ઘર, દ...

વહાણુ, ગાડી, પાલખી, ઇત્યાદિ, અગ્યારસો હસ્તિઓ, પચાસ હજાર રથો, અગ્યાર લાખ ઘોડા, અઠાર લાખ મુભટો, એવી રીતે સર્વ સૈન્યનો સંગ્રહ પરિગ્રહમાં છુટો રાખ્યો હતો.

છઠ્ઠું વ્રત—વર્ષાકાળમાં તો શ્રી પાટણના સીમા-
ડાનીચે બહાર ગમન કરવું નહીં.

સાતમું વ્રત—કુમારપાલ મહારાજને મધ, માંસ, મધ, માંખણ, બહુ ખીજ, પાંચ જાતિના ઉડુંગર ફલ, અભક્ષ્ય, અનંતકાય, ઘેગર આદિકનો નિયમ હતો. દેવ પાસે નહિ ધરેલાં વસ્ત્ર, ફલ તથા આહાર આદિકનો ત્યાગ હતો. દેવ આગળ ધર્યા પછી બાકીનું વાપરતા હતા. એક પાન રૂપી સચિત્ત, અને તેના પણ એક દિવસમાં આઠ ખીડા ખપતા; રાત્રિએ ચારે પ્રકારના આહારનો ત્યાગ રાખતા હતા. વર્ષા-
કાળમાં એક ધીની વિગય છુટી હતી. શાશ્વત (લીલોતરી) શાકનો ત્યાગ રહેતો હતો, નિત્ય એકાશ્રન કરતા હતા. પર્વને દિવસે વિગય તથા સચિત્તનો ત્યાગ રાખતા હતા.

આઠમું વ્રત—કુમારપાળ મહારાજએ સાતેય વ્યસનોને દેશમાંથી દૂર કરાવ્યા હતા.

નવમું વ્રત—કુમારપાળ ભૂપાળને બન્નેય વખત સામાયિક કરવું. તથા તે કરતી વખતે શ્રીમદ્વાચાર્ય હેમ-
ચંદ્રાચાર્ય શિવાય ખીજતો સાથે બોલવાનો ત્યાગ હતો. હમેશાં યોગશાસ્ત્રના બાર પ્રકાશ તથા વીતરાગ સ્તવના વીશ પ્રકાશનો પાઠ કરતા હતા.

દશમું વ્રત—યોમાસામાં રણસંગ્રામ ન કરવો.

ગીઝનીનો સુલતાન આવ્યો, ત્યારે પણ નિયમથી ચલાયમાન થયા ન હોતા.

અગ્યારમું વ્રત—પૌષધોપવાસ કરતા હતા ત્યારે રાત્રિએ કાઉસ્સગ ધ્યાને રહેતા હતા, તે વખતે પગે મકોડો ચોંટયો હતો, ત્યારે માણસો તેને ઉખેડવા લાગ્યા, પરંતુ તે તે ચોંટી જ રહ્યો. તે વખતે તે મકોડો મરી જશે, એવી શંકાથી પોતાના પગની ચામડી કપાવીને તેને દૂર કર્યો; પારણાને દિવસે સઘળા પોસાતીઓને લોજન કરાવતા હતા.

બારમું વ્રત—અતિથિ સંવિભાગ—દુઃખી એવા સાધર્મિક શ્રાવકોનો બહોંતેર લાખ દ્રવ્યનો કર મૂકી દીધો.

સુનિમહારાજોને (પ્રથમ તથા અંતિમ તીર્થેકર મહારાજના શાસનમાં) રાજ્યપિઠ કંપે નહિ, તેથી સરત ચક્રવર્તિની માફક કુમારપાળ મહારાજાએ સીદાતા એવા અનેક સાધર્મિક બંધુઓનો ઉદ્ધાર કર્યો.

વળી, શ્રી કુમારપાળ મહારાજાએ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય મહારાજની ધર્મશાળાની મુહપત્તિ પડિલેહનાર સાધર્મિકને પાંચસો ઘોડા તથા બાર ગામનું અધિપતિપણું આપ્યું હતું. તથા સઘળી મુહપત્તિ પડિલેહનારાઓને કુલે પાંચસો ગામનું દાન આપ્યું હતું.

એવી રીતે વિવેકીઓમાં શિરોમણિ સરળા તે કુમારપાળ મહારાજના ખીજા પણ અનેક પ્રકારના પુણ્ય માર્ગો હતા. તેમાંથી અહિં કેટલા લખી શકાય? એવી રીતે ઉત્તમ ધર્મક્રિયાથી તેમણે—ફક્ત બે લવોજ બાકી રહી શક્યા તેટલું આત્મદાર્ય સિદ્ધ કર્યું. (આવતી ઉત્સર્ગિણીમાં પદ્મ-

નાભ મહારાજના ગણધર થઈ તે લવે સિદ્ધિ પામશે). તેથી જ સાધર્મિકોને યોગ્ય દાન, માન, ધર્મની સહાયતા, કર વેરા છોડી દેવા, દુઃખીઓના ઉદ્ધાર કરવા, તથા અઢાર દેશોમાં અમારી (અહિંસા) પ્રવર્તનાદિકથી તેનો પરોપકાર પ્રગટ જ દેખાય છે.

ઉપસંહાર

અત્રે કુમારપાળ મહારાજના સમ્યક્ત્વમૂલ જારવતા- દિકતું કિંચિત્ વર્ણન કર્યું છે, તેનો હેતુ માત્ર એજ છે, કે અઢાર દેશના રાજ્યોના વહીવટનો બોલો છતાં પણ શ્રાવકના વ્રતને વિષે તેઓશ્રીએ કેટલે દરજ્જે પાળી જતાવ્યું છે ? કે જેનું અનુકરણ કરવું તો દૂર રહ્યું, પણ તેની ભાવના વિચારી આપણે કેટલા પછાત છીએ ? અને હજી આપણે કેટલા પ્રયાસની જરૂર છે ? તેવી શુભ ભાવના પ્રાપ્ત કરવા નિમિત્તે પ્રસંગો- પાત્ત આ વિષય ઉમેર્યો છે. આણંદ કામદેવાદિકે શ્રાવકો કે જેઓની સ્વયં મહાવીર સ્વામિએ પ્રશંસા કરી છે. વળી જેઓએ શ્રાવકની પડિમા વહન કરી હતી. કે જે પડિમાને વિષે નિરવધ આઢાર લેવો પડે છે, તે ઉત્સર્ગ માર્ગ સમજવો. જે તેવા પ્રકારની શક્તિ ન હોય, તો સચિત્ત ત્યાગી રહેવાય છે. આખર જે તે પણ ન કરી શકાય, તો બાવીશ અભક્ષ્ય અનંતકાયનો તો જરૂર ત્યાગ કરવો. અત્રે લક્ષ્યમાં રાખવું બોધ્યું કે-અભક્ષ્યાદિનો અમુક નિયમ કર્યો તેથી સંતોષ પામવાનો નથી. પણ આણંદ કામદેવ તથા કુમાર- પાળ મહારાજ વગેરેની જેમ શ્રાવકના દ્વાદશવ્રત અંગીકાર કરી અનુક્રમે પંચમહાવ્રતની પ્રાપ્તિ માટે ઉદ્યમ કરવો યુક્ત

છે. શાસ્ત્રકાર મહારાજ પ્રથમ તો સર્વ વિરતિપણનો જ ઉપદેશ કરે છે. પણ જ્યારે શ્રાવક અસમર્થ તથા ઉત્સાહ રહિત જણાય છે, ત્યાર પછી દેશવિરતિ પ્રમુખનો ઉપદેશ આપે છે.

સૂચના

૧ પૃષ્ઠ ૯૪ ની ૨૧ મી કલમમાં શેરડીનો રસ બે ઘડી પછી અતિષ્ઠ છે, એમ લખ્યું છે. પણ તેનો કાળ જણાવ્યો નથી. તો શ્રી લઘુપ્રચનસારોદ્ધારમાં તેનો કાળ બે પહોરનો કહેલો છે, તે પછી અલક્ષ્ય છે. આ બાબત સ્ફુટ કરવાનું કારણ એ છે કે-વરસી તપને પારણે કેટલાક અજ્ઞાણ લોકો આવો કાળાવીત રસ વાપરે છે, તો તેમણે ઉપયોગ રાખવા જરૂર છે.

૨. બદામ, પિસ્તાં ચારોળી, કાળી, રાતી, ઘોળી કીસ-મીસ [દ્રાક્ષની જાતિઓ] અખરોટ, કોકણી કેળાં, જરઠાણુ, અંજીર, મગફળી, સૂકું, ટોપરું સૂકી રાયણુ, કાચી ખાંડ, સૂકા લખાઈ ખોર, વિગેરેને ૯૭ અને ૧૦૦ માં પૃષ્ઠ ઉપર ફાગણ ચોમાસાથી અલક્ષ્ય ગણાવ્યા છે. પ્રથમની આવૃત્તિમાં—ઉપર ગણાવેલી ચીજોને અપાડ ચોમાસાથી ત્યાગ કરવાની લખીને, ફાગણ ચોમાસાથી સુકો મેવો અલક્ષ્ય હોવાનો મતાન્તર નોંધ્યો છે. તે ઉપરથી જ આ આવૃત્તિમાં ફાગણથી અલક્ષ્ય ગણાવ્યા છે.

શ્રી લક્ષ્મીરત્ન સૂરિકૃત અલક્ષ્ય અનંતકાયની સજ્જાય.

ઢાળ—જનસાસન રે સૂધી સદહણા ધરે,
 મુણી ગુરુ મુખ રે નવે તત્ત્વ નિસ્તા કરે;
 મિથ્યામતિ રે કપટ ક્ષદાચહ પરિહરે,
 સહી પાળે રે તે નર સમકિત મન ખરે.

ચુટક—મન ખરે સમકિત શુદ્ધ પાળે, ઢાળે દોષ દયા પરો,
 ધુર પંચ અણુવત, ત્રણુ ગુણુવત, ચાર શિક્ષાવત ધરો;
 ઇમ દેશ વિરતિ ક્રિયા નિરતિ, કરો ભવિયણુ મન રૂલી,
 દાખવી નિયગુણુ પરહ કેરા, દોષ મમ કાઢો વલી. ૧

ઢાળ—મમ કાઢો રે લોભી નર કૂઠો કરો,
 જાણી આવઘ રે અલક્ષ્ય જાવીસે પરહરો;
 વડ પીપળા રે પીપરીન કંકુ'ગરો,
 ઊંખર ફળ રે રળે તુમે લક્ષણુ કરો.

ચુટક—રળે લક્ષણુ કરો માંખણુ, મઘ, મધુ, આમિપ તણુ,
 વિપ, હેમ, કરહા છાંડી પરહા, દોષ મૂલ માટી ઘણુ,
 પરિહરો સજ્જન રચણી લોજન, પ્રથમ દૂરગતિ બારણુ,
 મમકરો વ્યાણુ 'અતિ અસુર', રવિ ઉદય વિણુ પારણુ. ૨

ઢાળ—ગથાણુ રે અનંતકાય સવિ નિમીચે,
 કાચુ ગોરસ રે માંહે કઠોળ ન જીમીચે;
 વળી વેંગણુ રે તુચ્છ ફળ સવિ છંડીચે,
 આપણુરે રે વ્રત લીધું નવિ ખંડીચે.

ચુટક—નવિ ખડીયે સવિ નીમ લેઈ, દેઈ ફળ મત ભંગનું,
અજ્ઞાત ફળ, બહુ બીજ, ભક્ષણ ચલિત રસ હુયે જેહનું;
સંવર આણી અભક્ષ્ય બાણી, તને એ બાવીસ એ,
શુરુ વયણ વિગતે વળીય ઝીછો, અનંતકાય બત્રીશ એ. ૪

ઢાળ—અનંતી રે કંદ જાતિ બણો સહુ,
જસ ભક્ષણ રે પાતિક બોધ્યા છે બહુ;
કચૂરો રે હળદર, નીલી આદુ વળી,
વજ, સૂરણ રે કંદ જેહુ કુમળી ફળી

ચુટક—જે ફળીઅ કુમળી બીજ પાખે,
આખે ચતુર ન આંબલી,
આલુ, પિડાલુ, યેગ, થુહર, સતાવરી, લસણ ફળી;
ગાજર, મૂળા, ગળો, ગિરણી, વિરહાલી, ટંક, વથ્યુદો,
પહાંક, સૂરણ, બોલ, બીલી, મોથ, નીલી, આંબળો.

ઢાળ—વંસ કરેલાં રે કુંપલ કુચલા તરુ વલાં,
અંકુરા, રે લોહા, તે જળ પોયણા;
કુંઆરી રે, ભમર વૃક્ષની છાલડી,
જે કહિયે રે લોકે અમૃત વેલડી.

ચુટક—વેલડી કેરા તંતુ તાળ, ખીલોડાને, ખરસૂઆ.
ભૂંઈ રોડી છત્રાકાર બાણો, નીલ ક્ષત્ર તે અવિ નૂઆ
બત્રીશ લોક પ્રસિદ્ધ બોધ્યા, લક્ષ્મીરત્ન સુરિ ઇમ કહે
પરિહરે જે બહુ દોષ બાણી, પ્રાણી તે શિવ મુખ કહે

ધીત અભક્ષ્ય અનંતકાયની મજાઝા:

સચિત્ત અચિત્ત વિચાર સંગ્રહ.

પ્રવચન અમરી સમરી સદા, શુરુપય પંકજ પ્રણમી મુદા;
 વસ્તુ તણું કહું કાળ પ્રમાણ, સચિત્ત અચિત્ત વિધિ જીમલીયો જાણ
 જેહું ઋતુ મળી ચોમાસામાન, પદ ઋતુ મળી વર્ષ પ્રમાણ
 વર્ષા શીત ઉષ્ણ ત્રિહું કાળ, ત્રિહું ચોમાસે વર્ષ રસાળ.

શ્રાવણ ભાદ્રવો આમો માસ, કાર્તિકે વરસાળો વાસ; (૧)
 માગશીર પોપ માહાને ફાગ, એ ચારે શીયાળા લાગ. (૧)
 ચૈત્ર વૈશાખ ને જેઠ, આષાઠ, ઉષ્ણકાળ એ ચારે ગાઠ; (૧)
 વર્ષા શરદ શિશિર હેમંત, વસંત ગ્રીષ્મ પદ ઋતુ એમ તંત. ૧
 વર્ષા પનર દિવસ પકેવાન્ન, ત્રીસ દિવસ શીયાળે માન;
 વીસ દિવસ ઉનાળે રહે, પછી અભદ્ય શ્રી જીનવર કહે.

રાંદેયું વિદલ રહે ચિહું જામ, જોદન આઠ પ્રહર અભિરામ
 સોળ પ્રહર દહિ, કાંજી, છાસ, પછી રહે તો જીવ નિવાસ
 પાપક લોધ્યા, વટકે પ્રમાણ-ચાર પ્રહર પોળીનું માન,
 માત્ર પ્રમુખ નિવિગય પકેવાન્ન ચલિત રસે તસ કાળનું માન
 ધાન ધોયાણુ છ ઘડી પરમાણુ, દોય ઘડી જળવાણી જાણ;
 ફળ ધોયાણુ એક પ્રહર પ્રમાણ, ત્રિકેલા જળ જે ઘડીને માન ૮
 ત્રણવાર ઉકાળે જેહું, શુદ્ધ ઉષ્ણ જળ કહિયે તેહું;
 પ્રહર ત્રીન ચઉ પંચ પ્રમાણુ, વર્ષા શીત ઉનાળે જાણ ૯
 શ્રાવણ ભાદ્રવડે દિન પંચ, મિશ્ર લોટ અણુચાલિત સંચ;
 આમો કાર્તિક ચિહું દિન જાણ, માગશીર પોપ દિન ત્રીન પ્રમાણુ. ૧૦
 માહ ફાગણે કહ્યા પણુ જામ, ચૈત્ર વૈશાખ ચિહું પોર અભિરામ;
 જેઠ આષાઠ પ્રહર ત્રણ જોઈ, તદ ઉપરાંત અચિત્ત તે હોઈ. ૧૧

ગહું, શાલિ, ખડધાન, કપાસ, જવ ત્રિહું વરસેં અચિત્ત તે ખાસ;
 સીત તાપ વર્ષાદિક જોઈ, સચિત્ત યોનિ અચિત્ત તે હોઈ. ૧૩
 હરડે, પીંપર, મરિચ, બદામ, ખારેક, દ્રાખ, એલા^૧ અભિરામ;
 શત જોયણુ જલવટમાં વહે, સાઠ જોયણુ થલવટમાં કહે. ૧૪
 ધૂમ અગ્નિ પરિચદ્ધણુ કરી, અચિત્ત યોનિ તસ થાયે ખરી;
 સચિત્ત યોનિ પ્રહવણુની જોઈ, થાયે અચિત્ત પ્રવચન કહે તેહ. ૧૫
 ગેરુ, મણુશિલ, લુણુ, હરિયાળ, આપે જલવટ માંહે રસાળ;
 તે અચિત્ત હોયે પ્રવચન સાખ, પણ લેવાની નહિ તસ લાખ. ૧૬
 ધોળો સિંધવ કહ્યો અચિત્ત, શ્રાદ્ધ વિધે^૨ અક્ષર પરતીત;
 ઈલાદિકે એલા ને થાય, તેહ અચિત્ત થાપના નવિ થાય. ૧૭
 ખોરું ઘૂત ને કાલાતીત, પલટાએ વરણાદિક રીત;
 કાચૂં દૂધ વિદલ સંયોગ થાયે અલક્ષ્ય કહે મુનિ લોગ. ૧૮
 બાર પ્રહર રહે જુગલી રાખ^૨, સોલ પ્રહર રાઈતું અજાખ;
 દહિ રાઈ વિદલે^૨ દેવાય, ઉધણુ કરે તો શુદ્ધ થાય. ૧૯
 કહા વિગય પરિ શેકયું ધાન, મુહૂર્ત ચોવીશ ગોમૂત્રનું માન;
 હુંડણીયાદિકે વિદલની દાળ, શેકયાં ધાન પરે તે સમકાળ. ૨૦
 ચાર પ્રહર શીરો, લાપસી, વિદલ પરે તે પ્રવચન વસી;
 જહાં જંહનો કાળ પૂરો થાય, તિહાં તે વસ્તુ અલક્ષ્ય કહેવાય. ૨૧
 અથાણું પ્રમુખ સહુ જાણ, ચલિત રસે^૨ તસકાળનું માન;
 ખલવણાદિકે કેરો કાળ, શાસ્ત્ર માંહે છે તેહ વિશાળ. ૨૨
 તેહ જણી ઇહાં નાણ્યો એહ, અદ્ય જુદિને પડે સદેહ;
 આર્દ્ર ધાન અંકૂરા નિકળે, તે સહુ વસ્તુ અલક્ષ્યમાં લજે. ૨૩
 એ જોડ્યો લવલેશ વિચાર, વિસ્તાર પ્રવચનસારોદ્ધાર;
 ધીરવિમલ પંડિત મુપસાય, કવિનયવિમલ કીધી સન્નિધાય. ૨૪
 ઇતિ શ્રી સચિત્ત અચિત્ત વિચાર સન્નિધાય સમ્પૂર્ણ.

શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી મહારાજશ્રી યશોવિજયજી મહારાજ વિરચિત-
ચાર આહારમાં—આહારી—અણાહારીની સજ્જાય

(અરિહત પદ ધ્યાતો યતો—ઐ દેશી)

સમરું ભગવતી ભારતી પ્રણમી ગુરુ ગુણવતો રે !
સ્વાદિમ નેહ દુવિહારમાં સૂને તે કહુંકતો રે ! શ્રીજિન૦ ૧
શ્રીજિન વચન વિચારીયે કીજીએ ધર્મ નિઃ સંગો રે !
વ્રત પરચક્રખાણુ ન ખંડિયે ધરીયે સંવર રંગો રે ! શ્રીજિન૦ ૨
પીંપર, સૂંઠ, તીખા, લલા હરડે, છરું, તે સાર રે !
જાવંત્રી, જાયફળ, એલચી, સ્વાદિમ ઇમ નિર્ધાર રે ! શ્રીજિન૦ ૩
કાંઠ, કુલંજર, કુમઠા, ચણીક-ખાવા, કેચૂરો રે !
મોથ, નેકંટાશેળિયો, પોહોકર-મૂલ કપૂરો રે ! શ્રીજિન૦ ૪
હીંગલા અષ્ટક, ખાવચી, ખૂફી હીંગુ ત્રેવીશો રે !
ખલવણ, સંચલ, સૂજતાં સંભારો નિસદિસો રે ! શ્રીજિન૦ ૫
હરડાં, ખહેડાં વખાણીયે, કાથો, પાન, સોપારી રે ;
અજ, અજમોદ, અજમો લલો ખેરવડી નિરધારો રે ! શ્રીજિન૦ ૬
તજ ને તમાલ, લવીંગ શું જોઠીમધ ગણો લેલા રે !
પાન વળી તુલસી તણાં દુવિહારે લે ન્યો હેલા રે ! શ્રીજિન૦ ૭
મૂલ જવાસના જાણીયે વાવડીંગ, કેસેલો રે ;
પીંપરીમૂળ જોઈ લીજીએ રાખજ્યો વ્રત વેલો રે ! શ્રીજિન૦ ૮
ખાવળ, ખેર ને ખેજડો, છાલી ધવાદિકે જાણો રે !
કુમુમ મુગંધ મુવાસિયો વાસી પુ નિતર્યો પાણી રે ! શ્રીજિન૦ ૯
એહવા લેદ અનેક છે ; ખાદિમ નીતિ માંહે રે ;
છરું સ્વાદિમ કહું ભાખ્યમાં, ખાદિમમાં ખીજે ઠામ રે !
શ્રીજિન૦ ૧૦

મધુ, ગોળ પ્રમુળ જે અન્યમાસ્વાદિમ જાતિમા લાખ્યો રે ।
 તે પણ તૃપ્તિને કાગળે આવણ્યાએ નવિ રાખ્યો રે । શ્રીજિન૦ ૧૧
 હવે આણાહાર તે વર્ણવું જે ચૌવિહારમાં સૂઝે રે ।
 લાખ પચાંગ, ગળો, કુંડું જહથી મતિ નવિ મૂઝે રે । શ્રીજિન૦ ૧૨
 રાખ, ધમાસો, ને રોહિણી, મુખડ, ત્રિકુળાં વખાણો રે ।
 કિરિયાતો, અતિવિપ, એળીયો, રિગણી પણ તિમ જાણો રે ।
 શ્રીજિન૦ ૧૩
 આછી, આસ ધ, ચિતરો, ગૂગળ, હરડાં દાલો રે,
 બોણ કહી આણુહારમાં મળી મજાઠ નિહાળો રે । શ્રીજિન૦ ૧૪
 કણેરનાં મૂળ, પુંવાડીયા બોલ, બીચો તે જાણ્યો રે,
 હળદર મૂઝે ચૌવિહારમાં વળી ઉપલેટ વખાણ્યો રે । શ્રીજિન૦ ૧૫
 ચોપચિની, વજ જાણીયે બોરડી મૂળ કે થેડી રે ।
 ગાય ગોમૂત્ર વખાણીયે વળી કુવાર અનેડી રે । શ્રીજિન૦ ૧૬
 કે દરુ, વડકુંડા (ગુદા) લલા તે આણુહારમા કહિયે રે ।
 એહવા લેદ અનેક છે, પ્રવચનથી સર્વ લહીએ રે । શ્રીજિન૦ ૧૭
 વસ્તુ અનિષ્ટ ધૃત્યા વિના તે મુળમા ધરી જે રે ।
 ચાર આહારથી બહિરો તે આણુહાર કહી જે રે । શ્રીજિન૦ ૧૮
 એહ જુગત શુ જે લહી તત પચ્ચદ્ધાણુ ન ખડે રે ।
 તેહ શુ શુષ્ક અનુગાગિણી શિવ લચ્છી રતિ મડે રે । શ્રીજિન૦ ૧૯
 શ્રી નયવિજય સુગુરુ તણા લેઈ પસાય ઉઠાર રે ।
 વાચક જશવિજયે કહ્યો એહ વિશેષ વિચાર રે । શ્રીજિન૦ ૨૦
 (તપગચ્છ ગયચ દિવા કરુ શ્રી પરભ (પ્રભ) સૂરિ રાજ્યે રે ।
 એ સજ્જાય રચ્યો લલો લવિયણુને હિત કાજે રે । શ્રીજિન૦ ૨૧)